

M U K I R Y A N I

ESTABLISHMENT FOR RESEARCH & PUBLICATION

دهزگای توپژینه‌وه و بلاوکردنه‌وهی موکریانی

بو فویندنه‌وه و داگرتنی سه‌ره‌هه کتیبه‌کانی دهزگای
موکریانی سه‌ردانی مایه‌په‌ری دهزگای موکریانی بکه...

www.mukiryani.com

بو په‌یوه‌ندی..

info@mukiryani.com

M U K I R Y A N I

ESTABLISHMENT FOR RESEARCH & PUBLICATION

شاره‌وانی،
کارگیری و دیموکراسی
دهسه‌لاتا رامیاری ل ههمبهر گورانکاری

شارهوانی،
کارگیری و دیموکراسی
دهسه لاتا رامیاری ل همبهر گورانکاری

سہردار شہریف سنڊی

دهزگای توئیزینهوه و بلاوکردنهوهی موکریانی

● شمارهوانی، کارگیری و دیموکراسی

● نویسنی: سردار شریف سندی

● نهخشهسازی ناوهوه: گزان جمال رواندزی

● بهرگ: هۆگر سدیق

● سهپهرشتی چاپ: هیمن نهجات

● ژمارهی سپاردن: ۳۸

● نرخ: ۳۰۰۰

● چاپی یهکه م

● تیراژ: ۵۰۰

● چاپخانه: چاپخانهی دهزگای ئاراس (ههولیر)

زنجیرهی کتیب (۲۱۳)

ههموو مافیکی بۆ دهزگای موکریانی پارێزراوه

مالپه: www.mukiryani.com

ئیمهیل: info@mukiryani.com

پیشکیشه ژ بوی گیانی پیشمههرگهیی شههید

" موسی شریف موسی سندی "

که ل ههمبر زولم و دیکتاتوری و ناحقی چوک فه نهدا،

خهبات و شورشگیری یا وی و ههقالبه‌ندین وی

تیریژین روژین ئازادی و سههرکهفتنا گهلی کورد ههردهم روناھی هیلان.

&

سهری نهوازشی بو سههرکردهیی شههید ماموستا

" محهمه مهحموود ئهبدولرحمان "

ناسراو ب

" سامی ئهبدولرحمان "

دچهمینم و ئهف بابته پیشکیشی وی و شههیدین ریکا ئازادی تیتته کرن.

سهردار شهریف سندی ل سالا ۱۹۷۲ی ل گوندی قهسهروکی دهقهره سندیان ژ دایک

بووه.

سالا ۱۹۷۹ ئاوارهی کوردستانا روژههلات بوویه، و ل سالا ۱۹۹۳ی ل وهلاتی

دانمارکی جیوار بوویه.

ل ۲۰۰۶ی بهشی کارگیری یا گشتی Public Administration ژ زانکویا

Roksilde ب دوایی ئانییه.

ناوەرپۆك

۱	Prolog
۷	۱. نوژەنکردن و رەفورم
۱۱	Decentralization / پەرشکردن
۱۴	Decentralization چاویلکەیا رەفورم
۱۷	کارگیری یا گشتی
۲۰	کارگیری و سیاسەت
۲۴	دەسەلات و دیموکراسی
۲۹	کارگیری و دیموکراسی
۳۱	تاقیکردنەوہیا دیموکراسی
۳۳	دابەشکردن و بودجە
۳۶	۲. شارەوانی
۳۸	ھەرئیمما کوردستانی و تیگەھیشتن ...؟
۴۲	شارەوانی و ھەرئیمما کوردستانی
۴۴	ھەولیز بە سەر ٤ بەرپۆدەبەراییەتی شارەوانی د بەشکرا
۴۶	شارەوانی و نوژەنکردن
۴۹	ھەرئیمما کوردستانی و دەسەتپیکەک نوی
۵۲	سەرۆکی شارەوانی و کارگیری
۶۰	شارەوانی و پینداویستی بین گشتی
۶۵	ئابووری یا شارەوانی
۷۰	پەییوەندیین د ناقبەرا حکوومەت و شارەقانی
۸۸	جفاک و ستروکتور
۸۹	ھاوولاتی و ھیوایەت
۹۲	

	کارگیری و ستروکتور	
۹۵	شماره‌وانی ئو ریکخراو	
۹۷	شماره‌وانی و دهسه‌لات	
۱۰۱	هاوولاتی و دیواری دهسه‌لاتی	
۱۰۴	شماره‌وانی و ئه‌رک	
۱۱۳	۳. دهسه‌لات	
۱۱۷	دهسه‌لاتا به‌رچاڤ	
۱۲۰	دهسه‌لاتا فه‌شارتی یان نه‌لبه‌رچاڤ، یان نه‌راسته‌وخوه	
۱۲۵	دهسه‌لاتا نه‌ناس	
۱۳۰	دهسه‌لاتا بنگه‌هی، یان بنیات‌گه‌ر	
۱۴۶	۴. دیموکراسی	
۱۴۹	ژیانه‌ویا دیموکراسی	
۱۵۹	به‌ره‌ڤ جڤاکه‌ک پیشکه‌تی	
۱۶۴	چاویلکه‌یا دیتنا تاک	
۱۶۷	پیکه‌اتا دیموکراسی و هه‌ریمما باشووری کوردستانی	
۱۶۹	هاوولاتی، ماف	
۱۷۴	شماره‌وانی، رولا تاک	
۱۷۹	شماره‌وانی، په‌روه‌رده‌کرنا دیموکراسی	
۱۸۳	ه. کوردستان 2005 ANNO	
۲۰۲	ژ دایک بوون	
T DEFINED. ۲۱۳	EPILOG	
T DEFINED. ۲۲۱	پیرست	

پیشہ کیا چا دوویم

چما چا دوویم؟ ئەف ب پئووست هاتییه دیتن، که ئەف بابەت پتر بیته بەرفرە کرن، تاییه تی د خەلەکا که گریدایی دەسەلات، دیموکراسی، هەرەسا ژێ بەشی که گریدایی شارەوانی هەیه. ل ئی چا پئیدا سەرەراین هندی که ئەف تەوەر هاتییه گورین، گرنگی ژێ هاتییه داین، که ب ئاوایه که بەرفرە و هویر کیماسیین زمانەوانی و شاشاتی یین که د چا یه که مدا هەبوون دووبارە نەبن، تاییه تی وهکی هندی که ژیدەر و میژووین. هەرەسا ژێ گرنگی هاتییه دیتن، که ب ئاوایه کی د بەشی "بەرەف کرن" دا بابەت پتر بیته فەژاندن و رونکردن. ئەف پەرتووک بو جارایه که ل سەر ناخی "شارەوانی و جفاک" دا هاتییه چاپکرن. بەلام ژ بوی چا دوویم ناخی "شارەوانی، دەسەلاتا رامیاری ل هەمبەر گورانکاری" نافەک باشتەر و هیژا تر هاتییه دیتن.

Prolog

ئەف بەرەم وهکی پینگافەک ژ بوی فەژاندن و فەکرنا پەنجەرەیه که نوی د ناف بابەتین رامیاری/جفاکی ل کوردستانی و ژ بوی لیدوان و دەمەتەقی هاتییه ئامادەکردن. ب پیشکشکرنا پرۆژەیا یاسایی یا شارەوانی ژ بوی پارلەمانی هەریمما باشووری کوردستانی ئەف بریار هاتییه داین که ل هەریمما کوردستانی هەلبژارتن جفاکین شارەوانی بیته ل دارخستن. ئەف بریار ب ئاوایه کی دا کاتی خودا وهکی فەکرنا دەرگەهەک نوی ل هەمبەر پرۆژەیا پیشکشکرنا دیموکراسی ل هەریمما باشووری کوردستانی تیتە دیتن. هەرچەندە که ئەف بابەت تیشک

نائیخیتە سەر نافەرۆکا سەرەکییا پرۆژەیا هەلبژارتن شارەوانی، بەلام ئی ژێ وهکی دەستپیشخەرەییەک ژ بوی رەفورم و بەرفرەکرنا پیکهاتی ریکخراوهی یا حکومەتا هەریمما کوردستانی. رەفورم پئووستییەک یه کجار بەر ب چافە، نەخاسمە که هەریمما باشووری کوردستانی ب سالان راستی سیاسیەتەک رەگەزپەرەستی و ویرانکاری بویه. ب پرۆژەیهک وهما جوهر ریکخستنەک نوی د ستروکتوری ریکخراوهی و دەسەلاتی یی حکومەتا هەریمما کوردستانی دا تیتە چیکرن، که ب میکانیزمەک نوی و یاسایی نوی ریکخوشکەر دبن ژ بوی شی کرنا تیکلین دەسەلاتی د ناقبەرا شارەوانی و هاوولاتی. بایەخ دان ب دیموکراسی، فەکەری پەنجەرەیهک نوی ژ بوی هاوولاتی و بەشداریکرنە د پیناژوی تاقی کردنەوهیا کولتورەک رامیاری، و ل سەر ئی ژێ پەرەپیدان ب خورت کرنا کولتورەک وهههیه، که وهکی پئووستی یهک بەر بچاف ژ بوی جفاکا نوی یا کوردستانی تیتە دیتن. د هەمان کاتدا ژێ ب ئاوایه که فەکری و ژ رهوانگەهەک نوی فە ل شیوازیین تاقیکردنەوهیا دەسەلاتی و پەبوەندی یین ئامرازەک وهما دگەل هاوولاتی تیتە نیرین. فەکرنا دەرگەهەک وهما نوی، خاوەن کارتیکردنەوهیهک پۆزەتیفە ل سەر دیتن نەگیتیف ل هەمبەر دامودەزگەهین میری ل هەریمما باشووری کوردستانی. وهکی تەوەر ئەف هیقی تیتە کردن، که ژ رهوانگەهە دیفە ئەف بابەت بیته فەکەری پەرسپەکتیفەک نوی ل هەمبەر پەبوەندی و هەرەسا ژێ ئەو ئاستەنگین که گریدایی ناکوکیین بریفەبەری و رامیاری/یاسای نە د ناقبەرا ریفەبەری یا شارەوانی و هاوولاتی.

من ئەف ب باش زانی که ئەف بابەت بیته ئامادەکردن، نەخاسمە که ژ بوی جارایه که هەلبژارتن شارەوانی (۲۰۰۲، ۲۰۰۱) ل هەریمما باشووری کوردستانی هاتینه ل دارخستن. ب دامەزراندنا کابینەیا

پینجهما حکومتا یه کگرتویا هریمما باشووری کوردستانی (۲۰۰۶)، دهسه لاتداری یا میراتی یا هریمی ئاماده کاریین خوه ژ بوی ههلبژارتنهک نوی یا شارهوانی که ژ زاخو ههتا خانهقین هه مبیژ بکهت، دکهت. ئەف نائیت ههشارتن که یهکه مین ههلبژارتتا شارهوانی ل کوردستانی که د ساللا ۲۰۰۱/ ۲۰۰۲ ئ ل دار هاتییه خستن، دکاته کیدا بویه، که هریمما باشووری کوردستانی د ناقهرا دو ئیدارهیان دا هاتبویه پارقه کرن. له ورا ژی تهجروبهیین که د ماوهی فان سالاندا ژ ئالی شارهوانییان هه هاتییه به رهه فکرن، ب هه می کیماسیین خوه هه وهکی دهستکهفتهک مهزن ژ بوی بریفه بهری یا حکومتا هریمما کوردستانی تینه دیتن. چما ژی دهسه تکهفتهک مهزن؟ د قی ماوهیدا دهسه لاتدارییا ئیدارییا کوردستانی ههتا رادهیهک باش هاتییه تاقیکردن و ب ئاوایهکی بنگه هین سیسته مهک بوروکراتی هاتییه ئاقه دانکردن. هه چهنده که ئەف سیسته ما بوروکراتی ل بن سینه را پارتایه تی یا (پ.د.ک و ی.ن.ک) دا کارو بارین خوه بریفه دبر. پیویسته که تهوهر و کیشهیین که ههتا نوکه نه هاتییه چاره سه رکردن، پتر بایهخ پی بینه داین و ئەف تهوهر بکهفته ناڤ چارچوههیین کیشهیین رامیاری دا. کیشهیین که خاوهن بایخداریییا خوه نه ل دهڤ پارت و ریکخراوین رامیاری، و ل ئالی یهک دیقه وهکی تهوهر، ئەف کیشه دبنه هوی پتر به شدار بوونا هاوولاتی د پروسه سا رامیاری، پیشخستن و هه کرنا تهنگه ژهیا که د ناڤ پروسه سهک وهها د. هیوایه تهک وهها ههیه که پتر بایهخ بیته داین ب رولا سه ره کییا شارهوانی ل کوردستانی. بایه خدانهک وهها دبیته هوی هندئ که هه م هاوولاتی و هه م ژی که نالین په یوه ندیدار ریک خوهشکه ر بن ل هه مبه ر په ره پیدان ب دیموکراسی. په ره پیدان ب تهوهرهک وهها د ناڤ سنورین شارهوانیدا ئەف ههست ل دهڤ هاوولاتی هه دبیت که دهسه لاتدارییا هریمما کوردستانی به یخدار ببینیت.

لایه نهک که هاندەر بویه ژ بوی که ئەز دهست ب هه هاندنا په رتووکی ل سه ر بابه تا شارهوانی بکه م، یه که م د زقریته سه ر هندئ که ئەف بابه تهک نوییه ل هریمما کوردستانی. له ورا ژی ژ بهر نوی بوونا بابه تی، تهوهرهک وهها بالکیشی یا خوه ژ بوی خوانده فانان ههیه. تهوهرین وهکی دهسه لاتی، ره فورم، دابه شکرنا دهسه لاتی، ههروه سا ژی شارهوانی وهکی تهرم و هه ڤوکین نوی د ناقه روکا ئەده بیاتا رامیاری و ئاکاده می یا کوردی تینه دیتن. ئەف ژ بوی من وهکی هویهک هاندەر بوویه، که ب کارهک وهها رابم، که ببیته هوی بایه خدان، و پتر روونی خستن ل سه ر تهوهر دهسه لاتی. ههروه سا په یوه ندیین جفاکی و ئاقه دنکردنا بنیاتا فاکته ر و ئەکته رین رامیاری، ئابوری و جیگرکنا وان د ناڤ بنیاتگه رییا جفاکی دا. هویهک دی که بویه ئەگه را هندئ ئەز ب کارهک وهها رابم، هه ژی کرنا من ب کار و بارین شارهوانی، ههروه سا رول و لینه اتووییا شارهوانییه د ئاقادانکرنا جفاکی دا. ژ بوی پیشخستا دیموکراسی ل ناڤ جفاکیدا پیویستی ب ئەکته رهک وهکی شارهوانی ههیه، که خاوهن هه ڤوک و فاکته رین گرینگن. وهکی هویه سه رهکی چه ندین سال خه بات و چالاکیین د ناڤ ریکخراوین رامیاری و نافه رمیین دانمارکی که بویه هوی په یدابوونا په یوه ندی وتیکلی ب بهرپرس، نیونه رین ههلبژارتی د ناڤ جفاکین شارهوانی، که ئەز دهست پیخشخه ری د بابه تهک وهها دا بکه م. نهک د شیانا قی بابه تی دایه که بقیت هه می لایه نین شارهوانی بده ته ناسکرن و زه لال کرن. به لکو مه رام ته نیا ئامازه پیکرنه ل سه ر هندهک لایه نین گرینگین شارهوانی. ل ئالی دیقه ژی ئەف دشیت ببیته هوی په یداکرنا جوهره دیالوگ و دانوستاندن د ناقهرا دهسه لاتدار و هاوولاتی. کیانا ئازاد که هریمما کوردستانی ژ ساللا ۱۹۹۱ ئ هه ب خوه هه دبیتیه، به ره هه می خوین و فیدارکارییا رولین کورده، به ره هه مکه وهها د

سهرلدانا پيروژ يا ساللا ۱۹۹۱ع دا هاتييه بهرچاڤ. هلوهداندانا ريژيما سهدامي د ۲۰۰۳ ع دا څهڪهري روناھييا ژيانې بويه د روژهقا هاوولاتي يې كورد دا، هرچهنده كه ټهف تهنيا دهسټيكا خهباتا رامياړي و سهرخوهبوونا گهلي كورده. څي ژي پهيوهندي ب فاكتهرين ناڅخوي و دهرهكي ههنه. بارې كوردستاني، جوغرافي يا كو كوردستان تيډا جيگر بويه، پيوسته ل بهر چاڤ بيته گرتن. تايهتي فاكتهري جوخرافي يهك ژ سهرهكي ترين فاكتهرانه وگرينگهيهك تايهت ههيه د بريارين نافقهتهوي ټو ههروهسا ژي تيكلين ديپلوماسي و ستراتژيڪ، كه كارډانهويهكا تايهت ههيه ل سهردياركرنا چارهنووسي كورد و كوردستاني.

"تايهتي يا ټوروا نهك د خوهشيبا ټوروا دايه بهلكو د روح و قالبې ټازادي يا تاكهكس دايه." رولين ټوروا پشتي كاڅل بوونا وهلاټين وان ب دوو شهرين جيهاني و خهباتهك بي وچان يا رامياړي كه نيژيكي ۵۰ سالان دريژه خاياند بي ټافيتنه دناڅ يهك مالي دا "يهكيتيا ټوروا". هاوولاتي بين ټوروا ټيرو شانازي پيدكهن. نيږين و ديتنن وهكي ليبراليزم، مافي مروڅي، سيستهمهك ياسايي، وهكهفيا د ناقبهرا "نير و مي"، ټافهدانكردنهويهيا سيستهمهك يا هاريكاري يا جفاكي، وهكي فاكتهرين سهرهكي بين روژي نه، كه هاوولاتي ټوروا پيڅه مژويله. شيوازين جياوازين ديموكراسي ل ټوروا ب ههڅ ره هاتينه گريډان. ټهڅ ژي ههمي بهرهمي تاوتوكرنا كيشهيان د ناقبهرا بهرپرس، هاوولاتي و سيستهما كارگيري يهك ب يهكي وهلاټين ټوروا يه. كاريگهري يا هلويسټين هاوولاتي ټوروا ل سهر كهسايهټين راميار و برياردهر، دبريارين رامياړي دا ب ټاوايهك څهكري ټيټه بهرچاڤ و بهرجهستهكرن. ههلويسټين كه گهلهك جارن ب ټاوايهك ديموكراسي بويه هوي ټهگهرا روخاندانا كورسبين دهسهلاتي. وهكي

پرهنسيپ د سهريدا بهرژهوهنديين هاوولاتي ټوروا ژ بهرژهوهنديين نيژيڪ و ناوچهي دهست پيدكته و بهرفره دبيت و فاكتهرين كه كاريگهري ل سهر رهوشا ژيانا هاوولاتي ههنه ژ ټالي بهرپرس و برياردهران څه ل بهرچاڤ ټينه گرتن.

ټوروا بو هر ټاوارهيهكي جيهانا سيټيم وهكي زانينگههك مهزنه. چ بڅيت ديسان بيته بهشهك ژ زيډي باب و باپيران يان ژي رهوشا نوي يا ژياني د ناڅ جفاكا نوي دا ژ بوي ژياني هلبڙيت. د ههردوو پيڅاڅويان دا ټهگهرا هلبڙارټنا ژياني پيوستي ب كومكرنا زانياري و پيشخستنا كهسايهټيا خوه ههيه. د گهلهك باراندا ژي ټهڅ ټوري ژياني بوويه هوي هندي كه مروڅي جيهانا سيټيم تووشي نهخوهشيين دهرووني ټو ههروهسا ژي گورانكاري د ناسنامهيا كهسايهتي و نهتهوي دا بيت. د سهريدا نامو بزونا مروڅي وهكي تاك دگل ناسنامهيا رهسنا خوه يه. د كاتي نامو بوونا تاكي د گل ناسنامهيا خوهدا گهلهك فاكتهر ههنه كه مروڅ ل بهرچاڤ ناگريت. ديتن و ژيان ل ټوروا، گهلهك جارن ژي هاندهرن ژ بوي كو مروڅي جيهانا سيټيم پتر كوشيش و خهباتي بكته كه رادها زانياريا ژياني بگههينته ټاستي ژيانا جفاكي كه مروڅ تيډا دڅيت.

د سهريدا ټهز سوپاسيبا ههڅالي خوه بي ساليڼ تهناهي، ټهوي كه ب ټاموژگاري و دانوستاندن، ههروهسا ژي روحي پشنگيري ژ وهلاټين جيهانا سيټيم، پيشكيشي Torben Bechsgaard بكه. ههروهسا پيوسته كه ريژ و سوپاسين تايهتي ژ بوي بهريژ شهريف شهريف موسي سهروڪي شارهوانيا زاخو بكه، كه ب ديتن و ټاموژگاري بويه هاندهرهك ژيهاټي ژبوي ب دوماهي هاتنا څي بابهتي.

۱- نوژنه نکران و ره فورم -

شالیار(وهزیر) تیت و دچیت، به لام کارگیری ل جهی خوه دمینیت.

Ludwig von Mises, 1945

ریقه برنا هریمما کوردستانی پشتی سهرهلانا ساللا ۱۹۹۱ئ و هلبزارتا په رله مانئ کوردستانی د بهروار ۱۹-۵-۱۹۹۲ئ ب ئاوايه کئ پهیره وکردن ژ سیسته مه کیا ریقه بهری و کارگیری که فن بوویه. سیسته مه ک که بهرسقا پیداویستین بریقه بهری، کارگیری، یاسایی و دهسه لاتی د جیهانه ک پیشکه فتی نادهت، تاییه تی ژئ که ئیرۆل بن سینه را جیهانگیری و بهرفره بوونا سیسته مه ک وهما، جفاکی پیوستی ب میکانیزمین بریقه بردنی بین نوی ههیه، که گرنگی دان ب باری دیموکراسی و ل رهخ قئ ژئ په ره پیدان ب مافی مروقی بوینه ته وهرین تاییه تی و خاوهن بوهایین سهربخوه ژبوی جفاکی. کاتی هندئ هاتییه، که هریمما کوردستانی، وهکی هریممه ک سهربخوه و خاوهن دهسه لات چا قیداخشانه ک ب ئالوزییا دهسه لاتاری و بریقه بهری/کارگیری هه بیت و ب ئاوايه ک باش جیریکه کئ بدهته بن که پرا خوه، ب ئاوايه کئ که هم بشیت ناڤ خوه دا و هم ژئ بهرکه پرا خوه و سنووری سینه را خوه ب ئاوايه ک باش ریک و پیک بیخیت. سیسته مه ک نوی و نوژهن یا ریقه بهری، ئابووری، رامیاری و یاسایی، پیوسته که د کاتین داها تی ژ هر ئالی یه کیفه هریمما کوردستانی به رهف جفاکه ک پیشکه فتی بیت. کارگیری گشتی یا هریمما باشووری کوردستانی پیوسته که خوه ئاماده بکه ت که بشیت بهرسقا جفاکه ک مودهرن و پیشکه فتی بدهت، ههروه سا ژئ بشیت که پیوه ر رهین دیموکراسی د ناڤ خوه دا په روه ده و خورت بکه ت.

واته یا ره فورم د کوکا خوه دا تیته واته یا "پیداچوونه وه" و خوه نویکران ل گوپ رهوش و پیداویستین روژئ. ره فورم پیوستیه کا روژانه یا هر جفاک و ریکخواوه یه کییه، که گرنگی دان ب گونجاندن دگهل کات و جه هه بیت. هه رچه نده ره فورم پیوستیه کا هر جفاکییه و خاوهن رهنگ و رویی نوییه، دیسا ره فورمی کارگیرییا خوه و ل گهل قئ وینه بین قهشارتی هه نه، که ریکخواو و دهزگه ه توشی دبن. ره فورم کار و بریاره کا وهما ئاسان نینه. پینگافه که پیوستی ب ئامرازین و پسپورین تاییه تی د واری جیاواز دا ههیه، که باری جفاکی و ریکخواوهیی ژ ئالی رامیاری، کومه لناسی، ئابووری و کولتوری، نافه کی و دهره کیفه هه لسه نگین. نمونه ژئ "حکومه تا هریمما کوردستانی" ^۱ یه، که وهکی ریکخواو ئه ف ۱۴ سالن که دژیت. کاتی هندئ هاتییه پرس بیته کردن، ئایا "حهک" هه تا نوکه پینگافه ک وهما ئاقیتییه، که بیته هوئی نویکران و ژ نویقه ریکخسته وهیا داموده زگه هین میری؟ یان ژئ ئه گهر نا، چما هه تا نوکه پشتی دهرباس بوونا ۱۴ سالان ب سهر سهرهلانا پیروژ، هه بوونا پارله مان و دامه زاندنا حکومت، داموده زگه هین میری هه ست ب نوژنه نکران نائیته کرن. رهوشه ک که رونا هی بیخیته سهر هه یکه ل و ریکخواوین میری. بوچی سهره رایئ هه بوونا پارله مان و حکومتی دهسه لاتی پارتین دهسه لاتدار، و دگهل قئ ژئ ریکخواوین وان زالن ب سهر دهسه لاتی میری؟ زفرین بو خالا یه که م و کیماسی د واری پسپور و زانیاری که د سهریدا ئاماژه پی هاتییه کرن وهکی پینگافا یه که م پیوست تیته دبن، بهری کو کارنامه یا حهک بریار ل سهر بیته داین.

هه بوونا چوارچووه یه ک دیارکراو یا دهزگه هین کارگیری ل هریمما کوردستانی پیوسته، تاییه تی ژئ بوی هاوولاتی و ههروه سا ژئ

۱- کورتی یا حکومتا هریمما کوردستانی

بېرادران (نيونرين هلبزرتي، وهكي ئەندامين پارلهمانى، ئەندامين جفاكين شارهوانى و جفاكين پاريزگاران) قى دياربكهت، كه سيسته ما كارگيريا ل بهر دهست بهرسقا پيداويستين هاوولاتى و جفاكى ددهت! ئەف بيته هوى خواهشكرنا زهمينهيا "ديالوگى د ناقبهرا هاوولاتى و كهسايهتتين راميار و بېرادر. رهفورم د سهريدا وهكى پيوستى، دياركهري هندى بيت، كه پيداويستين ناوچهيى Local ژى ل بهرچاڤ بگريت.^۲ دكاتهك وها رهچاو و ههلسهنگانن د بارى ئابوورى، راميارى و جفاكى بي ههريما كوردستانى بين دهرهكى و ناقخوى بيته كرن. ئەف ژى ههژى ئاماژه پيكرنه، كه دقان ساليين داوى دا ژ بهر هوى نهبوونا چوارچهقيهك دياركراو يا دهسهلاتى، ههريما باشوورى كوردستانى ب ئاويهك ههلواسى مايه. كاتى هندى هاتيه چاڤ پيدا خشانن و پيداچوونهوهيهك ل سهر بارى ريقهبهرييا دههيا پيشين بيته كرن و سوود ژ ههلسهنگانن بارى بيته وهرگرتن. ل ئالى دى ژى ريك بيته قهكرن ژ بوى پيداكرندهوهيا ميكانيزمين نويين ريقهبهري و نوژن كردهوهيا دامودهزگهين ميرى. پينگافهك وها بى دارشتنا بهرنامه وستراتهژيين نوى، كه دياركهري روناھى خستن بيت د پيقاژويا بهرهڤ ئاڤادانكرنا سيستهمهك نوى يا كارگيرى، دئ تهنيا ئاكامين نالهبار ژ بوى دهسهلاتى ميرى ههبن. لهورا ل بهرچاڤ گرتنا پيداچوونهوه، كه دبيته هوى ههلسهنگانن لايهنين پوزهتيڤ و نهگاتيڤ د وارى بريڤهرن دا، پتر د بهرژهوهندى يا پروسهسين راميارى، ئابوورى نوى دايه. د جيهانا ئيرو دا بارى ئابوورى، راميارى بين دهرهكى و ناقخوي جفاكى وهكى خهلهك پيك قه هاتينه گريدان. ژ ههڤ جوداكرنا وان ژى ئاڤاداكرنا ديوارهك نوييه

د جيهانا پيشكهفتى و گلوبال دا، كه ژيان ژ بوى وهلات و جفاكان كه خواه جيواز ژ جيهانا گلوبال دبينن، گران و دژواره. يهك ژ پينگافين كه ههك - ئى د تهمهنى خواه دا ئاڤيتيه بېرارا ههلبزارتنا شارهوانى د (۲۰۰۱-۰۵.۲۶ ل ئيدارهيا ههوليرى و ل ئيدارهيا سليمانى د ۲۰۰۲-۰۲.۰۳) ئى دا بوويه. چاوان بېرارهك وها بيته ديتن؟ وهكى رهفورم ؟ ئەگه ر بيت و ل گوڤ مهرجين كاتى لئ بيته نيرين، ئەف وهكى نوژنكرن ئيته ديتن. ئەف وهكى پيداويستيهكا بريڤهبرى تيته ديتن، كه مهبهستا پينگافهك وها ديتنا ريكه چارسهرى و خواه رزگاركرن ژ قهيرانا دهسهلاتى و گيروگرفتين دهسهلاتا كارگيرى هاتيه ديتن. د ههمان كات ئەف وهكى رهفورم تيته زانين و ديتن، كه ب خواه ئاماژهكرن و تيشك خسته ل سهر تهرما (ئامرازى) دهسهلاتى. بيشك پينگافهك وها رونهي خسته ل سهر سنوورين دهسهلاتى دناقبهرا دهسهلاتى ناڤهندى (كارگيريا ناڤهندى) و دهسهلاتى ناوچهيى (كارگيريا ناوچهيى). ئەف قهوارهيا دابهش كردنا دهسهلاتى شوڤه دكهت. وهكى مهرام ههك - ئى خواهستيه دهسهلات د ناقبهرا وئ و شارهوانيان دا بيته دابهشكرن. پيوستيهكا كاتى يا دهسهلاتدرييه. يهكهمين ههلبزارتنا شارهوانيان و جفاكين شارهوانى د پراكتيكا نيشان ددهت، كه شارهوانيان ههتا رادهيك باش بارى بريڤهبردنى سڤك كرينه. مهرام و خواستا ههك - ئى ههتا نووكه سهبارت ب ههلبزارتنين شارهوانى نادياره، بهلام ههر مهرامهكى ل پشت بېرارهك وها ههبيت، ئەف پروسهسهك پيروز تيته ديتن.

دابه شکر دن - په شکر دن Decentralization

ناکوکی و لیکولینه وه سه بارهت ب دسه لاتی و چاوانیا ب کارناین و سوود و هرگرتن ژ نامراهک ودها ل ناف نفیسین ئابووری، رامیاری و جفاکناسی دا ب ئاوايهک به رفره هاتینه دیارکرن. شروقه کرنا دسه لاتی که گرنگی ددهته بریفه بهری، دزقریته دهف نافه ندین رامیاری و کارگیری. د فان سالین داوی دا ژ بوی کو ریقه بهری، که ودهکی به شهک ژ دسه لاتی ب ئاوايهک باشتر بیته بهرچاف و بهرهمین دیارکراوتر هه بیت، سوود ژ تیور و دیتین ئابووری هاتینه و هرگرتن. کارگیری ب خوه ته ودهرا سهره کییا باری رامیاری/سیاسیه.

ل گور فورهنگا رامیاری پرؤسه سا بریفه برنا دهوله تی که بهر فازی شیوازی بریفه برنا دهوله تی ب ئاوايهک نافه ندی بیت ب نافی decentralization یان ژی دابه شکری هاتییه ناسکرن. ئهف ته ودهر په نجه رهیه ک نوی ل هه مبهر به رفره کرنا دسه لاتی رامیاری، یاسای و کارگیری فه دکته، که رهوشا " دیموکراسی، و ژ ههف پارفه کرده ودهیا سیسته ما بریفه بهرییا کارگیرییه، که خاوهن کاریه رییه ل سهر بریارین رامیاری و یاسای"، د داوی دا ژی زه لاکرنا هه می پیکهاتین بوروکراتیک بین دهزگه هین میریه.^۲ د هه مانکاتا ژی، لایه نین لاوازی بریفه بهری دبه هوی فه کرنا ده رگه ه ژ بوی به شدار بوونا هاوولاتی دپیشقه برنا جفاکی و به شدار بوون د

3- Strukturkommissionens betænkning 2004:12

دسه لاتی. خالا یه کهم ژ هه لېژارتنه نیونه ر و دسه لاتدارین راسته قینه، که شه رعیه تا خوه ژ دهنگی هاوولاتی وردگریته دهست پیکهت. هه لېژارتنهک ودها - شاره وانی یان د ساللا ۲۰۰۱- مافی بریارده رکرن و دسه لات د ناقبه را حهک - ی و ئه نجومه نی شاره وانی دابه ش کر. ئهف بوویه هوی هندی که دسه لاتداری یا کارگیرییا ناوچه یی بویه خاوهن بریار، که ئه و ژی ئه نجومه نی شاره وانییه. هه لېژارتنه شاره وانی راسته و خوه هانده رکه بویه ژ بوی حهک که به شهک ژ دسه لاتی ب ئاوايهکی دیاکراو و د چوارچوڅه یا یاساییدا فه گو هیزیت دهف ئه نجومه نی شاره وانی و کارگیرییا ناوچه یی. پینگافهک ودها بویه هوی ده رگه ه فه کړن ل سهر سه رخواه بون/نوؤتونومیا شاره وانیان. ب ئاوايهکی ئه نجومه نی شاره وانی و کارگیرییا گشتی یا ناوچه یی بوینه خاوهن مافی بریار دانی بی کو حهک دهست تیوه ردانهک د کار و بارین شاره وانی دا هه بیت.

شروقه کرنا زارافه یا دابه شکرنا دسه لاتی decentralization of power رهنګ و رووی، دگه ل بیر و رایین جیاواز هه یه. ئهف جیاوازی یه دزقریته سهر ستروکتور/بونیات و شیوازی دانه زاندا ریخراوی یا حکومه تان، هه روه سا شیوازی په یوه ندین ریخراوه ی، که دزقریته سهر په یوه ندین دسه لاتی و کارگیری. ل ئالی رامیاریفه یاسا هه ردهم شیوازی گورینه، واته نه رمی د گورانکارین یاسای دا تیتته مه زندنه کړن. دابه شکر و سق کرنا دسه لاتی، که ئافه رینه ری ره فورمه، دشیت که پینگاف به رهف decentralistion باقیت. ده ما که رامیاری (سیاسهت، باری سیاسی) و کارگیری ودهکی یاریکه ر بینه دیتن و پیکفه گریدایی بن، ل دهف

یاریکهران دابه شکردنه و هیا دسه لاتی و ههروهسا ژى ئهرك و ئارمانجان هنده دژوار نابیت. ٤ ئاماژه پیکردنه و هیهک پیویست تیتته دیتن، ئه ژى پیکغه گریدانا فان ههردوو فاکتھر و ئامرازان ب کهش و ههواي پیویست ژ بوی پینگاف ئافیتن بهرهف پره نسپین فره دسه لاتاری ل ناف سیسته ما پهیره و ژى کری دا ههیه. به لام پیکغه گریدانا فان ههردووکان، که کاریگه ریاا خوه ل سهر دسه لاتی هه نه، نائیتته واته یا ژ دهستدانا دسه لاتی نافه ندی، به لکو هندهک ل سهر فی باوهری بن. به لکو رهوشهک وهها دا شروفه کرنا ته وهرهک وهها دکه فیتته ناف قه وارهیهک دی، که ئهف تیتته واته یا رهنگفه دان و دویر که فتن ژ بیروکه یا دیموکراسی. ئهف ژى دشیت بیتته واته یا که فتن و گریدانا دسه لاتی ل ناف دهستی چهند تاکه که سان، که ئهف زهنگا مهترسی ژ بوی پیشکه فتن جفاکی لی ددهت.

ئه گهرا دهستپیکرنا ره فورمین دسه لاتاری/کارگیری وهکی راستی و پیویستییه کا جفاکی بیتته دیتن، ل رهخ فی دهرفته تا به شداری ژبوی ئه کته رین جیاواز (ریکخراوین جه ماوهری و نافه رمی) ل ناف جفاکیدا پیویست تیتته دیتن. ستروکتور و بنگه ههک نوی ژ بوی ئاقادانکرنا بنیاتا ریکخراوهی یا هه ریمما باشووری کوردستانی پیویست تیتته دیتن، که حکومهت و دهزگه هین میری د نهومین جیاوازا (ماکرو، میکرو) که هاتینه جیگرکن، ژ بوی جفاکی و هاوولاتی بینه بهرچاڤ. ئهف ستروکتور (دسه لاتی کارگیری Administration) پیکهاتیه ژ ئه کته رین سهرهکی وهکی شارهوانی، پاریزگار، شالیاری، ریکخراوین تایبه تی، حکومهت و پارله مان. دسه لات و ئه رکن جیاواز ل نافه را فان ئه کته راندا ب ئاوايه کی هاتیه دابه شکردن، و د هه مانکات ئهف

دابه شکردن ئه کته ران وهکی خهله که کی پیکغه گریددهت. ئهف مهزنده تیتته کرن، که ب نوژه نکرنا دهزگه هین کارگیری و پیکهاتی نوی یی دسه لاتی د ناف ریکخراوین میریدا، دی دهرفته ژ بوی ههک - ئه فته کهت، که ب ستراته ژبیهک وهها دستروکتوری دسه لاتی دا دوو پینگافین یه کجار مهزن و گرینگ د جفاکا کوردیدا تیتته ئافیتن:

- ١- سفاک کرنا دسه لاتارییا نافه ندی، که دبیتته هوی به شدار بوونا ئه کته رین ناوچهی ل پرۆسه سا ئاقادانکرنا و پیشخستنا جفاکی،
- ٢- پینگاف بهرهف ئاقادانکرنا جفاکهک دیموکرات تیتته ئافیتن، که رهنگ و شیوازین سیسته مهک دیموکراسی و فره پارته تی، جفاکهک وهها ب ئاوايه کی دی دخه ملینیت که جیاوازه ژ سیسته م و بریفه به ریین وه لاتین جیران.

Decentralization چاویلکها ره فورم

ره فورم وهکی د سهریدا ئاماژه پیکهاتیه کردن تیتته واته یا نوژن کرن. ل فی دهری ژى مه بهست گرنگی خستنه سهر دابه شکردنه و هیا ئهرك و بهرپرسیاری ل ناف دهزگه ه و ریکخراوین میری. گهر ئهف مهرام و خواست بیت، گرنگی تیتته خستن سهر decentral institutional structure، که شیوازین جیاواز هه نه. ٥ بنیاتهک وهها خاوهن بنگه ه و مودیلین تایبه تیه، که دیارکه ری سیسته م و دسه لاتهک ژ ههف پارقه که ریهه. پیکهاتین سیسته مهک وهها خاوهن نیمچه ئوتونومی/سهرخوه بونن د بریفه برن و دهرکرنا بریاران، که جیهه جیکردنه و هیا بهرپرسیاره تیهه. پ.ئ. ماوریتزن ل سهر شروفه کرنا ته رما دابه شکردن/په رشکردن "دان ئاماژه ب ناکوکیین د

5- Mauritzen. P.E. & Jensen H.T. 1984:15

4- Greve, C. 2003: 28

ناقه‌را دیتین رامیاری دکه‌ت. ب دیتنا وی ل بهر چاف گرتنا ناکوکین وه‌ها، ئەف وشه‌یه ب راستی و دروستی نه‌شیت بیته زه‌لال کرن، که ئەو ژێ دزقریته سهر نه‌رمییا که شیوازه‌ک وه‌ها د پیکهاتین سیسته‌میدا ژ خوه نیشان ددهن. به‌لام د هه‌مانکادا ئەو دیار دکه‌ت، که وه‌کی وشه، تیگه‌هیشتن و هاوده‌نگی ل سهر ته‌وه‌را ژ هه‌ف پارقه‌کرنا ده‌سه‌لاتی تیته‌کردن. یا گرینگ ل قی ده‌ری، ژ بوی وی، تیشک خستنه‌وه‌یه ل سهر هه‌یکه‌لی ریکخراوه‌ی، ئەف هه‌یکه‌ل دشیت شاره‌وانی (بریقه‌بریین ناوچه‌ی، بریقه‌به‌ریین پاریزگاری، بریقه‌به‌ریین ناقه‌ندی/حکومه‌ت یان وه‌زاره‌ت) بیت، که ده‌ربری ده‌سه‌لاته‌ک سنووردار و تایبه‌تییه ل ناف سنوورین ناوچه‌یه‌ک دیارکراو دا. د هه‌مانکات ئەگه‌ر ده‌سه‌لات ب ئاویه‌ک دیموکراسی هاتیبته ئارا، پتر ئاماده‌یه که نه‌رمی ل هه‌مبه‌ر دابه‌شکرن و په‌رشکرنی نیشان بده‌ت. ده‌سه‌لاته‌ک خاوه‌ن دیتن و تیروانین دیموکراسی ب ده‌گمه‌ن ژ به‌رفه‌بوونا ده‌سه‌لاتی ریکخراوین خوارێ بین ده‌زگه‌هین میری دترسیت. دهما که ده‌سه‌لاته‌ک دیموکراسی تیته به‌رچاف ته‌وه‌ر ره‌نگ و رووی خوه دگوه‌هریت، و ناقه‌رۆک دزقریته سهر هندێ، که هاوولاتی هه‌تا چ راده‌یه‌کی خاوه‌ن بریاره. واته هاوولاتی خاوه‌ن بریاربیت، و به‌شداری د هه‌لبژارتنا نیونه‌ریین خوه بکه‌ت- ئەگه‌ر ب شیوازه‌ک دیموکراسی ئەف ده‌سه‌لاته هاتیبته هه‌لبژارتن- ژ بوی بریقه‌به‌رییا ده‌سه‌لاتی ل ناف سنوورین ناوچه‌ی (شاره‌وانی، پاریزگار و هتد.). ب هه‌بوونا ده‌رفه‌ته‌ک وه‌ها تاک و هاوولاتی ئەف ده‌رفه‌ت وه‌ردگریت، که به‌شدار بیت د پرۆسه‌سا پیک ئانینا کولتوره‌ک رامیاری. نه‌خاسمه که ئیرو ل جفاکین پیشکه‌فتی بریقه‌به‌رن و بریاردان ل سهر به‌شه‌ک ژ ئەرکین ده‌سه‌لاتا ناقه‌ندی که راسپارده‌ی جفاکین شاره‌وانی

و جفاکین پاریزگاران هاتیبه‌کرن گرینگ تیته دیتن. ئەو ژێ به‌ر ره‌وشه‌ک وه‌ها که هاوولاتی خاوه‌ن دیتن و گوتن بیت. ئەگه‌ر بیت، دیتن و شیکردنه‌وه‌یا کو پ. ج. ماوریتزن سه‌باره‌ت ب دابه‌شکردنه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی هه‌ی، راسته‌وخوه و زه‌لال بیته تیگه‌هیشتن، شاره‌وانی وه‌کی ریکخراوه‌ک " ئۆتۆنم/سه‌ربخوه تیته دیتن، که خاوه‌ن جیاوازیین تایبه‌تییه ژ ده‌سه‌لاتا ناقه‌ندی. ^۱ شاره‌وانی وه‌کی ریکخراوه‌ک ئۆتۆنم/سه‌ربخوه د هه‌مانکادا خاوه‌ن تایبه‌تمه‌ندییه و وه‌کی به‌شه‌ک ژ هه‌یکه‌ل و بنگه‌ی ده‌سه‌لاتا ناقه‌ندی تیته دیتن. خه‌له‌کا پیکه‌گریدانا ده‌سه‌لاتا ناقه‌ندی ب ده‌سه‌لاتا ناوچه‌ی قه یاسایه. ب هه‌بوونا ئۆتۆنومی ئەکته‌ره‌ک وه‌ها ب خوه- ده‌سه‌لاتارییا شاره‌وانی/کارگیری- بریار ل سهر چاره‌سه‌رکنا کیشه و ئاسته‌نگین ل هه‌مبه‌ر شاره‌وانی دده‌ت، و بریاران جی بجی دکه‌ت بیی کو ده‌سه‌لاتا ناقه‌ندی پیویستی ب ده‌ست تیوه‌ردانی هه‌بیت. ئەرکی جیبه‌جیکردنه‌وه و به‌رپرسیاره‌تی دگریته سهر شان. ده‌رگه‌ه‌که‌کرن ل سهر ته‌وه‌را ئۆتونومی و سه‌رخوه‌بوونا ده‌سه‌لاتا شاره‌وانی، پینگاکه‌ک باش و پوزه‌تیف تیته دیتن، دهما جفاکین شاره‌وانی ب ئاویه‌ک دیموکراسی ژ ئالیی خه‌لکی قه ده‌نگی متمانه پی هاتیبته داین. ل ئالی دی ژێ هه‌ژی دیارکردنه، که دابه‌ش و په‌رشکردنه‌وه‌یا ده‌سه‌لاتی، ئۆتۆنومی یان ژێ سه‌رخوه‌بوونا شاره‌وانی یان بی کیشه نابیت. پرانی یا کیشه‌ییین که دکاته‌ک وه‌ها دا ده‌ردکه‌قنه هولی، ئەگه‌ریین ته‌کنیکی یین نه‌دیار هه‌نه و دکاته‌ک دیارکراو ب ئاویه‌ک چاوه‌روان نه‌کراو وه‌کی ئاسته‌نگ دکه‌قنه به‌ر ریکا ده‌زگه‌هین کاریگیری. چاره‌سه‌رکنا کیشه‌ییین جیاواز، دارشتنا نه‌خشه و پلانین جیاواز د ناف سنوورین شاره‌وانی

6- Mauritzen. P.E. & Jensen H.T, 1984:18-150

گهلهک جاران راستی کیشه‌یین یاسایی بین چاوه‌پوان نه‌کراودبن، که پیوستی ب میکانیزمهک نوی ژ بوی دیتنا ریکه چاره‌سهرکردنی پیوست تیتنه دیتن.

سهره‌پایی هندی که چاره‌سهرکردنه‌ویا کیشه‌یهک وه‌ها یاسایی نهک د ناڤ سنوورین ده‌سه‌لاتی جفاکین شاره‌وانی دایه، به‌لام میکانیزمین چاره‌سهرکردنه‌ویا وی ب ئاویه‌کی ب رینمای یا جفاکا شاره‌وانی دشیت بزقریته دهڤ پارله‌مان، حکومه‌تی و ل قی ده‌ری برپارا داوی ژ بوی چاره‌سهرکردنی بیتنه داین. د کاته‌کیدا که ده‌سه‌لاتی چاره‌سهرکردنه‌ویا کیشه‌یین وه‌ها نهک د سنوورین ده‌سه‌لاتا شاره‌وانی دایه (نهک یاساداریژه)، ههر پینگافهک ژ ده‌رفه‌ی چوارچوقه‌یا یاسایی دبتنه هوی پیدابونا ئاریشن ده‌سه‌لاتی. نه‌گه‌را پیدابونا ئاریشن ژی د زقریته سهر شیکردنه‌ویا جیاوازین ده‌قی یاسایی، د ناڤه‌روک دا گرنگی ب چی هاتیه/تیتنه داین. ب پیدابونا ئاریشن د ناڤه‌را ههر یهک ژ نه‌کته‌رین ده‌سه‌لاتی میری- ل گور ده‌سه‌لاتا یاسایی که سهربخوه‌یه- دژوار تیتنه دیتن که نه‌کته‌ر ژ مافی خوه‌یی یاسایی پاشکه‌زه بیت و دابه‌زیت.

کارگیری یا گشتی

نه‌رکی کارگیریا گشتی جیبه‌جیکردنه‌ویا برپارین یاساییه که ژ ئالی پارله‌مان، جفاکین شاره‌وانی و جفاکین پاریزگاری فه تینه په‌سهندکرن. کارگیریا گشتی هه‌یکه‌ل و بنیاتا خوه هه‌یه، که خاوه‌ن ده‌سه‌لاتدارییهک رامیارییه. نه‌ف ده‌سه‌لاتدارییه ژی ب ئاویه‌ک دیموکراسی تیتنه هه‌لبژارتن. ل ناڤ شاره‌وانیاندنا ده‌سه‌لاتدارییه‌ک وه‌ها سه‌روکی شاره‌وانی و جفاکین شاره‌وانییه. ل پاریزگارن

پاریزگار و جفاکین پاریزگاری نه و ل حکومه‌تی ژی سه‌روکی حکومه‌تی و شالیارین حکومه‌تی نه. کارگیری یا گشتی ژ سی نوه‌ومان پیک هاتیه (ل ههر وه‌لاته‌کی په‌یره و ژ سیسته‌مه‌کی تیتنه کرن):

- ۱- کارگیری یا ناڤه‌ندی (وه‌زاره‌ت)،
- ۲- کارگیری یا هه‌ریمی (پاریزگار)،
- ۳- کارگیری یا ناوچه‌یی (شاره‌وانی).^۷

ههر ده‌زگه‌ههک ژ فان ده‌زگه‌هین کارگیری ژ چه‌ندین لقین شالیاری، به‌ریوبه‌رایه‌تین گشتی، به‌ریوبه‌رایه‌تی بین ناوچه‌یی پیک هاتی نه. نه‌رک و به‌رپرسیاره‌تیا هه‌می کارگیریان جیبه‌جی Implementation کردنه‌ویا برپارین ده‌سه‌لاتا ناڤه‌ندی، هه‌ریمی و ناوچه‌ییه. ده‌سه‌لاتا ناڤه‌ندی ده‌سه‌لاتداری یا هه‌ریمما باشوری کوردستانییه. ده‌سه‌لاتدارییا ههک د کاته‌ک وه‌ها دا پیوسته که پشتگیری ژ ده‌سه‌لاتدارییا شاره‌وانیان بکه‌ت، د هه‌مانکات د جیجیکرنا برپاراندا ب ئاویه‌ک به‌رفره ده‌رفه‌تی بده‌ته جفاکین شاره‌وانی. و ده‌رگه‌هی برپاردانی ژ بوی جفاکین شاره‌وانیان فه‌گری به‌یلت، که نه‌رکین سه‌رشانی خوه ب ئاویه‌ک باش جی بینن. پینگافه‌ک وه‌ها ئاسویه‌ک گه‌شتر ژ بوی جفاکین شاره‌وانی هه‌یه. تایبه‌تی نه‌گه‌ر برپارین رامیاریین خاوه‌ن گرنگی و گرانیین تایبه‌ت ژ بوی جیبه‌جیکرنی بکه‌فنه به‌رده‌ستی ده‌سه‌لاتدارییا جفاکین شاره‌وانی.

7- Christensen, Jørgen G. 1996:1

خالین خواری مه به ستا پشتگیریکردن ژ ستراته ژیبیک وهها دیار دکهت:

۱- ل ئالییهکی ئه رکی بهرپرسیاره تیا سهرشانی شارهوانی پتر دکهت،

۲- شارهوانی دبیته خاوه ن پسیوری،

پسیوریا که شارهوانی ب دهستقه تینن ژ بوی دهسه لاتاریا ناقهندی بوهاداره. دهسه لاتاری یا ناقهندی دشیت ژ بوی چاره سهرکردنه وهه وهیان ژی جی به جی کردنه وهیا پلان و بهرنامه یان پتر سود ژ پسیوری و زانیارین شارهوانی یان وهرگریت، تاییه تی چاره سهرکردنا کیشه بین تهکنیکی. شارهوانی ب سود وهرگرتن ژ پسیوریهک وهها ئه رک و کارین که تینه راسپاردن، ب ئاویهک باشتر چاره سهرکردنه. د دابه شکرنا دهسه لاتی د ناقههرا حهک و شارهوانی اندا شاشاتی نه ئییه ئارا. حهک ئ وهکی دهسه لاتا ناقهندی خاوه ن بریارا سهره کییه، و ئه ف ژی گرنگیا حهک - ئ نیشان ددهت، به لام ئه ف نابیته هوی هندئ که هست ب هندئ بیته کرن که دهسه لاتی وئ لاواز وهیان کیم بویه. ب ئاویهک تیوری دهسه لات نائیه کیمکرن، به لام ژ ناوچه یه کی بؤ ناوچه یه کا دی تیه فه گوهاستن. د پراکتیکا هست ب فی تیه کردن. سفکرکردنه وهیا دهسه لاتی دهره ف ژ بوی حهک - ئ فه کهت که هیز و توانایا خوه پتر بیخیه کار ژ بوی چاره سهرکردنه وهیا کیشه و ئه رکین مه ستر. ته وه رین ناکوکی و تیکلی د ناقههرا حهک و دهسه لاتا ناوچه یی دیاردهکن که ته وه رین وهکی راسپاردنا بریفه برنا خالین سنوورین، بودجه یا سالانه، خواندنا بالا و هتد ژ وان ته وه رانن که هه ژی هندئ نه بیته دیارکرن.

کارگیری و سیاست

دهما وه لاتین بلوکا کومونیسیت پشتی ئازادی ژ سیسته ما رامیار/ ئابوریا کومونیسیتی دهره فته پهیدا کرن که به ره ف سیسته مهک دیموکراسی و لیبه رال ل سهر بنگه هی بازارئ ئازاد پینگاف باقین، ئه ف ل بهر چا فگرتن، که گورانکاری بین بنگه هین- ستروکتوری د ئاستی میکرو، ماکرو و ماسو- ژ بوی جفاکی پیویستن. گورانکاری د ناقههرا سیسته مین جیاواز پیویستی ب که ره سته و ئامرازین نوی و جیاواز هیه، نه خاسمه که یه ک ژ وان ژی لیکولینه وه و ته جروبه بین وه لاتین دییه سهارهت ب کیشه بین هاوبه ش. گورانکاری ژ بوی جفاکی چ ب ئاویی نوژهن کردنا سیسته ما ئابووری، رامیاری بیت، و چ ب ئاویه کی سهرراست کردنا کیماسییان بیت پوزه تیفته نرخواندن.

ئه ف دیتن ب ئاویی فه کری و به رفه هیه ل ئارادایه، که پینگاقین وهها دهره ف تین نوی ژ بوی ئاسایی کردنا بارئ ژیا نا هاوولاتی دگهل خوه تینیت. پینگاف به ره ف سیسته ما بازاره ک ئازاد و سیسته مهک رامیاری که ل سهر بنه مای کاپیتالیسیت/ لیبرال و دیموکراسی هاتیه ته ئاقادانکرن نه که ته نیا شهرتین سهره کی بین هاوولاتیه، به لکو ژی ژ بوی پیشفه خستنا جفاکی و بوژانده نه وهیا بارئ رامیاری/ ئابوری یا جفاکی پیویست تیه دیتن. هه لبهت ئه گهر مه به ست ئاماده کرن و خورتنرنا جفاکی بیت که به شداری دکیه رکین ئابوری، کولتوری ئو زانسی ل جیهانا گلوبال ئو عه وله مه دا بیت. په ره پیدان ب ژیا نا هاوولاتییان و دابینکردنا پیداو یستین جیاواز ژ بوی هاوولاتی یه ک ژ پیویستین سهره کی و گرینگین دهسه لاتاری یا هر وه لاته کییه. تاییه تی ژی وه لاتین پیشکه فتی، که ئه ف گرینگ تیه دیتن. ل ئالی

یه کئی چوارچوځه یهک یاسایی پیویسته، که بشیت کاریگری یا خوه هبیت ل سهر گورانکاری یان و ئهرکی پاراستنی بگریته ئهستو. ستراتةژیهک وهها ژ بوی بوژاندنه وهیا چالاکی یان د بوارئ ئابووری و رامیاری دا د سهری دا دبهرژه وهندییا "جفاکی"، ل رهخ فی ژی د بهرژه وهندییا "تاک" دا یه. د بنه رتدا ستروکتور و بنگه ها سهره کییا جفاکی تووشی گورانکاری و کییه رکی یان دبیت، که فی ژی کاریگری یا خوه ل سهر دهزگه هین کاریگریین گشتی هه یه. نه ریتین که ب ئاوایهک پیشکه فتی، سیسته مهک نوی ل همبه ر گیروگرفتین جفاکی بین که دهرده فن هولئ پشت راست بیته کرن. ئهرکی فی سیسته می ژی دیتن و تاقیکردنه وهیا ریکه چاره سه ریین باشته ر ژ بوی جفاکی. دهزگه هی کاریگری خاوه ن بنگه ههک پله بندی- Hierarchy- یه، و بهرپرسه ژ جییه جیکردنه وهیا بریاران.^۸ سهره کانی بریاران دشیت که پارله مان، جفاکین شاره وانی و جفاکین پاریزگاران بیت، دشیت که بریار وهکی یاسا هاتیبته دارشتن یان ژی وهکی بریارهک شالیاری/وزاری بیت.

نهک ته نیا د ناف سیسته ما کاریگری دا تاک و دهسه لاتداری تووشی ئاستهنگ و پینگافین دژوار دبن، بهلکو د ناف سیسته مین رامیاری دا ژی ب ئاوایهک فهگری تیت هویهک وهها تیت بهرچاف. تایبه تی ژی د ناکوکیین دناقبه را حکومت ئو پارله مانی دا ئهف پتر تیت بهرچاف. بهلام ئهف حکومت و په رله مانه که خاوه ن دهسه لاتداری یا دارشتنا بریارین رامیاری و یاساییه، که ریک خوهشکه ره ژ بوی دیارکردنا گورانکاری، بوژاندنه وهیا باری ئابوری، کولتوری و هتد. ههروهسا ژی ئهف ههردوو ئهکته رن که شیوازی

8- Christensen, G, Jørgen. Christensen, M, Peter. Ibsen, M, 1999:59

کاریگری یا دهزگه هین بریفه بهر دیاردکن، و ئهرکی سهرشانی وانه که کیشه یان و ریکه چاره سه رکردنه وهیا وان د قه واره یه کا یاسایی دا جیگر بکن.

یاسا وهکی ئامراز و که رهسته ژ بوی چاره سه رکرنا گرفتین دهزگه هین کاریگری تیت دیتن، بهلام د هه مانکاتدا ژی وهکی دهسه لات و هیزه. ههست کرنا حکومت و پارله مانی ب گرفتین جفاکی، و پینگاف ئافیتن بهرهف چاره سه رکردنی د سهرده مهک نوی دا، ههست کردن ب گرنگی یا ریکخستن و بریفه بردنه وهیا جفاکی ب ریکا میکانیزمین سهرده مینه، که گرینگ تیت دیتن. نه خاسمه که جفاکهک وهک یا کوردستانی که ژ هه می ئالیانفه خاوه ن سیسته مهک ساوایه، ئهف پیویست دکته که رهنگدانه وهیا جیهانگیری بوونی ل سهر جفاکهک وهها گهلهک بهر فتر بیت. رهنگدانه وهیهک که خاوه ن کاریگری بیت د هه می بواران دا. ئهف حکومته که که رهسته و ئامرازین جیاوازین که جفاکی و تاکی پیویستی پی هه نه دابین دکته، وهیان ژی ریکخوشکه ره که ب ئاوایهکی که رهسته و ئامرازین جیاواز بینه دابینکرن. د هه مان کاتی رولا سهرهکی یا کهرتی تایبه تی د پیشستن و نوژن کردنا جفاکی ژ بیر نه چیت. حکومت ته نیا ب ئاسانکاری د کارین بوروکراتیک، وهکی بارین گومرکی دهستی هاریکاری ژ بوی کهرتی تایبهت دریز دکته. دهما باس ل سهر گورانکاری دستروکتورا جفاکی دا تیت کرن نابیت که رولا کهرتا تایبهت و پیشه سازی ل جفاکی کیتم بیته دیتن. هه بوونا کهرتهک وهها ل همبه ر کهرتی فه رمی بی حکومتی، کییه رکی د ناقبه را ئهکته رین جفاکی پیک تینیت. مه بهست سفکردنا باری سیسته ما بیروکراسی و ههیکه لی پیکهاتی دهوله تیه. ئه گه ر رهوشا جفاکی که گریدایی

دهسه لات و ديموكراسي

دهسه لات و ديموكراسي پيك څه گريډاي نه. گهلهك دژواره كه باس ل سهر ديموكراسي بيته كردن و دهه مانكاتدا دهسه لات ژ بير بيته كرن وهيان ژي ئاماژه ب څي زاراوهي نه ئيته كردن. تهوهر ا دهسه لاتي تهوور و بابه تا شروڅه كورنه وهيا ديموكراسييه. دهسه لاتداري يا ناڅهندي هه تا چ رادهيه كي خوه بهرپرس دبينيته د پيشخستنا ديموكراسي و ريځ خواهشكردن ژ بوي بهشداربوونا تاك وهكي هاوولاتي د دياركرنا رينما و پروسه سين راميارى دا. بهشدار بوونا تاك وهكي هاوولاتي د چالاكي بين جفاكي دا، يهك ژ بنگه هين سيسته مين څه كړي و ديموكراسيك تيته ديتن. ئه څه دهرهت ژ بوي هاوولاتي څه دكته، كه كاريگري هه بيت ل سهر دهسه لاتي و بريځه بردني. گرينگ ئه څه كه سايه تي راميار (دهسه لاتدار و نيونه ري هه لېژارتي) ريځ خواهشكهرى هندي بيت هاوولاتي وهكي فاكته رهك سهرهكي بهشدار بيت د ئاڅادانكردن و ههروهسا ژي پيشخستنا پروسه سين راميارى، نهك بيته هوي قه لسكردن و بهرته سك كرنا مافى هاوولاتي. دكاته كي دا ئه گهر سيسته ما ل گور نهك د بهرژه وهندييا كه سايه تيبهك وهها (هاوولاتي) بيت. ديتنهك وهها ب خوه بهرره كهرى بارى ديموكراسي ل ناف جفاكي دايه.

بهشدارنه بوونا هاوولاتي د پروسه سين راميارى و كولتورى، تاييه تي هه لېژارتنين پارله ماني، شاره واني و پاريزگارن دبېته هويكه كه سهره وري و شه رعييه تا سيسته ما ديموكراسي بكه څيته بن په رگالا پرسى. لينگه رين و ليكولينه وهدي دهسه لاتي ل سهر شه رعييه تا دهسه لاتي خوه، ب خوه شه رعييه تا دهسه لاتي خورت دكته. تاييه تي ئه گهر دهسه لاتتهك وهها ب ريځكه ديموكراسي څه هاتبيته هه لېژارتن.

فاكته رين نافخوي و دهره كييه رهوشهك گونجاو بيت، پيوست دكته كه سيسته مهك وهها- كوردستاني- توشي گورانكاري بيت و پينگاف بهره څه ره فورمهك بهر فره بيته ئاڅيتن. د سيسته مهك بيروكراسي يا موده رن دا پتر بير ل سود وهرگرتن ژ ميكانيزمين نوي ژ بوي ريځه بهريهك موده رن و نوڅهنكري تيته كرن- دهسه نترليزه، ژ هه څه پارچه كړي ژ ئالي دهسه لاتيه څه و ب جى ئانينا ئه ركان-، ههروهسا ژي بارى ئابوري يا جفاكي و بايه خ دان ب نيرينين هاوولاتي يان گرينگ تيته ديتن. ئه څه ژ ئالي دهزگه هين په يوه نديدار د پينڅاڅويا پينگاف ئاڅيتن بهره څه پروسه سين وهها دا پوزه تيڅ تيته ديتن و نرخاندن.⁹

نرخاندنا بهشدارييهك وهها ژ ئالي دهزگه هين فرمي و كه رتي تاييهت څه وهكي خورتبون و ب هيز كورنه وهيا ديموكراسي و گرنكي دان ب رهوشا هاوولاتييه. هاوولاتي دهره تهك پتر دى هه بيت كه د گهل كيشه بين جياواز رووبه روو بيت. ئه څه ژي ئاگاردار كورنه وهيا نيونه رين هه لېژارتي ل ئاستي جفاكا شاره واني، پاريزگارن و پارله مانيه ژ خه مخوارييا هاوولاتي. چما؟ ژ بوي هاوولاتي ئه څه بهرپرسين هه لېژارتي نه كه بهرپرسن. هاوولاتي ريځه بهري و دهزگه هين كاريگري وهكي بالهك ژ بالين دهسه لاتداري يا راميارى دبينيته. ديتنهك وهها راسته. د ئاستي پيشكيشكرنا خزمهت و ههروهسا داهاتوييا جفاكي دا هاوولاتي پتر ل كه سايه تيبه كي دگريت كه خاوهن ديتن پيشكه تي بيت، كه ل گهل شيانا جفاكي گونجاو بيت.

9- Bogason, P. 1996:8

واته ره‌خنه‌گرتن ژ دسه‌لای. هاندانا کاربده‌ست و بریفه‌به‌رین رامیاری/کارگیری ل هه‌ر وه‌لایه‌کی گرینگه ژ بوی کو هاوولای به‌شدار بیت د کار و بارین ری‌کخراوه‌ی، پروسه‌سین رامیاری. هاندانه‌ک وه‌ها تاییه‌تمه‌ندییه‌ک سه‌ربخوه هه‌یه ژ بوی دامه‌زاندنا ناسنامه‌یا تاکی رامیار. هه‌لبژارتنین شاره‌وانی که راسته‌وخوه گریدایی ژیا نا روژانه‌یا هاوولاییه، فاکته‌ره‌ک کاریگه‌ره ل سهر هاندانا هاوولای، که ژ تاکه‌ک نه‌چالاک بیته هاوولاییه‌ک چالاک و به‌شدار. هه‌ستکرنا هاوولای ب به‌شداربوون د هه‌لبژارتنیدا نیشاندهری کاریگه‌ری گرنگیدانه ب داهاتویا هاوولای، ده‌مانکاتدا ژی هاوولای د‌شیت که ره‌وشه‌ک وه‌ها هه‌لبژیریت که به‌شدار نه‌بیت د پروسه‌سین رامیاریدا. خوه‌پاشقه هیلانا هاوولای ژ به‌شداریکرن د هه‌لبژارتنیدا، به‌رپرسیاره‌تی دکه‌فیه‌ته سهر شانی وی. به‌لکو د‌شیت که فی پرسسی ژ خوه دکه‌ت، که به‌شدار بوونا وی د هه‌لبژارتن و هه‌لبژارتنا نیونه‌رین شاره‌وانی یان چ گرنگی ژ بوی وی هه‌یه؟ وی به‌شداربوونه‌ک وه‌ها چ ده‌رئه‌نجامه‌ک ب ئاویه‌ک گشتی هه‌م ژ بوی وی وه‌کی تاک و هه‌م ژی ژ بوی جفاکی هه‌بیت؟ به‌لکو هاوولای ته‌ندام بیت ل ناڤ ری‌کخراوه‌ک فه‌رمی یان نافه‌رمی دا، که خاوه‌ن به‌رژوه‌ندیین جیاوازه ل ناڤ سنورین شاره‌وانیدا. د ره‌وشه‌ک وه‌ها تاک وه‌کی ته‌ندام ب چ چاویلکه‌یی دی ل هه‌لبژارتین شاره‌وانی و هه‌روه‌ها ژی پالیورایان بنیریت؟

شاره‌وانی ب خوه خاوه‌ن گه‌له‌ک ئه‌رکانه، هه‌رچه‌نده ئه‌ف ژ بوی هاوولای نه‌ک هنده زه‌لال بیت و بیته به‌رچاڤ. ل وه‌لایین پیشکه‌فتی ژیا نا روژانه‌یا هاوولای یان گریدایی بریارین رامیاری نه‌ک ژ نالی جفاکین شاره‌وانیقه تینه داین و په‌ژاندن. ژ بوی هاوولای وه‌کی

تاک گه‌له‌ک گرینگه که ژ شاره‌وانی و چالاکین وی تی بگه‌هیت. تیگه‌هیشتن ژ شاره‌وانی وه‌کی ده‌زگه‌هه‌ک خاوه‌ن بریار و پیشکیش که‌ری خزمه‌تگوزاری گرینگ تینه زانین.¹⁰ هاوولای د ره‌وشه‌ک وه‌ها دا رولا خوه یا سه‌ره‌کی د پیشخستنا شاره‌وانی و به‌رفره‌کرنا دیموکراسی ل ناڤ جفاکی دا هه‌یه و دی هه‌بیت. ژ بوی تاک که هاوولاییه دبیته ئه‌ف هویه‌ک سه‌ره‌کییه به‌شداربیت د چالاکین جیاوازی جفاکیدا، و بیته هاندهره‌ک ژیهاتی، که بشیت کاریگه‌ری هه‌بیت ل سهر دیارکردنه‌وه‌یا داهاتویا شاره‌وانی. هاوولای هه‌ست ب گرنگی یا رولا خوه دکه‌ت، و فی ژی وه‌کی لایه‌نه‌ک پوزه‌تیف ژ بوی پیشقه‌بردنه‌وه و به‌رفره‌کردنه‌وه‌یا دیموکراسی ل ناڤ جفاکی بایه‌خدار دزانتیت. ل ره‌خ فی ژی تیگه‌هیشتن ژ پرسگرین شاره‌وانی دیار دکه‌ت که ئه‌ف (پیشقه‌بردنه‌وه‌ی دیموکراسی) نه‌ک ته‌نیا به‌رپرسیاره‌تی یا نیونه‌رین هه‌لبژارتی یان کارگیری یا گشتییه، به‌لکو هه‌تا راده‌یه‌ک مه‌زنتر ژی گریدایی رولا هاوولاییه. د ده‌ستپیک و داویدا ئه‌ف هاوولاییه که خزمه‌تگوزاریین که شاره‌وانی پیشکیش دکه‌ت ب چاڤ دبینیت، د هه‌مانکاتدا ژی هه‌ست ب ئه‌و کیماسین که هه‌ن دکه‌ت.¹¹

ل وه‌لایین دیموکرات هه‌ر چند سالان جاره‌کی هه‌لبژارتنین جیاوازی تینه ئه‌نجام دان، وه‌کی هه‌لبژارتنین پارله‌مان، شاره‌وانی و پاریزگاران. ره‌وشه‌ک وه‌ها ده‌رفه‌ت دده‌ته هاوولای که پتر بیته به‌رچاڤ، و رولا خوه وه‌کی فاکته‌ره‌ک سه‌ره‌کی د هه‌لبژارتنی دا هه‌لسه‌نگینیت. ئه‌ف وه‌کی ناسنامه‌یه‌ک نوی- پرسکردن ژ هاوولای ژ بوی وه‌رگرتنا ده‌نگی متمانی ژ بوی دسه‌لات و بریفه‌بردنی- که

10- Mouritzen, P. Erik & Kjær, U.(red).2003: 44

11- Mouritzen, P. Erik & Kjær, U.(red).2003:45

هاوولاتی ب ئاویهک گهرم پیشوازی ژئی دکته. ئەف هاوولاتییه که ههلبژارتنی پارلهمان، شاروانی و پاریزگاری وهکی بهشکه ژ ژیانا خوه یا روژانه دبینیت. دکاتهک وهها هاوولاتی وهکی فاکته، یهک ژ ئەکتهرین ناف مهیدانا رامیارییه. پروسهسین دیموکراسی بین جیاواز ههنه و یا کو ئیرو د جیهانا رامیاری و دهسهلاتیدا باوه "ههلبژارتن ب جوړی کیهرکی" یان "نیونهراتی" یه. ئەف جوړه ههلبژارتنه جوړه کیهرکی یهکی د ناقهرا پالیوراین جیاواز که خوازیری ههلبژارتنی نه ژ بوی کو پوستا نیونهرایهتی یا جهماوهری وهکی ریزلیتان ل دیتن و چالاکیین وان ب دهستقه بینن. ژبوی دیارکرنا نیونهرین ههلبژارتی رولا تاک رولهک بایهخدار و بوهاداره، ههمل جفاکا شارهوانی، پاریزگاران و ههمل پارلهمانی. ئەف روله د کاتی ههلبژارتنیدا ب ئاویهکی بهرفره تیتته بهرچاف. بهشدار بوونا تاک وهکی هاوولاتی د ههلبژارتاندا تهوهرک دی دبهخشیتته سهر زاراقهیا دهسهلاتی. ئەف شهعهیهتا دهسهلاتیه. شهعهیهتا دهسهلاتی فاکتهرهک گرینگه ژبوی ب توانا بوونا دهسهلاتی. بهرپرسین رامیاری خوه د قهیرانا کیشهیهک ئالوزدا دبینن، ئەگهر بیته و ئەوگرانی نهئیتته داین ب باری خوشگوزهرانیا ژیانا هاوولاتی ب تاییهتی و ژیانا جفاکی ب گشتی.

دیموکراسی وهکی تهوهر و بیروکه ئیرو ژ ههرکاتهکی پتر بویه ناقهروکا بابته و وتاران، تاییهتی یا قی ژئی دزقریته سهر رهوشا نوییا جیهانی و گورانکاریین سهردهمین، که مافی مرووف و ریزگرتن و خورتنکردنه وهیا مافین تاک بویه ناقهروکا بابته و لیکولینه وهیهین دیموکراسی. تیگههیشتن ژ فاکتهرین سهری و تاییهتمه ندیین وان ژ بوی جفاکا کوردی هیژاییین خوه ژ بوی کهسایهتیین رامیار ههنه.

ئەف گهلهک دژواره ژ بوی کهسایهتیهک رامیار د ناف کومهلگه ههک قهکری و پیشکه قتی، که رولا تاک گرینگ نه بینیت و ل هه مبه ر قی ژئی پشتگیریا خوه ژ سیسته مهک فره پارتایه تی دیار بکته. رهوشهک که جی خوهشکه ر بیت ژ بوی پهیدا بوون و گه شه پیدانا بیرکردنه وه وهیهین جیاواز. ئەف ب خوه تهوهرا دیموکراسیه، و لادان ژ پینگاکهک وهها ب پیچه وانیها دروشمین دیموکراسی و ب هیژکردنه وهیا سیسته مهک وهها یه.

پینگاف و دهستپیشخه رییهک وهها هوپین خوه بین سروشتی ههنه، یهک ژ وان هه ولدان ژ بوی ب هیژ کردنه وهیا کارگیری یا تاک و هاوولاتییه، که بیته خاوهن دهسهلات واته دهسهلات بزقریته دهف هاوولاتی (چاوان هاوولاتی شهعهیهتا دهسهلاتی دیار دکته). ئەف هاوولاتییه که دهسهلات پیشکیشی نیونهرین ههلبژارتی دکته و ئەگهر پیویست ژئی بو دی دهسهلاتهک وهها ژئی وهرگرت (د ههلبژارتاندا دهنگی متمانهیی نادهته پالیوراین نیونه رایه تی). فاکته رهک وهها نهک ته نیا خاوهن کاریگه ریین سایکولوژییه، به لکو ژئی دبیتته هوئی تیگههیشتن ژ توانا و هیژا دهنگی هاوولاتی، که د بیروپاین هاوولاتی تیتته بهرجهسته کرن. واته هاوولاتی وهکی خاوهن هیژه (سه رهکانی یا زاراوه یهک وههایه). ته نیا ب بهیژ بوونا تاک ل ناف جفاکیدا بالانسا دهسهلاتی توشی گورانکاری دبیت و ل رهوانگه ها دیموکراسی قه ئەف تهوهرک ناقه ندی و گرینگه. گرینگه، چونکه تاک سهروه رییا خوه دپاریزیت. ههول تیتته دان که ئەف سهروه ری بهیژبکه قیت و ب سود وهرگرتن ژ سهروه رییهک وهها پاراستنا بهرژه وه ندیین تاکی ل ئالی بهرپرسین رامیاری پتر بایه خدار بیت.^{۱۲}

12- Mouritzen, P. Erik & Kjær, U. (red. 2003-62.

بهیژبوونا تاکی دزقریته سهر تهوهر دیموکراسی که ب ئاوايهک سروشتی ژ ئالی کهسایهتیین رامیار قه دان پی بیته داین، بهلام ژ بهر کو دهسهلاتهک وهها دزقریته سهر بابته دارشتنا یاسایی هم ب ئاوايهک رامیاری و هم ژی ب ئاوايهک یاسایی ب چاویلکهیین جیاواز ل رولا تاک ل جفاکی و ههروهسا ژی بهشدار بوونا وی وهکی هاوولاتی تیتته نیژین. دیموکراسی ب شیوازا نیونهراتی- Representative - دشیته ل ههمانکاتیدا بکهقیته پال دیموکراسی ب شیوازهک کئیهرکی- Competition - یان ژی بهرهقاژی قی ژی مروّف دشیته دیار بکهت. رهوشهک وهها دههگهه ل بهر پارت، ریکخراوین نافهومی و کهسایهتیین بی لایه، بهلام چالاک د بواری جفاکیدا قه دکته که ل ناف سنوورین شارهوانی، پاریزگار و ههلبژارتننن پارلمان دا ژ بوی ب دهست قه ئانینا دهنگی هاوولاتی یان بکهقنه کئیهرکی. لسهر هندئ ژی، ژ بوی کو تاک، که هاوولاتییه وهکی د سهریدا ئاماژه پی هاتییه کرن، ههست ب هاوولاتی بوونی بکهت، رهوشهک وهها وهکی دهرفهتهک باش دزانیته که بهرژوهندیین خوه بیاریزیت و رولا خوه ژی ههردهم د گورانکاری خستن د پرؤسهسا رامیاری دا ههبیته.

کارگیری و دیموکراسی

خالهک دی که بایهخداره و ههژی ئاماژه پیکردنییه و نابیت ژ بییر بیته کرن، خالا دیموکراسییه که ل ناف جفاکیدا خاوهن تابهتمهندییهک هیژا و سهربخوهیه. ههروهسا ژی گریدایی کارگیرییا دهسهلاتدارییه. یاکو نافهروکا تهوهر دیموکراسی ژ بوی مه گرینگ دبار دکته، بایهخدانه ب تاک وهکی هاوولاتییه. د جفاکیدا یا کو بالکیشه د

تاوتووکردنهوهیا بابته دیموکراسییدا پیداوئیستیین روژانهیین تاک وهکی هاوولاتییه. ب جی ئانینا پروژهیان و دابینکردنهوهیا پیداوئیستیان د کاتی خودا وهکی خالهک پوزهتیف ژ بوی ههر حکومته و دهسهلاتداری تیتته دیتن. خالهک وهها ژی نیشاندهری پیشکیشکردنهوهیا خزمهتگوزارییه ژ بوی هاوولاتی و جهی ریژ و پشتهقانییه. ل ئالی دی خستهنهوهیا ئه رکی بریقهبرن و چاودییری ل سهر شانی شارهوانی، ل قی دهری ل گور دیتنن رولف پیتلکوّف خالین خواری ل بهرچاّف دگریته:

- ۱- هاوولاتی دبیتته خاوهن بریار ل شارهوانی
- ۲- هاوولاتی تیتته پهروهردهکرن ژ بوی ئه رکین سیاسی
- ۳- هاوولاتی تیتته پهروهردهکرن ژ بوی دیموکراسی
- ۴- دبیتته هوی بهردهوام بوونا تهناهی و بهرپرسیارییا سیاسی ل دهف هاوولاتی.^{۱۳}

دابهبش کردنا دهسهلاتی و ئه رکان د نافههرا شارهوانی و کارگیری یا نافهندی (وهزرات) و ههک - ی دا دبیتته هوی تیکه ل بوون د پرؤسهسا ئاقاداناکرنا جفاکهک دیموکرات و پیشکهفتی. ههروهسا ژی دبیتته هویهک که کاریگهرییا خوه ل سهر ئاقادانکردنا کولتورهک رامیاری ههبیته، بهلام دیسان ژی هیژ دانه و پالدانهوهیه ژ بوی بهشداری د کاروبارین ریکخراوهی و رامیاری. پینگاقهک وهها کاریگهرییا سایکولوژی لسهر هاوولاتی ههیه، که بهرجهستهکردنهوهیا کهسایهتییا تاکه، واته ئه و ژی دشیته بیته خاوهن بریار و دهسهلات و خاوهن فاکتورهک گرینگ دبهشداربوون د

13- Pittelkow. R. 2003: 15

پروسه سهک وهها دا. ههچهندها وولاتی ل دهرفه ی بریارین سیاسی بیت (ئه و ب خوه نهک داریزه ری بریارین رامیاری و یاساییه، بهلام ب دهربینا دیتن و رایین خوه، دبیته هوی دیارکردنه وهیا چوارچوڤه یا بارارین وهها) لی دیسان خاوهن بریاره.

تاقیکردنه وهیا دیموکراسی

دیموکراسییا کو ئیرو باوه جیاوازه. جفاکین جیاوازه خاوهن شیوازین جیاوازین تیگه هیشتنین دیموکراسی نه. ل وهلاتین سکاندیناڤی ناقبه را نیونه رین ههلبزرتی و هاوولاتی دا هنده دویر نینه. ئهف ب ئاویه کئی وهکی شیوازهک یا دیموکراسی خورت تیتته ناسکردن. ب پیچه وانه یا قی ل وهلاتین روژه لاتا ناقین تیتته بهرچاڤ، واته دیموکراسییهک لاوازه هیه (ئه گهر دیموکراسی هه بییت!!!). ل سالا ۲۰۰۲/۲۰۰۲ رهوشا هه ریما باشووری کوردستانی هاتییه گورین. ههلبزرتین جفاکین شارهوانی هه م ژ بوی هاوولاتی و هه م ژ بوی پالیوراین جفاکا شارهوانی ئه رکهک مه زن و بهر ب چاڤه. ل ئالی دی بایه خ دانا ههک - ئ ب پیشقه چوننا پرۆسه سا دیموکراسی ل هه ریما کوردستانی نشان ددهت، ههچهنده که ئهف د پراکتیک دا نه شیت د گهل ستاناردین جفاکین وهلاتین سکاندیناڤی و ئورویا بیتته هاوسه نگاندن. هاوسه نگاندنهک وهها شیت بیتته کرن، که هه تا چ رادهیه کئی هه ریما کوردستانی د فان سالین داویدا پینگافین پوزه تیف بهرهف دیموکراسی ئاقیتینه.

د ته جروبیه هه ریما باشووری کوردستانی پتر بایه خ ب لیسته یین پارتی یان هاتییه داین، هه تا کو پالیور رولهک سه رهکی بیینیت. ب

خوه ئهف دیتن پالیورایان نه، که دیموکراسی زهنگین تر دکته، و دهرفه تی ددهته که د ههلبزرتان دا متمانا هاوولاتی ب دهستقه بیینیت. د رهوشهک وهها دا دوو شیوازین دیموکراسی تینه پراکتیزه کرن. یه کهم دیموکراسییا فره پارتییه تی یان ژی پلورالیستی که هه می لایه نین سیاسی و ئه وین سه ربخوه به شدار دبن ل لایهک دی فه ژی دیموکراسییا کئیهرکی، که ئهف شیوازا دیموکراسی، کئیهرکی د ناقبه را پالیوراین جفاکا شارهوانی و ههروه سا ژی پارتین رامیاری تینیت ئارا. د ههردووک رهوشاندا پالیورا ژ بوی هاوولاتی دیار دکته که ئه و ژ هه ر پالیورایهک دی وی باشتر خزمهت و خهباتی ژ بوی شار و هاوولاتی بکته، ئه گهر هات و هاوولاتی دهنگی خوه پیشکیشی پالیورایهکی بکته.

پ.ج. ماوریتزن دقئ باوه ری دایه ئه و حکومهت که پهیره و ژ شیوازا دهسه لاتنارییا ناقه ندی بکته نه شیت وهکی حکومه تهک که پهیره و ژ دهسه لاتناریهک دابه شکری دکته خاوهن سه رکه قتن بیت د پرۆسه سا ئافادانکرنا جفاکیدا. ل ئالی دیقه رولف پیتلکوڤ سیاسی تقانی دانمارکی و راویژکاری رامیاری سه روک شالیاری دانمارکی پاولن. راسموسن ۱۹۹۳-۱۹۹۸ د قئ باوه ری دایه که لیکولین و شیکردنه وهیا دهسه لاتی ل جفاکیدا کارهک پیویسته. ئه و تیشک دخیته سه ر: چما پیویسته ئه م دهسه لاتی ل ناقبه را چه ندین ئورگان و ریکخراوین جیاوازه ل ناف جفاکیدا دابه ش بکهن؟ ب خوه ل سه ر قئ رادهوستیت، که دابه شکرنا دهسه لاتی دبیته هوی دابه شکرنا ئه رک و پیداوستیین هاوولاتی یان د ناقبه را شارهوانی، پاریزگار و حکومه تا ناقه ندی دا. دبیته هوی هندئ هاوولاتی بیته خاوهن بریار ژ بلی هندئ، و گورانکاری ب ئه و تیگه هیشتنه گاتیف

که ل دهف هاوولاتی ههیه سهبارت ب بهشداریکردن د بریاراندا واته Exclusion. بهلکو باوهری دان بهندییه که بهشداریا هاوولاتی ب پیویسته و ل داویدا ئەف هاوولاتییه که بریاردهت بهشدارى بیت دچارهسهرکردنا گيروگرفتین جفاکی دا یان نه. ئەف بهشدار بوونهوه دگهل جفاکا شارهوانی هاوشان دبیت.^{۱۴}

دابهشکردن و بودجه

بودجه ناڤهروکا چالاکیین هه ریکخراو و جفاکهکی دیار دکهت، میکانیزمین تهرخانکرنا بودجه تهرخان ژ بوی جفاکی گریدایی چالاکیین ئابووریین وهلاتییه. چاوان ئەف ئابوورییه بیته دابهشکردن و بارهک وهها بیته هه لگرتن دیسان ژى ئەف گریدای ب میکانیزمین دارشتنا چهرخا بوژاندنه وهیا ئابوورییا وهلاتییه. واته تهرخان کرنا بودجهیا سالانه ژ بوی پروژره و پینگافین جیاوان، ل رهخ فی ژى ستراته ژى بین دریژخایه نین ئابووریین جفاکی.^{۱۵} دفی واریدا یورگن لوتز بال دکیشیته سهر بهرژه وهندیین ئابوری که د سیسته مهک بریفه بهری یا decentralistion ههیه و ئەم ژ فی ته نیا دابهش کرنا دهسهلاتی وهکی ناڤهروک نابینیت، بهلکو خالا سهرهکی گریدایی متمانه یا هاوولاتی ب سیاسه تقانانڤه گریدایه. ئەو شارهوانی وهکی نمونه تینیت بهرچاڤ و چاوانیا سهرکهفتنا که گریدایی باری ئابوورییهک سهربخوه ژ ئالی شارهوانیڤه ههیه ژ بوی کاریگهری هه بوونهکا پوزه تیڤ د کار و خهباتهک روژانه. تاییه تی د واری پیداوایستیین ئابوری ئەف دزفریته سهر واری مهزاختنا سهرمایه ژ

بوی کار و ئه رکین شارهوانی و هه م ژى بشیته پلانین داهاتیین شارهوانی پتر ریک و پیک بینخیت. ل گور دیتنین یورگن لوتز کار و خهباتین پیشکیش کری ژ ئالی شارهوانیڤه، د رهوشهک وهها دا کیم مهسرهف تر دکهت ژ بوی حکومهتا ناڤهندی. ئەو بال دکیشیته سهر زفراندنا باج و زهکاتا که ژ هاوولاتی تیته وهرگرتن بو حکومهت و د سهریدا دزفریته سهر خهزینه یا شارهوانی. هه رچهنده ئەف بابهت وهکی یوکو یورگن لوتز ئاماژه پیدکته گهلهک لایه نین باش هه بن و ب باشی تیته نرخاندن، بهلام دوولیا حکومهتا ناڤهندی سهبارت ب هیزاییا شارهوانی یان تاییه تی د واری بهرپرسیاره تی یا ئابوری دا، وهکی ئاستهنگ تیته دیتن. دچوارچوڤه یا دابینکردنا بوجه یا سالانه یا حکومهتا ناڤهندی بودجه تهوهرهک یا خالین ناوکی د ناڤهرا لایه نین جیاواز ل ناڤ پارله مانیدا تیته دیتن، تاییه تی ژى که چاوان ریکه چاره سهری یهک ژ بوی کیشه و گيروگرفتین ئابووریین شارهوانیان بیته دیتن.^{۱۶}

پ.ج. ماوریتزن دیار دکهت که ریژهیهک زیده ژ داهاتی هه وهلاتهکی د زفریته سهر مهزاختن ژ بوی کاروبارین خوهشکرنا باری ژيانا هاوولاتی وهکی خواندن، تهندروستی، لیکولینین زانستی، پیشه سازی و بهشهک کیم ژ فی داهاتی بیته پاشقه خستن ژ بوی روژین تهنگ و پروژه یین تاییه ت. ل گور دیتنین وی یا کو گرینگی و تاییه تمه ندین خوه ههیه پهیره وکرنا دهسه لاتاریی و به لافکرنا فاکته رهک وهها decentralistion یه. ئەو شارهوانی وهکی دهسه لاتارییهک سهربخوه ل گور فاکته رین جفاکی، ئابوری و سیاسی دبینیت، و ئاماژه ب هندی دکهت، که ئەکته رهک وهها شیانا

14- Pittelkow. R. 2003:113-116

15- Jørgensen, Per. Bach & Pedersen, Niels. J. M. 1994:10

هندی ههیه ناف مالا خوه ریک و پیک بیخیت و بشیت که کاریگری یا فاکتهرین دهرهکی که خاوهن کاریگری نه ل سهر کاروبارین وی. ئەو ههروهسا ژێ رادهیا کاریگرییا فاکتهرین دهرهکی و نافهکی وهکی هاندهرک د گورانکاریین جفاکی دبینیت. یورگین لوتز ل داوی یا دبیتن خوه ئاماژە ب رهوشا دابهشکردنا دهسهلاتی دکهت و ب ئاوایهکی تیشک و روناھی دخیته سهر دبیتن خوه سهبارهت ب فاکتهری " دهسهلات"، و گرینگیا دابهشبوونا فی فاکتهری د نافهرا چهندن ئەهکتهران. ئەو وهها دیار دکهت، و ل سهر فی باوهری یه، ئەگه هات و دهسهلات و بربارین رامیاری، ل رهخ فی ژێ شیوازین بکار ئانینا بودجیا شارهوانیان وهکی لایهکی دهسهلاتاری دبینیت که ئاراسته ی جفاک و کاریگرییا شارهوانی بیهکرن. ئەو فی وهکی تهوهر ژ بوی شارهوانی گرینگ دبینیت و ل ئالییهکی ئاستی بهرپرسیارهتی ل دهف جفاکا شارهوانی بهرز دکهت، که بالانسی بیخیته بودجیا خوه و د فی واریدا ژیربیت. ئەف دشیت کیماسیین بودجی ب وهرگرنا دهینی ژ حکومهتا نافهندی یان ژێ کیم یان زیدهکرنا زکاتی ژ هاوولاتیان چارهسهربکتهت. جفاکا شارهوانی دشیت ل گور پیویست گورانکاری بیخیته ناف چالاکیین جفاکی، ئابوری و کولتوری ل ناف سنوورین شارهوانی و ب فی ئاوی، واته وهرگرنا زکاتی بودجیا سالانهیا شارهوانی یی سهراست بکته.^{۱۷}

۲- شارهوانی:

شارهوانی ب پیکهاتهک جوخرافی و دهسهلاتارییهک تایبهت د ناف سنوورهک دیارکراوی جوخرافی دا تیته گوتن، و ئەرکی وی بهرپرسیارهتی، بریفه بهری و پیشکیش کرنا خزمهتگوزاری و پاراستنا بهرژه و نه دبین گشتیه. سنوورین دهسهلاتارییا شارهوانی ژ ئالی دهسهلاتارییا نافهندی فه و د چوارچووهیا یاسای- یاسایا کارگیری و بریفه برنا دهولهتی- دا تیته دیارکرن، و ئەرکی کارگیری ناوچهیا دیارکراوه ل سهر شانه. ل گهلهک وهلاتان ئەرکی بریفه بردنه وهیا شارهوانیان ل سهر شانی شالیاری یا - وزارهت- نافخویه(دانمارک). شارهوانی وهکی یهک ژ دهزگههین فهرمیین دهسهلاتار بهشهک ژ کیانا وهلاتی پیک تینیت، که خاوهن تایبهتمه ندیین هیژایه. وهکی فاکتهر و ئەهکتهر ژ بوی پیشفه برنا جفاکی شارهوانی گرینگ و بایه خه داره، ئەف رول جفاکین پیشکتهتی و سیسته مین دیموکراسیک ب ئاوایهکی رونه تیته بهرب چاف. ب ئاوایهکی شارهوانی گریدایی تاک وهکی هاوولاتییه، و وهکی خهلهک پیکه گریدای نه. دهسهلاتارییا نافهندی بهرژه و نه دبینا خوه د بهیز بوونا رولا شارهوانی د ئافادانکرنه وهیا جفاکی، ههروهسا ژێ ئافه راندنا دهرهتین کار و خهباتی ژ بوی هاوولاتی دبینیت. ئەف وهکی سهروهری یهک تایبهتی و خاوهن بوهایین هیژایه ژ بوی شارهوانی وهکی ریکخراو. کات و رهوشا جفاکی سنوورین دهسهلاتا رامیاری تووشی گورانکاری، ونوژهنکرن دکهت. گورانکاریین وهها پیویستییهک نهگوره و کاریگرییا خوه ل سهر سنوورین دهسهلاتی ههیه، که ژ نافه ندهکی بؤ نافه ندهک دی بیهته فهگوهستن و پینگا فهک وهها وهکی پتهو بونا هیژا دهسهلاتارییا نافهندی تیته دبیتن.

کونسه پتا دهوله تی تهوهر و بیروکه یا دهسه لاتی ب ئاوایه کی بهرفره خاوه ناکوکی و شروقه کردنه وهیین جیاواز دبینت. ناکوکی ودها وهکی دیارده و پیقاژوین جیاوازی د کات و رهوشین جیاواز د تینه بهرچاڤ، که دبنه هوئی دیارکرن و دیتنه وهیا دهسه لاتی وهکی نامرازه کی هیژدار و خاوه ن توانیا گورانکارییا بریفه برنی. تیگه هیشتن. دیتنه وه و تیگه هیشتن ژ دهسه لاتی ژ بوی تاک گرنگ تیتته دیتن. بایخ نه دان ب گورانکاریین بنگه هین دستروکتورا جفاکی ریگ گره ل هه مبه ر پیشکه قتن و دابینکردنا پیداویستین جیاوازی جفاکی. خواندنه وهیا پیداویستین داهاتوو ژ بوی تاکی گرینگ تیتته دیتن، که ئەف ژی ته نیا ب لیکولینه وه دشیت بیتته دیارکرن. گهر هه تا نووکه بایخ نه هاتیه داین ب شاره وانی وهکی ئەکته ر و ههروه سا ژی رولا وی نه هابیتته نرخاندن، ئەز باوهرم ته جروبیه یا فان چهند سالان ژ بوی هاوولاتی گرنگیا شاره وانی و رولا وی د پیشقه بردنه وهیا جفاکیا هه تا رادهیه کی دیارکرییه. هه لیه ت ژی تیگه هیشتنه ک ودها دزقریته سه ر گورانکاریین سه رده مین، و گرنگیا بهرفره کردنه وهیا دهسه لاتی شاره وانی ژ ئالی دهسه لاتا ناڤه ندی. دهسه لاتارییا ناڤه ندییه، که خوه وهکی دهسه لاتارییه ک شه رعی و خاوه ن تونیا دارشتنا یاسایی دبینت. ئەگه ر ئەف دیتنه راست بیت، واته هه لېژارتنین جفاکین شاره وانی ته نیا رهوشه ک کارتونی و بی مفا یه. بایخ نه دان ب رولا دهسه لاتاری یا شاره وانی وهکی کیماسی ژ بوی دیموکراسی تیتته دیتن، ههروه سا ژی وهکی وهشاندا گورزه ک ب هیزه ل دیموکراسییه. شاره وانی وهکی یه ک ژ پیکهاتین دهسه لاتاریی دهوله تی خاوه ن تاییه تمه ندییه، به لام ل پرانییا وهلاتین روژه لاتا ناڤین ئەف ب ئاوایه کی توند ب دهسه لاتارییا ناڤه ندی قه گریدای یه

ئازادییه ک ودها ل هه مبه ر کارو و چالاکیین وی نین. گریدانه ک ودها ریگ ل هه مبه ر ئازادییا شاره وانی دگریت که هیژاییا خوه وهکی دهسه لاتاری یا ناوچه یی نیشان بدهت. ئەف شاشه، چونکه شاره وانی ب خوه رهوش، خه مل، خوهرشی و نه خوهرشیین وهلات و جفاکی ب ئاوایه ک ددهته نیشان دان و دیار دکهت.

هه ریما کوردستانی و تیگه هیشتن

هه ریما باشووری کوردستانی که دکه قیته ناڤ سنوورین دهوله تا ئیراقیدا ژ سالای ۱۹۹۱ی ئەڤرو خاوه ن قه وارهیه ک ئازاد و سه ربخوه یه. خاوه ن پارله مان، حکومه ت، دهسه لاتی کارگیری، یاسای، هیژین له شکه ری، و په یوه ندیین هه ریمی و ناڤه ته وییه و ههروه سا ژی خاوه ن په یوه ندیین ئابووری، رامیارییه. هه ریما کوردستانی ب خوه خاوه نی پیکهاتین ریکخراوییه و ده رگه ه قه کری هیلادی یه، که ئەف هه ریمه وهکی وهلات Stat بیتته شروقه کرن. وهکی د سه ریدا ژی ئاماژه پیهاتیه کرن هه می پیکهاتین وهلاته ک سه ربخوه د هه ریما کوردستانییدا جیگر بووینه. فاکته را هه ره مه زن ژی که هه ریمه ک ودها پیکه گریددهت و ئاسانکاری ژ بوی ب ناڤکرنا هه ریمه ک ودها وهکی وهلات ناڤکه یین، هه بوونا سه روکی هه ریمییه، که ب ئاوایه ک یاسایی و هه لېژارتی ژ ئالی پارله مانی قه، هه بوونا حه ک ی یه، که خاوه ن دهسه لاته ک یاسایی و شه رعییه و نیونه رایه تییا پیکهاتنی ناوچه یه ک دیارکراو دکهت، د هه مانکاتدا ژی ئەف پیویست دکهت که پیکهاتین کولتوری و زمانه وانی هه ریما باشووری کوردستانی ل بهر چاڤ بیتته گرتن.

وهلات يان دهولت د لاتيندا ب نافی Stat هاتییه ناسکردن، که شیواز و فورمین جیاواز هه‌نه، که قه‌واره‌یا وه‌لاتی دیار دکهن. هه‌ر وه‌لاته‌ک د سه‌ریدا خاوه‌ن قه‌واره‌یه‌کا جوخرافییه، خاوه‌ن زمان، قه‌واره‌یه‌کا یاسایی، بریقه‌به‌ری/کارگیری هه‌یه، خاوه‌ن پارله‌مان، حکومت و یاسا، هیژین له‌شکه‌ری، په‌یوه‌ندیین دیپلوماسی و ده‌سه‌لاته‌ک یاسایی و هه‌لبژارتیه. Stat د پیقاژویا میژویدا هیدی هیدی هاتییه ئافادانکرن. د چوارچوڤه و قه‌واره‌یا یاسایی دا Stat یان ژی وه‌لات ، سیسته‌ما وه‌لاتی ژی تیتته دیارکرن: کوماری، فدرال، پادشاهی، یانژی دیکتاتوری (ئه‌ف گه‌له‌ک دژواره ژ بوی وه‌لاته‌کی که خوه وه‌کی دیکتاتور بده‌ته ناسکردن) و هتد. هه‌رچه‌نده که وه‌لاته‌ک ب نافی کوردستان د قه‌واره‌یه‌کا رامیاری و دان پی نایی، هه‌م ژ ئالی جفاکا نافه‌ته‌ویقه و هه‌م ژی ژ ئالی نه‌ته‌وه‌یین یه‌کگریقه ل گوپی دا نینه، به‌لام هه‌ریما کوردستانی ل گوپ تیورین جیاوازیین Stat که ل به‌ر ده‌ست هه‌نه، شیته وه‌کی Stat بیته دیتن. هه‌می پیوه‌ریین که بنگه‌ها Stat ی پیک تینن، د هه‌ریما کوردستانی دا هاتینه جیگرکرن، واته پیوه‌ریین هه‌ریما کوردستانی ب نافی وه‌لات، نه‌ک دویرن ژ وه‌لاتین دی بین جیهانی.^{۱۸} هه‌ریما کوردستان ته‌نیا وه‌کی ناوچه‌یه‌کا جوخرافی تیتته ناسکردن که نه‌ته‌وا کورد ب نافی وه‌لاتی کوردان تیتته ناسکردن، و بکارنایینا Stat د فی پینگافیدا شاشاتی نینه. دیتنه‌ک وه‌ها دزقریته سه‌ر چه‌ک وه‌کی ده‌سه‌لاتدار خاوه‌ن پیوه‌ریین فه‌رمی و یاسایین شه‌رییه. چه‌ک وه‌کی بریقه‌به‌ر خاوه‌ندارییا هه‌می ده‌زگه‌هان که ل فی قه‌واره‌یا جوخرافی دا هاتینه جیگرکرن دکته، که ئه‌و ژی به‌رد و بنه‌خه‌یا وه‌لاته‌کی پیک تینیت. ئه‌ف ب ئاوایه‌ک

18- Nyman, O. 1966: 7& Sørensen, B. A & Greve, F. M(red). RUC, 1998

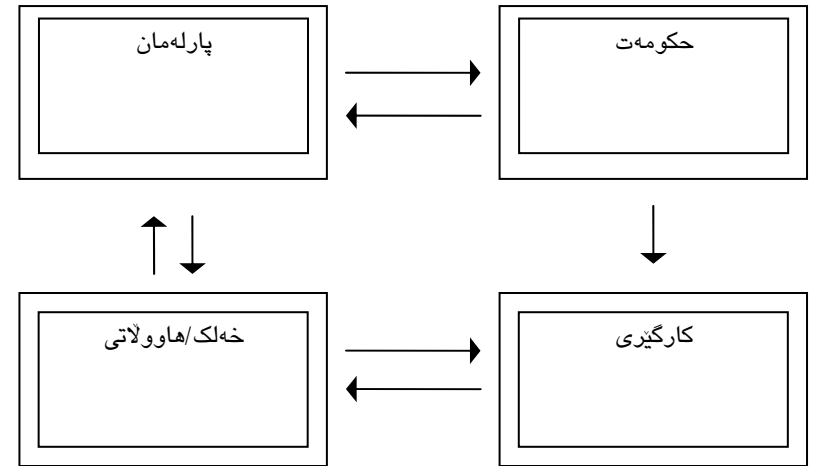
دیارکه‌ری ستورکتورا که هه‌ریما کوردستانی ل سه‌ر هاتییه ئافادانکرن دیارده‌کته، هه‌رچه‌نده که وه‌لاته‌ک سه‌ربخوه ب نافی کوردستانی نینه. (کوردستانه‌ک سه‌ربخوه هیوایه‌تا هه‌ر کورده‌کییه و خه‌باتا مه یا ئیرو ژ بوی گه‌هیشتن ب ئارمانجه‌ک وه‌ها یه - به‌لکو ژی ئه‌ف دزقریته سه‌ر شروقه‌کرنا ده‌سه‌لاتا رامیاری یا جیگیر ل کوردستانی یه، که ب نافی هه‌ریما کوردستانا ئیراقی هاتییه ناساندن).^{۱۹}

ته‌وه‌ر ئه‌فه: ره‌فورم پیویسته و به‌رژه‌وه‌ندییا هه‌ر جفاکی د ره‌فورمدا ب ئاوایه‌کی به‌رفره تیتته به‌رچاڤ. به‌ری ده‌ستپیکردنه‌وه‌یا ره‌فورم یان ژی نوژه‌نکردنه‌وه‌یا ستروکتوری ده‌سه‌لاتی، پیویسته که لایه‌نین به‌ییز و لاوازیین ره‌فورمی ژ ره‌وانگه‌ها ده‌ولت، حکومت و کارگیری ب ئاوایه‌کی باش بینه دیتن. ل گه‌ل فی ژی سنورین ده‌سه‌لات و ئه‌رکین سه‌رشانی ریخراوین که هه‌یکه‌ل و چوارچوڤه‌یا حکومت و هه‌ریمی پیک تینن ده‌ستنیشان کرن دخوازیته. بخوه ئه‌ف د یاسا و بریارین حکومتیدا تینه جیوار کرن. ئه‌ف هه‌یکه‌ل/ریخراو هه‌می پیکهاتان وه‌کی شاره‌وانی، پاریزگار، ده‌سه‌لاتا یاسایی، شالیاری(وه‌زاره‌ت) پارله‌مان و حکومت هه‌مبیز دکته. هه‌ر یه‌ک ژ فان ریخراوان خاوه‌ن هه‌یکه‌له‌ک ریخراوه‌ی و ده‌سه‌لاته‌ک رامیاری نه، که وه‌کی یه‌ک ستروکتور/بنیات ب خه‌له‌که‌کی(یاسا) ب هه‌ف ره‌گریدای نه و خاوه‌ن ده‌زگه‌هین کارگیریین تاییه‌تی و سه‌ربخوه نه. هه‌می ئه‌ف ده‌زگه‌ه ب هه‌ف ره ب نافی کارگیرییا گشتی -

۱۹- گرینگ نینه که د کاته‌ک وه‌ها دا جیهان دان ب حکومتا هه‌ریما کوردستانی بنیت و شه‌ریه‌تا وی دیار بکته. د سه‌ری دا پیویسته ئه‌م کورد ل خوه خودان ده‌رکه‌فین، ئه‌ف شه‌ریه‌تا حکومتا هه‌ریما کوردستانی یه.

بریفه‌به‌ریبا وه‌لاتی - تینه ناسکرن. ئه‌رکی ده‌زگه‌هین کارگیری بین گشتی جیجی کرنا یاسا و بریارین که ژ ئالی حکومت، پارله‌مان، یان ژی جفاکین شاره‌وانی و جفاکین پاریزگارن فه هاتینه په‌ژراندن. ئه‌ف ده‌زگه‌هه ب ئاوایه‌کی دشین که وه‌کی ده‌زگه‌هین ژ هه‌ف جیاواز ژی بینه ناسکرن و دیسان ژی پیک فه بینه گریدان. هه‌ر یه‌ک ژ وان سه‌ره‌پای هندی که خاوه‌ن ده‌سه‌لاتداری یه‌ک سه‌ربخوه و خاوه‌ن بریارن، بی کو ده‌سه‌لاتا نافه‌ندی کاریگه‌ری ل سه‌ر وان هه‌بیت. ئه‌ف ریکخراوانه خاوه‌ن مافی سه‌رخوه‌بوون و ده‌رکنا بریاران نه‌بن، بی کو ده‌سه‌لاتداریا نافه‌ندی ره‌زامه‌ندی ل سه‌ر بده‌ت.

وینه ۱: په‌یوه‌ندیین د نافه‌را پارله‌مان، حکومت، و هاوولاتی/کارگیری

شاره‌وانی و هه‌رئما کوردستانی

د کاتین بوریندا - ژ سه‌ره‌لدانا سالا ۱۹۹۱ی و هه‌تا نوکه- ل هه‌رئما باشووری کوردستانی بایه‌خه‌ک به‌رفره هاتییه داین بوی پیشقه‌خستنه‌وه‌یا جفاکی. هه‌روه‌سا ژی پاکتاوکردنا ئاسه‌وارین ریژئما به‌عسی لسه‌ر رویی کوردستانی وه‌کی به‌رنامه‌یه‌ک سه‌ره‌کی ژ بوی حکومه‌تا هه‌رئما کوردستانی گرنگییا خوه هه‌بوویه. ل قی ده‌ری پیویست ناکه‌ت که ئه‌م باس ل سه‌ر زولم و زورداریا ریژئما به‌عس ل هه‌مبه‌ر گه‌لی کورد بکه‌ین، ئه‌ف ژ بوی هه‌می هاوولاتیین کورد دیاره. یا کو بالکیش و جهی سه‌رنج راکیشانییه، چما ل کوردستانی هه‌لبژارتنن شاره‌وانی هاتنه کرن؟ چه‌ک چ به‌رنامه و ستراته‌ژیین کورت و دریز خایه‌ن د کاتی خوه دا هاتبووینه دارشتن ژ بوی هه‌لبژارتنن شاره‌وانی؟ ئایا چه‌ک - ی گه‌هیشتییه ئارمانجین خوه وه یان ژی ئه‌ف ته‌نیا وه‌کی بیروه‌که‌یه‌ک به‌روه‌خت که‌فته به‌ر ده‌ست؟ د سالا ۱۹۹۲ی دا خه‌لکی هه‌رئما باشووری کوردستانی پارله‌مانه‌ک هه‌لبژارت و ده‌مان سالدا پیکه‌اتا حکومه‌ته‌ک کوردی هاتییه راگه‌هاندن. ل پشتی وی ژی یاسایا هه‌رئما کوردستانی و بریارا عیراقه‌کا فدرالی ژ ئالی پارله‌مانی هه‌رئما باشووری کوردستانی فه هاتییه راگه‌هاندن و په‌ژراندن.

فاکته‌را هه‌ره به‌ر ب چاف که د کاته‌ک وه‌کی نوکه روژه‌فا ده‌سه‌لات، شیوازیین ده‌سه‌لات و بکارئانینا ده‌سه‌لاتی، ل ره‌خ فان ژی ئه‌و پیشکه‌فتنن که جفاکی که ب هوی " جیهانگیری و به‌رفره بوونا تورین ئینته‌رنه‌تی " ب خوه‌فه دیتییه گرینگ تینه دیتن ژ بوی ده‌سه‌لاتی. به‌رفره‌بوونا تورین ئینته‌رنه‌تی بویه هوی به‌رفره‌بوون، کوم کرن و گهران ل دویف زانیاریین نوی ژ لایی هاوولاتی فه. د

جفاکین پیشکەفتی و نوژەنکری (وەلاتین وەکی کوریا باشور، سینگاپور، تایلەند ب ناڤی^{۲۰} NIC هاتینە ناسکرن)، مفا وەرگرتن ژ فاکتەرە جیھانگیری بوونی وەکی ئامرازەک پیویست ژبوی جفاکی و ئامادەکرنا وی ژبوی پینگافین داھاتی پیویست دیتن. ئەف ل بەر چاف هاتیە گرتن کە فاکتەرین، وەھا دبنە ھۆی گورانکاریین ھاوچەرەخ، کە دەھمانکاتدا ژێ خاوەن کاریگەرین بەرفرھن ل سەر دەسەلاتی. دەھمان دەمیدا ریکخستەنەکی نوێ د چوارچووە و ھەیکەلی دەسەلاتی دا پیک تیت، نەخاسمە ئەف بزافەکی نوێ دئافەرینیت، کە دەسەلاتی ب رەچەلەک ڤە تووشی گورانکاری دکەت. وەسا کە دەسەلات ژ جھەکی بەرەف جھەک دیڤە بار بکەت. پیویستین جیاواز ل ناڤ جفاکی وەھا دخوازن کە سنوورین دەسەلاتی بینە گوپین و دابەزین، کە ببنە ھۆی ھلۆشاندا سیستەما کلاسیکی و جیگرکردنەوہیا سیستەمەک ھاوچەرەخ یا کارگیری و بریڤەبردنی، کە دەرفەتی بدەتە ھاوولاتی ژبوی بەرژەوہندیین خوە ھەست ب سوود وەرگرتن ژ گورانکاریین رامیاری وەرگری، و ھەرودەسا بیتە ھۆی بایەخ دان ب ریکەبەری د چوارچووەیا یاسایی و ئەو(ھاوولاتی) نەک تەنیا تاکەک بیت کە خاوەن ئەرک بیت و بی کو مافدار بیت.

پشتی ھەلبژارتین شارەوانی ل ھەریم کوردستانی رەنگە دیارەدەییەکا وەسا ل دەف ئەنجومەنی شارەوانیان پەیدا بوو بیت کە خوازیاری بەرفرە کردنەوہیا سنوورین دەسەلاتداریا شارەوانی بن. ئەف دیتنەک سروشتییە. راستیا دیتنەک وەھا د داخوینیین پاریزگاری ھەولیر بەریژ "نەوزاد ھادی" و ھەرودەسا ژێ دیتنن شالیاری شارەوانی بی کاتی بەریژ "بارزان موحسین دزەبی"(وہزیری

شارەوانی د کابینەیا چوارەم یا ھەک) دا تیتە دیتن. ئەو ژێ دابەشکردنا ھەولیری ب سەر چوار شارەوانی یان، وەکی پرۆژە هاتیە دیار کرن.^{۲۱} ئەف پینگاف ب ئاواہەکی باش دەرگەھ ل ھەمبەر سڤکردنەوہیا دەسەلاتی حکومەتا ناڤەندی-ھەک- ڤەدکەت. واتە شارەوانی وەکی فاکتەرەک سەرەکی هاتیە بەرچاڤ. ل سەر شانی شارەوانییە کە بشین بەردەوام بن ل سەرکار و خەباتین جفاکی. بەرفرە بوونا دەسەلاتا شارەوانی دزڤریتە سەر پیداوینی جفاکی و ناوچەیین ھەریم کوردستانی. دابەشکرنا دەسەلاتی بەشەک ژ دەسەلاتا رامیارییە کە ئیرۆ پیویست دکەت بیتە بەلافکر- دەسەنترالیزە- ل ناڤ بەینا ئەکتەر و دەزگەھین فەرمی دا.^{۲۲} د توانیا دەسەلاتا ناڤەندی دا نین کە ھەمی ئەرکین جفاکی ل سەر شانی خوە راگری، بی کو دەست ژ بوی ئەکتەرین دین میری دریز بکەت. ئەوا کە ل پیشی ئامازە پی هاتیە کردن، کیشە، ناوکی و ئاستەنگین کە پشتی رەفۆرمی تینە ئارا، کە د کاتەک وەھا دا ناوکیین وەکی ئەرک و دەسەلاتی پتر تینە بەرچاڤ. نمونەیا خواری کیشەییەکا وەھا بەرجەستە دکەت.

ھەولیر بە سەر ٤ بەرپۆبەرایەتی شارەوانی د بەشکرا

لە سۆنگەیی بایەخدانی زیاتر بە کاروباری ھوولاتیان و لەپیناوی گەیانندی خزمەتگوزاری بۆ سەرچەم خەلکی ھەولیر و ئاسانکاری بۆ گەیانندی ئەو خزمەتگوزارییانە بپاردر، شارەکە دابەش بکریتە سەر ٤ بەرپۆبەرایەتی شارەوانی لە سنووری ھەولیر بەریژ بارزان

21- <http://www.kerkuk-kurdistan.com/> 29.12.2004.

22- Pallesen, T. 2003:15

موسسین دزهیی وهزیری شارهوانی و گهشتوگوزار له ئاخاوتنیکی تایبهتی بۆ"خهبات" ئهوهی راگهیاندا: که بهرپۆبهرایهتی شارهوانی یهکهه سنوورهکهی دهکهوئیه ناو شهقامی ۶۰ مهتری کۆن، که پانی شهقامهکه له خۆدهگریت و دووهم له ریگهی کۆیهوه دهستیپیدهکات تاوهکو ریگهی مووسل، سینیهم له ریگهی کهرکووک تاوهکو ریگهی کۆیه، چوارهم له ریگهی مووسل دهستیپیدهکات تاوهکو ریگهی کهرکووک. بهویپیهش هر ۹ بهشی شارهوانی ههلهوهشیتهوه و کارمهند و کهلوپهلهکانی دابهش دهکریته سهر ئهوه بهرپۆبهرایهتیپانه و بهریزی ئهوهی دهرخست، که ئهم ههنگاوه دهبیته مایهی ئاسانکارییهکی تهواو بۆ ههولیر، که رووبهرووی فراوانبوونیکی گهوره دهچیت.^{۲۳}

راسپاردنهوهیا مافی بریاردان و بریار وهگرتنی ژ بوی شارهوانی تیتته واتهیا بهرفرهبوونا دهسهلاتی. ئهف پینگاڤ ئازادی یا شارهوانی د دیارکردنهوهیا چارچوڤهیا کار و خهباتا خوه بهرفره دکهت، بی کو پیوستی ب دهستتێوهردانا دهسهلاتدارییا ناڤهندی دکار و خهباتا شارهوانی داههبیته. ئهف نابیتته هۆی لاوازییا حکومهت و پارلهمانی، بهلام ئهف حکومهت و پارلهمانن که خاوهن بریار و دیارکهری رینمای یانن ژ بوی شارهوانیان. ئهف نهک د سنوورین دهسهلاتا شارهوانی دایه که یاسایی داریژیت، بهلام د ههمانکادا ئهوه خاوهن هندییه که بریاردهر(بریارین رامیاری) بیت، که ئهف ژی دزقریته سهر قی راستییی که جفاکا شارهوانی دهسهلاتدارییهک ناوچهی و خاوهن ئۆتۆنۆمییه. حکومهت نهشیت که دهست تێوهردانی د کاروبارین جفاکین شارهوانی داوهردهت تهنیا د کاتهکی دا ئهگهر کیماسی و

۲۳- روژنامهی خهبات ژماره ۱۵۸۷، دووشهمه ۲۰۰۴. ۱۱.۱۰.۱ ل ۱

نالهباری دریفه بهری یا شارهوانی دا دهرکهفیتته هولی. دهست تێوهردانهک وهها تایبهتی دکاتی که کیشهیا ئابووری دهرکهفیتته هولی و بیته تهوهرهکا سهرهکی د ناڤهرا حکومهتی و شارهوانیان. د کاتهک وهها دا سهروهارییا شارهوانی دشیت بکهفیتته بن دهسهلاتدارییا حکومهتی تاکو کیشهیا ئابوری بیته چارهسهرکرن، وهیان ژی ههلبژارتنهک نوی گورانکاری ب سهر رهوشهک وهها بینیت. سهرهپایی قی که شارهوانی وهکی ئهکتهرهک ئۆتۆنۆم و سهربخوه هاوشان د گهل دهسهلاتا ناڤهندی تیتته دیتن، د پرهنسیپ دا چ جیاوازی د ناڤهرا دهسهلاتا ناڤهندی و دهسهلاتا شارهوانی دا نینه، بهلکو جیاوازهکی ههردوو فاکتهران ژ ههف یاسا و سنوورین چالاکی و خهباتییه، د ههمانکاتیدا ژی وهکی د سهریدا ئاماژه پیهاتییه کردن، جفاکا شارهوانی مافی دارشتنا یاسایی نینه، ههرچهنده که نیونه رین وی ب ریکه دیموکراسی و ههلبژارتنی هاتینه ههلبژارتن.

شارهوانی و نوژهن کرن

نوژهنکرن- Decentralisation - و نویکردنهوه لیكولینهوه ل بهر چاف گرتنا فاکتهرین جیاواز د خوازیته. ب ئاوایهکی هلوهشاندن و ئافادانکردن دبیتته ئهگهر خستنه رویا روناھی دکاروبارین رامیاری و بریفه بهریدا. نوژهنکرن دژواره و هۆستایی پیداقیته، و پیوستی ب پالشسیا لایهنین رامیاری و بریارین سیاسی و کارگیری ههیه. رهفورم دبیتته هۆی بهلافکرن و زهلال کردنهوهیا ئهرك، کار، بریارین رامیاری و دهسهلاتی ل ناڤهرا چهندن دهزگه و ریکخراوان دا، که بشین کاروبارین جفاکی ب ئاوایهک باشتر بریفه بهرن. هۆیهک وهها ژی یهکهه د زقریته سهر هندی که هاوولاتی ههست ب بهشداری

کردن د پینگافهک ودها بکته و یا دوویهم ژی نهگهرا دروست کردنه ودهیا سیسته مهک کارا. ژ ههف قه تاندنا زنجیرین دهسه لاتا نافین خبات و پیزانینهک زانستی گرینگ پیدافیت. ب نهو کاریگه ریبیا جیهانگیری که ل سهر هه ریم کوردستانی هه یه، نهف پیویست دکته، که دهسه لاتا نافه ندی هه تا رادهیهک باش گرنگی و بایه خ بده ته تاک و خواستین وی. راهاتن د گهل سیسته مهک نوی دهستیکا ژیان وهیهک نوییه ژ بوی هاوولاتی. نهف دیسان ژیان روژانه یا تاکه که سهر ژ نویفه پیویستی دبیتن د گهل ستروکتورهک نوی ناشنا بیت و کاریگه ریبیا ستروکتورهک ودها ل سهر ژیان روژانه هه لسه نگیبیت. پارقه کرنا دهسه لاتی د هه مانکاتا نائیه واته یا پارقه کردنه ودهیا جفاکی، به لکو نهو ژی بشیت که به رسقا پیداویستین روژانه بین هاوولاتی بدهت.

به لافکرنا دهسه لاتی -دهسه نترالیزاسیون-، نه رک، ههروهسا ژی نوژنه کرنا سیسته ما بریفه بهر ل گور مه رجین ئیرو میکانیزمین سوود وهرگرتن و بکارناینا دهسه لاتی توشی گورین دکته. مه رجین که پتر بایه خ ددهن تاک، دیموکراسی، ههروهسا په یوه ندی و تیکلین د ناقههرا سیاسه تقان و هاوولاتیان ل هه مبهر بیر و رایین موحافه زه کارین سیسته مین که فن بین بریفه بهری سهرکه فتن ب دهسغه نانینه و ل ناف جفاکیدا جیگر بوونه. کوا گورانکارییهک ودها هه م ل دهف سیسته ما دهسه لاتدار و هه م ژی ل دهف هاوولاتی فه، ژبیروکه یا به شداریبوونی -Participation- سهره چاوه دگریت.. دیموکراسیا ناوچهی -Local Democracy- یان ریقه بهری/حکومه تا ناوچهی -Local Government- ب ریقه بهریین شاره وانیمان تینه گوتن. سنوورین جوخرافی بین شاره وانی سنوورین

حکومه تهک ودها دیار دکته، د ناف سنوورهک ودها دا ژی ریکخراوین نافه رمی و هتد پیویسته که هه م ب پرسپه کتیفهک سیاسی و هه م ژی ب هاوولاتی بوونی فه بینه دیتن و گریدان.²⁴ یهک ژ نارمانجین سهره کیین نوژنه نکرندی، نهک ته نیا به لافکرنا دهسه لاتی و دابه شکرنا نه رکانه، به لکو ژی دابینکرنا که رهسته و بودجه یا پیویست د پینگافهک ودها دا وهکی نه رک سهر شانین شاره وانیمان و ههروهسا ژی حکومتا نافه ندی تینه دیتن. ب فی ناوایین دهزگه هین شاره وانی که خاوهن سهره وری، ئوتونومی/سهره بوونن جموجولین خوه د ناف دهوله تیدا خورت دکهن. نهک ژبه ر هندئ که نهو ل دژی دهسه لاتا نافه ندی رادوهستن، به لکو پتر ژ بهر هندیه که سهره بوونا خوه بپاریزن. له ورا هه بوونا بالانسه کی ل ناقههرا دهسه لاتا حکومت/نافه ندی و دهسه لاتارییا ناوچه بین شاره وانی یان پیویست و گرینگ تینه دیتن. مه بهست ژ به لافکرنا، ژ ههف پارقه کرنا دهزگه هان و دهسه لاتا حکومتی ژی دوو نارمانجین سهره کی هه نه:

- ۱- بریار و چالاکیین جفاکی بینه دابه شکرنا.
- ۲- سهره بوونی یهک مه ستر و پتر بیه داین ژ بوی شاره وانی یان.²⁵ دیاردهیا قهلس و چهوت بوونا دهسه لاتا نافه ندی ژ یهک ژ نه گه رین سهره کییه، که پشتگیری ژ هه بوونا ره فورمی وهکی پیویسته یهک روژانه ددهت دیارکرنا. بنیاتا ستروکتورهک که فن و رزی ب ره فورمی واته په یادکرنا ستروکتورهک نوی د گهل

24- Guldalach, P & Jørgensen, H & klausen, K.K. (ded.) 8. 1997.

25- Guldalach, P & Jørgensen, H & klausen, K.K. (ded.) 1997:9

میکانیسمهک نوییه. ب خوه ژ ههف تیتته ههفتهاندن و جارهک دی ب ههف رهتی گریدان. واته نهومی یهک ل دهف گوران و بنیاتا ریقهبهری یا دهولهتیدا تیتته دیتن/ههیه، که ریگههکه ر بیت ل بهر گورانکاریین داهاتوو.

ههریما کوردستانی و دهسه پینگاک نوی

پینگاکا یهکه م که دشیت وهکی دهستیپیکا نوژهنکردن ل ههریما کوردستانی بیتته زانین قوناخا دهرباس بوون ب سهر دامه زانندا جفاکین ههلبژارتی بین شارهوانییان دشیت بیتته زانین. ههلبژارتین شارهوانی ل کوردستانی د ساللا ۲۰۰۲/۲۰۰۱ ی وهکی نوژهنکردنا دهسه لاتی تیتته دیتن. ههچهنده نهگهرا ههلبژارتین شارهوانی ل کوردستانی د ساللا ۲۰۰۲/۲۰۰۱ ی ل دار هاتییه خستن ژ بوی گهلهکان نه دیاره. بهلام پینگاکهک وهها بویه هوی پتهو کردنا خالین لاواز که ل دهف حهک دهاتنه دیتن. نهف پینگاک وهکی نمونه ژ بوی مه دیار دکته، که دهسه لاداری یا حهک ی ب تهنی توانا و ناماده کاریین پیویست ل بهردهست نینن که بریقه بهری یا جفاکی بکته بی کو پیویست بیت ههتا رادهیهکی دهسه لاتی هه گوهیزیت بو نافه ندین دی. نهف ژ ئالی حهک - ی نهف وهکی پینگاکهک پوزه تیف وویت بیتته نرخانین، که ههلبژاردنهک وهها ل کوردستانی بریقه بچیت. ب ل بهر دهست نه بوونا لیکولینه وهیین جیاواز سه بارهت ب کارهک وهها - بریارا ههلبژارتین شارهوانی ژ ئالی حهک - ی و خهباتا شارهوانی ل کوردستانی، نهف شاشاتییه که بهراورد ل سهر ئاکامین جفاکین شارهوانی و ههروهسا ههلبژارتنا شارهوانی بیتته کرن.

ئامرازا که ل فی دهری دهسه لادارییا شارهوانییان خورت دکته په یوهندی ب یاسایی ههیه. یاسایا کارگیری ئهرک و بهرپرسیاره تیا شارهوانییان دیار دکته و ههتا چ رادهیهکی شارهوانییان دهسه لات ههیه که سهر بخوه کار و خهباتی بکن بی کو حهک دهست دکار و خهباتا روژانه یا شارهوانییان ههدهت. نهف وهکی بابته ههردهم بویه هوی دههکه قتنا ناکوکیین جیاواز د ناقههرا دهسه لادارییا شارهوانی و دهسه لاتا نافهندی وهکی باری ئابووری، پیویستییا بهر فربه بوونا دهسه لاتا نهنجومه نا شارهوانی ل گور پیشقه چوونا جفاکی و دههکه قتنا کیشه بین نوی، دهسه لاتی سهر وکی شارهوانی، پیشکی شکرنا هاریکاری بو هاوولاتی یان و هتد. نهف وهکی بابته دشیت رولهک کاریگر هه بیت ل سهر دابهش کرنا ئهرک و بهرپرسیاره تی دناقههرا حهک وهکی دهسه لادارییا نافهندی و شارهوانییان و بیتته هوی پهیدا کرنا میکانیزمهک نوی ژ بوی بریقه بهردنی که خوه د ناف چوارچووه یا دهسه لاتیدا جیگر دکته.

سه بارهت ب ره فورمین شارهوانی ل دانمارکی Tim Knudsen نهف دیتنه ههیه و دیار دکته، که ره فورمین شارهوانی کارگیرییهک سایکولوژی پوزه تیف و باش لسهر تاکه کهس ههیه که دبیتته هوی پتهو کردنا ههستین نه تهوی و بهرپرسیاریتی لدهف تاکه کهس.^{۲۶} د پینگاکهک وهها دا تاکه کهس که هاوولاتییه بهرپرسیاره تییهک مه ستر دئ هه بیت سه بارهت ب کار و خهباتا شارهوانی و ههروهسا ژی ببیتته خاوهن بریار د شارهوانی دا.

بدهستپیکرنا ره فورمین تایبه تی وهکی بهرهم ههلبژارتنین شارهوانی تیتته بهرچاڤ و دان پی نان پیویسته، که دیسان ژی یه کهم پینگاڤ بویه. ل پشتی ههلبژارتنین شارهوانی یان ئه رکین شارهوانی یان ژ بهرئ گرانتر و رونتر بویه. ههتا رادهیهک مهزن ههک وهکی دهسه لاتا نافهندی ب دابه شکرنا ئه رکین ئافادانکردنا جفاکی رابوویه و پینگاڤ بهرهڤ پهرش کردنا decentralize دهسه لاتا نافهندی - دهسه لاتا حکومهتا هه ریمما کوردستانی - ئاقتییه. دهسه لاتارییا کوردی د قی پینگاڤیدا خواستییه که هاوولاتی و دهسه لاتاری ب ئاوایهک باش پتر بینته نیزیکی ههڤ. ئهڤ نه شیت بیتته فهشارتن که د هندهک رهوشان دا بهرهڤاژی ستراتهژییا خواستی پینگاڤ هاتیه ئاقتین، ئهڤ ژی دشیت که بهرجهسته بوونا ههستا دویر بوونا هاوولاتی ژ دهسه لاتارییهتا ههک - ی و بریاردهران بیت.

ئهڤ راستییه نابیت بیتته فهشارتن و ههژی ئاماژه پی کردنییه، که وهکی هاوولاتی ئه م پتر ناوچهیا نیزیکی خوه ل بهر چاڤ دبیین. ب دیتنهک وهها مروڤ ههلسهنگاندنی ل سهر کار و خهباتا ههک دکهت. واته روون دبیت، که ریقه بهری و دهسه لاتارییا ناوچهیی ل دهڤ هاوولاتی فه بایه خداره و ژ بهر قی بایه خداریی، لایه نین پوزه تیڤین دهسه لاتا ناوچهی/شارهوانی ژ بوی مه پتر تینه بهرچاڤ ههتا دهسه لاتارییا نافهندی. له ورا ب دابه شکرنا ئه رکان ل ناقبهرا دهسه لاتا نافهندی و شارهوانیان، ئه رک و بهرپرسیارییهک مه ستر دکه قیته سهر شانی شارهوانی و جفاکا شارهوانیان. ئهڤ هنده ژی ساده نینه، بهلکو وهکی بریارهک ئاکام بهخش ژ بوی دهسه لاتا نافهندی تیتته دیتن.

ژ بوی کو ریقه بهرییهک فهکری و کارا هه بیت پیویست دکهت که ئه رک و بریار بینه دابه شکر و ل گهل قی ژی و شینواژین دهسه لاتی ب ئاوایهکی دی بیتته ریخستن، و ههر به شهک نوی ژ ههیکه لی دهسه لاتی و کارگیری که ب شیوازهک نوژهنکری پیشکیشی هاوولاتیان تیتته کرن، د سهریدا دبهرژه وهندییا دهسه لاتا کارگیری و هاوولاتییه. ²⁷ رولڤ پیتلکوف هاودهنگه د گهل تیم کنودسن سه بارهت ب بهردهوام بوونا خهبات ژ بوی نوژهن کرن و ره فورمین شارهوانی ل ناف جفاکیدا. ئه و ئاماژه ب گرنگیا پینگاڤهک وهها دکهت و دیار دکهت که یهک ژ پینگاڤین سهره کیین ره فورم و نوژهنکردنا دهسه لاتی دانپینان ب هندیه که دهسه لات و بریار ههروهسا ژی بارخی بهرپرسیارییا ئابووری بزقریته دهڤ ئهنجومهنا شارهوانی. ²⁸

سهرۆکی شارهوانی و کارگیری

سهرۆکی شارهوانی روناھییا شارهوانییه. پشتی ههلبژارتنی جفاکا ههلبژارتی سهرۆکی شارهوانی دیاردکهت. ب ئاوایهکی یاسایی ئه رکین بریقه برنا شارهوانی دکه قیته سهرشانی سهرۆکی شارهوانی. بریقه بهرنا شارهوانی ته نیا پیویستی ب زانیاریین بریقه برنی ناکهت، بهلکو پیویسته که سهرۆکی شارهوانی که سایه تییهک رامیار و دریزبین بیت که بشیت بالانسا دهسه لاتاری د ناقبهرا جفاکا شارهوانی پیک بینیت، ئه گهر هات و د ناف جفاکی دا ئوپوزیسیون هه بیت. ل سهر هندی را ژی که سایه تییهک بیت که بشیت ب دیپلوماسی و تاکتیک، دبیتن رامیاری، دیارکه ری ئاسویهک گهش بیت ژ بوی باژیری و ئهڤ وهکی خالین سهرهکی ژ بوی سهرۆکی

27- Knudsen, T. 1995:366-367.

28- Knudsen, T. 1995: 366-388.

شارهوانی پیویست تینه دیتن. قهدهرا سهروکئی شارهوانی و پارتییا که سهروکئی شارهوانی نیونه رایه تییا وی دکهت پیکغه گریداییه، که پیکغه بهرهمهک ژیهاتی و نوی پیشکیشی جفاکئی بکن. بهرهمهک که ب ئاویهکی باش بشیت که ریخه ری باژی ری بیت، ههروهسا ژی باژی رهک بهرهم هینه ر دوینامیک پیک بینیت. پوستهک وهها خاوهن بهرپر سیاره تیین مه زنه، نه خاسمه که هه می که م و کورین شارهوانی ب سهروکئی شارهوانی ق تینه گریدان. سهروکئی شارهوانی نهک خاوهن دهسه لاتداریهک قه کریه، بهلکو سنوورین دهسه لاتداری ل گور یاسای هاتینه دیارکردن. ئه و وهک سهروک تهنیا خاوهن پوستهک ههلبژارتیه - شهرعیه - که ب ئاوی دیموکراسی ئه ق پوسته ب دهست قه ئانیه. سهروکئی شارهوانی، سهروکئی جفاکا شارهوانی و سهروکئی لژنه یا ئابوری ل شارهوانیه. سهروکئی شارهوانی سهروکئی رامیاری ی کارگرییا شارهوانیه، که ل ئالیهکی ئه رکین دهزگه ههک رهسمی و دهسه لاتهک بوروکراتی بجی تینیت. ل ئالی دی ب تیکلین جفاکی دگل هاوولاتیان د گل راستی و نافهروکا کیشه یین جوراوجور شارهزا دبیت و ههول ژ بوی سهراست کردنا قان کیشه یان ددهت.²⁹

ئه ق پرسهس پتر خوه ب ئالی بریارهک سیاسی یان ژی یاسای دادکیشیت، ل کاتی که سنوورین دهسه لاتا که سایه تیین رامیار و ههلبژارتی ل گور یاسای تینه دیارکردن و دهسه لاتهک سنوورداره. هویهک وهها خاوهن چهندين ئه گره یین تاییه تی نه. ههچهنده که سهروکئی شارهوانی بهرپرسه ژ هه می کار و خهباتین شارهوانی، بهلام ئه ق نابیه هوی هندی که ئه ق که سایه تییه وهسا تیکه هیت یان

29- Ibsen, M. & Christensen, J. 1991:48

ژی بیته شروفه کرن، خاوهن هه می ئامرا زین دهسه لاتیه!!! سنوورین دهسه لاتی سهروکئی شارهوانی بهرتهسکن و ل هندهک حاله تاندا، تاییه تی دبوارین داینکرن و دیارکردنا بودجه یا سالانه یا شارهوانی. ئه گره د بوجه یا شارهوانیدا نه وهک هه قی هه بیت ئه ق ئه رکی سهرشانی شالیاریا بهرپرس - شالیاریا نافخو - شارهوانی بیخیه بن چاقدیری. میکانیزمهک وهها د رهوشهک گهلهک ئالوز دا بکار تیت.

وهکی د سهریدا پیداچونهک ل سه ر سنوورین دهسه لاتی سهروکئی شارهوانی هاتیه کردن، که تهنیا مه بهستا وی ژی سوود وهرگرتن ژ رهفورمان نیشان بدهت. سوود ژی وهرگرتن ب ئاویهکی که پیشی ل هندهک نه لیکهاتویین بریقه بهری و ئیداری بینه گرتن. ئه گره یین که بووینه بهر فرهبونا گنده لیین ئیداری و ههروهسا ژی هوی بیحورمهت کردنا ناسنامه یا دهسه لاتا رامیاری. د پرهنسپیدا ئه ق هویهک کیشه یهک یا دیموکراسیه، بهلام ل ئالی دی ژی هویهک پرهنسپیه د یاسای کارگری، که پیشی ژ گنده لی و بوگه نییا که د ناف سیستم بوروکراتیدا هه یه بیته گرتن.³⁰ ل قی ژی دهسه لاتداری یا رامیاری و یاسا داریژر بهرپرسه.

ب هوی هه بونا جفاکا شارهوانی، که وهکی پارله مانهک بچووک تینه دیتن یهک ژ ئه رکین وی ژی کونترول و ل دویف چوونا کیشه یین شارهوانیه. ئه ق جفاکه بریارین ئه نجومه نی شارهوانی بریارین لژنه یین کارگری ژی ل بهرچاف دگریت. واته جفاک ب خوه پیداچونه وه ل سه ر کاروبارین خوه دکهت. بریارهک وهها پیویستی ب رهزاهندی و پهسه ندرکنا جفاکا شارهوانی هه یه. سهروکئی شارهوانی نه شیت که دهستیوهردان د دیارکردنا سهروکئی لژنه یان

30- Ibsen, M. & Christensen, J. 1991:48

ههبيت، بهلكو ژ بلی لژنه یا ئابوری که ئەف راسته وخوه ل بن دهسه لاتداری و چاقدیرییا سهروکی شارهوانی دایه، لژنهیین دی هه می ژ ئالی جفاکا شارهوانیقه تینه دابهشکرن. گهلهک جارن ژ بهر ههلسهنگاندنا باری رامیاری جفاکا شارهوانی ژ بوی کو دهسه لات ل ناف سنورین شارهوانی دا- ل ناقبه را ئوپوزیسیون و لایه نین زورینه ل ناف جفاکا شارهوانی دا - بینه دابهشکرن، چالاکیین بهرفرههین دانوستاندنی سهبارت ب وهرگرنتا پۆستین جیاواز ل ناف جفاکا شارهوانیدا پینک تین. وهرگرنتا پۆستین جیاواز ژ بوی هندهک لایه نان گرینگی و تایبه تمه ندییهک هیژا ههیه^{۳۱} مهزناهی و بهرفرههیا شارهوانی ژ لایه نک دی بین گهلهک گرینگی ل سهر دابینکردنا لژنهیان و پۆستین سه رهکی. دشین که ئەف پۆسته نه (لژنه) ب ناقین جیاواز ل ناف سنورین شارهوانی یان دا بینه ناقرن. جهی ئاماژه پینکرتیه که ههلبژارتنا ئەندامین جفاکا شارهوانی ژ بوی سهروکی لژنهیین تایبه تی وهکی، لژنه یا تهکنیکی، کولتوری و هتد. ب ریکهفتن د ناقبه را لایه نین خاوه ن نیونه ر ل جفاکا شارهوانیدا پینک تیت. ل پیرانیا وه لاتان سهروکی شارهوانی یا پایتهخت یان سهرباژیر خاوه ن گرنگیهک ناقنه تهوییه و دهسه لاتدارییهک بهرفره یا هه ی. سهروک باژیر وهکی خهمل و رهوشا وهلاتی تیتته دیتن.

باژیرهکی وهکی زاخو که ریژهیهکا هنده مهزن یا دانشتویان وهکی سهرباژیر ههولیرئ نینه، سهروکی لژنی بناقی "سهروک" تیتته ناقرن و ل ههولیرئ چونکه سهرباژیره و بهرفرههیهکا مهزن ههیه و ل سهر چه ندین بهشان هاتییه دابهشکرن، ژبلی سهروکی لژنهیان چه ندین پۆستین دیین شارهوانی شین بینه دامه زراندن. بۆ نمونه ل

31-Ibsen, M. & Christensen, J. 1991:49

کوپهنگاها پایتهختا دانمارکی ژ بلی سهروکی شارهوانیا کوپهنگاگی، سهروکی شارهوانی بۆ کاروبارین جفاکی، ژینگه، کولتور و پهروهده و هتد ههیه.

دهسه لاتدارییا شارهوان و بنگهها وی ژ بهشین جیاواز پینک هاتییه. بهشی سه رهکی، ب ناقی کارگیریا گشتی تیتته ناسکردن و بهرپرسی شارهوانی و ل رهخ فه ژی بریفه بهر (مودیر) سهروکاتییا وی دکهت، که ل ناف شارهوانیدا هاتییه جینگر کرن. بهلام بهشین دی ل گور پۆیست ل ناف باژیریدا هاتینه دابهشکرن و ژئالی سهروکی لژنهیان و ههروهسا ژی بهرپرسی کارگیری بریفه دچن.^{۳۲} تایبه تیمه ندیین سهروکی شارهوانی ئەفه که ئەو سهروکاتییا هه می شارهوانی دکهت و بهرپرسه ژکار و خهباتا هه می لژنهیین شارهوانی. دگهل قی ژی بریفه بهرین کارگیری. د ستورکتورا شارهوانیدا سهروکی شارهوانی په یوه ندیین راسته وخوه د گهل هه می لژنه و کارگیریان (وینه ۳) ههیه. لژنه یا تهکنیکی و پلانان په یوه ندیین راسته وخوه و تایبه تی هه نه دگهل سهروکی شارهوانی، که ئەف تایبه تمه ندی و گرنگیا رولا سهروکی شارهوانی دیار دکهت. بهرپرسیارهتی و په یوه ندیین د ناف سنورین شارهوانیدا د گهل لایه نین دی ژ ئالی جفاکا شارهوانیقه تیتته دیار کردن.^{۳۳} ئەف دناف سنورین دهسه لاتا شارهوانی دایه که سنورین بریفه بهرییا کارگیرین شارهوانی بهرفره بکهت، بهلام ته نیا ب رهزامه ندییا جفاکا شارهوانی، که بریارا سه رهکی ژ بوی په ژراندنی ددهت.

دقی پروسه سیدا رولا بهرپرسی شارهوانی گرینگ و بایخداره، که نابیت ژبیربیتته کرن. دناف سنورین دهسه لاتا ویدا ههیه که داخوازی

32- Ibsen, M. & Christensen, J. 1991: 50

33- Ibsen, M. & Christensen, J. 1991: 55

ژ جفاکا شارهوانی بکهت ریکهکه بیت/رهزامهندی ل سهر بیته داین ژ بوی بهشداربونا وی د جقین و کومبونین جفاکا شارهوانی دا. تاییهتی جقینین که گریدایی باری ئابوری نه. ئهو وهکی بهرپرسی شارهوانی خاوهن پیشنیاره و مافی هندئ ههیه که سهریارهت ب بریارین شارهوانی ههلویستا خوه دیاربکهت (وهکی ئاماژه هاتییه پیگردن، بهلام مافی دهنگدانی نینه ژ بوی پهژاندنا بریاران). ئهف د سنورین کار و خهباتا بهرپرسی شارهوانی دایه، و ب ئاوایهک جفاکا شارهوانی بریار ل سهر بهشدار بونا بهرپرسی شارهوانی ل ناڤ جقینین جفاکین شارهوانی بدهت، و ل ئالی یاسایی فه جفاکا شارهوانی نهشیت که ریک ل بهر بهرپرسی شارهوانی بگریت، ئهگر ئهو داخواز نامهیا فهرمی پیشکیشی جفاکا شارهوانی بکهت. وهکی د سهری دا ئاماژه پی هاتییه کرن تاییهتی د واری تاتو کرن و ههروهسا ژی ههلسهنگاندنا بودجیا شارهوانی، نهک جفاکا شارهوانی و نهک ژی سهروکی شارهوانی د سنورین دهسهلاتا وان دا نینه، که دکاتهک وهها دا ریک ل بهر بهشدار بونا بهرپرسی شارهوانی بگرن، ژ بوی کو ئهو بیروپایین خوه دیاربکهت.^{۳۴}

وینهیا خواری (وینه ۳) بهرفرههیا ئهركین سهرشانی شارهوانی بو مه دیار دکهت. رهنگه که هاوولاتی فان ئهركان بهر چاف دبیینت، بهلام بیر ل وی بهرفرههیا کار و خهباتا شارهوانی نهکهت، که ههمی ژ بوی ریک خوهشکه یان ژی کیم کرنا گرفتین روزانهیین ژیا نا وی نه. کار و خهباتین که ژ ئالی شارهوانی فه تینه پیشکیش کرن هاندهر و فاکتهرین گرینگن که هاوولاتی گریدایی رهوشا جفاکی دکهت، و دبنه هو ی چارهسهرکرنا کیشهیین جفاکی. چارهسهر کرنا کیشهیین

جیاواز ل ناڤ سنورین شارهوانیدا نهک تهنیا ل سهر ستویی شارهوانییه- ئهف دهسهلاتاره - بهلام ل سهر هاوولاتییه که ب زانیاری و پیشنیازین خوه، دیتن و بوچوونین خوه ههردهم - مافی بهشدار بوون د پرۆسهسا دیموکراسی - ئاراستهی جفاکا شارهوانیان ژی نیونهرین خوه که ل ناڤ جفاکا شارهوانی دانه بکهت. هاوولاتی پیویسته که بزانت ئهف نیونهری ویه و ل سهر ئهستویی ویه که بهرژهوهندیین هاوولاتی بپاریزیت. ئهندامی جفاکی هاتینه ههلبژارتن داکو ریکه چارهیهک ژ بوی کیشهیین جوراوجور ببین.^{۳۵}

ل ئالی دی فه ئهركی سهر شانی جفاکا شارهوانییه که ههول بدهت ب سوود وهرگرتن ژ میکانیزم و ریکین دیموکراسی دهرفتها هندئ بدهته هاوولاتی که وهکی گوهدار بهشدار جقینین جفاکا شارهوانی ببیت. ئهف هویهک دیموکراسییه که ریک ل بهر هاوولاتی بیته فهکرن که وهکی گوهدار، بی کو مافی دهنگدان یان ژی ئاخافتنی هه بیته بهشدار جقینین شارهوانی- نهک ههمی یان، بهلکو ئهو جقینین که وهکی فهکری تینه دیارکرن ژ بوی رایا گشتی- ببیت. ل گور دیتنین سایکولوژیا دهروونی ئهف دبیته هو ی هندئ که هاوولاتی پتر باوهری ب نیونهرین ههلبژارتی هه بیته و خوه پتر نیزیکی کهسایهتیین رامیار/سیاسهتقان ببینت.

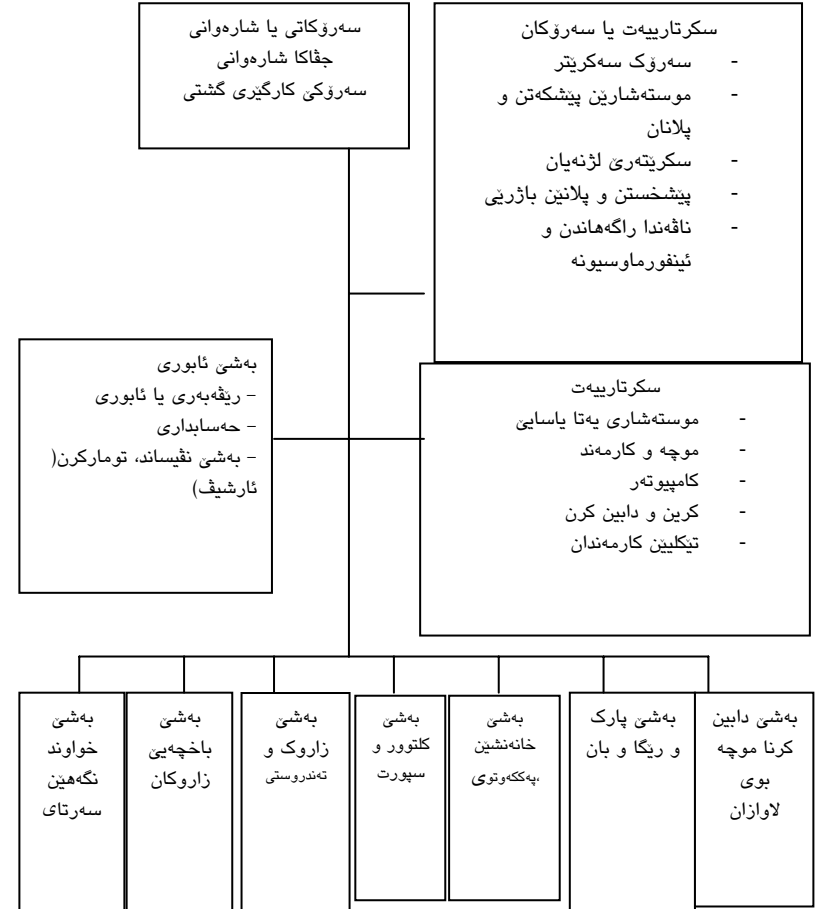
35- Kramhøft. P. 1983:20-23.

34- Bogason, P. 2001:189

شارهوانی و پیداویستیپن کشتی

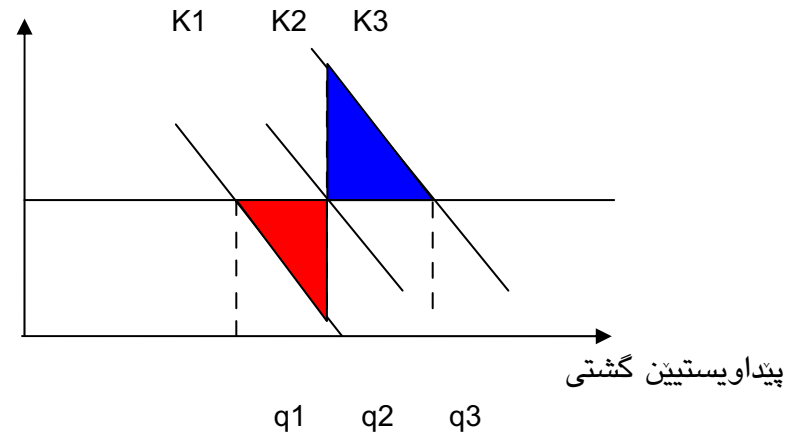
ژ بوی کو decentralistion باشتر و ب ئاواہک قہکری تر بیته دیارکردن و تیگہہیشتتہک بہرفرہ بیته ئارا، ب ہاریکاری وەرگرتن ژ وینہیی خواری ئهف مہرامہ، کہ ئهف بابہتہ بیته ررون کردن. بو نمونہ سئ شارهوانی ہنہ، و ہر یہک ژ فان شارهوانیان ل ناٹا سنورین جوخرافی یین خوہ ہہژمارہک یا دیار ہاوولاتی دژین، کارگہین بازرگانی و پیشہسازی، ناٹہندین کولتوری، ریخراوین نافہرمی، خواندنگہہ و ہتد ہنہ، کہ چالاکی ددومینن.

K1 شارهوانیا یہکہم، K2 شارهوانی یا دوویہم، K3 شارهوانیا سنیہم. ہاوولاتیپن کہ خہلکی شارهوانیا K1 ینہ، ہمی پیداویستیپن وان (خواندنگہہ پہرتووکانین کشتی، ریگاوبان، ہاتووچویا کشتی ب پاسان، پیداویستیپن تہندروستی، یاریگہہین وەرزیٹی، خواندنگہہین زاروکان و ہتد) نہہاتینہ دابینکرن و شارہک بہلہنگازہ د فی واری قہ. ب پیچہوانہقہ ہاوولاتیپن کہ خہلکی شارهوانیا K3 ینہ، ژ ئالی پیداویستیپن کشتیقہ ہہتا رادہیہکی باشہ، بہس نہک ہندہی شارهوانیا K1 ، بہلام دیسان ژی پیویستہ کہ ئهف پیداویستی یہنہ بیٹہ جیبہجیکرن. ل ئالی دیقہ ہاوولاتیپن شارهوانیا K2 ہی ہمی پیداویستیپن وان ہاتینہ دابین کرن.

وینه ۴: دابه شکرنا پیداویستین گشتی ل شارهوانی

باج

q وهکی داهات- باج، دهرئامه، بهرهم- هاتییه نیشان دان. ل سیسته مهک پهرش و به لافکری دا ئەف گهلهک ئاساییه که بهرهمی q1 ی پیشکیشی شارهوانیا K1 ی بیته کرن، q2 ی پیشکیشی شارهوانیا K2 ی بیته کرن و q3 ی پیشکیشی شارهوانیا K3 ی بیته کرن. ئەف ژ ی ته نیا ژ بهر هه بوونا فاکته را یه کسانیا equalization و هاوبه شی د داهات و دهرهات (مهسرهف)، ئاسایی یه، که شارهوانی د واری دابینکرنا پیداویستین گشتی هاریکاری یا ههف بکن. ئەف ژ ی ته نیا ب فی ئاوی دبیت، که هه می شارهوانی بین که داهاتین وان زیده بوویه، ریژهیهک ژ سه دی % ئدنه دهسه لاتدارییا نافه ندی، که ئەو ژ ی فی ریژهیی ل سهر شارهوانیین

که ژ ئالی داهاتیفه دکات و رهوشهک به له نگاز و دژوار دهرباس دبن/کرینه، تیتته کرن.³⁶ چاوان و ب چ ئاوی ژ ی شارهوانی زهنگین دبیت؟ ئەف گریدایی حکومهت و دهسه لاتدارییا نافه ندییه، ئەگه سیسته مهک یا چالاک و باش یا باجی هه بیته، هه تا رادهیهک بهرفره دهسه لاتدارییا نافه ندی د واری دابینکرنا پیداویستین ناوچهیی باری وئ سفکتر دبیت. ئەف شارهوانی نه، که دهسه لاتا هندئ هه نه باجی ژ هاوولاتی و کارگه و هتد بستین و باجهک وهها ب ریکا که نالین تاییهتی بیخنه سهر بودجه یا حکومهتا نافه ندی. ب هه بوونا سیسته مهک وهها ههر شارهوانی و هاوولاتی دی هه تا رادهیهک باش پیداویستی بین شاری پیک بینیت.

ئەگه هاوولاتیین شارهوانیا K3 ی پیویستیا وان ب پیداویستی گشیین زیده تر هه بن، داهاتا که بیته ته رخانکرن ژ بوی پیداویستین گشتی ئەف دشیت که ب ریکا زیده کرنا ریژهیا باجا سالانه ل سهر هاوولاتیان بیته دابه شکرن. ئەف هویهک گرینگه که باج ل گور ته رخانکرده ویا داهات و دهرهاتی بیته سهر راست کرن. ل ئالی دی ژ ی تیتته یتن که هاوولاتیین شارهوانی K1، K2، پیویستی ب پیداویستین گشتی زیده تر نینه.³⁷ له ورا ژ ی شارهوانیا ههردوو باژیران دی بشین که ریژهیا باجی وهها ته رخان بکن، که هاوولاتی ل ئالی ئابووریفه نه که فیتته ته نگاسی. باج و وهرگرتنا باجی ل ههر وهلاتهکی گریدایی فاکته رین جیاوازه، به لام دیسان باجی کاریگه ریهک بهرفره و هیژا ل سهر ئابوورییا ههر وهلات و جفاکی هه یه، که ئەف ژ ی باشه ل بهر چاف بیته گرتن. هه بوونا سیسته مهک یا باجی یا که سایهتی و کاروباری بجی ئانیا پیداویستین شارهوانی و هاوولاتی

36- Knudsen, K, Lars & Larsen, T & Pedersen, Nielse, J, M, 2002: 78

37- Etwil, P. & Petersen, C. 1995: 22-23

ب ټاوايه ک رونيتر و باشت دکهت. ديسان ب سوود وهرگرتن ژ ميکانزمين جياوازين سهرراست کرن، دهسه لاتداریا نافهندی دشیت که هاریکاری شارهوانین لاواز بکهت ژ ئالی ټابوری ځه. ههلبهت ژ بوی کو کاروبارین جفاکی باشت ریځه بچن ب شیوهیهک تاییهتی د ناځبهرا شارهوانی و دهسه لاتداریا نافهندی دا دانوستاندن تیتته کرن. باج و بودجهیا شارهوانی کاریگه ریاا خوه ل سهر دابه شکردنا ئه رک و تهرخانکردنه و هیا گوژمه یا درافی ژ بوی پروژهبین لهر دهست و ههروهسا ژی پلانین داهاتی، که د ستراته ژیاا حکومت و دهسه لاتتی نافهندی و، ههروهسا ژی ژی دهسه لاتداریا شارهوانیان دا. ههر پروژهبیهک که ژ ئالی حکومتا نافهندی ټاوايه ناراسته ی شارهوانیان بیتته کرن، ل سهر حکومتا نافهندی یه که بودجهیا پیوست ل سهر خهزینه یا خوه ژ بوی کارهک و هها تهرخان بکهت (بی دیارکردنه و هیا پروژهبین سالانه، بودجه تووشی شکهست دبیت). هه رچه نده شارهوانی ب خوه و هکی دهزگه ههک سهر بخوه بریځه بهری یا شاری دکهت و ههتا رادهیهک باش ژی خاوهن کانین ټابوری یه- باج- به لام ټه ټه نیا جفاکا شارهوانی یه که ب هه بونا په یوهندی یان دگهل شالیارین بهرپرس رادبیت ژ بوی ب جی ټانینا خزمه تگوزاری یان. مروځ دشیت بیژیت که کار و خه باتا شارهوانی ته نیا جیبجیکردنا بریارین دهسه لاتا نافهندییه. و دهسه لاتداریا نافهندی ته نیا رولهک چاځدیر هه یه، و شارهوانی و هکی بیريځه بهر سهر په رشتیاری ئه رکان دکهت. ته نیا ل کاته کی ټه ټه روله تیتته گوړین. ټه گهر هات و شارهوانی ژ پلان و بهرنامه بین خوه و شیوازين په یوهندی د گهل وهزاره تین په یوهندی دار لادهت. هنگی

ټه ټه دبیته ئه رکی سهرشانی شالیاری و دهسه لاتداریا نافهندی که دکارهک و هها دا موداخله بکهت. بودجهیا شارهوانیان به شهک ژ بودجهیا گشتیا وه لاتیه، که و هکی پیوست تیتته دابه شکردن. شیوازين په یوهندی شارهوانی و حکومتی مروځ دکاریت و هکی په یوهندی خاوهنکار و کارگه ری بدهته ناسکرن. حکومت و هکی خاوهن کار پیوستی ب هندهک کارگه ران هه یه که کارو پیداویستین حکومتی ب جی بینیت. ل ځی دهری شارهوانیتته بهرچاځ و و هکی کارگه رشیت پیشنیازا هاریکاری بدهته حکومتی ل هه مبه ر دابینکردنا پیداویستین شارهوانی. حکومت و هکی خاوهن کار بریار ل سهر پیشکیشکرنا پیداویستین تاییهتی ددهت، و ل گوړ بودجهیهک تاییهتی ټه ټه پیداویستی یه نه تیتته دیارکردن. ته مام کرن و ب داوی ټانینا ئه رکان ل سهرشانی شارهوانی یییه. ټه گهر ټه ټه روونکردنه و هیا ب دیتنهک ټابوری ځه بیتته دیارکردن، باس ل سهر په یوهندی Pricipal (دهسه لاتداریا نافهندی) و Agent (شارهوانی) تیتته کرن. د رهوشهک و هها دا ژی ناکوکی دهر دکه ځیتته د ناځبهرا ههردو ئالی یان دا، و ژ بوی کو پیشی ل هه مبه ر ناکوکیان بیتته گرتن، پیوستی ب سهرراستکرن و دیارکردنه و هیا میکانیزم و چاوانیا تهرخانکردنه و هیا بودجه و کاتی تیتته دیارکردن. دوو نمونه ژ بوی پتر تیگه هیشتن ژ مودیلهک و هها هاتینه دیار کرن، هه رچه نده ټه ټه ته وهر دشیت و هکی ته وهرهک یا دیموکراسی و تاوتوکردنا به شدار بوونا هاوولاتی و کاریگه ریا وی ل سهر دهسه لاتدار و هکی بریاردهر بیتته دیتن.

گهرهکی (ناشتی) له عنکاوه، بن ناوه

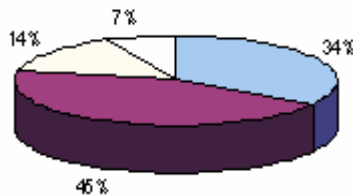
دانشتووانی گهرهکی ناشتی له شاروچکهی عنکاوه زیاتر له سالیک و نیوه، ناوی خوارندهوه بهپارهیهکی زور دهکرن له ریگهی تانکهرو تراکتور، نازانریت ناوهکه تا چ ئاستیک پاکه. زورینهی دا نیشتوانهکesh فهزمانهبرن و توانای کرینی نه وهه موو ناوهیان نییه، چهندين جاریش موراجهعهی دهزگا پهيوهندیدارهکانیان کردووه، کهچی تا ئیستا ناکامی نه بووه. له لالهیهکی تریشدا، دواي تپهپرېوونی چهند روژیک له قیرکردنی شهقام و کولانهکان دووباره تیکدرایهوه به مهبهستی (زیراب) دروستکردن، که دهکرا بهر له قیرتاوکردن ههلمهتی زیراب و سهرحم کاره خزمهتگوزاریهکان نه انجام بدرایه، نه مهش دهبیته به فیروانی پارهیهکی زور و کات. دانشتووانی گهرهکه خوازیارن دهزگا بهرپرسهکانی حکومتهی ههریم چارهسهری کپشهکهیان بهکه نو که ناوکرین رزگاریان بکن. (نازاد هیرانی)³⁸

ئابووری یا شارهوانی

ئابووریا شارهوانی تایهتمندی و کاریگهریهک خورت ل سهر ئابووریا نهتهوهی یان ژي جفاکی ههیه National Economy. چالاکیین کار و خهباتا جفاکی ل ناڤ سنوورین شارهوانی، و سنوورین پاریزگارن دا کاریگهریهک هیژا و بهرفره ل سهر ئابووریا جفاکی و نهتهوهی ههیه. ههژی گوته و ژبیر نهئته کرن، که ئابووری و بوژاندنهوهیا ئابووری ل ناڤ سنوورین شارهوانیدا گریدایی چالاکی و دهرفتهین جیاوازین جفاکی وهکی بیشولی یان ژي شولکرنی څه ههیه. واته نهگهر بیشولی ل ناڤ جفاکیدا بهرفره بیت،

۳۸- روژنامهی خهبات، ژماره ۱۵۶۲، پینج شه مه ۱۶.۰۹.۲۰۰۴ ل ۵.

ئابووریا شارهوانی ژي دکهڅیته بن کاریگهرییا فاکتهرهک وهها، نهگهر بیت و وهکی ل سهری دا ئاماژه ب رولا باجی دابین کردنهوهیا ئابووریا شارهوانی هاتییه کردن. بهرهڅاژی څي ژي راسته. کاتی که بیشولی هه بیت داهاتا شارهوانی کیم د بیت و د هه مانکاتیدا ژي دهرهاتا شارهوانی زیده د بیت. و چالاکیین شارهوانی تووشی تهنگاسییان دبن، نهگهر هات و دهرفته شولی ژي زیده بیت گوران ب سهر رهوشهک وهها دا تیت و فاکتهرهک وهها دی کاریگهری هه بیت ل سهر ریژهیا باج/زکات یا شارهوانی، که یهک ژ سهرهکانیین داهاتا شارهوانییه. واته د کاتهک وهها دا رولا شارهوانی ل سهر بوژاندنهوهیا چهرخا ئابووریا جفاکی ب ناویهک بهرفره ههیه. کاریگهریهک وهها گریدایی ریژهیا باجییه. چوان ژي شارهوانی د رهوشهک ئالوزدا شیت که بهردهوام بیت ل سهر چالاکییان، بی کو ئاستی چالاکیین خوه کیم یان دابه زینیت؟ و وهکی میکانیزما " گارانتیا بودجه" ژ بوی شارهوانییان هاتییه ناسکرن. ئیرو ژي ل وهلاتهک وهکی دانمارکی ب ناویهک بهرفره پهیره و ژي تیتته کرن. میکانیزمهک وهها ژي ئالی شالیارییا ناڅخو (که ریڅه بهری شارهوانی و پاریزگارانه) و ههروهسا ژي شالیارییا ئابووری و دارای څه تیتته دیارکردن.

ئافه راندى تېتە كرن كە ب ناڧى " ھاريكاري" و " سەرراستكرنا ئابوورى ل ناڧبەرا شارەوانىيان دا" (بەرى ژى ئاماژە پى ھاتىبەكرن)تېتە كرن.

ھاريكاري راستەوخو كە ژ ئالى حكومەتى ڧە تېتە كرن يەك ژ وان جۆرە ھاريكاريانە كە د ناڧ "پەيمانين ئابوورى" د ناڧبەرا حكومەت و شارەوانى يان دا تېنە ئيمزا كرن تېنە دياركرن. پەيمانەك وەھا بۆ ماوہى چەند سالان و ل گور ستراتەژىيەك دياركراو دا تېتە دارشتن. ئەڧ ھاريكاريە ژ بوى پروژەين تايبەتى ھاتىبە تەرخانكرن. سەرراستكرنا ئابوورى د ناڧبەرا شارەوانىيان ژى وەكى يەك ژ ميكانيزمين ھيژا تېتە ديتن ژ بوى داينكرنا ئابوورىيا شارەوانىيان. تايبەتى كە شارەوانى د كات و ساتين جياواز دا دەستى ھاريكاري بۆ ھەڧ دريژ دكەن. سەرراستكرنا ئابوورى نيزيكى ۶٪ يا ئابوورىيا شارەوانىيان پيگ تينيت. و ل داوى دا ۱٪ ژ داھات و ئابوورىيا شارەوانى ب وەرگرتنا " دەين" نان تېتە داين كرن (ئەڧ تەنيا د وى كاتيدا ريگ پى ھاتىبە داين، كە شارەوانى ژ ئالى ئابوورى ڧە لاواز بيت و سەرەكانى يەك پەيدا نەبيت ژبوى تەرخانكرنا ريژەيا پيويستا ئابورى، ئەڧ كات شارەوانى دشيت كە دەينەك وەھا ژ كەرتى تايبەت يان ژى ژ دەسلەتدارى يا ناڧەندى وەرگريت). ژ بوى كو شارەوانى بشيت ئابوورىيەك خورت و پتەو ھەبيت، ھەرەسا ژى بشيت كە بەردەوام بيت ل سەر كار و چالاكين خو، وەرگرتنا دەينى ب ئاوايەك وەكى ريگە چارەسەرى تېتە ديتن. ئەڧ ژى ھنگى دشيت بيته راستىيەك كە رەزامەنديا شاليارى - وەزارەتا ناڧخو كە شارەوانى گرئيدايى نە- ل سەر ھەبيت. و پيويستە ژى كە

۳۴٪ دەولەت ، ۴۶٪ شارەوانى ، ۱۴٪ پاريزگار ، ۷٪، چينين جڧاكى و فوندا/وہققين تايبەتى^{۳۹}

شارەوانى يين دانماركى ل چاڧ شارەوانى يين وەلاتين دى يين ئوروى خاوەن سەرخواەبون و ئوتونومىيەك بەرفرەترن. ۵۸٪ ئى ژ ئابوورىيا شارەوانىيان ل دانماركى سەرەكانىيان وان ژ باجى - زكات- ئى تېت.^{۴۰}

بەلام ئەڧە نەك تەنيا سەرچاوەيا ئابوورىيا شارەوانىيە. بەشەك دى ژ ئابوورىيا شارەوانى ۱۲٪ ئى ژ ئالى حكومەتى ڧە تېتە داينكرن، كە ئەڧ ژى ريژەيەك بەرچاڧە ئەگەر بير ل دارشتنا ئابوورى بيته كرن و ژبوى شارەوانىيان ژى خاوەن ھيژايە. وينەين سەرى داھاتا شارەوانى كە تيكراوى ئابوورىيا شارەوانىيە بۆ مە دياردكەت، كە خاوەن ھندەك كيماسى يا نە. ژ بوى كو چارەسەرىيا كيماسىيان بيته كرن، ژ ئالى دەولەتى ڧە پەيرەو ژ ميكانيزمەك

39- www.kl.dk , www.fm.dk (finansministeriet), Danmarks Statistik 2004, 14

40- www.kl.dk

ئاواي، هر شاره‌وانییه‌ک ب خوه و ب ئاوايه‌کی سه‌ربخوه ده‌سه‌لاتا هندئ هه‌یه، که بودجه‌یا سالانه داریژیت و بودجه‌یه‌ک وه‌ها ل گور پلان و پروژیه‌یین دیارکراوین شاره‌وانی پیک بیت. سه‌ره‌رای هندئ که ئەف دەرگه‌ه ژ بوی شاره‌وانییان فه‌کرییه، دیسان یاسا/بریاریین رامیاری ریژه‌یه‌ک سنووردار و بنگه‌هین دیارکرییه که نائیته گورین. سه‌ره‌رای قی ژی به‌شه‌ک ژ ئابوورییا شاره‌وانییان ژ باجا کارگه‌هین پیشه‌سازی و کارخانه‌یان، خانوبه‌ران و هتد تیت. ئابوورییا شاره‌وانییان که به‌شه‌ک ژ ئابوورییا وه‌لاتی پیویسته که ره‌زامه‌ندی یا لژنه‌یا مالییا پارله‌مانی ل سه‌ر بیته داین، که ئەف لژنه‌یه ژی دیارکهری بودجه‌یا گشتییا سالانه یا وه‌لاتییه، ول داویدا ژ ئالی پارله‌مانی فه‌ پستی که لژنه‌یا مالی ره‌زامه‌ندییا خوه ل سه‌ر دیارکر تیتته په‌ژراندن.

په‌یوه‌ندیین دناشه‌را حکومه‌ت و شاره‌وانی

وه‌کی دبه‌شین پیشیدا هاتییه دیارکر، ره‌فورمه‌ک سه‌ره‌کی، که ببیته ئەگه‌را به‌لافکر و په‌رشکردنا ده‌سه‌لاتی ل ئالی یاسایی فه، کاریگه‌رییا خوه هه‌یه ل سه‌ر په‌یوه‌ندیین د ناقه‌را ده‌سه‌لاتا ناقه‌ندی و ده‌سه‌لاتدارییا ناوچه‌یی (شاره‌وانی) و هه‌ریمی(پاریزگار). ئەف گورانکاری یه‌ دبیته هوی ژ نوی فه ریکخستنا داموده‌زگه‌هین میری، ئاستی ده‌سه‌لاتداری و کارگیری گشتی، که دسه‌ریدا میکانیزما په‌یوه‌ندی و بریفه‌برنی د ناقه‌را شاره‌وانی و حه‌ک _ ئ تووشی گورانکاری دکه‌ت. ل قی ده‌ری گورانکارییه‌ک وه‌ها دبیته هوی هندئ که ئەرکی هه‌ر ئالییه‌کی ب ئاوايه‌ک به‌رفره‌تر و شه‌فافتر بیته دیارکر. مه‌به‌ست ژی ئافادانکرنا سیسته‌ما بورکراتیک یا کارایه، د

شالیارییا ناخوه ره‌زامه‌ندی ل سه‌ر پروژیه‌یا وه‌رگرتنا ده‌ینی بده‌ت.⁴¹ ل داویدا ژی ۲۳٪ ی ئابووری یا شاره‌وانی ژ که‌ره‌سته، کارگه‌ه و هه‌روه‌سا ژی ناقه‌ندیین دی(وه‌کی یاریگه، ئافی، و هتد) که یین شاره‌وانی نه‌ تیتته دابینکر.

هه‌روه‌کی د سه‌ریدا ئاماژه پی هاتییه کرن، ئەف شالیاری یا ناخویه که ره‌زامه‌ندی ل سه‌ر هندئ دده‌ت، که شاره‌وانی ده‌ین وه‌رگریت یان ژی نه. ئەف ل گور یاسایا تایبه‌ت ب کاروباریین شاره‌وانییان که دیارکهری سنورین ئوتونومی یین شاره‌وانییه و هه‌روه‌سا ژی د چوارچوکه‌یا ده‌سه‌لاتدارییا شاره‌وانی دا تیتته ئەنجام دان. هه‌روه‌سا ژی مه‌راما ده‌ینی که شاره‌وانی وه‌ردگرن، د یاسایندا هاتییه دیارکردن و ته‌نیا ژ بوی پروژه و به‌رنامه‌یین که هاتینه ته‌رخانکردن دشیت بیته مه‌زاختن. شاره‌وانی د وه‌رگرتنا ده‌ینیدا سه‌ربخویه، به‌لام مه‌زاختن و دابینکرنا ده‌ینی نه‌ک د ده‌سه‌لاتی شاره‌وانی دایه، و ریژه‌یا ده‌ینی ژی ژ ئالی شالیارییا ناخوه فه‌ دقیت ره‌زامه‌ندی ل سه‌ر بیته داین. چونکه ئەف ته‌نیا و ته‌نیا ژ بوی پروژیه‌یین تایبه‌تی نه.⁴² هه‌روه‌سا ژی ئەف شالیاری یا ناخویه، که که‌فاله‌ت/گه‌ره‌نتییا ده‌ینه‌ک وه‌ها ل سه‌ر ئەستو دگریت.

شاره‌وانی خاوه‌ن ده‌سه‌لاته که ریژه‌یا باج و زکاتی دیارکهن.⁴³ ئەما ئەف نابیت که ژ ریژه‌یا ناقه‌ندییا وه‌لاتی تینه‌په‌ریت، که ژ ئالی شالیارییا ئابووری و مالییه‌فه تیتته دیارکردن. ب ئاوايه‌کی هاوسه‌نگی د گه‌ل چالاکیین ئابووری و هه‌روه‌سا ژی پیشکیشکردنا خزمه‌تین ئافادانکردن، کولتوری و هتده د ناڤ سنوورین باژیریدا هه‌بیت. ب قی

41- www.kl.dk

42- www.kl.dk, www.im.dk (indenrigsministeriet)

43- www.kl.dk, www.skatteministeriet.dk

همانکاتدا ژى که لایه‌نین ئابووری ژى به‌رچاف بیته‌گرتن. پرسپه‌کتیفا کو ره‌فورمان هه‌یه، د شیت د به‌رهمی ره‌فورمان دا بیته‌دیتن و شروقه‌کرن، و یا کو گریدایی داموده‌زگه‌هین میریبه، ئه‌وه‌که گریدایی دیتنین بریقه‌به‌ریبه‌ک پله‌به‌ندی Hierarchy یا سه‌روکایه‌تی و ده‌سه‌لاتداریبه. که ئه‌ف ژى وه‌سا دیار دکه‌ت، ره‌فورمخواز خاوه‌ن مافداریبه و ده‌سه‌لاتی هندى هه‌یه که دشیت گورانکاری د داموده‌زگه‌هاندا پیک بینیت.^{۴۴} ل قی ده‌ری پیویسته ئامازه ب هندى بیته‌کرن، که جیاوازی دناقه‌هرا ره‌فورم وه‌کی بیروپای، بیروکه و ره‌فورم د پراکتیکدا بیته‌کرن. مه‌به‌ستا سه‌ره‌کیا ره‌فورمی ژى زه‌لال کرنا کاروبارین بوروکراتیکی میریبه، و د هه‌مانکاتدا ژى فه‌کرنا ده‌رفه‌تین به‌رفره ژ بوی ده‌سه‌لاتداریبه‌ک وه‌ها، که خورتر و پته‌وتر بیت. د هه‌مانکاتیدا ژى ل قی ده‌ری ده‌سه‌لاتدارییا شاره‌وانی د بن سیبه‌را ره‌فورمه‌ک یاسایی ده‌رفه‌تین به‌رفره‌تر دی هه‌بیت. یا کو وه‌کی پیداویستی ژ بوی جفاکا شاره‌وانی تیته‌دیتن و خاوه‌ن نرخه و هه‌تا نوکه نه‌هاتیبه زه‌لال کرن کارگیریا گشتیبه، که ب هوی یاسایین جیاواز شیلی بینه‌ک که‌فتیبه نا‌ف دا. زه‌لال کرن و سق کرنا یاسایین کارگیری، کاریگه‌رییا خوه‌ل سه‌ر ئه‌رک و به‌رپرسیاری یان هه‌یه. ئه‌ف یه‌ک ژ ئاواتین حکومتا نا‌فه‌ندی و هه‌روه‌سا ژى جفاکین شاره‌وانی، و کارگیریا شاره‌وانییا نه‌که شه‌فافیبه‌ت بکه‌فیته سه‌ر بارى یاسایی. ره‌فورم هه‌مبیز که‌ری دیتن و بیروپایانه سه‌باره‌ت ب چاره‌سه‌رکرنا کیشه و گرفتین ریقه‌به‌ری و ره‌وش و میکانیزمین چاره‌سه‌رییا کیشه و ئاسته‌نگین ریقه‌بریبه.

ره‌فورم د شیت وه‌کی خالا سه‌ره‌کی و یه‌ک ژ ئارمانجان، هه‌ول بده‌ت که وه‌ککه‌فی د ئاستی به‌رپرسیاره‌تی د نا‌قه‌هرا حکومتا نا‌فه‌ندی و جفاکین شاره‌وانی، و ده‌زگه‌هین کارگیری بین شاره‌وانی دا پیک بینیت. وه‌ککه‌فییا که بارى ئابووری و به‌رپرسیاره‌تییا ئابووری دخیته سه‌ر ده‌سه‌لاتا شاره‌وانی، وه‌دکه‌ت که حکومتا نا‌فه‌ندی وه‌ک پیویست دخوازیت، که شاره‌وانی پیداویستیین جفاکین دابین بکه‌ن. ئه‌ف پینگا‌فه شه‌فافیبه‌ت دخیته نا‌قه‌هرا ده‌زگه‌هین کارگیری local administration شاره‌وانی/ناوچه‌ی و یا کارگیریا central administration نا‌فه‌ندی. ل گور دیتنا یورگن لوتز دبیته هوی ئاسانکاری، دابه‌شکر و به‌ره‌فکرنا خزمه‌ته‌ک باشتر ژ بوی هاوولاتی د سنوورین ناوچه‌یا شاره‌وانی دا.^{۴۵} ل ئالی دی قی کاریگه‌ری یا خوه‌ل سه‌ر شاره‌وانییا هه‌یه، که بشین باشترین خزمه‌ت پیشکیشی هاوولاتییا بکه‌ن، که بواری ئابووری و به‌رپرسیاره‌تییا ئابووری ژى دگه‌ل بیت، و ل ئالی دی ببیته هوی به‌ره‌فکرنا زانیاری و پسپوری. به‌لام خزمه‌ت پیشکیشکرن بی دراف و داهات نینه. پیشکیشکرنا خزمه‌تی ژ بوی هاوولاتییا د نا‌ف سنوورین شاره‌وانی پیویستی ب داهات هه‌یه. داهاته‌ک وه‌ها د شیت ژ ئالی حکومتا نا‌فه‌ندی فه‌بیته ته‌رخانکر، وه‌یان ژى په‌یداکرنا میکانیزمه‌کی پیویسته که هاوسه‌نگ بیت ژ بوی هه‌می هاوولاتی یان. هه‌رچه‌ند وه‌لاته‌ک ژ ئالی ژیرخانین ئابووری فه‌زه‌نگین بیت، به‌لام ژ بوی کو بازای ئابووری نا‌خوه‌بی وه‌لاتی و جفاکی بیته کونترول کرن و هاوسه‌نگی د نا‌قه‌هرا داهات و ده‌ره‌اتی وه‌لاتی ژ ئالی به‌ره‌م هیناندن و ئانین و کرینا به‌ره‌مین بیانی، پیویست دکه‌ت که

سیاسه تهک یا باج وهرگرتنی هه بیت. نه بوونا سیاسه تا باجی ئابووری یا وه لاتان تیک ددهت و دبیته ئابوورییهک خاوهن بی بنگه هه. و ئابووری یهک وهها د جیهانا گلوبالدا ب ئاوایهک گه لهک رهحهت تووشی شکهست و ویرانی دبیت.

ههتا رادهیهک بهرفره داها تا وهلاتی ژ زهکاتین که هاوولاتی د نهجاما کار و خهباتی پیشکیشی خهزینه یا حکومهتی دکن پیک تیت. بهشهک زیده ژ داها تی دزقریته ناف خهزینه یا شارهوانی، و نهگه را فی ژی جیگر بوونا کاروباری خزمهتگوزارییه، که شارهوانی پیشکیش دکته. ههلبهت خزمهتگوزاری و چارهسه رکنا کیشهیین جفاکی و هاوولاتیان تهوهرک یا گوفتوگویان د ناقهرا حکومهتی و شارهوانی، ههروهسا ژی تهوهرک یا باری ئابوورییه، که ههتا چ رادهیهکی شارهوانی ژ ئالی ئابووری فه کارو بارین خوه ریقه بهریت و بودجهیهکی-فینانس - دیارکراو هه بیت. بابه تهک وهها که ل ئاستی ئابووری و بودجه یا حکومهتی دایه دکه قیته سه رشانئ هاوولاتیان. ب فی ئاواپی، دهما که ریژهیهک یا بهرفره ژ داها تی وی وهکی باج و زکات ژ ئالی حکومهتا ناقهندی فه ژی تیتته وهرگرتن، ل ئالی دی ژی پیویسته که حکومهت و شارهوانی ریکی بدهنه هاوولاتی که دیتن و بوچوونین خوه سهبارت ب کیماسی، و پروژیهیین که دناف سنوورین شارهوانیدا تینه پیشکیشکرن دیاربهکته (مافی نه رزاییوون و رازیوونئ هه بیت). نهف نه دویره ژی که هاوولاتی بهشهک ژ دارایی یا خوه وهکی باج تهرخان بکهت ژ بوی خهزینه یا حکومهتی. نهف هنگی دشیت که سه رکهفتی بیت، نهگه ر هات و ههستی هاوولاتی متمانه ب بهرنامه و کردهوهیین دهسه لاتا ناقهندی هه بیت. ب ئاوایهکی که باجی تهرخان کری وهکی خزمهت ژ بوی بهرفره کرنا ژیا نهک

باشتر ژ بوی هاوولاتیان بیته دابین کرن. لهوړا ژی رازیکرنا هاوولاتی ژ لایح سیسته مهک که پهیره و ژ دهسه لاتدارییهک په رش و به لافکری (دیسه نترال) فه دکته گه لهک باشتر تیتته دیتن ژ سیسته مهک که پهیره و ژ دهسه لاتدارییا ناقهندی (سه نترال). د سیسته مهک به لافکری دا، بهرهمین که ژ ئالی شارهوانی فه تینه پیشکیشکرن پتر ژ بین که دهسه لاتا ناقهندی پی رادبیت تینه بهرچا ف. دیسان نهف ئه رکی شارهوانییه که بودجه یا سالانه ب ئاوایهک باش ژ بوی پروژیهیین پیویست و گرینگ تهرخان بکهت، که هاوولاتی ههست ب گورانکاریین بنگههین بین ژیا نهوهیا جفاکی بکهت. خزمهتین که شارهوانی سالانه پیشکیش دکته دشیت که ریژهیا باجا هاوولاتیان کیم یان ژی زیده بکهت. بودجهیک وهها و ریژهیا زکاتی ژی ژ لایح جفاکا شارهفانی فه بریار ل سه ر تیتته دابین. و بریارهک وهها دبیته بریارهک رامیاری، بهلام د هه مان کات دا ژی وهکی ئامازه پی هاتییه کرن، ریژهیا بودجه یا شارهوانی نابیت که ژ وی ریژهیا که شالیارییا خهزانه داری (مالی) یا دهسه لاتدارییا ناقهندی زیده تر بیت.

هه ر چهنده که جفاکین بی ناکوکی پهیدا نابین، د هه مانکاتدا ژی وهلات و حکومهتین که بی ناکوکی نه، پهیدا نابین. نهگه ر هه بن ژی، دیاردهیهکا شازه. ناکوکیین که بودجه و باجی ب ههف ره گری ددهن وه دکته که هاوولاتی و شارهوانی ل هه مبه ر ههف سه نگر فه دن. نهگه ر هاوولاتی سه ره رایی زیده کرنا ریژهیا باجی هیچ گورانکاری د سه رراستکرنا کیماسی و پیداویستییا ندا نکته، ناکوکی دهر دکه قیته هولی. نهگه ر شارهوانییهک نه شیت که هه می بودجه یا سالانه ب ریکا باجی دابین بکهت. نهف ئه رکی دهسه لاتدارییا ناقهندییه که کیشهیهک وهها چاره سه ر بکهت، که دزقریته سه ر میکانیزما سه رراست کرنا

بودجه‌یی. تهرخانکرا بودجه‌یی ژ ئالی دهسه‌لاتدارییا نافه‌ندی ب
ئاوایه‌کی بلوک -ریژه- تیتته چاره‌سه‌رکرن.

شاره‌وانی بین که ب هوی هه‌بوونا کارگه‌ه و هتد وه‌کی شاره‌وانی
بین زه‌نگین تینه ناسکرن، که ب هوی به‌رفره بوونا کار و خه‌باتی،
سالانه هنده‌ک ژ باجا وهرگرتی دشینن سهر خه‌زینیا دهسه‌لاتدارییا
نافه‌ندی. ئەف ژ ی ب هوی هه‌بوونا میکانیزمین دیارکراو دا ناقبه‌را
شاره‌وانی بین که ژ ئالی ئابوری قه لاوازن تینه دابه‌شه‌کرن.
سیستمه‌ک وها ب ناقی بلوک یان ژ ی ریژه هاتییه ناقکرن، که
به‌شه‌ک ژ بودجه‌یا حکومه‌تییه پیک تینیت. ب ئاویه‌ک گشتی،
شیوازه‌ک وها په‌یره‌وکره ژ سیستمه‌ما" سه‌رراستکرنی" و په‌رنه‌سییا
" سه‌رراستکرنی"، که د ره‌وشه‌ک وها دا- ئالوزییا ئابووری- دا
پیویسته.^{۴۶} ئەف ئه‌رکی سهر شاره‌وانیانه که بودجه‌یا سالانه ل گور
شیان و توانیا خوه ریکیخن. ل گور دیتنین ئابوورییا جفاکی ئەف
گه‌له‌ک گرینگه. چونکه ب هوی هندی که ریژه‌یه‌ک یا به‌رفره یا
ئابوورییا جفاکی ژ بوی شاره‌وانییان تیتته مه‌زاختن، و ژ بوی کو
وه‌کله‌فی و بالانس د ناقبه‌را ئابوورییا جفاکی دا بیته ئارا، ئەف
پیویست دکه‌ت که شاره‌وانی د دارشتنا به‌رنامه‌یین ئابووری بین
سالانه دا ژیر و دور بین بن.

ل گور پیویستی و گورانکاریین جفاکی، گه‌له‌ک باشه که شاره‌وانی
ژ ی گورانکاری د خه‌بات و ستروتکورئ خودا بدی بینیت. ئەف ژ ی
شاره‌وانی وه‌کی ئەکته‌ره‌ک ناوچه‌ی نشان دده‌ت که دویر ژ
دهسه‌لاتا نافه‌ندی و خاوه‌ن نه‌رمییه‌ک Flexibility^{۴۷} تاییه‌تییه. ئەف

46- Mauritzen. P.E. & Jensen H.T:1984:23

۴۷- نه‌رمی، شیوا بۆ گوران، (فه‌ره‌نگی دانمارکی- کوردی) ئاواره گه‌رمیانی، ۱۹۹۹.

نه‌رمی نشان دان ژ ی ب ئاویه‌ک به‌رفره هاوکیشیه‌یه دگه‌ل ره‌وشا
جفاکییا هاوولاتییان. وه‌کی فاکته‌ره‌ک شیوا گوران- نه‌رمی د خه‌باتا
شاره‌وانییا و ههر ریخراوه‌کی- یه‌ک ژ ی هه‌نگا‌فین باش تیتته
نرخاندن ژ بوی تیکیین شاره‌وانی و جفاکی، که ب ئاویه‌کی روویه‌ک
قه‌کری ژ کار و خه‌باتا شاره‌وانی و ئەو خه‌مخوریا که شاره‌وانی ل
هه‌مبه‌ر کیشه و ئالوزیین هاوولاتی هه‌یه نشان دده‌ت.^{۴۸} ئەو
په‌یوه‌ندیین د ناقبه‌را شاره‌وانی و دهسه‌لاتا نافه‌ندی دا هه‌نه، پتر ب
ریکا شالیاری یا ناقحوی دا تیتته ریخستن. تاییه‌تی ل وه‌لاتین
سکاندینا‌فیا ئەف ئه‌رکی شالیاری ناقحویه که بیته په‌یوه‌ندیاری
تیکی یان د ناقبه‌را دهسه‌لاتا نافه‌ندی و شاره‌وانی یان یه‌ک ژ فان
هوی یان ژ ی دزقریته سه‌رشانی شالیارییا ناقحوی، که ریخه‌ری
کاروبارین ناقحویه و شاره‌وانی ژ ی به‌شه‌ک ژ کارو بارین ناقحوی
تینه دیتن، که وه‌ک پیویست ل بن چا‌فدیرییا شالیارییا ناقه‌را دایه.
ئەف ژ ی به‌ر هندییه، که ژ ئالی کارگیری قه‌ باشترین ئامراز و
که‌ره‌سته‌یین که لبه‌ر ده‌ست هه‌نه، بیته تهرخانکرن و سوود ژ ی بیته
وه‌رگرتن. که ل ئالی خوه قه‌ ژ ی شه‌ره‌عییه‌تا دهسه‌لاتداری نشان
دده‌ت. ل ئالی دی ژ ی یه‌ک ژ ئامرازان ژ ی وه‌کی ئامراز و
که‌ره‌سته‌یه‌ک رامیاری یه، که دقیت ب باشترین شیوه کیشه‌یان
چاره‌سه‌ر بکه‌ت.

ئەف وه‌کی پروسه‌س گریدایی شیوا‌زین دارشتنا هه‌یکه‌ل و
ستروتکورئ حکومه‌ت و ده‌زگه‌هین کارگیری بین گشتییه. و
هه‌یکه‌له‌ک ته‌مام و ستاندارد ژ بوی کار و خه‌باتین ریخراوی ل
جیهانا ئیرو دا نینه، به‌لکو پتر هه‌یکه‌لین نه‌رم و لاستیکی تینه ئا‌فادان

48 Kramhöft, P. 1983.10.

کرن، و ئەف ژى پتر ژ بهر رهچاوکرنا گورانکاریین داهاى نه، که ئەگەر هات و ریکخراو هم ژ ئالى ریفه بهری و هم ژى ژ ئالى ههیکه له توشى ئاسته نگیین بهرفره بیت. دیارکرنا لاوازی د هه کاتهکی دا شه رعیه تا ریکخراوی توشى له رزین و سستی دکهت، که دبیته هوی تهنگه ژى د واری ناسنامه یا ریکخراویدا، و دچاره سه رکرنا کیشه یان توشى ئاسته نگان دبیت. جیاوازیین هیژا هه نه دا ناقبه را روش و بنگه ه و پیکهاتین حکومه تی ل ئالییه کی و ریکخراوین پیشه یی، بازرگانی و هتد. جیاوازییه ک وها ژى تیکلیین شارهوانی و حکومه تا نافه ندی وهک کیشه یه کا ته کنیکی بین ناف ریکخراوه ی internal-organization procedure تینه دیتن و نیشان دان.

ل گور کات و پیکهاتین جیاواز ب سه رجفاکیدا چ ب ئاوایه کی رامیاری کولتوری، و چ ب ئاوایه کی ئابووری گورانکاری پیک تیت. ئەف گورانکاری شه پول و پیلین خوه دگه هین ناف دهزگه هین فه رمی و دبنه هوی گورانکاری یا وان ژى، که ئەف ژى کاریگه ربیا دهره کی تیته ناسکرن. یه ک ژ وان دهزگه هان که پیویسته ل گور رهوشا نوییا جفاکی و وهک پیویست گورانکاری بکه فیته ناف شارهوانی نه. شارهوانی د پینگافا سه ره کیدا خزمه تکرن و دابینکرنا پیداویستین شار و هاوولاتییان دابین دکهت، که ئەف ژى توشی گورانکاری دبیت.^{۴۹} پیشکه فتن ل ناف جفاکیدا ب دی نائیت ئەگه ر جفاک ژ ئالی پسپوران فه خاوهن کیماسی بیت. د هه می واراندا پیویستی ب که سایه تین پسپور و خاوهن زانیاری هه یه، که لیکولینه وه ل سه ر گورانکاریین جفاکی و دهسه لاتی بکه ن، و کیماسی و ئاسته نگیین کیشه یین وها بده نه ناسکرن و دیارکرن. گه له ک دژواره ژ بوی شارهوانی ئەگه ر

49- Kramhøft, 1983:11

هات و بی هه بوونا پسپوران - ته کنیکی، یاسای، ئابووری، رامیاری و هتد- کاروبارین شارهوانی بیته بریفه برن. یه ک ژ باشین جفاکین پیشکه فتی نه وه که هه فییا که د جفاکیدا هه یه، وهکی خوه تیته دیتن، و ژ بوی که ئەف جیاوازییه نه ب ئاوایه کی باش سوود ژى بیته وهرگرتن، گه له ک ژ وان ژى شین بکه فن بن چاقدیرییا بارى رامیاری و بیته هویه ک بوژانده ر ژ بوی دهزگه هین کارگیری.

بریارین رامیاری گه له ک جارن دهرگه ژ بوی یاسای کردنه وه یا بریاره ک وها فه دکه ن. ئەف دبیته هوی هندى که دهسه لاتا نافه ندی ب بریارین رامیاری دهرگه ه یان ژى په نجه ره یه ک نوی ژ بوی گورانکاری بیخیته به رده ست. جفاک و ههروه سا ژى هاوولاتی، به لکو پینگافه ک وها بایه خدار نه بینن، به لام دهزگه هین کارگیری ب ئاوایه ک دی ژ بریار و یاسای تیدگه ن. ئەف دهزگه هین کارگیری نه، که بریار و یاسای ب کار تینن، و دیسان ژى ئەف ئەون که د پینقاژویه ک وها دا توشی ئاسته نگان دین، که ئەو ژى هه می د پیخامه تا نوژنه کرنی دایه. شارهوانی ژى ژ بریاره ک وها بی به ره م نامینن، پشتی کو ئەو یه ک ژ دهزگه هین میری نه، ئەف شارهوانییان توشی نه خوه شی و ئاسته نگان دکهت. تاییه تی ژى که هه بوونا کارگیریا بریار و یاسایین نوی ل سه ر شارهوانی، گورانکاری و پینگافین داهاى ژى که تینه دارشتن، توشی ئاسته نگ دکه ن.^{۵۰} هنده ک هویین تاییه تی هه نه، که دزقرن سه ر بارى ئابووری، که خه باتا شارهوانی، که په یوه ندییا راسته وه خوه ب هاوولاتی فه هه یه توشی ئاسته نک دکهت، واته کاریگه ربیا بریارین رامیاری ل سه ر بارى ئابوری. جارنا ژى ئەف هاتیه دیتن، که پینگافه ک وها نه ک ل گور دیتن و خواستین

50- Ibsen , M & Christensen J. G. 1991: 12

شاره‌وانییه، وهیا ژی شاره‌وانی ناخوازیت که تیکلین وان ب هاوولاتی فه بکه‌فنه ته‌نگاسیدا. ده‌سه‌لاتا نافه‌ندی و کارگیریا گشتیا نافه‌ندی پیویسته که ره‌چاوا په‌یوه‌ندیین نیزیکین د نافه‌را هاوولاتی و شاره‌وانی یان بکه‌ن، و دیاره ژی که شاره‌وانی وهکی ره‌وش و نه‌ینوکا ده‌سه‌لاتداری یا نافه‌ندی تیته دتین. خه‌بات و ماندووبونا شاره‌وانییان و ل ره‌خ فه ژی جیبجیکرنا پیداویتین هاوولاتییان فی راستی ژ بوی مه پتر زه‌لال دکه‌ت. له‌ورا هر گورانکاری یه‌ک که ببیته هوی گرژبوونا تیکلین نافه‌ینا شاره‌وانی و هاوولاتی د سهریدا دزفریته ده‌ف ده‌سه‌لاتا نافه‌ندی. ئەف گه‌له‌ک لوژیکیه که شاره‌وانی بشیت به‌رکا خوه ژ نافی دهریخت، و کاره‌ک وه‌ها بیخیته سهر ستوی ده‌سه‌لاتا نافه‌ندی و کارگیریا گشتی. که تاکتیکه‌ک وه‌ها ژی به‌ره‌م هینر و دیارکه‌ری ناکوکی بین ده‌سه‌لاتداری و مافی بریاردانیه د نافه‌را شاره‌وانی و ده‌سه‌لاتا نافه‌ندی.

ئه‌گه‌ر ئەم بزفرنه سهر بابته‌تا سهری ئەف ئه‌رکی سهرشانی ده‌سه‌لاتا نافه‌ندییه که پیداویتین ئابووری ژ بوی شاره‌وانی و پاریزگاران ته‌رخان بکه‌ت ژ بلی ئەو داهاتین که ب ریکا باج وه‌رگرتن تینه به‌رده‌ست و دچیته ناف خه‌زینیه شاره‌وانی و پاریزگاران دا. ئەگه‌ر هات و بریاره‌ک رامیاری بویه فاکته‌ره‌ک که کاریگیریا خوه ل سهر ئابووریا شاره‌وانییان ژی پاریزگاری بکه‌ت/ه‌ه‌بیت، هنگی ئەف نه‌ک د ده‌سه‌لات وه‌یان ژی د ناف سنوورین کارگیریا شاره‌وانی دایه، که هه‌ول بده‌ت بواری ئابووری و بودجه‌یا شاره‌وانی ریکوپیک بیخیت و سهرراست بکه‌ت. ده‌ما که شاره‌وانی و پاریزگار راسته‌وخوه کاریگه‌ربن ل سهر به‌ره‌م هینانا باری ئابووری ل ناف جفاکیدا، هویه‌ک وه‌ها دبیته هوی گورانکارییه‌ک به‌رفره د نافه‌را

ده‌سه‌لاتداری یا فان هه‌ردوو ئەکته‌ران. وه‌کی فاکته‌رین به‌رچاف دشین بینه هوی ته‌نگاسی د دارشتنا بودجه‌یا سالانه یا حکومه‌تا نافه‌ندی. د کاته‌ک وه‌ها دا فاکته‌را ئابووری روله‌ک کارا هه‌یه ل سهر به‌ره‌م هینان و چه‌وت کرنا خه‌باتی، هه‌روه‌سا ژی ب جی ئانینا پیداویتین جفاکی ژ ئالی حکومه‌تا نافه‌ندی فه، که پیویسته ل به‌رچاف بیته‌گرتن. ب دیتین ئابووری، هه‌م شاره‌وانی و هه‌م ژی ده‌سه‌لاتا نافه‌ندی پتر دکه‌فنه چالاکی ژ بوی دیتنا ریکه چاره‌سهرین باشتر، که بشین داوی ب ته‌نگاسین ئابووری ین جفاکی و بوروکراتی ببینن، که کارگیری هه‌یه ل سهر دابینکرنا پیداویتین هاوولاتی یان. له‌ورا ژی ئیرو د نافه‌را شاره‌وانی و ده‌سه‌لاتا نافه‌ندی گه‌له‌ک جارن ناکوکی په‌یدا دبیت سه‌باره‌ت ب چاره‌سهرکرنا باری ئابووری و مه‌زاختنا درافی بوی پرژه‌یین جیاواز.^{۵۱} زیده‌باری هندی که پرانیا به‌ره‌می جفاکی ین ئابووری ل به‌شی شاره‌وانییان تیته مه‌زاختن، ئەف پیتر بوگاسونه که گورانکاریین که د هه‌یکه‌لی کارگیری و هه‌روه‌سا ژی ئەو بریارین رامیاری وه‌کی فاکته‌رین گرینگ و خاوه‌ن کاریگه‌ری دبیت ل سهر بوژاندنه‌وه‌یا ئابووریا وه‌لاتی، و ل ره‌خ فی ژی ئابووریا ناوچه‌ی نیشان. ب دیتنا وی ئەف د بیته هوی ل هه‌مبه‌ر راوه‌ستانا به‌رژه‌وه‌ندیین شاره‌وانی و به‌رژه‌وه‌ندیین ده‌سه‌لاتا نافه‌ندی.^{۵۲}

شاره‌وانی خوه خاوه‌ن به‌رپرسیاری دزانیت سه‌باره‌ت ب کارو بارین شار و باژیری، و ئاواتخوازه که ب ئاویه‌کی باش خزمه‌تا هاوولاتی بکه‌ت. ل ئالی دی ژی به‌ره‌ف پیشکه‌فتنا باری ئابووری ل ناف سنوورین شاره‌وانی دا دبیته هوی خوه‌شی و باشتر بوونا

51- Ibsen, M & Christensen J. G. 1991:21-23

52- Bogason, P. 2001: 9.11.

ئاستى ژيانا ھاوولالتى كە كارىگەرە ل سەر ئابوورىيا شارەوانى ژ ئالى داھات قە. ئاڧادانكرنا كارگەھىن بەرھەم ھىنەر يان ژى باركرنا كارگەھەك وھە ژ ئاڧ سنوورين شارەوانى دشىت بىتھە ھۆى شادمانى و ل ئالى دى ژى نەرازىبوونا ھاوولالتىيان. ئەڧ گەلەك باوھ كە شارەوانى دخوازىت كە كارگەھ ل ئاڧ سنوورين جوخرافىيا وى دا بىنھ ئاڧادانكرن يان جىواركرن. ژ بوى شارەوانى قى گرنكى يەك تايبەت ھەيە، و ئەو ژى گرانى دانە ب بارى رەفاھ و خوشگوزەرانىيا ھاوولالتىيان، كە ئەڧ ژى شايانى تىگەھىشتىنيە و شارەوانى وھكى ئەركى سەرشانى خوھ دزانىت كە بەرژەوھندىين ھاوولالتىيان بپارىزىت.^{۵۳}

ب ئاوايەك دى مروڧ گەلەك ب باشى دشىت ژ كىشەيەك وھە تىنگەھىت، كە ناكوكىين د ئاڧبەرا شارەوانى و دەسەلاتا ئاڧەندى ل سەر چنە. ھەردوو ئالى ژى خوازىيارى ھندى نە كە بىنھ فاكتەرەين سەرھكى كە دڧين بارى ژيانا ھاوولالتى باشتر بكن. ئەڧ ژ بوى ھندەكان وھكى پىكەنىنى تىت، بەلام راستىيە، كە شارەوانى و كھومەتا ئاڧەندى خاوەن ناكوكى نە. و ئەڧ ناكوكىيە نە ژى سەرچاوھيا خوھ ژ دىتنيين جىاوازين كە ئاڧبەرا دەسەلاتارىيا ئاڧەندى و يا شارەوانىدا ھەى سەرچاوھ دگرىت سەبارەت ب دىاركرنا رىكە چارەسەرييەك باش ژ بوى كىشە و گرفتىن ھاوولالتىيان. ھەردوو ئالىيان نىرنيين جىاواز ھەنە كە ل ئاستى بەرپرسىيارەتى يا جىاواز داجىگر بوىنە. دەسەلاتا ئاڧەندى دىتنيين وان پتر ل ئاستەكە بەرزترە، كە ئەو تەڧاھىيا جڧاكى Messo & Macro ل بەرچاڧ دكرن، و ب چاڧەكى يەكسان ل جڧاكى دىنرىت. ب پىچەوانەڧە يا كو گرئىدائى

شارەوانىيە، ئەڧە، كە ئەو وھكى ئەكتەر ل ئاستەك نزمتردایە Micro دا، و خەباتا وى ژى گرئىدائى سنوورەك دىاركراوھەيە، لەوپا ژى د شرفەكرنا بارى جڧاكى ئەو بىر ل ناوچەيەك تايبەتى و بەرتەسك دكەت، ئەگەر بىت و بەراورد د گەل دەسەلاتا ئاڧەندى بىتھەكرن. ئەوئ بەرپرسىيارەتيا جڧاكەك بچووك ل سەر شانە. ئەڧ د سىستەما بوروكراتى و ھەروھسا ژى د پروسەسىن رامىارىدا نەك دىتنەك شاشە. بەلكو پرسگرىك ل سەر پاراستنا بەرژەوھندىين جىاوازە. و ژ بوى كو ئەڧ بەرژەوھندىيە نە بىنھ پاراستن، ب ئاوايەك شەرىى - ياسا- ھەردوو ئالى ھەول كە بەرژەوھندىين خوھ ب باشترىن شىواز بپارىزن.

ياكو وھكى خالا ھاوبەش ژ بوى ھەردوو ئەكتەران گرىنگە، گەھىشتن ب خالەك ھاوبەش- كونسىنسوس- وھكى رىكە چارەسەرييا داوى تىتھە دىتن. گەلەك جارن ژى وھكى "دانوستاندەر" پىويستە مروڧ قى ب پەژرىنىت، كە دەرڧەتا ب دەستڧەئانبا ھەمى ئارمانجان ب يەكجارى نە مومكنە. ئەڧ كىشەيەكا دانوستاندىنيە و دانوستاندەر ژى گەلەك جارن ھەول دەن كە كەش و ھەوايەكى پىش بىنن، كە لايەنى دى بى ھىز و لاواز بكتە، ھەتا كو بشىت بگەھىتە خالا سەرھكىيا ئارمانجىن خوھ. وھيان ژى ئەگەر خالا سەرھكى ب دەستڧە نەھات، ھەتا رادەيەك بەرڧرە ئاواتىن خوھ ب دەستڧە بىنىت و بپارىزىت. ھەردوو ئەكتەر، شارەوانى و دەسەلاتا ئاڧەندى (حكومەت) خوازىيارى ھندى نە كە بەردەوام بن ل سەر دانوستاندن ل سەر كىشەيىن جىاواز، د ھەمانكاتدا ھەردوو ژى، دژوارە دان ب پروسەسا دانوستاندنى بىن، كە ئەو ژى دزڧرىتھە سەر پاراستنا بەرژەوھندىين خوھ. ل سەر قى را ژى ل ھەلەك مىژووى

دگهرن که د فني دانوستاندنيدا سهرکهفتني ب دست بينن و ترازوييا دسهلاتي ب نالي خودا بشکينن. ههلبهت ل ههمبر دسهلاتا شارهواني گهلهک دژواره که دسهلاتا نافهندي ههست ب لاواز بووني بکهت، بهلام دهما که ياسا کارگير بيت و سيستهمهک وهها بيته نارا، که ياسا ل ناف جفاکي و د نافهندا رامیاری دا شوین پي خوه فهکهت و ب نايهک شارستاني پهیره و ژ ياسايي بيته کرن، نيدي تهوهر دکهفته نافهروکهک دی دا، و دسهلاتا نافهندي نهشيته که هيز و توانيا خوه ب کار بينيت ژ بوی کو شارهوانيان هان بدهت، که پهیره و ژ سياسهتهکي بکهت، که بايخ ب رولا شارهواني نهدهت. ئەف وهدهکته که کهشو ههوايي متماني نهمينيت. ديسان ژي ل سهر هردوو نالياننه که بهرهمين دانوستاندني قهبول بکن^۴، که ئەو ژي شروقهکرنا ياساي يه، که ههردوو ئەکتهر ب نوايي جياواز ياسايي شروقه دکن. ههژي ناماژه پيکرنه، که يهک ياساييه و يا دوويه م ژي شروقهکرنا ياساييه.

يهک ژ خالين که وهکي خالهک سهرهکي تيته ديتن رهوشا دانوستاندني د نافهرا شارهواني و حکومهتا نافهندييه. ئەف ديار دکته، که چمان ههردوو ئەکتهر هنده ههول دهن، که بهرژوهنديين خوه بپاريزن. ئەف گریدايي دسهلاتداری و بهرپرسيارهتاييه، ل ههمبر هاوولاتي و جفاکي. د ههمانکاتدا ژي که حکومهتا نافهندي بهرپرسيارهتاييهک تاييهتي ههيه. ئەف ديسان ژي نيشان دانا نهرمييه د دانوستاندنيدا که تاييهته ب پهيوهنديين د نافهرا دوولايهنين جياواز دايه. ئەف نهرمييه د بيته هو ي هاوسهنگي د نافهرا ههردوو ناليان. ئەگهر ديتنهک وهها(مافي بريارداني تهنيا ل دهف حکومهتا نافهندي

يه) رهواج بويا نيدي پيوست نه دکر که شارهواني و دسهلاتا نافهندي دانوستاندني بکن. بهلکو دسهلاتا نافهندي دبويه خاوهن بريار و شارهواني ژي ئەف برياره بي هيج رهخنه و ديارکرنا رايين خوه د پهژراند. بهلام وهکي دياره، شارهواني ب ههبونا جفاکهک ههلبژرتي وهکي نيونهرين هاوولاتي يان، ههروهسا ژي ههبونا لايهنين جياواز و خاوهن بيرورايين جياواز وهکي ئەندامين جفاکين شارهواني، ههول ددهت که بهرژوهديين شاري وهاوولاتي يان د ناف سنوورين خوه دا دپاريزيت. ئەف خالهک سهرهکي و گرینگه دجفاکهک ديموکراسيدا که دان ب لايهنين دی بيته دايين، وهکي بهرهمهک ژ بوی پيک نائين و خورترنا پهيوهندي يان.

دسهلات ژ نالي حکومهتي فه ب گهلهک نوايان تيته پراکتيزهکرن که نارمانجا سهرهکي ژي ئەفه که هاوولاتي ههست ب دسهلاتداری يا حکومهتي بکهت. حکومهت وهکي ريفه بهر و دسهلاتداری يهکا ياسايي و رامیاری خاوهن بهرنامه و پلانين تاييهتاييه، ل رهخ فه جفاکين شارهواني ژي، وهکي حکومهتي بهرنامه و پلانين خوه ههنه، که بهلکو ب پيچهوانهيا پلانين حکومهتي بن. واته شارهواني د ههمانکاتدا که بهشهک ژ دسهلاتداریيا حکومهتاييه، دههمانکاتدا ژي خاوهن دسهلاتهک(ئوتونوم)ه که حکومهتي مافي دست تيوهرداني تيدا نينه. واته ل گور ياسايي سهروهرييهکا ياسايي ل دهف شارهواني ههيه. ل گهلهک کاتاندا حکومهت ژ بوی هاوولاتي گرنگييهکا وهها نينه ل ههمبر وي گرنگيا که شارهواني ههيه. ئەف ب خوه پيوستتيا شارهواني و سهروهرييا وي و ههروهسا ژي بهرفرهکرنا دسهلاتا شارهواني نيشان ددهت. بابتهک وهها دزقریته سهر هندي که هاوولاتي راسته وخوه بريارين شارهواني يي ههست

پی دکته، که کاریگه‌ریه‌ک تایبته، چ بچووک یان ژی مه‌زن ل سهر ژیا نا وی یا روژانه هه‌نه.

بریقه‌به‌ری میکانیزمه‌ک تایبته‌تییه که دامه‌زرواین جیاوازین جفاکی پراکتیزه دکهن. بریقه‌به‌ری ره‌نگ و رویه‌ک دی دده‌ته جفاکی، و جفاکی ب هیز و خورت دکته. بریقه‌به‌ری ب ئاوایه‌کی پوزه‌تیف، به‌لام جیاواز ل ناف جفاکیدا تیتته به‌رچاڤ و دیتن. ب شیوه‌یه‌کی که ئیرو بریقه‌به‌ری ب خوه پیویستی ب لیقولین و زانستین تایبته‌تی هه‌یه. بریقه‌به‌ری ئافه‌راندنا بوهایین جیاوازه، بوهایین که هاوولاتی دان پی بنه‌ت و ریژگر بیت ل هه‌مبه‌ر وان. بریقه‌به‌ری واته‌یا دارشتنا ستراته‌ژی و گه‌هیشتن ب ئارمانجین سهره‌کییه. بریقه‌به‌ری دیسان ژی ئامرازه‌ک سهره‌کی و شه‌رعییه لهر ده‌ستی که‌سایه‌تیین رامیاری، و د هه‌مانکاتدا ژی بریقه‌به‌ری د په‌یوه‌ندیین جیاواز د ناقه‌را ئه‌کته‌ریین جیاواز دا تیتته ئارا.⁵⁵ ئه‌گه‌ر جفاک یان کو ریخراوان بقیت که کار و خه‌باتا خوه ب ئاوایه‌ک باشتر بریقه‌بین، د سهریدا پیویسته که فاکته‌ریین جیاواز ل ناف جفاکیدا بینه‌زه‌لال کرن به‌ری کو پینگاڤ بینه‌ ئاقیتن. ئه‌ف نائیتته فه‌شارتن و جهی ئاماژه پیکرینییه ده‌ما تیشک تیتته خستن ل سهر بریقه‌به‌ری، جیاوازین دناقه‌را ریقه‌به‌ریدا ژی ل به‌رچاڤ تیتته گرتن. مه‌به‌ست دیارکرن بریقه‌به‌ری وه‌کی ده‌سه‌لاتا یاسایی یه که ل ناف چارچوفا یاسایی هاتییه دارشتن و دیارکرن، که ئه‌و ژی دزقریته ده‌ف نیونه‌ریین هه‌لبژارتی. ل ره‌خ فه‌ ژی ده‌زگه‌هین بیروکروسی که هه‌یکه‌لی سیسته‌مه‌ک بریقه‌به‌ر نیشان ددن مه‌به‌سته. کوردستان و ده‌رقه‌ی کوردستانی ب شارستانییه‌تا خوه فه‌ بویه هو‌ی هندی که ب

55- Greve, C. 2003:37

دریژاهیا میژووی کوردستان و باژیرقانی ل کوردستانی بکه‌فیته بن ئه‌گه‌را کیماسییان، کیماسییین وه‌کی نه‌بوونا دیموکراسی، سهرراست کرنا باری سیاسی ل کوردستانی و تایبته‌تی ل ده‌قه‌را روژه‌ه‌لاتا نافین دا. ئه‌فه‌ نه‌ک ب دل‌ی نه‌ته‌وا کورد بویه، به‌لکو هه‌رده‌م ئه‌ف نه‌ته‌وه‌یه و ژیرخانی وه‌لاتی نه‌ته‌وه‌یا کورد هاتییه چه‌وساندن و ژ بوی مه‌رامین تایبته‌تیین وه‌لاتین داگیرکه‌ر ب کار هاتییه. ره‌وشا که ئیرو کوردستان ب گشتی تیتدا دژیت یه‌ک ژ وان ئاسه‌واییین میراتی یا وه‌لاتین داگیر که‌ره. ل داوی دا ژی هه‌ژی هندییه که ئه‌ف بیتته دیارکرن، که دان ب فی راستی یی بیتته داین ئه‌واکه ماکس فیه‌ر Weber Max ئاماژه پی دکته. ئه‌و دیار دکته، که بوروکراتییا بریقه‌بردنا وه‌لاتی و ده‌زگه‌هین کارگیری ل بن چاقدیرییا که‌سایه‌تیین رامیاری. واته حکومه‌ته‌ک هه‌لبژارتی ب به‌رنامه و ستراته‌ژییا که لهر ده‌سته، رینمایین نوی ژ بوی ده‌زگه‌هین کارگیری دیار دکته. ئه‌ف رینمای ژی ژ به‌ر هندی نه، که ب ئاوایه‌کی سهره‌کی ستراته‌ژییا حکومه‌تی پتر نیژیکی راستی بکه‌ت. به‌لام مه‌به‌ستا م. فیه‌ری نه‌ک ئه‌فه‌ بوویه، که ده‌زگه‌هین کارگیری خاوه‌ن ده‌سه‌لاته‌ک یه‌کجار به‌رفره بن، به‌لکو ژی پتر پراکتیزه کرنا دیموکراسی لهر چاڤ بوویه. ب ئاوایه‌کی که پارله‌مان روله‌کا سهره‌کی د خورترکنا ده‌زگه‌هین کارگیری ببینییت و پیشی ل هه‌مبه‌ر بکارنایینا ده‌سه‌لاتی ب ئاوایه‌ک نه‌گاتیف ژ ئالی حکومه‌تی فه‌ بگریت.⁵⁶ بو نمونه، ده‌ما که شالیارییا مالی بودجه‌یا سالانه یا وه‌لاتی دیار دکته، ئه‌ف نه‌ک ته‌نیا دیتنا حکومه‌تییه، به‌لکو ژی ئه‌ف به‌ره‌می کارو خه‌باتا ده‌زگه‌هین کارگیری یه، که د سهریدا و ب ئاوایه‌کی فه‌رمی ئه‌ف که‌سایه‌تیین

56- Greve, C. 2003:33.

جفاک و ستروکتور

بنگه‌ها جفاکی ژ تاک پیکهاتیبه له‌ورا ژی شاشاتی نینه که بیته گوتن جفاک ئو تاک وهکی بنگه‌ه ئو ئه‌کته‌ر ب ئاوايه‌کی ب هه‌ف ره گریډاینه، که ژ هه‌ف قه‌تاندا وان ژ هه‌ف دژواره. فاکته‌ری سهره‌کی که ته‌وه‌را سهره‌کییه "تاکه"، که ژ گه‌له‌ک ئالیان قه‌بایه‌خداره. یه‌که‌م تاک فاکته‌را به‌شدار بوون و خاوه‌ن کاریگه‌ری یه‌ل سهر جفاکی، که ئه‌ف به‌شدار بوونه ب ری‌کا پیشکیشکردنا چالاکي، دیتن ئو بوچوونین نوی تیته‌ ئارا. ده‌ما که باس ل پیشکه‌فتنی تیته‌ کرن مه‌به‌ست گورانکاریین بنگه‌هی نه‌ که جفاک تووشی دبیت و لایه‌نین باش، به‌لکو لایه‌نین نه‌گه‌تیف و پوزه‌تیف ژی هه‌نه. ئه‌ف ره‌وشا جفاکین موده‌رنه، که ب ئاوايه‌کی خوه‌ ژ جفاکین پیشین جیاواز دبینیت. به‌لام ئه‌ف دیسان ژی جفاکا موده‌رنه که دان ب هندی‌ دنیت که خاوه‌ن کیماسییه و نه‌شیت که بیژیت یان ژی دان ب هندی‌ بنیت که ئیدی جفاک و پیشکه‌فتن ل قی‌ ده‌ری رادوه‌ستیت!!!^۷

هه‌رچه‌نده که بکارئانینا پیوه‌ری‌ن "موده‌رنیته" ب دیتنا من‌گه‌له‌ک دژواره که ژ بوی جفاکا نوکه‌یا هه‌ری‌ما کوردستانی ب کار بیت، به‌لام د هه‌مانکاتدا ژی ل به‌رچا‌ف گرتنا میژوویا رابوردو هه‌تا راده‌یه‌کی وژدانا مرو‌قايه‌تی (ب هه‌ر حال یا مرو‌قی کورد) هینک دکه‌ت، ئه‌گه‌ر چا‌ف ل پینگافین که هه‌ری‌ما باشووری کوردستانی تیدا تپه‌رییه تاییه‌تی د فان چه‌ند سالین داویدا دبوارین پیشخستنا تاک و جفاکی دا رویدانه، ته‌وه‌ره‌ک مودیرنیته به‌ره‌م ئانییه. تاک ئو جفاک هه‌رده‌م ژ بوی پیشکه‌فتنی ب هه‌ف ره‌ خه‌باتی دکه‌ن، به‌لام هه‌رده‌م ژی ناکوکیین جیاواز د ناقه‌ه‌را هه‌ردو ئالیان ده‌ردکه‌قیته هولی. جفاک

رامیار و هه‌لبژارتی (وه‌زیر، ئه‌ندام پارله‌مان و هتد) به‌رپرسیارن ل سهر پراکتیزه‌ کرنا وی. د راستیدا ژی بودجه‌یا سالانه‌ یا وه‌لاتی، به‌ره‌می دانوستاندنی د ناقه‌ه‌را به‌رژه‌وه‌ندیین جیاوازی‌ن د ناقه‌ه‌را حکومته‌ت، ده‌زگه‌هین کارگیری، پارت و ری‌خراوین رامیاری و نافه‌رمی و هتده.

ئه‌ندازه و قه‌باره‌یا دیتنا ده‌زگه‌هین کارگیری و باری رامیاری دیارکه‌ری سیسته‌مه‌کییه، که ته‌قله‌ه‌ف و پیکه‌ه‌ گریډاییه. ره‌وشه‌ک وه‌ها هاتییه ئارا (د جفاکین دیموکراسیدا) که هه‌م که‌سایه‌تیین رامیار و هه‌م ژی ده‌زگه‌هین کارگیری ژ بوی خسته‌ن کار و پرۆسه‌سا بریفه‌بری دیتن و بیروپاین خوه‌ تاتو دکه‌ن، به‌لام د هه‌مانکاتیدا ژی ئه‌ف ل به‌رچا‌ف تیته‌ گرتن، که دیتنن وه‌ها نه‌بیته هویه‌ک نه‌شیاو incapacity، که تیگه‌هیشتن و ره‌نگدانه‌وه‌یه‌ک نه‌گاتیف ل سهر باری کارگیر و رامیاری هه‌بیت. ئه‌ف پرسه‌ تیته‌ ئارا ده‌ما که ل په‌یوه‌ندیین د ناقه‌ه‌را باری رامیاری و ده‌زگه‌هین کارگیری تیته‌ نی‌ری، ئایا ئه‌ف باری رامیارییه که ره‌نگه‌دانا وی ل سهر ده‌زگه‌هین کارگیرییه، که وه‌یان ژی به‌روفاژی قی، واته‌ یان ئه‌ف ده‌زگه‌هین کارگیرییه، که ره‌نگه‌دانا وی ل سهر باری رامیاری هه‌یه؟ خالا سهره‌کی ئه‌فه، که بریفه‌به‌رییا ده‌زگه‌هین کارگیری هه‌تا راده‌یه‌ک به‌رفره‌ د ناف روژه‌فه‌کی دا دژین، که پتر بویه روژه‌فه‌ک رامیاری، و قی ژی کاریگه‌رییا ده‌سه‌لاتا رامیاری لسهر خوه‌ هه‌یه، ب ئاوايه‌کی، که بریفه‌به‌رییا ده‌زگه‌هین کارگیری د کونته‌کست و چوارچو‌قه‌یه‌کا رامیاری، ری‌خراوه‌ییا داموده‌زگه‌هاندا تیته‌ دیتن، که ژ گه‌له‌ک دژواره جیاواز ژ هه‌ف بیته‌ دیتن.

وهكى بنگه هـ ئو تاك وهكى نهكتهر. جفاك ب ئاوايهك موخافه زهكار ئو هيدى هيدى پينگافين پيشكهفتنى دئافيت. بهلام ئهو پينگافين كه جفاك ژ بوى پيشكهفتنى دئافيت دشيت كه دگل خوازيارين تاك كه گورانكارين همهگير ئو بنگههين بن گونجاو نهبيت. ههبوونا ناكوكى ژى يهك ژ كارهكتهرين تاك نيشان ددهت، تاكى دفتت كه كهساييتيا خوه نيشان بدهت ب وى ئاواين كه وى دفتت.⁸ لايهك ديين ناكوكى يان ژى دزفريته سهر بوونيا پيشكهفتنى كه ههردوو " جفاك ئو تاك" خاوهن هيز، توانا ئو ئامرازين جياوزان. پيشكهفتن ب خوه وهك هوكارهك سهرهكى د جفاكيدا ژيانا هاوولاتى ب ئاوايهك بهرفره تووشى گورانكارين بنگههين دكهت، كه گورانكارين وهها هندهك جاران دژواره ژ بوى تاك. تاييهتى ژى نهگهر گورانكارى ناكوكى دگل بيروپاى و شيوازين نيگههيشتن ژ جفاكى خاوهن كارهكتهرين دژايهتئين بهرفره بيت. تاك گورانكارى و پيشكهفتنهك وهها ب ههلسهنگاندنا كهسايهتيا خوه ل گهل سروشتا كهسايهتيا خوه نهگونج دبينيت. پيشكهفتن و گورانكارى د ههر واريدا پيك نائين، بهلام نهگهر سهركهفتن ب دهست نههات ژيان ژى ب داوى نائيت و پيشكهفتن ژى ل جهى خوه دا راناوهستيت!!! بهپيچهوانهفه دبينه هوى ب دهستقه ئانينا تهجروبهيهك باش ژ بوى كاروبارين راميارى، ريخراوهى ئو دههروارهكى.

هاوولاتى و هيوايهت

ئهف ل دهف ههر هاوولاتيهكى ههيه، كه بوهايين وى د هيوايهتئين ويدا جيگر بن.⁹ كهسايهتيا هاوولاتى د بوهايين ويدا تينه بهرجهستهكرن. نهگهر ل دهف كهسايهتيا ماركس _ ي دكاتى خوه دا

58- Fromm, E. 1965: 66

59- Krogh, T, 1998:38

چين و توژين جفاكى خاوهن گرنگى بوون و ماركس خاوهن فى بيروپاين بوو، كه ئهف چين و توژين كه خاوهندارى بهرهمين جفاكى نه، ئيرو ئهف بيروپاى هاتيه گورين. د ههمانكاتيدا ژى كهسايهتيا ماركس ي گرنگى يهك تاييهت ددايه گورانكارين راميارى و جفاكى. ئهو ژى ژ بهر هندى بويه، كه وى ههست ب سروشتى مروفايهتى ل دهف تاكدا كريبه.⁷ ئهو ژى پهيدا بوونا ههستى سهرخوهبوونى ل دهف تاك. ئيرو ديسان ژى ئهف تهوهر ل دهف گهلهك كهسايهتئين جفاكناس و راميار و ههتا ئابووريناس خاوهن گرنگى تيته ديتن، كه ههتا چ رادهيهكى تاك خوه بهرپرس دبينيت ل ههمبهر رهوشا جفاكى ب گشتى. نهگهر ئازاديا كه تاك خاوهنداره ژى بيته ستاند، ئهف دبينه كهسايهتى و هاوولاتى يهك شوپهشگير ل ههمبهر دهسهلاتداران، بهلام د ههمانكاتيدا ژى نهگهر هات و ريك هاتيهفهكرن ل ههمبهر ئازاديا تاكى، هنگى ههستين بهرپرسيارهتى ل ههمبهر جفاكى ل دهف تاك خورتتر دبن. دبينهك وهها شاش نينه.

كهسايهتيا تاك بهر چافا گرتنا نيرينين وى وهكى هاوولاتى و گرنگى دان ب وان ژ ئالى كهسايهتئين راميارى فه ب تهوهر ديموكراسى و بهشدار بوون د پروسهسهك وهها فه گريددهت. دههمانكاتيدا هاوولاتى گرنگى ددهته كهسايهتى كه خاوهن بير كردهنهويهك كويز بيت- vision- و ههستين بهرپرسيارهتى ل دهف ديار بن. ئهف ديتن و بوچوونا هاوولاتيه، ئهف پاليورا و نيونهرين ههلبزارتى ژى دخيته جموجولهك رهوشهنيبرى، راميارى. ب فى ئاواين تاك ئاماژه پيدكهت كه ئاسانكارى يا بارى ژيان و گوزهرانى ژ بوى وى وهكى دهنگهر گرنگه، د ههمانكاتيدا ژى دبينه يهك ژ تهوهرين پاراستنا سيستهمى. ئهف

60- Fromm, E. 1965: 68

کارگیری و ستورکتور

گورانکاری دناف دوزگههی کارگیری هنده ب ئاوايهک زوی ب زوی بیک نائیت، چونکه وهکی دوزگههک موحافهزهکار تیتته ناسکرن. قی ژی چهند نهگههین خوه ههنه. یهکهه نهف وهکی دوسهلات و هیزا سیستهما رامیاری تیتته نیشان دان. دوویهم گورانکاری بی کیتشه نینه و گهلهک جاران ژی دبیتته هوی هندی که دوزگههی کارگیری تووشی سستی و گهندهلی بیت. سنیهم ژی ههیکهلی ریکخراوهی ل بن چاودیرییهک یا ئابووری، ریفه بهرییه.⁶¹ پیکهاتا گورانکاری د نافع دوزگههین فرمی دبیتته هوی بهرفرهکردنا باری کارگیری و بهلکو ژی سفک بونی، که ب ئاوايهک زهلال تر هاوولاتی ژ رهوشا ریفه بهرییا کارگیری تینگههیت. ل ئالی دی دوزگهه دبنه جهی باوهرییا هاوولاتی. گورانکاری د ریفه بهرییا کارگیریا پتر د نافع کهرتی تاییهت تیتته دیتن، که ههردهم تینه مودهرن کردن و ب سود وهرگرتن ژ تهوهریین جیاوازیین ئابووری ل دویف کارایهک هیژا و بهرههههک باش دگههین. سیستهههک وهها ژی ئیرو ل گهلهک وهلاتین پیشکهفتی سود ژی هاتیهه وهرگرتن و کهتیه بهردهستی هاوولاتیان، که ب خوه ژ دوزگههین فرمیین حکومتهی قه سهرنشیقی دهف هاوولاتی بوونه.

کهرتی تاییهت ب ریژگرتن و گرنگی نیشان دان ب هاوولاتی، وهکی بکر نه و ههردهم مافدار دیتیهه. مه بهست و ستراته ژی ژی نهف بویه که بشیت هاوولاتی د رهوش ئو کاتین جیاواز دا بوی لای خوه قه بکیشیت، دهه مانکاتا ژی ههتا رادهیهک مهزن هاوولاتی ب خوه قه گری بدت. ژ تاییهتمه ندین بهرفره ل دهف کهرتی تاییهی ژی دیارکرنا دابشکردنه و دیا زانیاریانه ژ بوی هاوولاتی. کهرتی تاییهت ب پینگاههک وهها دیارکه ری ئه رک و مافداریا هاوولاتی، که نهف ژی ته نیا ل دویف

گریدای قهوارهیا جموجولین رامیاری، یاسای و کارگیرییه، بهلام کاریگهرییا که هاوولاتی وهکی دنگدهر ههیه، گوران ب سهر رهوشی دا تینیت (د کاتی هلبژارتتی، بهشداری د کارو بارین ریکخراوهی). دیتنا که یاسا سهروهه دیتنهک شاشه. ژ بهر هه بونا پره نسپین جیاوازیین نه خلاقی که په یوهندی ب ئاکارناسی-Ethic- قه هه نه، گهلهک جاران هاتیه دیتن که یاسا ل هه مبهه هه بونا پره نسپین وهها چوک قه ددهت. ل قی دهری نهف دیتن تیتته ئارا، که یاسا خاوهن نه رمی بیت و ههردهم شیانا هندی هه بیت که ل گهل پیشکهفتن و گوران کاتی، ئامادهییا هندی هه بیت که تووشی گورانکاری بیت. ئامادهییهک وهها د هه بونا بیرو رایین جیاواز ل نافع جفاکیدا و ل گور مه رجین که دگهل پیکهاتا جفاکی بگونجین تیتته دیتن.

دهما که هاوولاتییهکی داخوازنامهیهک تومارگری پیشکیشی شارهوانی، پاریزگار یان ژی ههر دوزگهههک دی کر نهف ل سهر دوزگههین کارگیری که کیتشهیهک وهها د کاتهک دیارکرادا چاره سهر بکن (کاتی-ههفته یهک، دو ههفته وهیان مهههک- چاره سهرکردنا کیتشهی ل نافع چوارچو قه یا یاسایا کارگیریا هاتیهه دیارکرن). نهف دبیتته هوی هندی هاوولاتی هنده چاوه روان نه بیت. نهف لایه نین دوزگههین کارگیری نه که بهر پرسن ژ کیتشهیهک وهها، ئو پیویسته وهک پره نسپ ب ئاوايهکی قه ره بوویا هاوولاتی بیتته دابین کرن، نه گهر ماوهیا چاره سهرکردنه و دیا داخوازنامه وهیان ژی کیتشهیا وی ب سهردا تیهری. مه بهستا کارگیری یهک مودهرن ژی پینگاه ئافیتنه دگهل پیشکهفتن جیهانی ئو ههروهسا ژی ب ئاوايهک باشتر چاره سهرکرنا کیتشهیین هاوولاتی یانه، رکه ئیرو ته وهه رکا جفاکین پیشکهفتیهه.

61- Christensen, G, Jørgen. Christensen, M, Peter. Ibsen, M, 1999:52-53

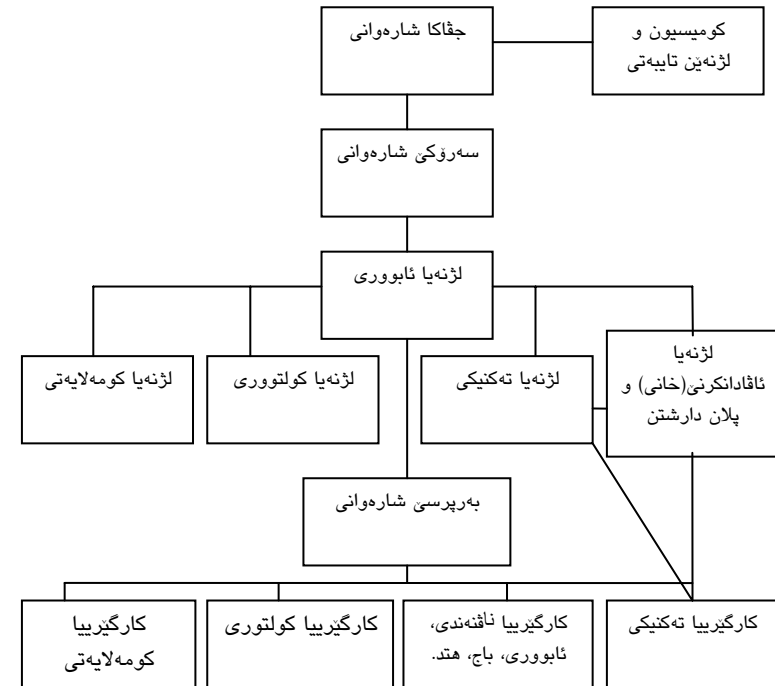
ب دهست ڦه ٺانينا بهرهم ٺو قازانجه. بهلام ٺايا ٺهڦ سيستمه دشيت
 كه د پراكتيڪا جيگر بيت د ناف قهوارهيا سيستمه مهك فرمي و
 موخافه زهڪار، كه نهڪ ل پهي قازانجه؟ ڙ بوي سيستمه مهك فرمي
 قازانچ - مفا- نه يهڪ ڙ بوهائين سهرهڪي نه، بهلڪو ٺهڦ خزمهت و
 خزمهتگوزاربييه كه جهي قازانچ دگريت. ليڙه ڙي ديارڪرنا سنوورين
 ٺهڪين دهزگههين فرمي نه كه ب ٺاوايهڪي باشتر ٺو زهلال تر بشيت
 متمانها هاوولاتي ب دهزگهان پتر بڪهت. يا ڪو گهلهڪ باوه و گهلهڪ
 ب باشي تيته بهرچاڦ ل دهڦ دهزگههين فرمي ل ڪوردستان و
 ههروهسا ڙي روڙهه لاتا نافيندا، نهبوونا متمانها هاوولاتيانه. نهبوونا
 متمانها يهڪ وهها دزڦرته سهر سستي و ڪيمترخه مي ل ههمبر
 پيشڪيشڪردنهو هيا خزمهتگوزاربييا دهزگههين فرمي، و بهرفرهبوونا
 گهندهليا ريفه بهري ٺو هنده، كه هاوولاتي دهسلاتداربييا راميارى پي
 تاوانبار دڪهت. ڙ بوي دهزگههين فرمي گورانكارين وهها وهڪي
 نوڙهنڪرن دببته هوي پتهوڪردنا جوڙه پهيوهندبييهڪ نوي دنافبهرا
 هاوولاتي و بهرپرسيين بريڦه بهر د ناف سيستمه ڪارگيري دا.^{٦٢} ههلبهت
 دهسلاتهڪ وهها كه ل گوڙ شهرتئين جفاڪي پينگاڦ ڙ بوي نوڙهن ڪردن
 و پيڪ ٺانينا رهفورمان باڦيت دشيت كه ههتا رادهبهڪ بهرفره دهنگي
 متمانها هاوولاتي بو لايي خواهه ڦه بڪيشيت. بهلام ٺهڦ ڙي رهنگه
 رهنگدانهويهڪا ڪاتي بيت. گورانكاربيين جياواز د ناف جفاڪيدا ههچهنده
 كه پيوسته پيڪ بين، بهلام سهرهراي همي گيرو گرفتان، ديسان ڙي
 بي ههبوونا ستراته ڙي و تهنيا سوود وهگرتن ڙ ريڪه چارهسهربيين
 ڪورت بين، پينگاڦين ويڙانڪه ل پهي خواهه تينيت. سهرهڪانبييا شهرعبييه تا
 دهسلاتداربييا راميارى- شارهوانى، پاريزگارن ٺو حڪومهت- و
 دهنگي متمانها پي ٺانين ڙ دهڦ هاوولاتي ڦه تيت. واته شهرعبييه تا

دهسلاتي نافهروڪا ٺو پيشتهقانيا خواهه ل دهڦ هاوولاتي ڦه دببنت. ٺو
 بهروفازي ڦي ڙي راسته.

دهزگههين فرمي ب ههڦ ره بهردى بنياتا سيستمه مهڪ بوروڪراتي
 پيڪ تينن. ب بهردهوام بوون ل سهر پيڪ ٺانينا رهفورمي ٺهڪين
 سهرشاني حڪومهت ڙي تينه گورين. ب ٺاوايهڪي ل هندهڪ ٺالبيان ڦه
 دببته هوي سڦڪ ڪردنا ٺهڪي سهرشاني حڪومهت و دهسلاتداربييا
 نافهندي، بهلام د ههمانڪاتدا ڙي ل هندهڪ ٺالبيان دببته هوي گرانييا
 ٺهڪين سهرشاني حڪومهت و دگهل وي ڙي دهسلاتداربييا نافهندي.
 نهڪ تهنيا دابهشڪردنا بهرپرسيارهتي، بهلڪو ڙي ناڪوڪين پرهنسيبي بين
 دهسلاتي د نافبهرا حڪومهت، پاريزگار و شارهوانبيان دا وهڪي
 فاکتهرين سهرهڪي ل ٺالبييهڪي، و ريڪخراوين جهماوهري ڙي ل ٺالي دي.
 تهوهرا فان ناڪوڪيان دببته هوي پتر ڪوم ڪرن و وهگرتن زانياربييان ڙ
 ٺالي لايهين ٺهلاقه دارڦه كه چارهسهرڪردنا ڪيشه بين جياواز وهڪي ٺهڪ
 ل سهر شاني وانه و ب وان ڦه گرئدايه.^{٦٣}

شارهوانی نو ریڅخراو

وینه ۲: ههیکه لئ شارهوانی نو کارگیری ل گور مودیلکه دانمارکی^{۶۴}

ب دهستپیکردن ره فورمان د واری دهسه لاتیدا پیویست دکته هه تا چ رادهیه کی دهسه لاتا ناغه ندی خوه گریدایی ناغه روکا بابه ته ک وها

۶۴- ئەف مودیلکه بهری دهست پیکرنا ستروکتورا شارهوانی یا دانمارکی که ل سالا ۲۰۰۳ئ هاتیبه ئاماده کرن ئو نه خشه یه کی دی ژبوی شارهوانی یان دارشت، که شارهوانی یه کی یان ژی چهند شارهوانی ب دلی خوه ئو ب هه لېژارتنه کی دیموکرات ژ ئالی خه لکیفه سنورین خوه بگهورن ئو به رفره بکن ئو بینه خاوهن یه کی هه یکه ل.

دبینیت. هه رچه نده که شارهوانیه کی ژ ئەکته رین گریدایی ب دهسه لاتا ناغه ندیقه یه، به لام ئەف پیویست دکته هه تا رادهیه کی به رفره تیشک و گرنگی بیته داین ب شارهوانی. گوروگرفتین هاوولاتیان ب یه کی دهزگه ه و ریڅخراوی چاره سه ر نابن، هه روه سا چاوان دیموکراسی ته نیا ب هه بوونا ریڅخراوه یه کی و نیونه ره کی نابیته دیموکراسی. شارهوانی ل گور پیشکه فتننا جفاکی ژی پیویسته که توشی گورانکاری بیت و خوه ئاماده بکته. ئەگه ر حکومه ت ئو شارهوانی ب خوه گورانکاری د ناغ خوه ده پیک نه ئینن، ئامرازین دهره کی هه نه که وه کی هانده ر کاریگه ریه کی قورس ئو هیژا دی ل سه ر پیکهاته ک وها هه بیت که پینگاف به ره ف گورانکاری بیته ئافیتن.

ئەگه ر شارهوانی وه کی ئەکته ره ک سه ربخوه بیته دیتن، بی کو دهسه لاتا ناغه ندی تیکه لی کاروبارین وی بیت، هنگی شارهوانی دشیت که ل گور گورانکاریین ناوچه ی هیژ و توانایا خوه ریک بیخیت. هه رچه نده که دهسه لاتا ناغه ندی خاوهن قه لسی بیت د پینگاف ئافیتن به ره ف ره فورمان ژ بوی نوژه نکرنا سیسته ما کارگیری و دابه شکردنا دهسه لاتی، فاکته رین دی هه نه، که هه ل دهن دهسه لاتا ناغه ندی مه جبور بکن ب پینگافه ک وها. فاکته ره ک وها ژی دشیت که شارهوانی بیت، و زویتر هه ست ب کاریگه ریه فاکته رین دهره کی ل سه ر جفاکی بکته. خوه قه لس راگرتن ل هه مبه ر گورانکاری ستراته ژیه کی شاشه، نه خاسمه ئەگه ر دهسه لاتار دان ب هندئ بنیت که پشتگیری سیسته مه ک دیموکراسی دکته و د هه مانکاتا ژی خوازیاری هندئ بیت که ئەف سیسته م به رفره بیت. ژ به ر کو شارهوانی گریدایی بریار و پره نسپین رامیاری یین دهسه لاتا ناغه ندیه، گه له ک دژواره ژ بوی شارهوانی، هه رچه نده که خاوهن

دهسه لاتدارییهک سه بخوه و ئوتونمه، پینگافین ژ دهرقهی یاسایی باقیت. دیسان ژی ههژی گوتنییه که ههر بریارهک که ژ ئالی پارلهمان ئو دهسه لاتا نافهندی فه هاتییه پهژاندن نائیته وئ واتهی که دی کاریگه ریییهک راسته وخوه ل سهر کار و خهباتا شارهوانی هه بیت.

گیروگروفتین هاوولاتی و پیشکیش کرنا خزمه تگوزاری ئه گهر ئه رکئ سهر شانی دهسه لاتا شارهوانییه، چما پیویستی ب هه بوونا ره فورم و نوژه نکرئی ل ناف سنوورین شارهوانی و دهسه لاتا نافهندی هه یه؟ ئه گهر شارهوانی هه یه، چما دهسه لاتارییا وئ به رفه هتر نابیت؟ ئه گهر شارهوانی هه یه، چما پیویسته که ژ بوی داخوژنامه یا هاوولاتییه کئ شارهوانی ژ بوی چاره سهری، سهری ل وهزاره تین په یوه نندیدار بدهت و هتد؟ چما شارهوانی هنده لایقی وئ نه بیت که کیشه و گرفتین هاوولاتییا که د ناف سنوورین وئ دانه ب خوه چاره سهر بکهت، بی کو پیویستی ب هندی هه بیت که سهری ل دهزگه هین به رزتر بدهت؟ هه می ئه ف پرسیاره نه و پرسیارین که دهرفته هندی نینه ل فی دهرئ ئامازه پینینه کرن و بینه به رسفدان، تیشک دخنه سهر پیویستییا هه ریما کوردستانی ب ره فورمه ک ئیداری و کارگیری، که بشیت ببیته هوی نوژه نکرنا دهسه لاتی. به رسقا فان پرسان هنگی وئ ببیته داین، ئه گهر کومیسیونه ک ژ بوی لیکولین ل سهر دارشتنا ستروکتوره ک نوی ببیته دامه زراندن.

شارهوانی و دهسه لات

ئامازه پی هاتییه کردن که شارهوانی به شهک ژ کارگیریا گشتی یا حکومه تی و وهکی دهزگه هه ک بی کارگیریا گشتی ل بن دهسه لاتا پارلهمانی دایه. هه رچه نده ژی که شارهوانی خاوهن جفاکین

شارهوانی نه و بهرپرسین ل هه مبه ر چالاکین که دناف سنوورین جوخرافی بی وان چیدبن.⁶⁵ به لام د پراکتیکدا کیشه یه ک ئالوزتر هه یه، که هاوولاتی هه ست پیناکهت. دابه شکرده وهیا دهسه لاتی و قه لسه ییا دهسه لاتدارییا نافهندی گه له ک جارن پیشی ل هه مبه ر چالاکین شارهوانی دگریت.

دهسه لات ب خوه ژی دیارکه ری هندییه کارگیریا گشتی چاوان و ب چ شیواز د ناقهه را دهسه لاتا نافهندی، جفاکین شارهوانی و ئه نجوومه نی پاریزگاراندن ببیته دابه شکر. رهوش و پرهنسیپین که دهوله ت ل سهر هاتییه ئافادانکردن، لیکدراوهیه و دابه شکرده وهیا دهسه لاتی (شیاوی، توانا) ب ئاویه ک وها زه لال نائیته بهرچا.⁶⁶ دابه شکرده وهیا ئه رک و بهرپرسیاره تی یان و هه روه سا ژی دهسه لاتی د ناقهه را دهزگه هین ئه لاقه دار وهکی شارهوانی، پاریزگار، پارلهمان، حکومهت و هتد.

چاره سهرکرده وهیا کیشه یین جفاکی ب ئاویه ک به رفه دی ببیته هوی سفکرده وهیا سیسته ما بوروکراتیک. کاتی هندی هاتییه که دهسه لاتی دهزگه هان - ئه وین د سهری دا ئامازه پی هاتییه کرن - ب ئاویه کی گشتی ژ بوی هاوولاتی ببیته دیارکرن، و ئه ف ژی ته نیا د هندیدا تیتته بهرجه سته کردن، که هاوولاتی گورانکاریین جیاواز د پراکتیکدا ببینیت. ئه نجوومه نی شارهوانی بین هه ریما کوردستانی وهکی پارلهمانی هه ریما کوردستانی خاوهن شه رعیه ته، واته ب ریکا هه لیژارتین دیموکرات و دهنگدانا هاوولاتیقه هاتینه هه لیژارتن. ب پالپیشته بهستن ب شه رعیه ته که وها بهرته سکرده وهیا توانا و

65- Christensen, G, Jørgen. Christensen, M, Peter. Ibsen, M. 1999:59

66- Christensen, G, Jørgen. Christensen, M, Peter. Ibsen, M. 199: 68.

دهسه لاتی جفاکین شاره وانین کوردستانی، ل دژی دیتنه ک دیموکراسییه. له ورا هه تا رادهیه ک خاوه نداری د بریار دهرکردنه وهیا بریارین رامیاری و ئابووری د چوارچوڤه یا سنوورین جوخرافی یی شاره وانی دا، دبیته هوی بلند بهرجه سته کردنه وهیا بوهایین شاره وانی. ئەف ژ بهر پیک ئانینا یه کسانا د ناقبه را دهسه لاتا نافه ندی، که مافی دهرکردنه وهیا بریارین رامیاری، یاسای و ئابوورییه و دهسه لاتدارییا شاره وانینان دایه. د پهراویزا خاوهن دهسه لاتدارییا شاره وانینان، وهکی پیویستی ئەف دشیت که بیته دیارکردن که شاره وانی ته نیا خاوهن دهرکردن بریارین رامیاری و ئابوورییه ل نا ف سنوورین ناوچه یا شاره وانی و ب بریارا جفاکا شاره وانی، که جفاکهک وهها ژ نیونه رین هه لبرزرتی پیک هاتبیت. ئەف ژ بهر هندیییه، چونکه شاره وانی و ئەنجوومه نی شاره وانی باشتر دی بشین د کار و چالاکیین خوه دا سهرکه فتن ب دهست ڤه بینن. پرۆژهیهک وهها دزقریته سهر په رشکردنه وه/ڤه گوهاستنا کردنا دهسه لاتی، ب ئاوایه کی ل دهف هاوولاتی هه ستهک وهها په یدا دبیت که ئەو خوه پتر نیزیکی که سایه تین نوینهر و رامیارین خاوهن بریار دبینیت. پینگافهک وهها چ ل ناف جفاکا شاره وانی، پاریزگاران یان ژی پارله مانی بیت، خاوهن کاریگه رییه ل سهر بدهستڤه ئانینا متمانیه یا هاوولاتی. ب هه بوونا ریخراوین نافهرمی و جیگر بوونا وان د ناف پرۆسه سا چالاکیین رامیاری و پاراستنا بهرژه وندین گشتی/تایبته، وهکی فاکته رین سهره کی دهلالهت ل سهر هه بوون و په یدا بوونا ناکوکی د ناقبه را ئەکته رین جفاکی و د ناقبه را ریخراوین رامیاری و هاوولاتی دکهن.⁶⁷ ل سهر ڤی را ژی ڤه گوهاستنا دهسه لاتی وهکی

67- Bogason, Peter. 1996:20..

پیویستییه کا جفاکی تیته دیتن. ب ئاوایه کی رهوش و خه ملا جفاکی تیته گورین و ره فورمهک هه مه گیر نابیت ژ ئالی حکومه تی ڤه ب ئاوایه ک قهلس یان نه گاتیف بیته دیتن و تیگه هیشتن. ئەگه ر نوژنه کرن و ره فورمین دابه شکردنا دهسه لاتی ب ئاوایه ک بهر فره بیته راستی یهک، و بیته بهرچاڤ، ئەف نهک ته نیا دبیته هوی پته وکردنه وهیا شیانا دهسه لاتا نافه ندی،⁶⁸ بهلکو ژی دبیته هوی بوژانده وهیا کاروبارین رامیاری، و ئابووری. یهک ژ پینداویستیین گرینگ بو هه ر جفاکی ئاماده بوونا جفاکییه ژبوی ره فورم و نوژن کردنی. ژ بوی کو پلانین وهها بئاوایهک باشتر سهر بکه فن ل بهر چاڤ گرنتا فاکته رین بهرچاڤ وهکی تیکلی و په یوه ندین جفاکی، پینشه سازی، ئابووری تایبته رهوشا داهاتا هاوولاتی، خواندنگه ها ئاڤادانی، و سهرژمیری ب پیویست تیته دیتن.⁶⁹ ل په ی پیلانهک وهها، بهیز بوونا دهسه لاتا نافه ندی تیته بهرچاڤ. چما پیویست دکته که دهسه لاتا نافه ندی دابه شکرنا دهسه لاتی وهکی فاکته رهک نه گه تیڤ ژ بوی سنوورین دهسه لاتا خوه ببینیت؟

هه ژیییه، که ئەف بیته دیارکردن ره فورمین که د کوکا خوه دا به لاکردنه وهیا دهسه لاتی وهکی خالهک سهره کی دبینن، ته نیا ل بن سییه را یاسایی و بریارهک کو دهنگی ژ ئالی پارله مانهک هه لبرزرتی ڤه شیت که گرنگی و کاریگه رییا خوه ل سهر جفاکی هه بیت. و ئەف ژی پیویستی ب ره زامه ندییا هه می لایه نین به شدار د پارله مانیدا هه یه، دهما که ره فورمهک وهها بونیات و بنگه ها جفاکی ژ ئالی رامیاری، ئابووری و هتد ڤه تووشی گورانکاری دکته. مه بهست ژ ب هیز کردنه وهیا سنوورین دهسه لاتی شاره وانی دان پینانه ب سهر وهی یا

68- Bogason, Peter. 1996:21.

69- Nedergaard, N, Jørgensen. 2000:31-35

دهزگههک ودها، که نهو ژي ببيته خاوهن دهرخستن و پهژاندنا برپاريښ رامیاری، نابووری که گريډايي کارگيرييا شارهوانييه. ههروهسا ژي خاوهندهارتي ههبيت ژ بوي ب جي ثانيا نهو رکين سهرشاني جفاکا شارهواني. نهف بابته دزفريته سهر پيشکيشکرنا خزمهتي ژ بوي هاوولاتي.

هاوولاتي و ديوارځي دهسهلاتي

ل وهلاتين خاوهن سيسته مين فته کري و ديموکراسيک هه بوونا ناستهنگان د پهبوهنديين دناقههرا هاوولاتي و نيونه ريڼ ههلبژارتي هه ردهم هاتييه رهخهگرتن. و ژ بوي دابه زاندنا سنوورين ودها ليکوليه وهيښ جياواز هاتينه نهنجام دان. ههروهسا ژي ميکانيزمين ريگه چاره سهريهک ودها د پتر بايهخ هاتييه دايڼ ب هاوولاتي د هاتييه ديتن. ثايا ديموکراسي بويه مودا روژهځي؟ ثايا ب راستي دهسهلاتداري باوهری ب ناڅه روکا وشهيهک ودها خاوهن گرنگي و بايه خدار ههيه؟ دان پي نان ب راستيڼ جفاکي گهلهک گرنگه. نه بوونا پهبوهندييان د ناڅههرا دهسهلاتدار و هاوولاتي دزفريته دهف نهو متمانه يا که هاوولاتي ژ کهسايه تيښ دهسهلاتدار و پارتين رامیاری ههيه. نهف ژي سهههکانييا خوه ژ هندي دگريت، که چاره سهههکرده ودها گرتن نابووري، جفاکي و وهکي نه رکي سهرشاني دامودهزگههين کارگيري بين ميري تيته ديتن. سنوورين پهبوهندييان د ناڅههرا دهسهلاتداران و هاوولاتي نهگهه هاتييه رهخهگرتن د زفريته سهر کهسايه تيښا نيونه ريڼ ههلبژارتي، بهلام د ههمانکاتدا ژي دهف ريکخراوا رامیاری که نهو وهکي نيونه ههلبژارتييه. و ههرفاندنا سنوورين رهخهگرتي ژ دهسهلاتي ژ ثالي

هاوولاتي فته و هيوايه تا هلوهشاندا ديوارين ودها دزفريته سهر پهبوهنديين دناقههرا پارت و ريکخراوين رامیاری دگهه هاوولاتي، بهلام د ههمانکاتدا ژي کولتوري رامیاری و هوشياريا هاوولاتي گرنگ هاتييه ديتن.^{۷۰}

نهف ديتنهک سروشتييه که هاوولاتي هه بوونا رهوشهک ودها بيخه پال پارت و ريکخراوين رامیاری و ههتا رادهيهکي بهرفره ژي حکومت و پارله ماني کيتر خه م دبين ژ بوي چاره سهههکرده ودها بارهک ودها. هه بوونا ديوارځي که کاريگهري ل سهر پهبوهنديين هاوولاتي و کهسايه تيښ رامیاری و نيونه ههيه، دزفريته سهر هه بوونا فاکتريڼ نهگاتيڼ ل دهف سيسته ما دهسهلاتدار. ديموکراسي وهکي سيسته مهک بريڅه بهر ب ثاويهکي ب بوها و نهريڼ تاک و مروفايه تي فته هاتينه گريدان.^{۷۱} پينگافا يه که م ژ بوي خستنا گورانکاري د رهوشهک ودها ناله باردا بايهخ دان ب هاوولاتييه ژ ثالي نيونه ريڼ ههلبژارتي فته. نهف ژي ب خورته کردنا که نالين ديالوگي د ناڅههرا نيونه ر وهکي "دهسهلات" و هاوولاتي وهکي کوکا "دهسهلات" يه.

وهکي نمونه؛ ب هه بوونا چ ميکانيزم وديان ريگه چاره سههري کيشه يا هاوولاتييه که ل ناڅ سنوورين باژيري زاخو دا دژيت و ههست دکته که خوه گهلهک دوير ژ دهسهلاتا ناڅه ندي که ل ههوليڅي هاتييه جيگرکن دبيني، وي بيته چاره سهههکرڼ؟ ژ بوي پته وکرنا پهبوهنديين دناقههرا هاوولاتي ب نيونه ريڼ ههلبژارتي د ناڅ پارله ماني، جفاکين شارهواني، جفاکين پاريزگارن چ ميکانيزمهک پيوسته؟ ته وهرهک گهلهک بالکيشه. نهف نه رک دزفريته سهر شاني

70- Krogh, T. 1998:13

71- Krogh, T. 1998: 39

پارت و ریخراوین رامیاری. د هه مانکاتا ژی ئەف مه زنده تیتە/بیتە کرن، که هاوولاتی د کاتی نه بوونا کیشه بین جفاکی/رامیاری کیمتر خه مه ل هه مبه ر سیسته ما دهسه لاتدار. رهوشهک وهها کاریگه ربیا خوه ل سهر پارت و ریخراوین رامیاری هه یه، د کاته کیدا ئەگه ر هاوولاتی روژانه و ب ئاوایهک گه لهک ساده بشیت که دهر د و کیشه بین خوه بگه هینیه ئەندامین جفاکا شاره وانی ئو ره خنه ئو پیتشیاران بیخیته به رده ست. دگه لهک واراندا دهسه لاتا نافه ندی پیوستی ب زانیاری و پسپوری یا شاره وانی و پاریزگاران هه یه، که ب خوه فاکته رهک گرنگه ژ بوی شاره وانی ئو پاریزگاران تیته دیتن. ئەف دهر فته تی فه دکه ت ژ بوی کو پرس بیته کردن چما ره فورم و نوژه نکرده ویا هه یکه لی دهسه لاتداریا نافه ندی پیوستی ب دابه شکردنی هه یه. د کاتهک وهها دا دهسه لاتداری پیوست ناکه ت که توشی نه خوه شی و سه ره گیژی یان بیت، ئەگه ر دهسه لاتهک وهها هاتییه فه گوه استن بو نافه ندهک دی.

تایبه تمه ندیا که گیریدی فه گوه استنا دهسه لات و بریاران بو دهف شاره وانی و پاریزگاران فه هه یه، د پسپوری و شاره زای فان هه ردوو ئەکته رانه د واری ناسکرده ویا پیوستین ناوچه یی. ئەف وه دکه ت، که پتر پشتگیری و هاودهردی هه بیت ل هه مبه ر شاره وانی و پاریزگاران هه تا دهسه لاتداریا نافه ندی. هه بوونا شاره زایی بین ناوچه یی فاکته رهک هیژایه ژ بوی شاره وانی یان ل هه مبه ر دهسه لاتا نافه ندی، که پیوستی ب دارشتنا نه خشه و پلانین داهاتییه. د کاتهک وهها دا باشته ره که دهسه لاتا نافه ندی ره چاوا بیروپایین شاره وانی و پاریزگاران بکه ت و گوهداریا ئاموژگاریا فاکته رین وهها د به رژه وه ندیا دهسه لاتداریا نافه ندیه. گوهداری و وهرگرتنا

ئاموژگاری یان په یوه ندین دهسه لاتا نافه ندی د گه ل شاره وانی و پاریزگاران ژ بوی چاره سه رکرنا کیشه بین جیاواز و دارشتنا پلانین داهاتی ژ بوی حکومه تی پتر ئاسان دکه ت. ئەف وهکی پینگافهک هیژا و دان پی نانه ب پسپوریا شاره وانی و پاریزگاران تیته دیتن. ئەگه ر دهسه لاتا نافه ندی پشتگیری ژ ره فورم و سفکرده ویا دهسه لاتی بکه ت، دی ره فورم بیته هوی پته وکرده ویا دهزگه هی کارگیریا گشتی، هه م ل ناف سنوورین دهسه لاتداریا شاره وانی و پاریزگاران دا، هه روه سا ژی دبیته هوی پیک ئانینا جفاکهک ب هیژ و دوینامیک، که تاک رولهک سه ره کی د پیشفه چوونا جفاکیدا هه بیت.^{۷۲}

شاره وانی و نه رک

شاره وانی رهوشا جفاکییه. خه ملینه ری جفاک و وه لاتیه. شاره وانی دخوازیته و دقیت که که لیکه اتوییا خوه د هه می بواران دا نیشان بده ت ژ بوی کو بشیت پیداویستین هاوولاتی بجی بینیت و ببیته هوی ره زامه ندیا هاوولاتی. ستراته ژبیهک وهها ئه رکی سهر شانی شاره وانی گران دکه ت. پیوستی ب بهرپرسیاره تی هه یه. هه ستین بهرپرسیاره تی ئابووری، جفاکی و نه ته وی دکه فنه سهر شانی شاره وانی، ب خوه ژی به شهک به رفه ر ژ ئابووری یا وه لاتی ژ بوی شاره وانیان تیته ته رخانکرن.^{۷۳} مه زاختن و ته رخانکرنا داهاتین وه لاتی چ ل بن دهستی شاره وانی بن و چ ژی ل بن دهستی دهسه لاتا نافه ندی بن پلان و بهرنامه دخوازیته. ب کارخستن و سوود وهرگرتن ژ داهاتهک وهها هه سترکردن ب بهرپرسیاره تی دخوازیته. بهرپرسیارییه تیهک وهها هنگی دی بوهایین خوه هه بیت دهما که

72- Nedergaard, N, Jørgensen. 2000:30

73- Salomosen, S. 1997:51

شاره‌وانی و ده‌زگه‌هی کارگیریا شاره‌وانی هه‌ستا هندئ هه‌بن که خوه وه‌کی فاکته‌ره‌ک سه‌ره‌کی و خاوه‌ن ده‌سه‌لات بزائن. د ته‌وه‌را کارگیریا تیشک تیتته خستن سه‌ر بواری بریقه‌به‌ری، و هه‌بوونا بیرکرده‌وه‌یه‌کا ژیریبینانه Rational/ rationalisme ل ره‌خ فه‌ ژی کاریگه‌ری و کاردانه‌وه‌یا خوه ل ده‌ف ده‌سه‌لاتداریا رامیاری هه‌یه. ل قی ده‌ری دیتته‌ک وه‌ها پتر د کاتی ته‌رخانکرده‌وه‌یا بودجه‌یین ئابووری بکار تیت. ده‌ما که بابه‌ته‌ک وه‌ها گریدایی ئابووریه و ئابووری ب خوه وه‌کی ناقه‌ندا سه‌ره‌کی د ره‌وشه‌ک وه‌ها دا تیتته دیتن، هنگی قی هه‌رده‌م پیویستی ب سه‌رراستکرن و میزانکردن هه‌یه. ژ بوی کو کار و خه‌باتین شاره‌وانی تیکه‌ل ب هه‌ف نه‌بیت و گیژییه‌ک ل ناقه‌بنا به‌رپرسیاره‌تی یین ده‌سه‌لاتدار- سه‌روکی شاره‌وانی و جفاکا شاره‌وانی- ل ئالییه‌کی و کارگیریا شاره‌وانیدا ده‌رنه‌کفیت هولی، وه‌سا هاتییه مه‌زنده‌کرن که راسپاردنا به‌رپرسیاره‌تیا ئابووری بکه‌فیتته سه‌ر شانی سه‌روکی شاره‌وانی، که ئه‌و ب خوه به‌رپرسه ژ هه‌می بریقه‌بیریا شاره‌وانی و ده‌سه‌لاتداریا رامیاری ل ده‌ف وی هاتییه جیگرکردن. ل ئالی دی فه‌ ژی دیتته‌ک وه‌ها دزفرتیه سه‌ر پلان و به‌رنامه‌یین شاره‌وانی که ل بن چاقدیریا سه‌روکی شاره‌وانی تیتته ئه‌نجام دان، ئه‌ف ژ بوی سه‌روکی شاره‌وانی خاوه‌ن گرنگیه ئاگاداری ل سه‌ر باری ئابووری هه‌بیت و بالانس بیخیته بودجه‌یا سالانه یا شاره‌وانی. د ره‌وشه‌ک وه‌ها دا جفاکا شاره‌وانی رولا خوه یا چاقدیر و کونترول که‌ر ب ژ بوی سه‌ره‌کفتن و کیم کردنه‌وه‌یا گه‌نده‌لی و پیشی ل بکارئانینا ده‌سه‌لاتی ب ئاوایه‌ک نه‌گاتیف بکار تینیت. سه‌روکی شاره‌وانی ب خوه به‌رپرسی سه‌ره‌کییه ل شاره‌وانیدا و ئه‌وب هاریکاریا ده‌زگه‌هی کارگیریا ئابووری، و به‌رپرسی شاره‌وانی بودجه‌یا سالانه‌یا شاره‌وانی ژ بوی تاوتوکرن و

دیارکردنا ئاستی بودجه‌یه‌ک وه‌ها ژبوی تاوتوکرن و په‌ژراندنی ئاراسته‌ی جفاکا شاره‌وانی دکهن، که د قوناخا داویدا پشتی تاوتوکرن و سه‌رراستکردنا کیماسییان جفاکا شاره‌وانی شیت که بریارا ره‌زامه‌ندی ل سه‌ر بده‌ت.^{۷۴}

ژ، بوی کو شاره‌وانی بشیت ب ئاوایه‌ک باشتر پیداوستییان وه‌ک پیویست بجی بینیت وه‌ها باشتر هاتییه دیتن و پیشیارکردن، که حکومه‌ت د بودجه‌یا سالانه‌دا ئه‌رکی دابینکرده‌وه‌یا هنده‌ک پیداوستی و پلانین ئابووریین شاره‌وانی ل سه‌ر ئه‌ستوی خوه بگریت. ئه‌ف دبه‌رنامه و بودجه‌یا سالانه‌یا حکومه‌تیدا تیتته جیگرتن. تابه‌تی ژی ئه‌گر هات و وه‌زاره‌ته‌کی یان ژی حکومه‌تی پیویستی ب هندئ دیت که ل ناف سنوورین شاره‌وانی پرۆژه‌یه‌کی دارژن و جیه‌جی بکه‌ن ئه‌ف کات ل سه‌رشانی وه‌زاره‌ت یان ژی حکومه‌تیه که ئاگاداریا شاره‌وانی بکه‌ت و بودجه‌یا پیویست ل سه‌ر بودجه‌یا وه‌زاره‌تی ژ بوی پرۆژه‌یه‌ک وه‌ها ته‌رخان بکه‌ت. ره‌وشه‌ک وه‌ها ب ناقی سیسته‌ما "خواست، مه‌زاختن و بجی ئانین Order , Pay , Implementation" هاتییه ناقکردن. که پتر سه‌ره‌کانیا خوه ژ ئابووری وه‌رگرییه و وه‌کی میکانیزمه‌ک به‌رفره ل وه‌لاتین پیشکه‌فتی تیتته دیتن. واته شالیاری/وه‌زاره‌ت "خواستکه" هه‌یه و قی ئاراسته‌ی شاره‌وانی یان پاریزگار دکه‌ت، ل هه‌مبه‌ر دابین کردنا بودجه و هتد شاره‌وانی، پاریزگار ب سوود وه‌رگرتن ژ پسپوری و شاره‌زاییا خوه قی ئه‌رکی " ب جی " تینیت. د ره‌وشه‌ک وه‌ها دا شاره‌وانی وه‌کی به‌لینده‌ر/ئه‌کته‌ر زانیاریین خوه دفرۆشیتته حکومه‌تی یان ژی وه‌زاره‌تی و ل هه‌مبه‌ردا حکومه‌ت بکر/بودجه‌یا که هاتییه دابینکردن ژ بوی پرۆژه‌یه‌ک وه‌ها

74- Salomosen, S. 1997: 55- 6۰

ناراسته‌ی شاره‌وانی دکته، که رولهک به‌ربچاڤ و سهره‌کی د سهرکه‌فتن و جیجیکردنا پرؤژیه‌ک وه‌ادا هه‌یه .^{۷۰}

پاول سفینسن پرؤسه‌سه‌ک وه‌ا هه‌م ژ بوی شاره‌وانی، هه‌م ژ بوی حکومتی وه‌کی دیارده‌یه‌کا باش دنرخینیت. هه‌لبه‌ت ئەڤ باب‌ه‌ته‌ک گه‌له‌ک دویر و دریژه که ل قی دهره‌ی ته‌نیا ئامه‌ژه‌یه‌ک کورت پی هاتیه کرن. پاول سفینسن ب خوه ره‌زامه‌ندییا خوه ل سهر پینگاقه‌ک وه‌ا دیار دکته و قی دپه‌سینیت. ئەو ل به‌رده‌وامی، قی ب پیویسته دبینیت که ئاماژه پی بکه‌ت و ب دیتنا وی هه‌رچه‌نده ره‌فورم د واری شاره‌وانیدا هاتینه (یان بینه) ئەنجام دان، به‌لام دیسان ژی ره‌فورمه‌ک وه‌ا خاوه‌ن کیماسییه، و ئەڤ نابیت کاریگه‌ری هه‌بیت ل سهر به‌رده‌وامییا ره‌فورمان و بیته جهی دلساری، به‌لکو گه‌شبینی پیدئیت. گه‌شبینیه‌ک وه‌ا د زفریته سهر هندی که شاره‌وانی وه‌کی ئەکته‌ر یه‌ک ژ فاکته‌رین گرینگ، به‌شه‌ک ژ هه‌یکه‌لین ده‌سه‌لاتیه و ئەڤ تیتته به‌رچاڤ. ره‌فورم هه‌رده‌م ب ئاویه‌کی باش هاتیه نرخان‌دن. دیسان ژی دناڤه‌را لایه‌نین جیاوازین پارله‌مانی دا تاوتوکردنه‌کا به‌رفره پیویسته، که تیشک بیخیته سهر بیرورای و لایه‌نین جیاواز ژ بوی ره‌فورمه‌ک بکه‌ڤیته پراکتیک دا. ل لایه‌ی دی ژی تاوتوکردن کهند و کوسپین که د پشتی ره‌فورمی دهرده‌ڤنه هولی میکانزمین سهرراستکردنه‌وه‌یا وی ژی ل ده‌ڤ پارله‌مان و حکومتیه، که دبیته برپاره‌ک رامیاری و برپارین رامیاری ژی زامن کاری ره‌فورمی نه.

ره‌فورم کاریگه‌رییا خوه ل سهر کار و خه‌باتین ده‌سه‌لاتارییا نافه‌ندی، حکومه‌تی و هه‌روه‌سا ژی ده‌زگه‌هین کارگیری هه‌یه. ره‌فورم پیکهات و بونیاته‌ک رامیارییه و گرنگی دده‌ته سهر دابه‌شکردنه‌وه‌یا

ئهرک و به‌رپرسیاره‌تی ل سهر به‌شین جیاوازین سیسته‌ما کارگیری و رامیاری macro, micro, messo. هه‌تا راده‌یه‌ک به‌رفره شاره‌وانی وه‌کی به‌شه‌ک ژ به‌شین کارگیریا حکومه‌تی خوه د نافه‌ پله‌یا micro دا جیوار کرن. هه‌ر یه‌ک ژ فان پله‌یان خاوه‌ن سهره‌ویه‌کا تاییه‌ت دکاری کارگیری و بریڤه‌بردنی دا هه‌نه. سهره‌رایه‌ی هندی که ئیرو هه‌ریمما باشووری کوردستانی پیویستی ب ره‌فورمه‌کی د هه‌می واران دا هه‌یه. دیسان ژی ئەڤ شاره‌وانی نه، که پیویستی ب هندی هه‌نه که بینه خاوه‌ن ده‌سه‌لاته‌ک به‌رفره ژ بوی کو بشین پلان و به‌رنامه‌یاین پیویست بی ده‌ست تیوه‌ردانا ده‌سه‌لاتارییا نافه‌ندی جیجی بکن. لیه‌اتووی و به‌رپرسیاره‌تییا رامیاری گریدایی دابه‌شکردنه‌وه‌یا ده‌سه‌لاتیه و ڤه‌گوه‌ستنا ده‌سه‌لاته‌ک وه‌ا ره‌ها ژ نافه‌نده‌ک خاوه‌ن برپار بو نافه‌نده‌ک دی یا برپارده‌ر.^{۷۱} ده‌سه‌لاتی شاره‌وانی و جیاوازکردنه‌وه‌یا ئەکته‌ره‌ک وه‌ا ل ناڤا فاکته‌رین سهره‌کین ده‌سه‌لاتاری، به‌یز کردنا شاره‌وانیه، که دبیته خاوه‌ن ئوتونومییه‌ک به‌رفره‌هه. بخوه هه‌بوونا جڤا‌کا شاره‌وانیه‌ک هه‌لبژارتی سهربخوه بوونا برپاران پتر به‌یز دکته. مه‌به‌ست ژ ره‌فورمی د ده‌سه‌لاتیدا کاریگه‌رییه‌ک پوزه‌تیڤه، ئەو ژی نه‌هینشتنا ده‌سه‌لاتی د نافه‌ دستنی تاکه‌که‌سی دایه. به‌لکو د هه‌مانکاتدا ژی برپار ب شیوه‌رمه‌ندی دگه‌ل جڤاکین شاره‌وانی و ره‌زامه‌ندی شاره‌وانی تینه داین. تاییه‌تی ژی برپارین که گریدایی باری ئابووری نه جییه‌جیکردنه‌وه‌یا وان هه‌تا راده‌یه‌ک به‌رفره پیویستی ب پلان و به‌رنامه‌یین هه‌مه‌گیر هه‌یه، که پیویستی پی تیتته دیتن. ئەڤ دیسان گریدایی هه‌بوونا بالانس‌ی د بودجه‌یا سالانه‌یا شاره‌وانی دا هه‌یه. وه‌کی ئاماژه پی هاتیه کرن ژایانا رۆژانه‌یا

هاوولاتیان گریډایی چالاکین شارهوانی نه و فی ژى کاریگه‌رییه‌ک خورت ل سهر باری ژیانی هه‌یه. تووش بوون و ده‌رکه‌فتنا ته‌نگاسی بین ئابووری ده‌مانکاتیدا کاریگه‌ری ل سهر ژیانا هاوولاتی و باری ئابووری هه‌یه، که لهر چاڤ گرتنا باره‌ک وه‌ها ره‌چاو تیتته کرن.

بۆ نمونه پرسگرکا ته‌قینه‌وه‌یا بورین ئافی ل ناڤ باژیریدا پیوستی ب هندى هه‌یه که ب زوترین کات بیتته چاره‌سه‌رکرن و فی ژى هویین خوه هه‌نه. ب پیس بوونا ئافی هه‌زاران ماده‌ین پیس تیکه‌لی د ناڤ ئاڤا فه‌خوارنی دبن، و نه‌گه‌را هندى ژى گه‌له‌که که هاوولاتی توشی نه‌خوه‌شین جوربجوربیت. کیتر خه‌می کرن ژ چیکردنا بورین ئافی نه‌ک ته‌نیا کاریگه‌رییه‌ک مه‌زن دى ل سهر باری ته‌ندروستییا هاوولاتیان هه‌بیت، به‌لکو ژى ئابوریا جفاکی ژى بی کاریگه‌ری نامینیت ل هه‌مبه‌ر کاره‌سات و ئاکامین نه‌دیارین که کیشه‌یه‌ک وه‌ها ل په‌ی خوه تینیت. له‌ورا ژى پیوست ناکه‌ت که شاره‌وانی ل به‌رسقا نامه‌یا وه‌زاره‌تی و ده‌سه‌لاتا بوراکراتیک راوه‌ستیت هه‌تا پیداوستیین ئابووری و ته‌کنیکی ژ بوی دروستکرنا بوریه‌ک وه‌ها ته‌رخان بکه‌ت. د نامه‌یه‌کیدا سلیمان ره‌سول عه‌بدوللا ژ ئالی هاوولاتیان، ل گه‌ره‌کا به‌هار داوا ژ به‌پرسان دکه‌ت که ب زویترین کات هه‌ست ب به‌رپرسیاره‌تی بکه‌ن:

”ئیمه‌ی هاوولاتیانی گه‌ره‌کی به‌هار به‌رامبه‌ر شه‌هیدانی کاره‌ی رستن و چنن ماوه‌ی له‌ده‌ست پیسبوونی ئاوی خواردنه‌وه‌ توشی سکچوون ده‌نالین به‌هوی تیکه‌لبوونی ئاوی خاوین له‌گه‌ل ئاوی زیرابه‌کان. جا هیوادارین به‌زوترین کات ریگه‌ چاره‌یه‌کمان بۆ بدۆزنه‌وه‌ ئیمه‌ی هاوولاتی له‌م گرفته‌ رزگار بکه‌ن.”^{۷۷}

۷۸- روژنامه‌ خه‌بات هه‌ژمار ۱۵۳۲. سیشمه‌مه ۲۰۰۴. ۱۷.۰۸.۰۹.

لیزه‌دا کی به‌رپرسه‌؟ شاره‌وانی؟ یان ژى کارگیریا ئافی؟ یان ژى وه‌زاره‌ت؟ هه‌لبه‌ت ئه‌ڤه‌ ب ئاویه‌کی کیشه‌یه‌ک ته‌کنیکی و یاسایی گرانه‌، به‌لام چاره‌سه‌رییا وی هنده‌ گران نین، نه‌گه‌ر باری ته‌ندروستییا هاوولاتیان ل به‌رچاڤ بیتته گرتن. هه‌روه‌سا ژى نه‌گه‌ر نه‌خوه‌شییا هاوولاتیان وه‌کی به‌رئاف چوونا ئابووریا وه‌لاتی بیتته دیتن. به‌لام هه‌ر یه‌ک ژ لایه‌نین به‌رپرس- ده‌زگه‌هی بوروکراتیک- کیشه‌ی دزقرینیت ده‌ڤ لای دى. مه‌به‌ست ژى گه‌له‌ک جارن دزقریتته سهر به‌رپرسیاره‌تی. چاره‌سه‌رکردنا کیشه‌یه‌ک وه‌ها ب ئاویه‌ک به‌رفره و باشتر رونکری د ناقه‌ه‌را ده‌زگه‌هین ناقه‌ندی و ناوچه‌ی دا، دشیت ده‌رگه‌ه ل هه‌مبه‌ر پیوستیه‌ک ره‌فورمی فه‌که‌ت. که ئه‌ڤ ژى پتر کیشه‌یه‌ک ته‌کنیکیه و دزقریتته سهر کارگیریا گشتی. به‌لام دیسان ژى زه‌لال کردنه‌وه‌یا به‌رپرسیاره‌تی و یاساین.

پاول سفینسن ئاماژه‌ ب ده‌رکه‌فتنا ئالۆزی و ئاسته‌نگان پشتی ره‌فورمی دکه‌ت و ل گور دیتنا وی کیشه‌یین چاوه‌روان نه‌کراون، که ده‌ینه‌ به‌رچاڤ و ژ بوی چاره‌سه‌رکردنه‌وه‌یا ئالۆزه‌یه‌ک وه‌ها پیوستی ب کارزانی هه‌یه، نه‌گه‌ر کیشه‌یین وه‌ها هه‌تا راده‌یه‌ک به‌رچاڤ بینه‌ چاره‌سه‌ر کرن.^{۷۸} ئه‌ڤ ژ بوی هاوولاتی فی دیاردکه‌ت، که خزمه‌تگوزاری و چاره‌سه‌رکردنا کیشه‌یان د ناڤ سنورین شاره‌وانیدا ته‌نیا ب هه‌بوونا یه‌ک ده‌سه‌لات ب ئاویه‌ک باشتر تیتته چاره‌سه‌رکردن، نه‌ک هه‌بوونا چه‌ندین بازنه‌یین ده‌سه‌لاتداری که ل داویدا ژى دبنه‌هوی سه‌رگیژی، سه‌رگیژییه‌ک که د سهری دا به‌رژه‌وه‌ندیین ده‌زگه‌هین ده‌سه‌لاتدار دپاریزیت. شاره‌وانی به‌شه‌ک مه‌زن ژ ده‌زگه‌هی خزمه‌تگوزاری، و یه‌ک ژ به‌شین بوروکراتی بین ده‌وله‌تیه‌ی. ب فی ریکی

78- Svendsen, P(red.).1992: 60.

حکومت به شهک مهزن ژ پیدایستی و ئه رکین سهرشانی خوه ل ناف سنوورین شارهوانیانا جیگر دکهت و رهچاوا بهرپرسیارهتی ل هممبهر فان ئه رکان ژ شارهوانی دکهت.^{۷۹} ههلبهت ژ بوی هاوولاتی گرینگه که بزانت بنیانا شارهوانی چاوانه، که ئهف ژی دزقریته سهر هندی ئه و چاوان ب باشترین شیواز سوود ژ شارهوانی وهردگریته، یان شارهوانی ژ بوی چارهسهرکردنه وهیا کیشه و پیدایستین خوه بکار بینیت. بهرپرسیاریا سهرهکی ل سهر شانی هاوولاتییه - که ب ریکا دیموکراسی و بهشداری د هلبژارتاندا فی بهرپرسیاریا خوه نیشان ددهت- چونکه ئهف ئهوه که ب دهنگی خوه نیونه رین خوه ههلبژیریت ژ بوی جفاکا شارهوانی و سهرۆکاتییا شارهوانی.

ئهف پرۆسهسهک دیموکراسییه. د ههمانکادا ژی هیزا دهسهلاتدار هیزهک ئوپوزیسیون ل هممبهر خوه دبیت، ئهف دشیت هاوولاتی بیت وه یان ژی ریخراوین رامیاری که خاوهن ئهendamین ههلبژارتی نه ل ناف جفاکین شارهوانی، پاریزگار و پارلهمانی وهیان ژی وهکی ریخراوین جهماوهری ل دهرفه ی فان دهزگه هان چالاکی ددومین و خاوهن کاریگری نه ل سهر بریارین جفاکین شارهوانی. ئهف رهوش گورانکاری ب سهر دهسهلاتییه و یهک ژ رهوشین سیسته مهک دیموکراسییه، که هیزین ئوپوزیسیون ههردهم تاکتیکین وهها بکار تینن، که دهسهلاتداری ب ههمی جورهیین بیخهمی و بی بهرپرسیارهتی تومهتبار بکن. ئهف راست بیت یان نه، بهلام یهک ژ میکانیزمین شهری رامیارییه. د ههمانکادا ژی ل هممبهر تاکتیکین وهها هیزا دهسهلاتدار، پرۆزهیین که هاتینه ئهجام دان و ل بهر دهستن ژ بوی رایا گشتی دیاردکته. و ئهف ژی هیزا ئوپوزیسیون ب کیمتر خهمی و بی

بهرپرسیارهتی و و هتد تاوانبار دکهت و رهنگه ژی ریگه چارهسهریین پیشنیارگری ژ نالی هیزا ئوپوزیسیون ب ئاویهکی بیخیته بهر چافی رایا گشتی که ئهف پرۆزه نه ل رۆژهفانا بهرنامهیین دهسهلاتداری دانه. بهشدارییهک چالاک د کاروبارین رامیاری و ههروهسا ژی هاریکاری ل ناقبهرا هاوولاتی و ریخراوین جهماوهری و پارتین رامیاری وهها دکهت که هاوولاتی د ناف گهمهیا سیاسی رابیت و ههم بیته یاریزان و ههم ژی دادوهر. بهرژهوهندیین سهرهکی بین هاوولاتی دهئهنجاما گهمهیین رامیاری و دهسهلاتی دیاردکته. شارهوانی یهک بهیز و خزمهتکار که بشیت گیروگرفتین هاوولاتی چارهسهرکته ئاواتا ههر هاوولاتییه. ئهگهر ئه نمونهیا سهری کویر تر شروقه بکهین، دشیت که دجفاکهک فهگری و دیموکراتدا بیته هوی سهرهگیژی ژ بوی لایهیین دهسهلاتدار، سهرۆکاتییا شارهوانی و جفاکا شارهوانی. چونکه شارهوانی و سهرۆکی شارهوانی ههم ژ که رهستهیین جفاکی، باری ساخلهمییا هاوولاتی، باری ئابووری و ژیاننا هاوولاتی بهرپرسن و ئهف ب وان فه گریداییه. د کاتهک وهها دا باشترین شیوازهک د کاریت گورانکاری ئو سهرکهفتن ب دهست دیموکراسی و بایهخدان ب هاوولاتییه. ئهف میکانیزمهک لوژیکییه و نهک دویره ژکییه رکینیا دهسهلاتی د سیسته مهک پلورالیستی و دیموکراتدا. وهکی دوا قوناخ ئهه د گهمینه فی باوهری که سیسته ما دیموکراسییا کینه رکی که ههیه، بهشهک ژ سیسته ما دیموکراسی یا نیونه راتییه که بهرفرهکهر و بهردهوامییا بهیزبوون و ژیانه وهیا دهسهلاتدارییهک دیموکراسییه.

79- Ibsen, M. & Christensen, J. 1991: 47

۳- دسه لات:

چاوان و ب چ شیوهیان میرهک دشیت که کارگیری و بریفه بهری یا میراتییا خوه بگریته دست و سه رکه فتنی ب دسه سته بینیت، بی کو ههست ب هندی بکته، یان ژی نیشان بدهت که میراتییهک وها لاواز بوویه. کیشه یین دسه لاتارییا بریفه بهرییا میراتییا میرهکی هنگی دست پی دکهن، دهما نهوی ناڤ مالا خوه دا ریخست. نهف ناکو کین دسه لاتاری و مالداري، و ههتا چ رادهیهکی میر دفتت که دستبهرداری مالداري بیت، وهیان ژی دخوازیت که میراتییا خوه دگل هنده کین دین دابهش بکته. ناکوکی و کیشه یین مالداري، و دیتنا ریکه چاره سهری یین وژدانی، بی کو هه ریهک ژ ئالیین په یوهندی دار ههست ب کیماسی وهیان ژی بی دسه لاتی بکهن، به لام د هه مانکاتدا، هه می ههست ب بهرپر سیاره تی و خاوه ندریتی ل هه مبهر مالی بکهن.

دسه لات ب گهلهک شیوازان هاتییه دیار کرن و دیتن. پتر ژی دهما که ته و هرا دسه لاتی تیتته بهرچاڤ، تاییه تی ل ناڤه ندین رهوشه نبیری و رامیاری، که سایه تییا یه که م که چاڤی مروڤی پیدکه فیت وهیان ژی تیتته هزرا مروڤی، د پله یا یه که مدا که سایه تییا فیلسوف و زانایی رامیاری "Niccolò Machiavelli (1469-1527)" جی دگریت. وی د پرتووکا خوه یا "میر، یان سهردار" دا که وهکی هه دییه کی ژ بوی که سایه تییا یه که ما بنه مالا Medici میر Lorenzo II کر، میری شانیشینا Firenze ل ئیتالیا کوکا دسه لاتی دایه دیار کرن. ماکیاڤیلی گهلهک ناڤداری بؤ خوه ب دسه سته ئانی، به لام د هه مانکاتدا ژی گهلهک ترس و خوف ژی دباري. نهک که نه و وهکی که سایه تییهک

قههار و دیکتاتور و خوینمیژ بیت. بهلکو ژی خوف و ترسا که ژ وی هه بوو، د بورای زانیاری، فهلسه فه و ههروه سا ژی چاوان دسه لات بکار بیت. واته میکانیزمین بریفه بهری و سه رکه فتنی. ماکیاڤیلی ب فی هاتییه ناسکردن، نه و وهکی سه رکیشی ناساندنا دسه لات و ههروه سا ژی ژ لاواز کردنا دسه لاتییه. وی د پرتووکا خوه یا "میر، سهردار" دا:^{۸۰}

"چاوان دسه لاتا خاڤ/خوهری تیتته نیشاندان، و چاوان ژی نهف (دسه لات) دشیت بیتته خنکاندن و چه وساندن".

واته دسه لات هونه ر و نه اندازیارییا کونترول کرن و بریفه بهری یه. ماکیاڤیلی سه بارهت ب سه رکه فتن د واری رامیاریدا، تاییه تی ژی دیتنهک وها ئاراسته ی که سایه تیین رامیاری دکته، که نه گه ر بقی د واری خه بات و چالاکیین خوه دا سه رکه فتن ب دست فه بینن، پیویست دکته که نه و "دهم و جهی" ل بهر چاڤ بگرن.^{۸۱} ده م و جه دیار که ری چاره نووس و داهاتوویا که سایه تییا رامیاره. د هه مانکاتیدا ژی ماکیاڤیلی ب ئاوایه کی خاڤی و خوه ریتیا دسه لاتی ددهت دیار کرن. نهف ل فی دهری وهکی که سایه تییهک بی وژدان تیتته ناسکردن، که ته نیا بیر ل بهر ژه وه ندیین خوه دکته (دسه لاتدار). فی ژ بوی که سایه تی یهک وها ددهت دیار کرن، که دکاتی ب دست فه ئانینا دسه لاتی پیویسته که د پلانا یه که مدا دوژمن و ناحه ز ل سهر ریکی بیتته لادان. ژ بوی وی نهف د سایکولوژییا مروڤیدا جیگر بویه. هه ر چه نده مروڤ ب دهر باسبون ل سه رکاتی، تووشی

80- Møller, P. Stig, 1999:11-13

81- Møller, P. Stig, 1999:33

گورین ب سهر هندهک رهوشتین سهرهفهیی دبیت، بهلام نافهروکا سروشتین مروفایهتی و ههستین فهشارتی بین مروقی نهگورن. سروشتن کودکات و روژدهکیدا راستییا خوه نیشان ددهن.

زاراوهیا دهسهلات و پرهسپکه تیفین که خوه ل پشت زاراوهیا وهها فهشارتی نه، هم ل دهف T. Hobbes و هم ژی ل دهف Foucault M. ب ئاویین جیاواز هاتینه شروفهکرن. T. Hobbes قی وهکی سهرههیریا وهلات، دهولهتی و سیسته مهکی دبینیت، و ل ئالی دی فه M. Foucault وهکی ب کارئانین، ستراتهژی و بهرخوهدان/شهپر بکار تینیت. ل دهف T. Hobbes دهسهلات وهکی، خاوهنداری

sovereignty, dependency, possession, سهرههیری، پشکنین/کونترول control دبینیت. بهلام ل دهف M. Foucault ئهف ب ئاویهک دی و ل ناف تهرمهک جیاواز دا هاتییه جیگرتن و شروفهکرن. M. Foucault دهسهلاتی وهکی بکارئانین exertion، ستراتهژی strategy، و شهپر/خهبات struggle، شروفه دکته.^{۸۲}

جیاوازییا که د نافهرا ههردوو دیتان دا ههیه، دزقریته سهر هندی که کی دهسهلات ههیه و چاوان دهسهلات تیه تیگههیشتن. جیاوازییا دیتنهک وهها فهکری گرنگییا دهسهلاتی و بهرفرههیییا وی ژ بوی مه نیشان ددهت، ههروهسا ژی خواندنهوهیا کیشه و گرفتن که گریدایی تهرمهک وهها یه. ژ بوی تیگههیشتن راستییا کیشهیا زاراوهیا دهسهلاتی پیویست دکته، که راستییا جفاکی ل بهر چاف بیته گرتن. سهرچاوهیا زاراوهیهک وهها و بکارئانینا تهرمهک وهها ل کوییه، و ئایا ئهف ژ بوی هاوولاتی گرینگه که سهرچاوهیا زاراوهیهک وهها بزانیته؟ ئهگه ژ بوی هاوولاتی ئهف گرینگ بیت که سهرچاوهیا تهرم

و زاراوهیهک وهها تیگههیت و بقیته که بزانیته که ل کوی دهری جیگیر بوویه، واته، هاوولاتی ئهفینداری و ههژیکرنا خوه ژ بوی دهسهلاتی نیشان ددهت. ل گهرا خوه ب ل دویف تیگههیشتن ژ تهرما دهسهلاتی و سهرهکانییا وی و ئامرازین ل بهر دهستی دهسهلاتداری، که خاقتی و قههارییا دهسهلاتی بوومه روون و دیار دکهن، رهنگه کارتیکردنهک نهگاتیف هه بیت ل سهر هاوولاتی. ل گور دیتنا Foucault ئهف راستییهک نهفهشارتییه، که هنگی و ب ئاویهک پوزه تیف دهسهلات دزقریته سهر تهرمهک پوزه تیف و باش، که خوه ژ راستییا جفاکی فهشیریت.

مامهله کردن ل گهله دهسهلاتهک وهها بی کیشهیه. لهورا ژی ئهو دیسان دیار دکته، که بهردوامییا جفاکین دیموکرات و پیشکهفتنا وان د هندی را تیه بهرجهسته کرن، که دهسهلات هاتییه فهشارتن یان ژی چوویه پشتپهردی. ئهگه دهسهلات وهکی Foucault دیار دکته، ل بهرچاف بوویا (کونترول)، گهلهک دژوار دبوو ژ بوی هاوولاتی که مامهله دگهله رهوشهک وهها بکته.^{۸۳} ل سیسته مهک دیموکراسیکدا هاوولاتی که دهنگدیره، ههردهم ب ههلبزارتنی شیوازیین دهسهلاتی، ئهکته رهیین دهسهلاتی دگوریت. گورینهک وهها داوی ب گهندهلییا دهسهلاتداری لدهف دهسهلاتی تینیت. لهورا ژی دهسهلاتدار، ل سیسته مهک وهها دا، ههردهم دهرگههین بکارئانینا دهسهلاتی، ئهگه بیت و ئهو شیوازا که ماکیافیلی دیار دکته، ل هه مبهر خوه گرتی دبینیت. وهکی شالیاری دهرقهیی دانمارکی دکاتی نوکه دا Per ۲۰۰۶ Stig Müller وهها دیتنا خوه ل سهر یموکراتی دیار دکته: دیموکراسی شیوازهک یا بریاردانیه، که ریکی ددهته مه (هاوولاتی)

83- Flyvbjerg, B, 1999:109.

82- Flyvbjerg, B, 1999:103-104

ب ئاوايهك بى ئازار، دلپاك و گونجاو جياواز و خاوهن بيروپايين جياواز بين.⁸⁴

دهسه لات دشييت ب شينوازهكى بيته خواندن و شروفه كرن، ئه گهر ميكانيزم و تهرمين كه په يوه نديين د ناقه را دهسه لات و به رهنكاربوونه وه بينه دياركرن. ميكانيزمين دهسه لاتى ل گور ديتن و شروفه كرنا Foucault ل گور كات و جى تينه گورين.⁸⁵ و ههروهسا ژى هيچ كات دهسه لات بكارنائيت ئه گهر ستراته ژى و ئارمانجهك ل په ي وئ نه بيت. ل وى شوين و جهى كه دهسه لات هه بيت، د ژايه تى يا ل هه مبه ر دهسه لاتى ژى ل وئ دهرى جيگره. دهسه لات ديسان ژى ل جهه كى په يدا دبیت، كه بيروپايين جياواز ل هه مبه ر هه هف سه نگره گرتى بيت. چوار شينوازين دهسه لاتى ل بهرچاقان هه نه:

دهسه لاتا بهر بچاڤ

Robert A. Dahl

ئه هف كه سايه تيبه گه هيشتييه قى دهرئه نجامى كه دهسه لات د ناقه را گروپ و چينين جياوازين جفاكيدا هاتيبه جيگرتن و دابه شكردن. چين و گروپين كه خاوهن بارين تايبه تى بين ئابوورى و جفاكى نه. مروث شييت قى شيكردنه وه يا وى بيخيته ناف قالب نوهوم يان ژى چين دا. ل گور ديتنا وى دهسه لات تيته واته يا په يوه نديين دووقولى. رئا. داهل د قى باوه ريدا بوو، كه جفاك هاتيبه دابه شكردن ل ناقه را چه ندين چينان، و پروسه سا راميارى ل ناقه را قان چينان دا هاتيبه دابه شكرن، كه ل هه مبه ر هه قديو سه نگره قه دانه و كونترول هه قديو دكه ن، كه ئه هف ژى دزقريته سه ر پاراستن و خودانده ركه فتن ل

84- Møller, P. Stig, 1999:101

85- Flyvbjerg, B, 1999:113

به رزه وه نديين جياواز د جفاكيدا.⁸⁶ ته وهرهك دى يا كه خاوهن بالكيشييه ل دهف Robert A. Dahl ي قه، ئه و ژى ته رما "كاريه گرى" يه، كه ژ بوى وى و ل گور ديتنا وى وهكى يهك ژ ناقه رووك و تايبه تمه نديين دهسه لاتى تيته ناسكردن و ديار كردن. ئه و "دهسه لات و كاريه گرى" وهكى دوو فاكته رين ب هه هف ره گريدايى دبينييت و دده ناسكرن. رئا. داهل ل قى باوه ريدا بوو، كه جفاكا پيشكه فتى نهك خاوهن ناقه ندهك سه ره كييا دهسه لاتيبه ب وى ئاوايي كه هندهك ديتتهك وهها دياردكه ن. د ژايه تيبا وى ل هه مبه ر قى ژى د زقريت سه ر هندى كه ب ديتنا وى دهسه لاتى چينا هه لبري دراو elite هه ردهم ل بن كونترول دهسه لاتهك ديموكراسيدا يه.⁸⁷ به لام د هه مانكاتا ژى ديتنا ر. ئا. داهل ي كه سه ره چاوه يا وى ژ ليكولينه وه يهك راميارى- جفاكى دهات، هندهك پرسين سه ره كى خستنه بهرچاڤ:

- كيژان چين، گروپ يا كه سايه تى يان كونترول زور گرینگ هه يه ل سه ر جفاكا ناوچه ي (شاره وانى) و كارگيرى يا گشتى؟
- ئايا ل گور كات و ل گور گورانكارى و پيشكه فتن جفاكى گورانكارى ب سه ر دابه شبوونا دهسه لاتيدا تيت؟
- ئايا ئه هف هه مان چين، گروپين، كه بريارين گرینگ دهن ل ناف سنوورين كيشه بين جياواز دا؟
- چ دهسه لات دهن گدهران هه يه ل هه مبه ر بريارين راميارى؟
- و هتد....

ديتن و شروفه كرنا رئا. داهل _ ي سه بارهت ب دهسه لاتى گريدايى رهوشا ئابوورى، جفاكى يه. به ره هه مبه ك وهها ل ناف جفاكه كيدا هاتيبه ئارا كه ل گه لهك ئالييانقه پيشكه فتييه، تايبه تى ژى

86- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 27-37.

87- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 29.

وهيان هيزی هیچ کاریگه‌ری وهیان ژی واتهیا خوه نینه و نامینیت، بیی کو ئامرازین وی هاتبن بکارئانین. وهکی دهرئه‌نجام، دهسه‌لات هنگی تیتته دیتن، که ئامرازین وی که‌قتبته کار و هاتبته بوژاندن. دهسه‌لاتا راسته‌وخوه تیتته واتهیا هندی که A ئامرازین که لهر دستن ژ بوی به‌رژه‌وه‌ندیین خوه بکار بینیت و بقیت که ئه‌وین دی بیخیته بن کونترول خوه دا.

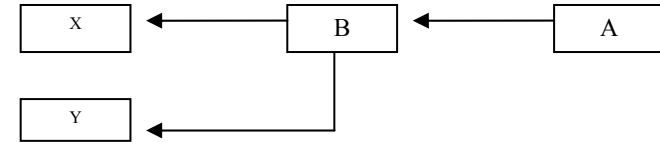
دهسه‌لاتا شه‌شارتی یان نه‌لهرچاف، یان نه‌راسته‌وخوه

Peter Bachrach & Morten S. Baratz

ئه‌ف رهنگ و شیوازه‌یا دهسه‌لاتی بو جارا یه‌که‌م د ساللا ۱۹۶۲ی دا ژ ئالی که‌سایه‌تیین سه‌ری قه هاتییه شروقه‌کرن و وهکی به‌رپرچدانه‌وه‌یه‌ک ل هم‌مبهر دیتن و شروقه‌کرنا دهسه‌لات و هیزئی ژ لایئ روبیرت ئا. داهل قه بوویه. و سه‌ره‌چاوه‌یا لیکولینا که ههردوو که‌سایه‌تی بکارتینن، ب خوه ژی لیکولینه‌وه‌یا روبیرت ئا. داهل قه تیت، که ئه‌و ب ئاوایه‌ک ره‌خنه‌گه‌رانه وهکی خال و بناغه‌یا دهرچوونی سوود ژی وهردگرن. جیاوازی یا دیتن بوچوونین Peter Bachrach & Morten S. Baratz ل هم‌مبهر دیتنا روبیرت ئا. داهل دا دوی لیرینی دا تیتته به‌رچاف که پیرا دبیزن "پرؤسه‌سا رامیاری". لایه‌نین یه‌که‌م پرؤسه‌سه‌ک وها وهکی خاوه‌ن کیماسی دبینن، به‌لام روبیرت ئا. داهل پرؤسه‌سا رامیاری وهکی کینه‌رکی، وهک هه‌قیبا دهسه‌لاتی (بالانس) و خاوه‌ن پرهنسیپین دیموکراسی دبینیت. به‌لام ئه‌ف ژ بوی لایه‌نی دی هه‌تا راده‌یه‌کی دژوار تیتته دیتن، که‌دان ب راستی یا ته‌رما دهسه‌لاتی د دیتنه‌ک وها دا بنن. له‌ورا ژی ئه‌و هه‌تا راده‌یه‌ک به‌رفره هنده‌ک لایه‌نین دهروونناسی و سایکولوژی ل ناف ته‌رما دهسه‌لاتی

ئالی ته‌کنولوژی و په‌روه‌دی. بکارئانینا دهسه‌لاتی ژ ئالی A قه ل هم‌مبهر B گریدایی ناکوکیین د ناقه‌ه‌را ههردو ئالی یان دا یه. تیگه‌هیشتن ژ هیزئی یان دهسه‌لاتی گه‌له‌ک گرینگه، و ئه‌ف ته‌رمه ب ئاوایه‌کی ژی گریدایی په‌یوه‌ندی و به‌رژه‌وه‌ندیین دولایه‌نه یه. لیره‌دا ئه‌و دهسه‌لات و هیز که هه‌یه و تیتته دیتن، د هه‌مانکادا ژی هیزه‌ک وها د پراکتیکدا بکارتیت، به‌ره‌می کاردانه‌وه‌یا لایه‌نی دویه‌مه. له‌ورا ژی لایه‌نی یه‌که‌م هیز بکارئانینیت، ئه‌گه‌ر لایه‌نی دوویه‌م گورانکاری د ره‌وش و دیتنین خوه‌دا بینت.

وهینه ۵: دهسه‌لات: A کونترول یان ژی کاریگه‌ری هه‌یه ل سه‌ر B

A دخوازیت X یه‌لبژیریت؛ B دخوزیت Y یه‌لبژیریت^{۸۸}

ئه‌گه‌ر A وه‌بکه‌ت که B ژ دیتنا خوه په‌شیمان بیت و X یه‌لبژیریت، واته A یه‌ دهسه‌لاتدارییا هندئ هه‌بوویه که B یه‌ کونترول بکه‌ت. ب ئاوایه‌کی که B ل گور خواستین A یه‌ پینگافان باقیت. به‌ره‌م A دهسه‌لاتا راسته‌وخوه هه‌یه ل سه‌ر B. داهل ئه‌ف دایه‌ نیشان دان، که ئامرازین دهسه‌لاتی و بکارئانینا دهسه‌لاتی دوو تشتین جیاوازن. ئه‌و د قی باوه‌ری دایه، که دهسه‌لات

88- Thomsen, Jens. P. F. 2005.31

دبین، که ل ئالی روبرت ئا. داهل څه ئاماژه پي نه هاتپه کرن. ئه و نوکه گرنګی ددهنه څان لایه نان و ئه گه را که ئه و ب ئاواپه که ره خنه گه رانه ل لیکولینا روبرت ئا. داهل دنیرن ژی دزقریته سهر هندی که لایه نین څه شارتی ئین دسه لاتی پتر ئه شکره بکه ن. ب دیتنا وان ژی پرؤسه سا رامیاری خاوه ن پالنه ر و هانده رین څه شارتی motivation ، هه لسوکه وتین ستراته ژی، کیماسی ئین کیبه رکی و هه ولدانه ک ژ بوی هندی که بریارین یاساین داموده زگه هان و هسا داریژن که د بهرژه وهندییا وان دا بیت. و راستیا رهوش و باری رامیاری ژی پیویسته که بیته تیگه هیستن، ئه و ژی پاراستنا بهرژه وهندیین جیاوازی چینین جیاوازه، هه تا بهرژه وهندیین گشتی. و هسا که دیتته ک و هها ب ئاواپه که دبیژن که کیبه رکی.^{۸۹}

که له ک دژواره که ب ریکا بریاردانی څه دسه لاته ک و هها بیته هه لسه نگاندن و دیارکرن، بی کو ژ راستیا مه رامین بریارین رامیاری و یاسایی بیته تیگه هیستن. ئه ف ل جهی خوه دایه که ب ئاواپه که بایه خدار ل دیتنا هه ردو و که سایه تییا بیته نیرین، تایبه تی ژی دهما که ئه و ئاماژه ب کیماسی بین پرؤسه سا رامیاری دکه ن د واری کیبه رکی و گرنګی دان ب خواستین څه شارتی بین دسه لاتی ل ده ف که سایه تیین رامیار، که یه ک ژ پینگا ف و رهوشتین ستراته ژیکین دیارکراون د باری رامیاریدا. هه روه سا ژی ئه و ئاماژه ب کیماسی بین که ل ده ف دارشتنا یاسایی دبین و هکی فاکتور جهی دلته نګی دبین. تایبه تی ژی که بهرژه وهندیین گشتی دبه قوربانین بهرژه وهندیین چین، گروپ و هیان هنده ک که سایه تیین تایبه ت (ئه ف تایبه تی ل ئه مریکا باوه، دهما که کاروبارین لوبی ژ بو پاراستنا

89- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 58.

بهرژه وهندیین فیما و کارخانه بین مه زنین ئه مریکی بینه پاراستن). و هکی بهرهم، کاریگری یا پرؤسه سا رامیاری ل سهر دارشتنا یاسایی، ب ئاواپه کی که یاسا ب شیوه یه کی و هها بیته شو څه کرن و نفیساندن، که د بهرژه وهندیین تایبه تی بین چینه ک تایبه ت بیته پاراستن. ل گور دیتن هه ردو و که سایه تییا گه له ک دژواره که مروف بشیت دسه لاتی میزان بکه ت. ئه و دسه لاتا نه راسته و خو خاوه ن سی شیوازانین خوارئ دبین:

- ۱- بریارده ر دی روژه فی ب شیوه یه کی ئاماده کهن، که چ پیشنیار یان ژی بریار ل دژی بهرژه وهندیین وان نه ئیته پیشنیار کرن؛
- ۲- دسه لاتا نادیار دشیت که بهرته سک بیت ته نیا ژ بوی گروپه ک بریارده ر (یه ک یان دوو نه فەر)؛
- ۳- دسه لاتا ناراسته و خو ده دشیت که گریدایی هندی بیت، که گروپه ک یان چینه ک ژ خواستا خوه وه یان پیشنیارا خوه ، که گریدایی بریارده ران بیت پاشقه بکیشیت.^{۹۰}

90- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 57-65

وینه ۶: Peter Bachrach & Morten S. Baratz – پیناسه‌یین
 دهسه‌لاتی نا- بریاردهر، یان ژی قه‌شارتی^{۹۱}

ئه‌کته‌ر	خواست/به‌ر به‌ست	ئامراز/که‌رسته	ده‌رئه‌نجام
Elite (هه‌لبژیردرا (و) ل هه‌مبه‌ر ئوپوزیسیون	Elite دخوازیت که پئویستین خوه بین تایبه‌تی بپاریزیت	- دهسه‌لات/هیز: ته‌هدید - زورداری/جه‌بر: ئامبارگو - مانییولاسیون: قه‌شارتن و قه‌گواستن	Elite هه‌ول ددهت که خواست/پیشنیای ئوپوزیسیونی داپلوسینیت.

یه‌ک ژ باشتین وینه‌یین که دشیت دهسه‌لاتا قه‌شارتی و نه‌دیار ژ
 بوی مه بده‌ته دیارکرن، وینه‌یا سه‌ریبه. د هه‌مانکاتیدا ژی دیار دکه‌ت،
 که دهسه‌لاتا قه‌شارتی و نه‌دیار ئامازه ب چ چین و توژه‌کی ل ناڤ
 جفاکیدا دکه‌ت. Elite ی کی نه؟ چینک تایبه‌تی نه، که خاوه‌ن
 به‌رژه‌وه‌ندیین تایبه‌تی و گشتی نه، که ب کویر بین ل ناڤ راستیا
 جفاکیدا، ئه‌ف چینه د گه‌له‌ک بواراندا ژ بوی مه ب ئاوایه‌ک باش و
 به‌رفره تیتته رون کرن. چینا سه‌رده‌ست ل ناڤ جفاکیدا، دشیت که
 ره‌وشه‌نبیر، که‌سایه‌تی بین رامیار، خاوه‌ن باره‌ک ئابووری یی
 خورت، خاوه‌ن کارگه‌هین پیشه‌سازی و هتد، ری‌کخراوین تایبه‌تی بن.
 ئه‌ف وه‌ینه‌یه دیسان ژی قی دیار دکه‌ت، که Elite خاوه‌ن چ
 به‌رژه‌وه‌ندیانه، و چاوان دشیت کاریگه‌رییا خوه هه‌بیت ل سه‌ر

91- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 70

پرۆسه‌سا رامیاری و که‌سایه‌تیین بریارده‌ر. له‌ورا ژی ئه‌ف د
 به‌رژه‌وه‌ندییا چینک وه‌ها دایه، که ره‌وشه‌ک وه‌ها بینته ئارا، که
 گروپین ئوپوزیسیونی هه‌رده‌م بن ده‌ست بن وه‌یان ژی خواست و
 دیتنن وان بنکه‌ئن. ستراته‌ژییا سه‌ره‌کی ژی ئه‌فه که Elite کونترول
 وه یان ژی دهسه‌لاتی بیخیته ناڤ ده‌ستی خوه.

ئه‌ف ژی ب ئاوایه‌ک دی دهسه‌لاته‌ک ناراسته‌وخوه وه‌یان
 قه‌شارتییه، به‌لام ژبه‌ر هندئ که چینک وه‌ها ئامراژین بکارئانیا
 دهسه‌لاتی ل به‌ر ده‌ست هه‌نه. بکارئانیا هیز ژ ئالی چینک وه‌ها ل
 هه‌مبه‌ر بریارده‌ران ژ به‌ر هندیییه، که بریارین په‌ژراندی وه‌یان ئین که
 وی بینه په‌ژراندن ژ ئالی بریارده‌ران قه‌ ل دژی به‌رژه‌وه‌ندیین وانه.
 ئه‌و هیزه‌ک وه‌ها بکارتینن، که داخوژین که‌سایه‌تیین بریارده‌ر
 ته‌په‌سه‌ر بکه‌ن.^{۹۲} له‌ورا ژی گه‌له‌ک جارن ره‌وشه‌ک وه‌ها تیتته ئارا،
 که که‌سایه‌تیین بریارده‌ر (پارله‌مانته‌ر، جفاکین شاره‌وانی و هتد)
 بریارین رامیاری و یاسایی هه‌تا راده‌یه‌ک به‌رفره قه‌شارتی ده‌یلن،
 هه‌تا پیشی ل ب کار ئانیا دهسه‌لاته‌ک وه‌ها بیتته گرتن. ستراته‌ژییا
 پینگافه‌ک وه‌ها د هندئ دا تیتته دیتن، که ببیتته هوی سه‌رکه‌قتن و
 هه‌وره‌سا ژی بنده‌ست کرنا خواستین چینا Elite . یه‌ک ژ
 تایبه‌تمه‌ندیین گروپه‌ک وه‌ها ژی هاوپه‌یمانی یا وان دگه‌ل
 دهسه‌لاتدارییه. هاوپه‌یمانییه‌ک وه‌ها هه‌تا وی کاتی به‌رده‌وامه، که
 به‌رژه‌وه‌ندیین دوولایه‌نه بینه پاراستن، وه‌یان ژی یه‌ک ژ قان لایه‌نان
 هه‌ست ب هندئ بکه‌ت، که ئیدی چ به‌رژه‌وه‌ندیین هاوبه‌ش دگه‌ل
 گروپا دویه‌م نینه. له‌ورا ژی هنگی یه‌ک ژ قان چین و گروپان ئیدی
 به‌رده‌وامی د هاوپه‌یمانییه‌ک وه‌ها دا د به‌رژه‌وه‌ندییا خوه دا نابینیت

92- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 63.

و خوه ژ هاوپه‌یمانی دده‌ته پاش و جه‌به‌ی ل هم‌مبهر لایه‌نی دی
 گریډده‌ته، وه‌یان ژی په‌یمانا هاوپه‌یمانی دگهل لایه‌نه‌ک دی دبه‌ستیت،
 که باشت‌ر بشیت به‌رژه‌وه‌ندیین دوولایه‌نه بپاریزیت. Elite د پړانیا
 کاتی دخوازیت که ژ دهرځی دسه‌لاتا رامیاری به‌رده‌وام بیت ل
 سهر خه‌باتا خوه. ل ئەف ژی یه‌ک ژ ستراته‌ژییانه، که په‌یره‌وکرڼ ژ
 سیاسه‌ته‌ک ودها دهرفته‌تا گه‌مه‌یا رامیاری/ئابووری و هه‌روه‌سا ژی
 کولتوری ژ بوی چینه‌ک ودها به‌رفره‌تر دکه‌ت. ئەف ژی ته‌نیا ل
 پیخامه‌تا پاراستنا به‌رنه‌وه‌ندییانه، و ئە‌گه‌ر به‌رژه‌وه‌ندیین گروپه‌ک
 ودها بکه‌فیته بن باندورا مه‌ترسیدا، ئەف گروپ ب ئاسانی بشیت
 یه‌ک‌گرتن وه‌یان ژی هاوپه‌یمانه‌تیا خوه بگوه‌ریت.

ده‌سه‌لاتا نه‌ناس

Steven Lukes

ل ناډ جفاکه‌ک مودهرن و دیموکرات دا لادان ژ پېشنیاران، یان
 ژی سه‌رپېشنیاران دا دهرباس بوون، بی کو دسه‌لاتدار دان پی بنیت
 یه‌ک ژ پیکه‌اتین دسه‌لاتا باوهر پینه‌کری یان ژی دان پینه‌نایی تیته
 زانین. ئەف ژی دزفریته سهره‌ندی که یه‌ک ژ بنه‌مایین سیسته‌ما
 دیموکراسی نیشاندهر و دیارکه‌ری سنوورین ته‌په‌سه‌رکردنه‌وه‌یا
 دهربرپنا بیرورایانه، و هه‌روه‌سا ژی ههل و مه‌رجین دیارکراوه، که
 پیویسته دهرگه‌ه‌فهری بیت ژ بوی دهربرپنا بیرورایین ئازاد. ئەف
 ژی وه‌کی پره‌نسیپه‌ک ژ پره‌نسیپین دیموکراسی تیته زانین، که
 پیویست دبیت هه‌می بیرورای دهرفته‌تا هندی هه‌بن، که ناډه‌روکا خوه

دیاربکه‌ن. لوکیس د قی باوهری دایه که دسه‌لات و هیز شیت
 به‌ره‌می هه‌بوونا ناکوکیین ئاشکه‌را ل ناډ جفاکیدا بیت، و د
 هه‌مانکادا ژی وکی قایلپونه‌ک دروستکراو بیت. واته هیز و دسه‌لات
 دشیت گریډایی ناکوکیین شاراوه و دهرنه‌که‌فتی بیت latent conflict^{۹۳}
 ئاماژه ب قی ژی هاتیبه کرن، که دسه‌لات خاوه‌ن ناکوکیین
 به‌رچاڤه و نه‌ک ته‌نیا ناکوکیین فه‌شارتی. یه‌ک ژ خالین سهره‌کی و
 ناډه‌روکا شوډه‌کرنا ته‌وه‌را " دسه‌لات" ی ل دهف لوکیس فه "
 ناکوکیین فه‌شارتی" نه، که گرنگیه‌ک تاییه‌تی و ناډه‌ندی ل دهف
 لیکولینه‌وه‌یا لوکیس سه‌باره‌ت ب تهرم و واژه‌یا "هیز" هه‌یه. ئەف ژی
 دزفریته سهر هندی که ئەو تیگه‌هیشتنا "هیز و دسه‌لاتی" ب ناکوکی و
 پره‌سپکه‌تیفا قایلپوونی فه گریډده‌ته. واته ل دهف وی تیگه‌هیشتن ژ
 دسه‌لاتی یه‌کده‌نگی و ناکوکیین که ل دهف تهرمه‌ک ودها هه‌یه یه‌ک ژ
 به‌شین قی شوډه‌کردنییه، به‌رجه‌سته دکه‌ت. ل دهف لوکیس ئەکته‌ر ب
 دوو شیوه‌یان تینه دیتن و تیگه‌هیشتن:

- ۱- تاکی به‌رژه‌وه‌ندیین دیار و هه‌روه‌سا ژی هنده‌ک هوپین دیار هه‌نه،
 - ۲- تاک خوه گریډایی به‌رژه‌وه‌ندیین راسته‌قینه دبیت.^{۹۴}
- ژ بوی کو ئەو باشت‌ر تهرم و شوډه‌کردنه‌وه‌یا خوه ژ دسه‌لات و
 هیز بدته نیشان، وی ئەف تهرم و واژه‌یه ب به‌رژه‌وه‌ندیین تاک فه
 گریډایه. د کاتی که تاک و هاوولاتی هه‌رده‌م ل دوپف به‌رژه‌وه‌ندیین
 تاییه‌تی دگه‌رن و هه‌ول دهن که قان بپاریزن. ل ئالی دی ژی ئە‌گه‌ر
 ئەف به‌رژه‌وه‌ندییه نه ب ئاوايه‌کی گریډایی به‌رژه‌وه‌ندیین گشتی بن،
 تاک هه‌ول دده‌ت، که ب ئاوايه‌کی میکانیزمه‌کی په‌یدا بکه‌ت، که ژ بوی
 گه‌هیشتن وه‌یان ژی پاراستنا به‌رژه‌وه‌ندیین خوه‌یین تاییه‌تی هاوکاری

93- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 89.

94- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 90.

دگل چین و توژک تایبته تی بکته که ب هیز بیت، ئەگەر ئەف بەرژوهندییه نه ل ژیر باندورا بکارئانینا هیز و دەسلاتی بن.⁹⁵ دەسلاتی و بی دەسلاتی د تهرم و تیگه هیشتنه ک جفاکیدا پیکفه هاتینه گریدان. دهسته واژها بی لایه نی یان ژی راستیا بهرژوهندیان objective گریداین جیگر بوونه و هیا بهرژوهندیان تاک ل ناڤ جفاکیدا یه. له ورا ژی ئەف وهکی ناڤه روکا سه رهکییا تیگه هیشتنا هیز و دەسلاتی ل دهڤ لوکیس تیتته تیگه هیشتن. ئەو ل قی ده ری پپیوستی و بیرو پای که تاک دخوازیت ب دهست قه بینیت، ئەگەر ئەف خواستین وی دەسلاتی وهکی دژایه تی ل هه مبه ر خوه نه بینیت. ئەگەر A هه وهل بدهت که B بیخیته بن باندورا کارگرییا خوه، و هه ول دانا A ل دژی بهرژوهندی یان ژی خواستین B ی بیت، و B خواستا A ب جی بینیت هنگی A دهسلات بکارئانیه ل هه مبه ر B یان ژی A خاوه ن کارگرییه ل سه ر کرده و هیا B.⁹⁶

لوکیس د دیارکرن و باشتر شوڤه کرنا قی ته رما هیز و دەسلاتی سوود ژ ته رمین سایکولوژی و دهرووناسی و هرگرییه. ل قی ده ری ئامازه کرن ب پهیره و کرن ژ هیز وهکی ئامرازه کی دیارکراو ژ بوی کونترولی بکارتینیت (کونترولا دیارکراو)، و ههروه سا ژی میتودی ب پیچ و په نا (مانیپولاسیون) شوڤه کرنا دهسلاتی نه ناس ب رهنگه ک فه کری دیارده کته. رهنگدانه و هیا هه ردوو میتودان جیاوازییا د ناڤه را سیسته مین دیموکراسی و دیکتاتوری نشان ددهت. هیز وهکی ئامرازه ک ژ بوی کونترول کرنی پتر د سیسته مین دیکتاتوری دا باوه. کیشه هنگی ژ بوی هاوولاتی روون و ئەشکه ره دبیت، ده ما که

هاوولاتی ههست ب هندی بکته، که ل بن سییه را سیسته مه کیدا دژیت، که کاروبارین روژانه بین وی ب رهنگ و روین جیاواز چاودیری تیتته کرن. د هه مانکاتدا، د سیسته مه ک دیموکراسیدا پتر میتودین مانیپولاسیون بکار تیت. ب قی رهنگی که هاوولاتی ههست ب ته ناهی بکته و د ژیا نا روژانه ههست ب کونترول کره ک فه کری نه کته. ژ بوی لوکیس ئەف گرینگه که تاک نه ئیتته هه رکاندن. ئامازه ب قی دکته، که دیموکراسی هنگی رهنگ و روین خوه ژ دهست ددهت، ده ما که بکارئانینا هیزی دهست پیدکته.

وینه ۷: ناڤه روکا روین/سیمای سییه م بی دهسلاتی (دهسلات و مانیپولاسیون) Steven Lukes⁹⁷

کونترول دیارکراو	مانیپولاسیون دیارکراو	ئارمانج
پیشی رودانا ناکوکیان بکرت - کونترولا ئافه راندنا بیرو پای بکته	پیشی ل هه مبه ر ناکوکی بکرت - بیروراین نوی بینته ئارا/بئافه رینیت	ئارمانج
- سانسور - نایدولوژیکردن/نوژه کردن - سه ره چاوه بین کیم بین نوچه و ئینفورماسیونان - راکرنا مافی ئازادین لیبه رال	- قه شارتن وی یان پیشی ل هه مبه ر به لاقبوونا زانیاری (ئینفورماسیونان) بکرت. - به لاکردنا زانیارین نه راست/دره و - شله ژاوی کردن ب ریکا ره توریک/ ئاخافتن - ته هدی کردن ب ریکا ئاخافتن - پیوه ر بینته هویه ک جفاکی	ئامراز/که رسه ت

97- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 95

95- Thomsen, Jens. P. F. 2005:92:

96- Thomsen, Jens. P. F. 2005:27-37.

دهسه لاتا بنگه هی، یان بنیاتگر

Talcott Parsons ، Anthony Giddens

گهلهک ل سهر فی باوهری نه وهیان ژی هاودهنگن لسهر هندی که، ئەف شیوازه ژ شیوازا " دهسه لات"ی ئاماژه ب خواستا تاکه که سی دکهت، که هیژی (قوهت، ئیجباری) بکاربینیت. هیژ، قوهت، یان ژی جه بهر بنگه و بنیاتا دهسه لاتی پیکت ئینن. دهسه لات نهک ته نیا سروشته که ل دهف تاکی، به لکو ژی وشه یه کا " بنگه هی، بنیاتگر"ی یه. ئانتونی گیدنس د فی باوهری دایه که، پیویسته دهسه لاتا بنیاتگری یان ژی بنگه هین، وهکی چینین جفاکی، ئابوری، ئامرازی به ردهست و بنه رت بیته شروقه کرن. دیسان ژی ئەو ئاماژه ب هندی دکهت، تهرم و واژه یا هیژ و دهسه لاتی ب ئاوایه کی دبیته هوی ب ههرقره گریدانا بنگه و ئەکته ری. ئەف ژی تیتته واته یا هندی که بنگه ه ئەکته ر و که رهسته بین لهر دهست ب شیویه کی ب ههف ره گریداینه، و ژ ههف قهقه تاندنا فان گهلهک دژوراه.^{۱۰۰} ب ههف ره گریدانا بنگه و ئەکته ران ب هاریکاری وهرگرتن ژ " هیژی، راستیا جفاکی لهرچا ف دیار دبیت. واته دناقه را ئەکته ر و بنگه ه دا ژ ههف تیگه هیشتنه گ هه یه، و ئەو دان ب هه بونا ههف دنن. ل دیتنین گور ی. گیدنیس هیژ فاکته رهک روژانه یه و گریدایی رهوش و تیکه لیین ئەکته رین جفاکییه، که د خوازن گورانکاری ب سهر په یوه ندیین جفاکیا بینن.^{۱۰۱} ههروه سا ژی ل گور وی کردار و چالاکی هه ردهم مهرج و گریدایی که رهسته و ئامرازانه. بۆ نمونه، که سایه تیین رامیاری نه شین که یاساین که هاتینه په ژراندن د پراکتیکا ببینن بی کو دهزگه هین کارگیری ل بهر

ل ئالی دی ژی ته رما دیموکراسی ب ئاوایه ک نافه ندی و گرینگ د دیتن و شروقه کرنا هیژ و دهسه لاتی ژ ئالی لوکیس قه جی دگریت. ئەو هیژ و دهسه لاتی د سیسته مهک دیموکراسیکا وهکی په یوه ندیین د ناقبه را به شداریکرن د بوها و نورمین "پروسه سا دیموکراسی و هه سترن ب بهرپرسیاره تی" دبینیت. ۹۸ ههروه سا ژی لوکیس فی دیار دکهت، که هیژ و دهسه لات په یوه ندیین دناقبه را تاکه که س و چینین جیاوازه، و دهسه لاتداری ژی خاوهن بهرپرسیاره تییه. واته ئەو ی که دهسه لات د ناف دهستی خوه دا گرتیه، خاوهن بهرپرسیاره تی یه ل هه مبه ر ئەو ی دی. ژ بوی فی ئەو وه سا دده ته دیارکرن، که سه رکرایه تییا رامیاری دشیت که میتودین جیاوازی ب پیچ و په نا (مانیپولاسیون) ب کار بینیت، به لام د هه مانکاتیدا ژی، ئەف که سایه تییه خاوهن بهرپرسیاره تی یه ک مه ستر و به رفه تره. بۆ نمونه، ژ بهر کو که سایه تییا شالیار/وهزیر خاوهن دهسه لاته ک به رفه (ل گور یاسایا بنگه هینیا دانمارکی §۱۵)، له ورا ژی ئەو بهرپرسه، که زانیاریین راست و دروست پیشکیشی پارله مانی بکهت. ئەو بهرپرسه ژ هندی که ریژدار بیت ل هه مبه ر یاسایی. د سیسته مهک پارله مانتاریسم دا سوود وهرگرتن ژ دهسه لاتی ژ دهرفه ی یاسایی وهکی گهنده لیا دهسه لاتداری تیتته دیتن. هه بونا بوهایین بهرپرسیاره تی سنووران ژ بوی بکارنابینا دهسه لاتی و گهنده لیا دهسه لاتی، و ههروه سا ژی پیشی ل هه مبه ر هه لپه رهستی دگریت.

100- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 110.

101- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 112.

98- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 97

99- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 100

دهست نه بن، و چین و توژین جفاکی نه شین که رایا خوه دیار بکن یان بینه خاوهن کاریگری ل سهر بریارین رامیاری و یاسایی، نه گهر نهف چین و توژنه د چوارچوځه یا ریکخواوه کیدا نه هاتنه ریکخستن. یهک ژ پیوه ریڼ خورت ل دهف دیتن و شوځه کرنا ئ. گیدنیس سه بارهت ب دهسته واژه یا "هیز و دهسه لاتی" د خوری دا تیتنه دیتن.

۱- پیویسته که په یوه نندییه ک راسته و خوه د ناقبه را سهره چاوه و بنیات بیتنه دیار کرن، که څه ژینه ری سهره چاوه/هیزه.

۲- گرینګه که نهف بیتنه زه لال کرن، که هه تا چ راده یه کئ بنیات سهره چاوه ین لهر دهست د ناقبه را چین و توژین جفاکی و تاکه که س به لاف دکت.^{۱۰۲}

نهف پیویسته بیتنه دیار کرن، که شوځه کرنا ئ. گیدنیس بی کیماسی نینه. تایبه تی ژی یا کو گریدایی دهسه لاتا بنگه هین و نابنگه هینه، که ژی دزقریته سهر تاکه که س و په یوه نندیین جفاکین وی. ل فی دهری پیویسته که ناماژه ب فی بیتنه کرن، که کردارا تاکه که س ب خوه گریدایی وی چوارچوځه بییه که په یوه نندیین جفاکی د ناقدا هاتینه نه خشاندن. کردار و ټاکار دوو دیارده یین ژ ههف نه جودانه، د دیتنه ک وها دا. دیتنا تاکه که س د پره سپه کتیفه ک به رفردا و هکی تیگه هیشتن ژ رهگ و ریشه یین جفاکی پیویستی تیتنه دیتن، تایبه تی ژی د واری جفاک ناسیدا.

Talcot Parson دهسه لاتی گریدایی بریارین فهرمی و گشتی دبینت که تینه په ژراندن. نهو د فی باوه ری دایه که ب فی ئاوی پشته فانی، تهف ل ههف بوون و رهوشه ک ته ناهی ژ بوی سیسته م و به شین سیسته می پیک تیت. یهک ژ کیماسی، یان ژی خالین لاواژین فی

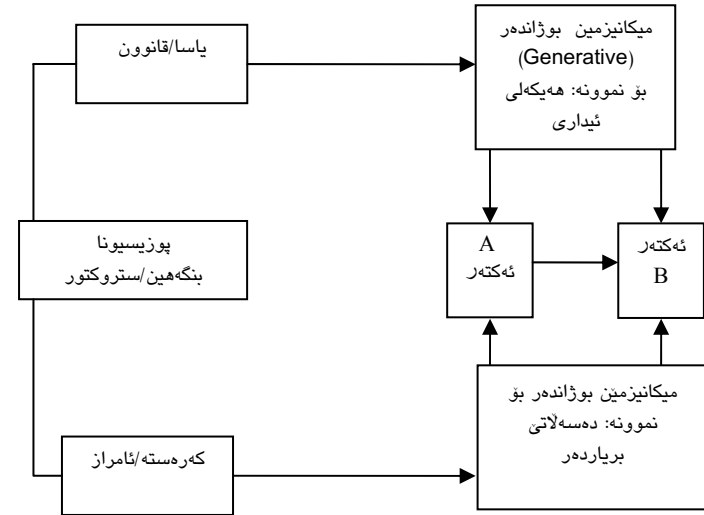
شیوازا دهسه لاتی دهندی دایه، که "دهسه لات" و هکی ئوتوریته تیتنه دیتن و په ژراندن. نهف دیتنه دیار که ری دهسه لاتی و هکی فاکته رهک نه گاتیفه. هه رچه نده که ت. پارسون فی دیار دکت که ل سهر هاوولاتی یه بریارین گشتی بپه ژرینیت (بریارین پارله مانی، جفاکین شاره وانی و هتد)، ب ئاویه ک دی خاوهن ریژ بیت ل هه مبه ر شه رعیه تا بریارین وها، که نهو شه رعیه ته ک وها ل دهف هاوولاتی خاوهن ته یبه تمه ندی دبینیت. دان پی نان ب دهسه لاتی. واته دهسه لات وه یان کاریگری یا تاکه که س ل سهر بریارین گشتی، که نهک د بهر ژه وه نندییا تاکی دانه، بو لایه کئ بیته څه دان.^{۱۰۳} د هه مانکاتا ژی دیتنه وها که ت. پارسونی هه یه ژ هیز و دهسه لاتی وه هاتیتنه بهرچاځ: هیز و هیان دهسه لات واته بریارین گشتی ژ بوی رایا گشتی، که ب فی ئاوی ته ناهی یا سیسته م و به شین سیسته می تهف ل ههف و رهوشه ک ئاسایی پیک تینیت.^{۱۰۴} دیتنا ت. پارسونی سه بارهت ب هندی که هیز و دهسه لات و هکی ئوتوریته بیتنه ناسکرن و دیتن، و هکی یهک ژ لایه نین لاواژین دیتنه ک وها تینه زانین. هیز و هکی دهسه لات په یوه ندی ب ناکوکی و دان پی نانی هه یه. د هه مانکاتا ژی شوځه کرنا هیز و هکی دهسه لاتی چینین جفاکی، تیتنه واته یا تیگه هیشتنا دهسه لات هک رامیاری. دهسه لات نهک ته نیا واژه یه کا دهر وونناسییه، به لکو ژی واژه یه کا بنگه هینه. داموده زگه ه فاکته ریڼ بنیاتنه ر و سهره چاوه یا دهسه لاتی نه، یان ب ئاویه ک دی څه هینه ریڼ دهسه لاتی نه.

103-Thomsen, Jens. P. F. 2005:109-115

104- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 110.

102- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 113

وینه ۸ : دسه‌لاتی بنگه‌هین/ستروکتور وهکی یاسا/قانون و
که‌رسته/ئامراز^{۱۰۵}

دسه‌لاتی ژ ئالی Robert A. Dahl ئه‌مريکی ب ئاوايه‌کی کلاسیکی هاتییه شروقه‌کرنا، و دیسان ژ ب ئاوايه‌ک کلاسیکی ئەف زاراقه‌یه هاتیته دیارکرنا. واته ئەگه‌ر A بشیت که B مه‌جبور بکه‌ت که خواستا A ب جی بینیت، د هه‌مانکادا ئەف نه‌ک فیانا B بیت که کاره‌ک وه‌ها بکه‌ت، به‌لام خوه ژ بوی خواستا A بچه‌مینت، واته A شیبایه که کاریگه‌ری هه‌بیت ل سه‌ر B. ئەف کاریگه‌رییه راسته‌وخوه وه‌کی "دسه‌لات" تیتته ناسکرنا^{۱۰۶}. به‌لام ته‌وه‌را فی ده‌ری دکه‌فیتته ناف چوارچیوه‌یا دسه‌لاته‌ک شه‌رعی و بنیاتگه‌ر (خاوه‌ن داموده‌زگه‌ه)، که د چوارچووه‌یا یاساییدا هاتیته دیارکرنا. بکارئانینا

105- Thomsen, Jens. P. F. 2005: 123

106- Thomsen, Jens. P. F. 2005 :31

دسه‌لاتییه‌ک ژ فاکته‌رین ژیانه‌وه‌و هه‌بوونی یه ژ بوی مروقی. که‌سایه‌تییا رامیاری د شیت د هه‌مانکادا که هه‌له‌په‌رسته‌کی دسه‌لاتییه، د شیت که مروقه‌ک بیت که باری ژيانا هاوولاتی و جفاکی به‌ره‌ف خوه‌شی بییت. ئەفه نه‌ک ئەرکی سه‌رشانی زانستی رامیارییه که ژیانه‌ک خوه‌ش شروقه‌ بکه‌ت. به‌لکو ئەف دیتنه‌که که گریدایی دیتن و ژیانه‌وه‌یا تاکه. ^{۱۰۷} دسه‌لات ب گه‌له‌ک ئاویان هاتییه دیتن و شروقه‌کرنا (تاییه‌تی ژی ئەوین که دفی به‌شی دا ئامازه‌ پی هاتیته کرن)، یان ژی دینین جیاواز و هه‌مه‌رنگ هه‌نه سه‌باره‌ت ب هندی که زاراقه‌یه‌ک وه‌ها سه‌ره‌کانییا خوه ژ کوی وه‌ردگریته. زه‌لالکرنا سه‌ره‌کانییا بین دسه‌لاتی و هیزی، د نافه‌روکا جفاکی داتیته دیتن، چونکه ئەف ل فی ده‌رییه که کیشه و ناکوکیین جیاواز هه‌نه و روژه‌فا ژیانی و باری جفاکی تووشی گورانکاری دکهن.

به‌لام یا کو ژ هه‌میان باشتر هاتییه دیارکرنا و دیتن ژ بوی کو ژ زاراقه‌یا هیز و دسه‌لاتی بیته تیگه‌هیشتن، ژ ئالی Foucault. M زانا و فه‌یله‌سووفی فره‌نسی فه هاتییه روونکرنا. ئەو ب فی ئاوی دسه‌لاتی دده‌ته دیارکرنا "دسه‌لات د نافه‌روک و واته یا وشی دا یه"، واته وشه دیارکه‌ری نافه‌روک، هه‌روه‌سا ژی کوکا دسه‌لاتی یه.^{۱۰۸} دیسان ژی دیارکرییه، که ژ بوی کو مروف ل هیز و دسه‌لاتی بگه‌ریت، پیویسته که ئەو د ناف سنوورین جیاواز دا بیته دیتن و ناسکرنا. ئەو دگه‌هیتته فی ده‌رئنه‌جامی، که هیز و دسه‌لات د هه‌می جفاکییدا جیگره. هه‌روه‌سا هه‌ژی گوتنییه که Michel Foucault دسه‌لاتی وه‌کی ره‌وشه‌ک یا په‌روه‌رده‌کرنا یان ژی socialize یا جفاکی دبینیت. ئەو فی گریدایی ده‌زگه‌ه و ریخه‌راوان دبینیت، و د

107- Møller, P. Stig, 1999:83

108- Flyvbjerg, S.1999: 106/1.

چوارچوڤهيا رهوشهک ودها دا ديار دکهت، که دسهلآت ل هر دهرهکي تيته بهرچاڤ. ل نالييهکي ئهڤ بهشهک ژ جفاکهک ديموکرات و ريکخراوين وي تيته ديتن، و دسهلآت نهک تهنيا بابهتهک نامو و ڤهشارتبييه، بهلکو گرینگه که بيته بهرچاڤ.^{۱۰۹} دسهلآت ل ڤي دهری نازڤريته دهڤ تاکهکهس، بهلکو دهما که دسهلآت دواتهيا وشهيي دا تيته ديتن، وهکي خورترکنا بازنهيين پهيوهندييان تيته ديتن. مهبهست تاکهکهس ئيرو دشيت که دسهلآتدار بيت- ئهگر هاتبيته هلبزارتن، ديکتاتور بيت وهيان ژي دهنگدر بيت- بهلام د کاتهک نهدياردا دسهلآتداريا تاکهکهس دشيت بکهڤيته مهترسيادا و ژناڤ دهرچيت. ژ بهر پيشڤهچوونا جفاکي و رهوشا جيهانگيري بوني که خوه ب سهر جفاکيدا سهپاندييه، شروڤهکردن و روونکردنهوهيا ناڤندا دسهلآتي ب ئاوايهکي پيوستي ب ديارکردني ههيه، بهلام ئهڤ ديسان ژي دژوار بوويه. گرینگيا جيوار بوون و ب ئاوايهک بهرفره تاوتوکردن واژهيهک ودها، دببته هوي گورين ب سهر ديموگرافي يا پاراستنا بهرژهوهنديين تاييهتي و گشتي ل ناڤ جفاکيدا. بوهاداريا پهيداکرنا کانين دسهلآتي و روونکرنا وان، تاکهکهس و هاوولآتي پتر هان ددهت که بهشداری د پرؤسهسا رامیاری و ريکخراوهي و ل سهر ڤي ژي پيشڤهبردنا ديموکراسي بکهت.

شارهواني وهکي يهک ژ دامهزراو بنگههين دسهلآتي ل ناڤ جفاکيدا خاوهن برپاره. کاروئه رکين شارهواني ئيرو ل گور مهرجين پيشکهڤتنی ل ناڤ جفاکيدا، نوژهنکرن و نوپکرنا جفاکييه، که تووشي گورانکاريين گرینگ دببته و تيته بهرفرهکردن. ئهڤ بويه هوي هندي که هاوولآتي ههست ب گریدانا خوه ب شارهواني ڤه بکهت و

109- Thomsen, Jens. P. F.2005:150.

ئهڤينداری يهک تاييهتي ل ههمبهر شارهواني ههبيت ژ دسهلآتا ئهڤهندي- حکومهتي. هويهک ودها ژي خاوهن چهند ئهگهريين خوارينه:

- ۱- دابينکرنا خزمهتگوزاری و پيداويستين جفاکي هاوولآتي پتر بهرهڤ شارهواني هانددهت،
- ۲- ئهندامين جفاکا شارهواني ب ئاوايهکي پتر نيزيکي هاوولآتي نه، که ئهڤ دببته هوي پهريپيدانا دانوستاندني دگهل کهسايهتیین هلبزارتي و راميار (پيشڤهچوونا ديموکراسي)،
- ۳- سنيهم نيزيکييهک ودها دببته هوي کاريگهري ل سهر کهسايهتیین راميار، که هاوولآتي ژي دببته خاوهن برپارو ههستين رامیاری.

چما پيوسته که شارهواني يان ژي دسهلآتداري يا شارهواني بيته بهرفرهکردن؟ د سهريدا ئهڤ دزڤريته سهر پيوستيا جفاکي، د ههمانکاتدا ئهڤ وهکي پهريپيدان ب پيشڤهچوونا ديموکراسي ل ناڤ جفاکيدا تيته ديتن. لاواز بوونا ديموکراسي و پرؤسهسا پيشڤهچوونا باري رامیاری ل ناڤ جفاکيدا، گوران شارهواني بهرهڤ فاکتهرهک کارا ل ناڤندا برپاردهردا پيوستبييهکا ههنوکيا جفاکا کوردبييه. پرسا که ئايا حکومهتا ناڤهندي نهشيت که پيداويستين جفاکي و خزمهتگوزاری پيشکيشي هاوولآتي بکهت، پرسهکه که پتر لايهنگيري و پشتگيري ژ دسهلآتدارييهک ناڤهندي دکهت. د ههمانکاتدا ژي ئهڤ پيوسته که بيته ديارکردن، نهبوونا زانياري ل دهڤ حکومهتا ناڤهندي و بي ئاگاداري ژ رهوشا جفاکي، که خوه ل ناڤ سنوورين شارهواني و پاريزگاراندان جيگر کربييه، بايهخداره و فاکتهرهک گرینگه که پشتگيري ژ دان پي نان ب شارهواني يان وهکي فاکتهر و

ئەكتەرەك سەرەكى يىن جفاكى دكەن، كە بىنە ناسكرن، د ھەمانكاتدا ژى دەسلەلاتا ناڧەندى ۋەكى ئالتەرناتىڧ ژ بوى رىڧقەبەرى پىۋىستە كە گرنگى بدەتە شارەوانىيان. گرنگى نەك تەنيا ب وشە بىت، بەلكو ژى بارى ژ بوى شارەوانىيان برەخسىنىت، كە شىانا خوە نىشان بدەن. ئەڧ ژى تەنيا ھنگى دبىتە راستىيەك، دەما كە دەسلەلاتارىيا ناڧەندى مافى برپاردانى ۋ بجى ئانىنا پرۆژە ۋ پىنگاڧان ژبوى شارەوانىيان بەرتەسك نەكەت.

دكاتى خوە دا، دەما ل ساللا ۱۹۷۰ دانماركى پىۋىستى ب رەفورمەك گشتى ۋەكى پىنگاڧەك رەوا زانى، كە دەسلەلاتى جفاكىن شارەوانى ۋ ئەنجومەنى پارىزگارن بەرفرە بكەت. ئەڧ ژى ل بەرچاڧ گرت كە پىۋىستە دەزگەھىن كارگىرى تووشى گورانكارىين بنگەھىن بكەت، ۋ بارى گشتى بى جفاكى د ناڧبەرا شارەوانى ۋ پارىزگارن ل ئالىيەكى ۋ ل ئالى دى دەسلەلاتا ناڧەندى دابەش بكەت، چوار خالىن سەرەكى كە ل خوارى دا ئاماژە پى ھاتىيە كرن ل بەر چاڧ گرتن:

* ئەركى دەزگەھان (شارەوانى، پارىزگار ۋ حكومەت) ب ئاوايەك رىك ۋ پىك، ۋ بەرفرە، كە بەرپرسىارى يەك ئابوورى ھەبىت بىتە رونكرن. د ھەمانكاتدا ژى خوە نىزىكى ھاوولاتىيان بكەت.

* پىۋىستەكە دەزگەھىن پەيوەندىدار بشىن توانايا ئابوورى ۋ بەرپرسىارەتى ھەبن.

* ھەول بىتە داین كە بوروكراتى ۋ كارگىرىيا بەرتەسك بىتە گورپىن/نوژەنكرن ۋ، چارەسەركرنا كىشە ۋ دارشتنا پلانان ۋ بەرپرسىارەتى تەنيا ل ناڧەندەكى بىتە كوم كرن.

* بودجەيەك ژ بوى شارەوانى ۋ پارىزگارن بىتە دارشتن (ئەڧ بودجە ل گور نەخشەيەك زەمەنى (يەك سال) دانوستاندن ل سەر بىتە كرن).^{۱۱۰}

ژ بوى كو تەوھرا بوروكراتى ل ناڧ جفاكىدا پتر بىتە زەلالكرن پىتر بوگاسون ئاماژە دكەت سەر ناڧەرۇكا كىشەيەك ۋەھا، ۋ بوونا بوروكراتى ۋەكى كىشەيەك قەلس ۋ بەرتەسك ل ناڧ جفاكى ددەتە دياركرن. رەوشەك كە بۆيە ھۆى خولقاندنا كىشەيىن مەزن ژ بوى دەسلەلاتارى يا ناڧەندى.^{۱۱۱} لەورا ژى رەفورم ل ناڧەندا بەشىن دەسلەلاتارى ل ناڧ سنوورپن شارەوانى، پارىزگارى ئىرۇ ل گور پىشكەفتنا تەكنىك ۋ زانىارى ژ بوى جفاكىن ۋەكى كوردستانى پىۋىست تىتە دىتن. بەلاڧكرنا دەسلەلاتى د جھى خوە دايە، نەك تەنيا ژ بوى دەسلەلاتاران. بەلكو ئەڧ تىكلىين د ناڧبەرا ھاوولاتى كە راستەوخو تىكلى ۋ پەيوەندى ب سىستەما ب رىڧقەبەر (كارگىرى) ھەيە ب ئاوايەك دى ۋى بىنىتە بەرچاڧ. رەفورم دبىتە ھۆى نىشان دانا ۋىنەيەك نوى ژ سىستەما كارگىرىيا گشتى، كە ھەست پى تىتە كرن تووشى گوران بوويە. ب پىچەوانەڧە رەفورم دەزگەھەك بەرفرە ۋ خاۋەن رىكخراۋ تووشى نوژەنكرن دكەت، كە كار ۋ چالاكىيان ب ئاوايەك باشتر ب رىڧقەبىت، د ھەمانكاتدا رەفورم دەرفەتەك باشتر ددەتە دامودەزگەھان كە گورانكارى ب سەر خوە دا بىنن ل گور پلان ۋ نەخشەيىن درىڧخايەن ۋ كورت خايەن. رەفورم دبىتە ھۆى كە سىستەمەك پىشكەفتى، بوروكراتىيەك چالاك ۋ كارا (پروڧىشيونال)، پروسەسەك دىموكراسى ۋەكى جىگر ۋ ئالتەرناتىڧ ژ بوى

110- Salomosen, S.1997: 5.

111- Bogason, P. 1996: .

سیستمهک قهلس و خاوهن کارایهک سنووردا بیته کار.^{۱۱۲} ره فورم گورانکاریین کارگیریین داموده زگه هین میری یه. ره فورم دبیته هوی هندی که شیوازی ریکخراوهی، پروسهس و ئیدولوژییهک نوی بیته دارستن، که ده زگه هین کارگیری ب ئاویهک باشتر و کارا کاروبارین میری ریقه بین.

ریکخراو د پره سپه کتیفا ره فورمیدا وهکی ئامراز تینه دیتن. ره فورم وهکی کلیلا ئارمانجین نوی، دارستنک نوی، کارایی و خواهشبینی تیته دیتن. بی کو بریارهک رامیاری که خوه د چوارچوڤه یا بریارهک یاسایدا جیگر کریبیت، ره فورم گه لهک دژواره که پینک بیت. چونکه ئهف، یاسایا کارگیری به لافکرنا دهسه لاتی، ئه رک و فه گوهاستن دهسه لاتی ژ ناڤه ندهکی بو ناڤه ندین دی وهکی ناڤ سنوورین دهسه لاتا شارهوانی و پاریزگارن ب ئاویهک به رفره تووشی نوژهنکرن، د همانکاتدا ژی تووشی نه خواهشی دکته. ئهف پیویست دکته. شارهوانی ب به رفره بونا سنوورین دهسه لاتی ب خوه دبیته خاوهن کاریگه ریبهک گشتی که هم به ره هم هینه ری بریارانه و هم ژی بریاران دپه ژرینیت. وهک ئه کته رهک سهرهکی د جفاکیدا، شارهوانی ههست ب بهرپرسیارهتی یهک به رفره تر دکته. ئهف ژی دزفریته سهر هندی که ئه و ب خوه بریاردهره و ئاکامین بریارین نه دروست ژی دی ژ بوی بهرپرستین رامیارین جفاکا شارهوانی گران ته مام بیت. دشیت که هاوولاتی د ههلبزارتنهک داهاتیدا دهنگی متمانه بی پی نه دته. دهما سنوورین دهسه لاتی شارهوانی به رفره هتر دبیت، ل رهخ بارهک وهها، کارگیری و بوروکراتییا ده زگه هان خورتی و گرانی یهک مهستر دخیته سهر شانی شارهوانییان که بایه خه داره.

ب وهرگرتتا سه رخوه بوونا خوه ژ دهسه لاتا ناڤه ندی، شارهوانی وهکی ئه کته رهک پیشکیشکه ری خزمه تگوزاری و ههروهسا ژی داینکرنا پیداو بیستین جفاکی (پیتر بوگاسون) ل ناوچه یا بن دهسه لاتا ویدا هم د بیته جهی متمانه یا هاوولاتی و هم ژی زانیاریهک مهسترو پته وتر ژ دهسه لاتا ناڤه ندی به ره هف دکته.^{۱۱۳} جفاکین پیشه که قتی و جفاکین که ههتا راده یهکی بایه خ ب سیستمهک فه کری ددن ژ بوی چاره سهرکرنا کیشه هین جیاوازی جفاکی و بکارخستنا ئامرازین نوی قی - نوژهنکرن و ره فورم - پیویست دبیین که گورانکاری د ستروکتورا خوه دا بکن.^{۱۱۴} ئهف خالا گورانکاری یان، یهک ژ خالین سهره کییه که د شیت ل گور دیتنا پیتر بوگاسونی بشیت چاره سهرییا کیشه هین جفاکی بکهت یان ژی ریکه چاره یهک نوی بیخیته بهرچاڤ. ل ئالی دی ژی گورانکاری ب سهر ریکخراوین میری، که ئه گه را وی ژی ره فورم بوویه، دبیته هوی گورانکاری بسهر کاره کتهر و ناسنامه یا ریکخراوهی، واته بوها و نه ریین بنگه هین تووشی گورانکاری دبن و رهنک و رویهک نوی و ناسنامه یهک نوی وهردگرن.^{۱۱۵}

جهی ئامازه پی کردنییه که ئهوا ل دهف بوگاسونی بایه خداره، میکانیزما په یوه ندین ده زگه هین میرییه که راسته و خوه تیکلی ب هاوولاتی فه هه نه. ئه و ژی کارگیریا گشتی یان ژی سیستمه ما بوروکراسی یه. دهما باس ل سهر سفکرنا دهسه لاتا ناڤه ندی و به رفره کرنا دهسه لاتی شارهوانییان تیته کرن، ئهف ل دهف بوگاسونی فه گرنک تیته دیتن، که کیشه ناکوکیین که د ناڤه را دهسه لاتا ناڤه ندی

113- Bogason, P. 1996:60

114- Bogason, P. 1996: 8

115- Brunsson, N. & Olsen, J. P, 1990:16.

112- Brunsson, N. & Olsen, J. P, 1990:55

و شاره‌وانیان دا هه‌یه، کاریگه‌رییا خوه هه‌یه ل سهر په‌یوه‌ندیین د ناڅه‌را ده‌سه‌لاتارییا شاره‌وانی و هاوولاتی دا. ل ئالییه‌کیدنا ب هوی ئه‌و زیره‌کی و شاره‌زاییا که شاره‌وانیان بده‌ستځه ئانییه د کاتی چاره‌سهرکرنا کیشه‌ییین ناوچه‌ی و پیشکیشکرنا خزمه‌تگوزارییان، هاتییه دیتن که ده‌سه‌لاتا ناڅه‌ندی خواستییه که ده‌ست د کاروباریین شاره‌وانیان وهرده‌ت و کارگیر بیت ل سهر بیرځه‌به‌رییا شاره‌وانی. بوگاسون پینگاف وه‌یان ژی سیاسه‌ته‌ک وه‌ها ژ ئالی ده‌سه‌لاتارییا ناڅه‌ندی څه وه‌کی ریکه چاره‌سهری نابینیت. به‌لکو ئه‌و څی گه‌له‌ک باشتر دبینیت که شاره‌وانی وه‌کی ئه‌کته‌ره‌ک سهره‌کی د ناڅ جڅاکیدنا ب ئاوايه‌کی به‌ربچاڅ بیته پیش.

ئه‌څ دیاره که ژ ئالی ده‌سه‌لاتا ناڅه‌ندییه هنده ئاسته‌نگ لهر ریکا شاره‌وانی تینه داین، ده‌ما که بارئ ئابوری دبیته روژه‌څا په‌یوه‌ندیین دووقولی. وه‌ک هویکه بالکیش ته‌وه‌ره‌ک وه‌ک یا ئابووری زه‌بر و گرنگی، و هه‌روه‌سا ژی پته‌و‌یونا ده‌سه‌لاتا ناڅه‌ندی ل هه‌مبه‌ر ده‌سه‌لاتا خودموختارو به‌رته‌سک یا شاره‌وانی نیشان دده‌ت. ده‌سه‌لاتا ناڅه‌ندی ب ریکا به‌رپرسیین رامیاری و کارگیریا ناڅه‌ندی ئاسته‌نگین وه‌ها دئافه‌رینیت، که د هه‌مانکاتدا ئه‌څ به‌رپرسیین کارگیریا ناڅه‌ندی نه ریکه چاره‌سهرییه‌ک هیژا ببینن.^{۱۱۶} ل ئالی خوه ئه‌څ دیتنا پیتر بوگاسونی، سهره‌رائی بالکیشی و بایه‌خداری، ته‌وه‌رک نوی دخیته سهر کیشه‌یا ده‌سه‌لات و هیزی دناڅه‌را دوو ئه‌کته‌ریین ده‌سه‌لاتدار، حکومه‌تا ناڅه‌ندی و جڅاکا شاره‌وانی، هه‌روه‌سا ژی شیوه‌یا به‌لافکرنا ده‌سه‌لاتی. پیشکه‌فتن د کارگیریا حکومه‌تی و به‌لافکرنا ده‌سه‌لاتی وه‌کی سفکرنا ئه‌رکین ل سهر شانی ده‌سه‌لاته‌ک

116- Bogason, P. 1996:10

وه‌ها ره‌ها تیته دیتن.. دکاته‌ک وه‌ها دا کارگیری گشتی و ده‌سه‌لاتا رامیاری ل ناڅ شاره‌وانیان ئاماژه ب کیشه‌یه‌یا ناکوکیین ده‌سه‌لاتی دکهن. ئه‌څ ناکوکی، که‌وه‌کی کیشه تیته ناسکرنا خاله‌ک خاوه‌ن یا خوه‌یه ول څی ده‌ری ئاماژه پی تیته کرن. ئه‌و ژی فاکته‌ریین ده‌ره‌کی نه، که کارتیکرنه‌وه‌یه‌ک به‌رفره ل سهر برپاریین ده‌سه‌لاتداری - هه‌م ل ناڅ سنووریین شاره‌وانی و هه‌م ژی ل ناڅ سنووریین حکومه‌تی. کیشه‌یه‌ک وه‌ها ره‌نگه هه‌می ریکخراوان ژی هه‌مییز بکه‌ت- یا نه‌څه‌ندی هه‌نه. کارتیکرنه‌وه‌یه‌ک که ژ بوی نوژه‌نکرنا و سهرل نوی ئافادانکرنا هه‌یکه‌لی ریکخراوی وه‌کی فاکته‌ریین ده‌ره‌کی ئین گرینگ تینه دیتن و مفا ژی تیته وهرگرتن. وهرگرتنا مفا ژی ئه‌گه‌ر راسته‌وخوه کاریگه‌ری نه‌بیت ل سهر چاوانیا ریکخستن و ئافادانکرنا ریکخراوه‌ی، ژ بوی کو ئه‌څ فاکته‌ره‌نه نه‌بته هوی ئاسته‌نگ چیکرن و خاوه‌ن کاریگه‌ری، ریژ ل وان تیته گرتن. ئافادانکرنا هه‌یکه‌لی بریځه‌بردنی ئه‌رکئ ده‌سه‌لاتداریین ناڅه‌ندییه، که دبیته هوی ژ هه‌څ قه‌تاندن و ژ نویځه به‌رفره‌کرنا یان ژی څه‌گوه‌استنا ده‌سه‌لاتی بو ناڅه‌نده‌ک دی. څه‌گوه‌استنا ده‌سه‌لاتی د هه‌مانکاتدا ژی دشیت ب ئاوايه‌کی نه‌گه‌تیڅ کارگیر بیت ل سهر گورانکاریین ریکخراوه‌ی، که هاوکاری و ب ریځه‌برنا ده‌سه‌لاتی تووشی قه‌لسی دکته.

ئه‌څ ئه‌رکه که ل سهرشانی حکومه‌تییه، وه دکته، حکومه‌ت میکانیزمه‌ک لاستیکی داریژیت، ئه‌گه‌ر هاتوو گورانکاری که‌فته ناڅ کارگیری و شیوازیین په‌یوه‌ندیین ده‌سه‌لاتی تووشی ئاسته‌نگ بوون، د ره‌وشه‌ک وه‌ها دا هه‌ست ب کیماسی و قه‌لسی ل ناڅ هه‌یکه‌لی ریکخراوه‌ی نه‌یته کرن. ل څی ده‌ری راسپاردنا ئه‌رکان و څه‌گوه‌استنا

بوون. تايبه تي ئەف پيويسته كه ب ميكانيزمي خو، دگهل لايهن و ريكراوين راميارى و پارلهمانى، و دگهل پارتين ئوپوزيسيونى ژى مژارهك وها بيته تاوتوكرن. ئەو ئاماژه دكهت سهر بريارين راميارى. تايبه تي ژى گهلهك ژ وان وهكى بريار، ئاكامين مهزن و گرینگ هه نه ل سهر جفاكى و تاكه كه س. ئاكامين كه گريداى پرۆسه سين راميارى و گورانكارين جفاكى نه.^{۱۲۰} ژ بوى نيلس وهكى ئابورى ناس ئەف ژيهاتييه و دجهى خوهدايه كه پرۆسه سا دارشتنا بهرنامهين داهاى نرخاندهنهك هيژا ههبيت كه جفاك بشيت ل ئاستهك بهرزدا پرۆسه سهك وها ل سهرشاني خوه هه لگريت، و ئەف وهكى پيداويستيهك جفاكى تيته ديتن كه ره فورم بينه كرن و بيته هوى بهر فره كرنا سنوورين دهسه لاتا شاره واني يان.^{۱۲۱} هويكه وها شاره واني دكهته خاوهن دهسه لات و برياردهر دكار و ئهركين كه دكه قنه سهر ئهستويي شاره واني. ئەف شاره وانييه كه هاوولاتي خوه گهلهك نيزيك لى دبيني و ل ئالى ديقه ژى شاره واني خاوهن زانيارين هيژا نه ژ بوى چاره سهركرنا كيشه بين ناوچه ي.

120- Nedergaard, J. Niels. 2000:30
121- Nedergaard, J. Niels. 2000:32

برياران ژ ئالى حكومه تي بوى ناف سنوورين دهسه لاتا شاره واني و پاريزگارن، وهكى پينگاقهك ژيهاتي دقوناخا يه كه م ژ بوى دهسه لاتدارى گرینگ تيته ديتن، و ل ئالى دى ژى نرخاندهنهك هيژا وهر دگريت ل ناف جفاكا.

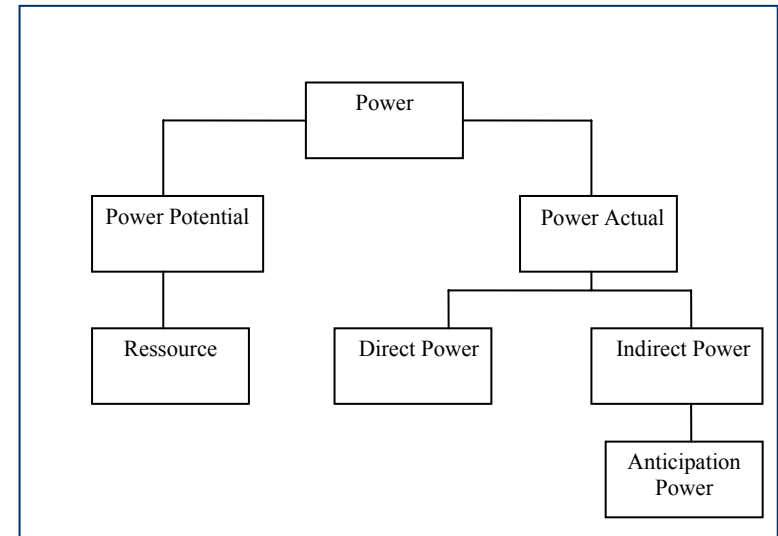
د ديتن و شروقه كرنهك وها دا، پاول سفينسون خوه دخيته رهخ ديتن و شروقه كرنا بوگاسونى. ئەو ژى هاودهنگه سه بارهت ب دياردهيا ره فورمان كه دزقريته سهر دابه شكرنا دهسه لاتى د ناچه را ئه كترين جياواز ناف سنوورين ناوچه يهك دياركراودا. به لام ئەو (سفينسون) ب خوه قى ديار دكهت كه كيمكرنا دهسه لاتا نافه ندى و پتر بايه خ دان ب كار و ئهركين شاره واني، ب خوه هاندهر كه ژيهاتي يه ژ بوى شاره واني كه پتر ههست ب بهر پرسيارى ل هه مبهر پيشكيشكرن و داينكرنا پيويستين گشتى ژ بوى هاوولاتي يان ژ حكومه تا نافه ندى بكهت.^{۱۲۷} وهك پيداچوونه كى ژى ديسان ئەف زيده ژ دهر قيه ئەگه ر ئاماژه بي نه ئيته كرن، پيدفييه كه حكومه تا نافه ندى پشتگيرى ژ بهر فره كرنا دهسه لاتى و ل دارخستنا ره فورمهك گشتى بكهت، ب ئاوايه كى دهسه لات ل ناف بهينا فاكترين جياواز، حكومه تا نافه ندى، پاريزگارن و شاره وانيدا بيته دابه شكرن.^{۱۲۸} مه يقه و بهر هه مى ره فورمان د داويدا دزقريته سهر سفره يا حكومه تا نافه ندى. نيلس يورگن نيديرگورد^{۱۲۹} دبيژيت، پينگاقهك وها بي كيشه نين. ئەو ل سهر قى باوه رتيه، و پيشنيار دكهت، باشته ره كه دهسه لاتداريا نافه ندى پيشينيا ئاسته نكين بهرچاڤ نه كرى بكهت، ئەگه ر هات و پينگاقين نوى ژ بوى ره فورمان تووشى ئاسته نگان

117- Svendsen. P. 1992: 21
118- Bogason, P. 1996:30
119- Nedergaard, N. Jørgen. 2000:30

۴- دیموکراسی:

"ئز نل ل گہل وئ مہ (باوہری پی نینہ) ئہوا کود تو دبیژی (بیرو رای)، بہلام ئہز دئ ہہتا مرنا خوہ پالپشتی مافی تہ بم (پشتگیری)، ئہوا کود تو دبیژی و تہ باوہری پی ہہیہ." فرانچویس م. ا.د. قولتاییر¹²².

سہرہچاودیا وشہ و زاراقہیا دیموکراسی کوکا خوہ ژ ئاتینا کہفن(یونان) تیت، و ل قی دہری بوو، کہ ژ بوی جارا یہکہم دیموکراسی ہاتیہہ بکارئانین، لہورا ژی یونانا کہفن وہکی لاندک و پەرودہدہکاری دیموکراسی بوویہ و ہاتیہہ ناسکرن. دیموکراسی ب خوہ ہہم وہکی وشہ و ہہم ژی وہکی بیروکہ، بابہتہک بہرفرہہہ، و شروؤقہ کرنین جیاواز سہبارہت وئ ہہنہ. ئہف گہلہک گرینگہ کہ ئامازہ پی بیتہکرن کہ شروؤقہ کرنا دیموکراسی و تیورین رامیاری، ل رەخ قہژی جیاوازیین کہ دناقہہرا تیورین رامیاری ہہم سہبارہت ب ب کارئانینا زاراقہیا دیموکراسی و ہہم ژی سہبارہت ب ہندئ کہ چاوان زاراقہیہک وہا بیتہ تیگہہیشتن داہنہ. ژ بہر گرنگیا بابہتا دیموکراسی و پیشکہفتنا جیہانی و ہلوہشاندا دیوار و سنوورین د ناقہہرا وولات و نہتہوہیین جیہانی ئہف ناکوکیہ نہ تہنیا بوینہ بابہتہک زانستی، و راستیا جفاکی رنگ و رویہک دی نیشان ددہت. رەوشہک وہا دسہریدا، سہرہلدانہک نوی پیکئانیہ، ب ئاویہکی کہ شیوازیین دیموکراسی ب رنگہگ بہرفرہہ و وہکی پتہو بوون ژ بوی لیکولین و تاوتوکرن جفاکی دہرفہتہک نوی خستیہ بہردہست. ہہمی شیوازیین دیموکراسی سہرہرایئ تیکلیین تیورین زانستی ب

122- Francois Marie Arouet De Voltaire(1694-1778).

راستیا جفاکی ڤه، مروڤ دشیت بیژیت که تیکه لی ب تیگه هیشتین تیورین زانستی دگه هه ڤه نه. ل داویدا ژی هاوده نگیا که د ناقبه را تیورین زانستی هه یه- وهکی راستیا جفاکی- پتر نیژیکی هه ڤه دهن، هه تا کو راستی و وینه و کوکا ناکوکیین دناقبه ر دا بینه دیار کرن.

د رهوشهک وهها یا جفاکی، که دیتنا جیاوازی د ناقبه را تیورین زانستی بین دیموکراسی دژواره بیته دیتن. هوپ ڤی دزقریته سهر به رفه بوونا دیاردهیا جیهانگیریبوونی ل داوی چه ر خا ۲۰ ان و دهسپیکا چه ر خا ۲۱ ان. ب خوه ئیرو تیگه هیشتن ژ دیموکراسی هاتییه واته یا ریزگرتن ل مافی تاک/ مروڤی، نازادیبین رامیاری، و پشته ڤانی و پشتگیریا یاسایی. یا کو گرینگ تیته دیتن، ته که زکرنه بابته دیموکراسی ل سهر دوو ژ بابته تین سهره کی و پره نسپییه. ئه ڤ هه ردوو بابته نه: یه که م دیموکراسی ده رگه ه ل بهر به شداری بوونا تاک ڤه که ت (رهنگ و رویهک رامیاری)، و دوویه م تاک بیته پاراستن و ریژ ل پاراستنا مافین بنگه هین بین تاکی بیته گرتن (رهنگ و رویهک یاسایی). ئه ڤ هه ردوو بوینه ته وهره دیموکراسی د جیهانهک جیهانگیربوئی ل دهسپیکا چه ر خا ۲۱ دا. ته وهرهک دی ژی که نهک ژ ده رڤه ی بابته نییه، دهسته واژه یا ژیا نا جفاکییه، که دزقریته سهر دابینکرن و پیکناینیا ده رڤه تا ژیا نهک وهک هه ڤ ب ناڤی and social economic security. ئه ڤ واژه پتر ل وه لاتین که خاوهن سیسته مهک ته ناھیا جفاکی، بکارتیت و ژ بوی بهرپر سین جفاکی ته ناھیا جفاکی ب بارئ نابووری ڤه گریدایه. ههروه سا ژی پیشکه فتنا جفاکی و سوود وهرگرتن ژ بو نیه یا تاک د دابینکرنه بارئ نابووری ژ بوی تاک و جفاکی ب گشتی دبینن. هه ولین جدی تینه داین که ئه ڤ

رهوشه به ردهوام بیت. سیسته مهک وهها تاییه تی ل وه لاتین سکاندیناڤیا پهیره و ژیتیته کرن و ب ناڤی welfare state هاتییه ناسکرن. دیسان ژی جیاوازیین بنگه هین و سهره کی د ناقبه را وه لاتین که خاوهن سیسته مهک وهها نه دا ئارا دا هه یه، تاییه تی ژی د ناقبه را وه لاتیک وهکی دانمارک، فرهنسا، ئالمانیا، و هند. ئه ڤ واژه یه زامنکرنه بارئ گوزهرانا تاکه ل ناڤ جفاکیدا، که ئه و ژی دهسه لاتدار خوه لی بهرپرس دبینیت. به شدار بوونا تاک د جفاکیدا وهک هوپهک گرینگ ژ بوی پیشخستنا جفاکی تیته دیتن. به ره ڤاژی ڤی ژی کیماسی و تهنگاسی د پرؤسه سا دیموکراسی و ئاستهنگ خستن د به شدار بوونا هاوولاتی د پیشخستنا پرؤسه سهک وهها دا، د دشیت جفاکه کی بیخیه رهوشهک وهها دا، که بیته هوپ پیکهاتی ناقه ندین ده رگه گرتی، که ته نیا ژ بوی هندهک که سان- که هنگی باس ل سهر دیموکراسی نائیته کرن، به لکو ئولیگارش ی دکه ڤیته مهیدانی- که بهرژه وندیبین تاییه تی هه نه. ئه گه ر پیشکه فتنا جفاکی بیخینه چوارچوڤه یا پیشکه فتنا بهرژه وندیبین چینهک وهها. رهوشهک وهها تیته واته یا پهیره وکرن ژ دیموکراسی ب شیوازی ئولیگارش ی، که ته نیا جفاکی و هاوولاتی تووشی نه هامت و بی بهرپرس یاره تی دکه ت. دیسان ژی دبیته هوپ ناکوکیین گه لهک به رفه ل ناڤ جفاکیدا، تاییه تی ژی بارئ نابووری. وه لاتیک که خوه دیموکرات دبینت و ل سهر بنگه ها دیموکراسی هاتییه ئاڤادانکرن خاوهن ستراته ژین جیاوازه، که دبیته هوپ زامنکرنه ژیا ن و ههروه سا ژی گوزهرانا هاوولاتی وهکی یهک ژ ئه رکین سهرشانی خوه دبینت و سوود ژ میکانیزم و سیسته مین لهر دهست وهردگریت. واته تاک د سیسته مهک دیموکراسی دا: خاوهن بهرپرس یاره تی بیت (مافی مروڤ

و دیموکراتی ب ههف ره گریدایه، و ژ بوی هاوولاتیان بوهاییان (وان)، نیونه راتی کرن (سه بارهت ب تیکلیین جفاکی و بیروپاییان گشتی). ههروهسا ژی دیموکراسی وهکی فاکته رهکی سهرهکی وهکی بهردی بناخهیا ژ ههف تیگه هیشتنی د نابقه را چینین جیاوازیین جفاکیدا بیته دیتن. دیموکراسی د وی کاتیدا شیت که خورت و پته و بیت، واتهیا واژهیا دیموکراسی هاتیبته تیگه هیشتن و زه لاکرن. ئەف ژی گریدایی فاکته ریڼ زانیاری و یاساییه، که پالنه ری وان ژی ریڅخراو و پارتین رامیاری نه.^{۱۲۳}

ژبانه ویا دیموکراسی

هه ل کوک Hal Koch ناڅی قه شه یهک دانمارکیه، که رولهک مهزن و تاییه تی هه بوویه ل سهر دیار کرن و شروڅه کرنا دیموکراسی ل ناڅ جفاکا دانمارکی دا. هه ل کوک ب ئاماژه پیکرن ل سهر روداویین که د میژوویا ئورویا دا روی دانه و بونه هوکارین کافلکار و روخانا ئورویا، رهنګ و رویین دیموکراسی ددهته نیشان دان. ئەو ههروهسا ژی ژ ناڅ چوونا هه زاران که سین سڅیل د شه ریڼ که ل ئورویا دا رودانه وهکی به ره مئ دیموکراسی دبینیت، و دیتن و زانیاریین خوه ب ئاویهک بهرچاڅ و بیگومان لی کرن سه بارهت ب تیگه هیشتن و دیتنا خوه ژ دیموکراسی تینیت بهرچاڅ. ل گور دیتنا وی دیموکراسی ته نیا ب "پهروه ده کرن، زانیاری و هویشیار کرن"^{۱۲۴} بدی تیت. ئەو فان وهکی فاکته ریڼ گرینگ و جه وهه ری ژ بوی جفاکی، ههروهسا ژی سهر کردایه تییا سیاسی که نیونه راتییا نه ته وی دکهت

123- Jakobsen, U. & kelstrup, M. 1999:140

124- Koch, Hal: 1945

دبینیت. ژ بوی ئاڅادانکرنا جفاکی ئەو گه لهک گرینگ دبینیت که تاک ب ئاویهکی بهرفره بیته پهروه ده کرن و بیته خاوهن هویشیاری. دهما هه ل کوک باس ل سهر پهروه ده کرنی دکهت، ئەو څی دخیته ناڅ چوارچوڅه یا مالیدا. واته مال دبیته یه که م جهی پهروه ده کرنا تاکی، ژ بوی کو بشیت ل ناڅ جفاکیدا رولا خوه وهکی تاکهک سهر بخوه هه بیت. هه می گرفتین که ل ناڅ سنوورین مالیدا هه نه ب دیتنا وی نهک ب ئاویڼ دهنگ دانی تینه چاره سهر کرن.

وهک دهسټپیک مال جفاکهک بچوک پیک تینیت و ژ بوی کو سهره رییا مالی بیته پاراستن پیویسته که هه می ئەندامین مالی یهک دهنگ بن. ئەگه نه، مال نابیته خاوهن ته ناهی و ناشتی و ناکوکیین که د ناڅ سنوورین مالیدا تینه گور، ئەگه نه تینه چاره سهر کرن دشین بننه هو ی ژ هغه قه تاندنا بنگه ها مالی. هه ل کوک دگه هیته څی باوه ری که بابه تا دیموکراسی ته نیا گه هیشتن ب "یه گده نگیه" و ئەف ته نیا ب هه بوونا دانوستاندنی "دیالوگ" پیک تیت. ئەو هاووه ننگه ل سهر دیتنا "توماس ماساریاک (سیاسه تڅانی چه کوسلوفاکیا) ژ بوی شروڅه کرنا په یڅا دیموکراسی، که دیموکراسی و بهرفره بوونا وی د "دیالوگ" ل گور شه رتین ئیرو تاک ب به شداری کرن د پرۆسه سین رامیاری و جفاکی دبیته خاوهن زانیاریهک هیژا سه بارهت ب دیموکراسی، ههروهسا ژی بابه تا دیموکراسی ئیدی ژ بوی تاک ژ سنوورین دهرفه تا "ئاخافتن و بیروپایا ئازاد" دهردکه قیت، به لکو تاک ب تیگه هیشتن ژ دیموکراسی و هه وهرسا ژی پیشکه قتنا باری جفاکی دشیت بیته فاکته رهک هیژا که کاریگه رییا خوه هه بیت ل سهر برپاریڼ رامیاری و یاسی که دبنه هو ی بهرفره کرن و پیشخستنا دیموکراسی. ب دیتنا وی بهرژه و هندیین

تایبہ تین چینهک تایبہ، هرودسا قهلسییا تاکه کهس نهک د
 بهرژوهندییا دیموکراسی دانه. تایبہ تی ژی وی بالکیشایه سهر پارت
 و ریخراوین رامیاری که ته نیا ل بهرژوهندیین خوهیین سهره کی
 دنیرن، و کیشهیین راسته قینهیین جفاکی ژ بیر دکهن.^{۱۲۰}
 ئیرو ب سهر ئه وکاتی که Hal Koch تیدا دژیا دهرباس بوویه.
 ئه و کات بویه به شهک ژ میژوویا مروقایه تی. به لام رنگ و رویین
 دیتنین وی نه هاتینه گورین، به لکو ئه ف پیکهات و بنگه هک خورت ژ
 بوی جفاکی دیارکرییه، ئه گهر مه به ست ژی پیشکه فتنا دیموکراسی
 بیت. ئیرو ئه و جفاکا که ئه م تیدا دژین خاوه ن ئامرازین جیاوازه،
 ئه گهر جیاوازییا کاتی که د ناقبه را جفاکا ئیرو دا هه یه و جفاکا که
 Hal Koch تیدا دژیا بیت بهرچا ف. ئه ف جیاوازی و ئامرازین جیاواز
 ل ئالییه کی دبنه هو ی هندئ که پیشکه فتنا جفاکی بکه فیه ئاسته ک دی
 دا، و هرودسا ژی هو ی بدی ئانینا دهر فته تین بهر فره ژ بوی تاک.
 په روه رده کرن ئیرو هه رچه نده که ل ناف سنورین مالیدا رودده ت، ل
 ئالی دیفه که فتییه بن کاریگه رییا خواندنگه ه، په یمانگه ه و ریخراوین
 رامیاری وه تدا. ئه ف تیته واته یا هندئ که په روه رده کرنا تاک ژ
 ناقه نده کی هاتییه فه گوه استن بو ناقه نده ک دی. ئه ف ریخراوه نه
 خاوه ن روله ک کاریگه رن ل سهر دیارده یا ژ هه ف تیگه یشتن و
 هرودسا ژی بنه مایین دیموکراسی و په روه رده کرنا ده سه ته واژه یه ک
 وه ها. ئه ف کاریگه رییه پیویسته ل بهرچا ف بیته گرتن. په روه رده کرن
 دکونته کسته ک نویدا که ل گور مه رجین جفاکا پیشکه فتییا یا ئیرو دا
 بگونجیت گه له ک بهر فره هتره ژ یا وی کاتی که Hal Koch تیدا دژیا.

راسته ل گور شه رتین کاتی ئه و دیتن دجهی خوه دا بوونه و
 شایانی ریژن. ئیرو ژی ئه ف دیتن هه لبه ت خاوه ن کاریگه ری نه،
 به لام د سهرده می پیشکه فتنا جفاکی و گورانکاریان په روه رده کرن
 ژده ست دایک و بابان دا دهرکه فیت و دبیته پرسه ک یا سهره کی یا
 جفاکی. شیوازین نوی یین په روه رده کرنی دانپینان پیویسته، واته
 نقشین نوی د هه مانکاتدا ژی بیرکردن و بیرکردنه وه یه ک نوی تیته
 ئارا. بیر ل فی ژی بیته کرن، که د هنده ک کات و رهوشان دا ئه ف
 چین (زاروک و گهنجان) خاوه ن جیاوازی یین تایبته تن دگهل نه ریت و
 دیتنین دایک و بابان، هه م ژ ئالی بیرو پای و هه م ژ ئالی رهوش ت و
 سروشت دا. ئه ف بیرکردنه وه یه و سروشته دزقریته سهر ته ورین
 نوی ئین بیرکردن و پیشکشکرنا سیمایه ک دی ژ بوی جفاکی، که
 بخوه رهوشه ک وه ها دهر فته ت ژ بوی ناکوکیین نوی ل ناف جفاکیدا
 فه دکه ت. فه کرنا دهر گه هه ک نوی ژ بوی چاره سه رکرنا ناکوکیین
 جفاکی ل ده ف دیموکراسی دا تیته دیتن. یه ک ژوان "دانپینانه" و
 دوویه م ژی "دیالوگ". گه له ک ژ دیتنین که تاک خاوه ن وانه و ئیرو ل
 ناف جفاکی دا باون، نه ک ژ په روه رده کرنا دبن سییه را مالیدا
 سه ره چاوه دگرن وه یان ژی گرتینه، به لکو ژی سه رچا فا وان ژ
 لیکولین و دیتنین ژیا نا تاک ب دی تیت، که ئه و ژی جفاکه. پیویستی
 ب دانپینانی هه یه که کاریگه رییا جفاکی ل سهر تاک پتره ژ وی
 کاریگه رییا که دایک و باب یان ژی بنه مالی ل سهر تاک هه یه. ژ بوی
 کو جفاک پتر بهر ف دیموکراسییه ک راسته قینه پینگا فا باقی ت،
 پیویستی ب فه کرنا دهر فته تین نوی و تازه یه ژ بوی تاک، و ئه ف تاکه
 که جفاکی هه رده م زندگی و خاوه ن جموجول رادگری ت. واته فه کرنا
 دهر فته تان ژ بوی تاکی د ناف جفاکه ک وه کی یا کورده واری دا که

خاوهن سروشتهک "ئوتوریتیه و موخافه زه کاره" ژ هه ر کاتهکی پتر پیویسته. ل قی ده ری ئەم دگهینه بهرقاژیا دیتنین هه ل کوکی. ئایا پیویست ناکهت که ل ئالی دی ئەف پرس بیته کرن: ل جفاکهک که خاوهن دیتن و بۆچوونهک ئوتوریتیه چاوان دی نقشین داها تی بیته پهروه رده کرن؟ ده ما که د تیروانینا ئوتوریتیه دا ته نیا دیتنهکی، بیروکه یهکی و دهسه لاتهکی جهی خوه هه بیت، دی چاوان بنه مایین ئازادین تاک و دیتنین جیاواز شوینا خوه فه کهت؟ باشه بنه مایین مافی مروقی ل دهف دهسه لاتارویهک خاوهن ئوتوریتیه فه چاوان ها تینه دیتن و شروقه کرن؟ ئایا تاک ئەف دهرفه ته هه یه که ل ناف سیسته مهک وه ها دا، که بنه مایین خوه ژ سیسته ما باوکسالاری و هردگریت، دیتن و نیرینین خوه پیشبختیت و ههست بکهت که خاوهن که سایه تی یهک جیاوازه ژ که سایه تیا بابی خوه یان ژی دایکا خوه یه؟ وه یان ژی ئایا تاک د رهوشهک وه ها دا ههست ب هندی دکهت، که دیتنین وی خاوهن گرنگی نه ژ بوی لایه نین په یوه نیدار؟ هه ل بهت دیتنهک وه ها که گرنگی دده ته سه ر ب به رفه کرن و پهروه رده کرنا نقشین نوی ل سه ر بنه مایهک ره خنه گه ر و دیموکرات، هه تا راده یهک به رفه به رسقین پیویست، ههروه سا ژی ریکه چاره سه ری بین جیاواز دبینیت و دیار دکهت. ئەو ژی گرنگی دده ته نافه روکا جفاکی، واته تاک د جفاکیدا تیتیه پهروه رده کرن.

یاسا ناسی دانمارکی Alf Ross ب پیچه وانه فه دیتنهک به ره فاژی ل سه ر دیتنین Hal Koch سه بارهت ب بابته دیموکراسی هه یه. سه ره رای قی ژی که ئەو نهک ل دژی دیتنین هاوولاتی یی خوه بوو، به لام دیسان وی ئەف دیتنه نهک شایانی هندی زانی که وهکی شروقه کرنا دیموکراسی بیته زانین، وه یان ژی که دیموکراسی و

نافه روکا وی چیبیه، ژ بوی مه بده ته دیار کرن. ل ئالی دی ئەو ل سه ر هندی ژی کوک بۆ که پهروه رده یهک ژ بنگه هین دیموکراسی بیته، به لام پیویستی ب ئامرازهکی هه یه که بشیت پهروه رده و تاکی ب ههف ره گری بدهت. ب دیتنا وی تاکه که سه ده می کاتاندا خاوهن توانایهک وه ها نینه که راسته وخوه به شدار بیت ددارشتنا بریارین رامیاری، وه یان خاوهن کاریگه ری بیت ل سه ر بریارین وه ها، و ل ئالی دی به لکو که سایه تی یا تاکی ژیهاتی نه بیت و خاوهن کیماسی بیت ل ئالی خاوهن دارییا رهوشه نبیری" رهوشه نبیرییهک کیم، و کورتبین" ¹²⁷ بیت. رهوشهک وه ها، ب دیتنا وی ته نیا د چوارچو فه یهک یاسایی دا تیتیه چاره سه ر کرن، ئەف ده رگه هی ریزگرتن ل تاکه که سه فه دکهت که تاکهک وه ها ل ناف چوارچو فه بین بریار و دیتنین یاسایی بیته دیتن. واته یاسا زامن کار و پاریزه ری تاکه. که سایه تیهک وه ها نابیت وهکی ئاسته نگ ل بهر دهستی سیسته می بیته دیتن، به لام ل بهرچا ف گرتنا بنه مایین ریزگرتن ل مافی مروقی، که سایه تیهک وه ها ژی جهی خوه د ناف جفاکیدا هه یه و دی هه بیت، که ههست پی بیته کرن.

هه رچه نده که ههردوو دیتنین جیاواز سه بارهت ب دیموکراسی ل گوړن، به لام دانوستاندننن که د کاتی خوه دا دمه دیا دانمارکیدا ل نافه را ههردوو که سایه تیان دا ها تیه ئارا، دیار که ری هه لویتست و دیتنین جیاواز بووینه، که ب خوه جه وه ری دیموکراسی دیار دکهت. د وی کاتیدا ژی ئەف ههردوو که سایه تی ل پرانییا دانمارکی ب ل دارخستنا کوړین زانیا ر و رهوشه نبیری دیتن و بۆچوونین خوه سه بارهت ب دیموکراسی و تیگه هیشتنا وان ژ "وشه و زارا فه یهک"

126-.Ross, A, 1967:198.

دارخستنا کورین جه ماوه‌ری و به‌شداربیا مه‌دیا دکاریت که پیک بیت و سهرده‌ک‌فیت.

به‌شداربوونا نیونه‌رین هه‌لبژارتی و هه‌روه‌سا ژی به‌رپرستین پارت و ریخراوین فه‌رمی و نافه‌رمی د دیارکرنا دیتنن خوه سه‌باره‌ت ب کیشه‌یین جیاوازین جفاکی، یه‌ک ژ بنه‌مایین دیموکراسییه. ئەف به‌شداربوونه، پتر ژی دشیت که ب ئاویج ل دارخستنا کورین ره‌وشه‌نبیری و هتد بیت. ل کورین که تاکه‌ک‌س ببینیت دوو، سح وه یان ژی ریژه‌یه‌کا پتر ژ پالیورایان که هه‌ر یه‌ک ژوان ئەندامی پارت و ریخراوین جیاوازن، ده‌رفه‌تا هندئ هه‌بن که دیتن و بوچوونین خوه ژ بوی تاکه‌ک‌س دیار بکن. دکاته‌ک وه‌ها دا تاکه‌ک‌س وه‌کی هاوولاتی ل هه‌مبه‌ری قی مافی هندئ هه‌بیت که ژ بوی زه‌لالتر تیگه‌هیشتن ژ دیتنن کورگیران پرس ئاراسته‌ی وان بکه‌ت. ته‌جروبه و هه‌روه‌سا ژی دیتنن سه‌ری بوومه روون دکهن، که دیموکراسی د واته‌یا خوه دانپیتانه ب دیالوگی، د هه‌مانکات دا ژی دیالوگه‌ک سوودمه‌ند.

ئه‌گه‌را هندئ که ده‌نگدان گورانکاری ب سهر ره‌وشا دیموکراسی و دبیته هوی ژ ناف چوونا دیموکراسی د دیروکیدا نمونه‌یین به‌ربچا‌ف هه‌نه، که یا هه‌ری به‌ربچا‌ف ره‌وشا وه‌لاتی ئالمانیییه، ده‌ما هیتله‌ر ب ریکه‌ک دیموکراسی و ب ده‌نگی هاوولاتییان ده‌سه‌لات ده‌ستقه ئانی. به‌لام کاره‌ساتین پشتی وئ، ژ بوی گه‌لی ئالمان و هه‌روه‌سا ژی ئوروپا، کاره‌ساتین دلته‌زینن، که میژوو ژ بیر ناکه‌ت. ئەف ژی بویه ئەگه‌را هندئ که ئوروپا بیر ل ره‌وشه‌ک دی یا پیکه‌اته‌ک دیموکراسی و پاراستن و پیشخستنا سیسته‌مه‌ک وه‌ها ل ناف سنوورین خوه دا بکه‌ت. به‌ره‌م ژی ئیکیتی یا ئوروپا. ئەگه‌ر ماف ئەفه بیت که زورینه هاوده‌نگ بن و که‌مایه‌تی ل بیخنه بن باندورا به‌رژه‌وه‌ندیین خوه و بیر ل

به‌رژه‌وه‌ندیین که‌مایه‌تی نه‌که‌ن، جهی هندئ نامینیت که باس ل سهر تیگه‌هیشتن ژ یاسا و مافی وه‌یان ژی " پاراستنا مافداری" بیته کرن.^{۱۲۹} ئەف دان ب هندئ دنیت که که دیموکراسی – به‌لی ئەگه‌ر گورانکاری ئانین ل سهر سیسته‌مه‌ک دیکتاتوری بیت ئەف ژ ده‌رفه‌ی قی بابته‌ی یه- ته‌نیا ب ده‌نگدانی نائیته دیارکرن، وه‌یان ژی زورینه‌ی مافی هندئ نینه که ژ بوی به‌رژه‌وه‌ندیین تاییه‌تی ریز ل مافدارییا که‌مایه‌تی نه‌گریت. ئەف دیار دکه‌ت، که دانوستاندن و ریز لی نان ب لایه‌نین په‌یوه‌ندیار د سیسته‌مه‌ک فه‌کری و دیموکراتدا ریزگرته ل هه‌مبه‌ر ره‌وشا یاسایا جفاکی. واته وه‌کی به‌ره‌م ل ره‌خ "ده‌نگدانی" فه ژی "دانوستاندن" پیویست دکه‌ت ژ بوی کو مروّف وه‌کی تاکه‌ک‌س ده‌نگ بو پالیورایه‌ک تاییه‌ت یان ژی پارته‌ک تاییه‌ت بده‌ت. ل قی ده‌ری پیویسته که گرنگی ب باری یاسایی و خورترکرنا ئامرازه‌ک وه‌ها بیته داین، و ئەف (یاسا)ل ده‌ف هاوولاتی فه بیته خورترکرن. ل قی ده‌ری په‌روه‌رده‌کرن گرینگه، به‌لام ل جفاکه‌ک کورده‌واریدا، به‌لکو هاوولاتی یی کوردی ئەف ده‌رفه‌ته نه‌بیت، له‌ورا ژی ئەف نابیته هوی هندئ که ئەم بیژین جفاکا کوردی نه‌ک جفاکه‌ک دیموکراته. دیموکراسی باوه‌ری ئانینه ب بیروپایین جیاوان، و ریزگرتن و دانپیتان ب رایین جیاوازه. ژ بوی کو جفاکا کوردی ببیته خاوه‌ن دیموکراسییه‌ک خورت و ئەف بیته پراکتیزه کرن، ته‌نیا پیویستی ب به‌رنامه‌یه‌ک رامیاری نینه، به‌لکو د هه‌مانکاتدا ژی پیویستی ب ستراته‌ژییه‌ک رامیاری هه‌یه، که جفاکی بگه‌هینیت ئارمانجین سهره‌کی.^{۱۳۰}

ل قی ده‌ری ئامازه‌کرن ب دیتنا هه‌ل کوک _ ی دانمارکی گرینگ تیته دیتن. ئەو که‌س که خوه ل هه‌مبه‌ر یاسایی ریزدار نابیت و ریز ل

129- Koch, H. 1945: 83.

130- Barber, B. 1984: 263.

ياسايى ناگريت، و خوه وهكى پاراستفانئ ياسايى نابينيت، ئه و دئ كهسايهتئ و ريژدارييا خوه ژ دهست دعت، ئهگه ر ئه و هات و بويه خودانئ دهسه لاتي (مه بهست ژئ كهسايهتئ يا ديكتاتورئ). د هه مانكاتدا ژئ ئه و ئاماره ب هندئ دكته، كه ديسان ژئ ياسا نابيت بيته هؤئ هندئ كه جه وهري فاناتيسمئ ل دهف تاك فه بيته په روه رده كرن.^{۱۳۱} ئه و مروفي وهكى نافه روک و نافه ندا ديموكراسئ دبينيت. پيكانينا كولتوره ك راميارئ ل دهف تاك يه ك ژ پيكاڤين پوزه تيف شيت بيته ديتن و گرینگه كه تاكه كهس بشيت وهكى كهسايه تيبه ك زانا و رهوشه نبير ژ ئه لفوبي راميارئ تئ بگه هيت. ئه ف ژ بوي هه ر تاكه كهسه كئ نه مومكته. يه ك ژ لايه نين كه دشيت كاريگه ري هه بيت ل سه ر رهوشه ك وها و هه ول بدهت كه تاك بيته په روه رده كرن ته نيا د چارچوڤه يا پارت و ريخواوين راميارين فه رمئ و نافه رمئ NGO بدئ تيت. د هه مانكاتدا ژئ تاكه كه سئ زانا و هؤشيار وهكى فاكته ره ك گرینگ ژ بوي "خورتكرن و خورتبونو ديموكراسئ" تيته ديتن.^{۱۳۲} تاكي رهوشه نبير ب به شداربون د پيشخستنا پرؤسه سه ك وها ديتنه ك هاوبه ش پيشكيش دكته، كه خاوه ن كاريگه ريبه ل سه ر رهوش و بارئ ئابووري، كولتوري و راميارين جفاكي.

به ره ف جفاكه ك پيشكه تي

هه ر وه لات و جفاك ب هه بوونا داموده زگه ه و ريخواوين جفاكي تينه ناسكرن. ئه ف ريخواونه به رهه م و كه رهسته بين جياوازين جفاكي نه، كه پيداويستين تايبه ت و دكاتئ خوه دا ژئ جياواز ژ بوي جفاكي داين دكته يان ژئ دئافه رينن. ئه ركين داموده زگه ه و

131- Koch, H. 1945: 86.

132- Frazer, E, Macdonald K. 2003

ريخواوين جفاكي نه ك ته نيا پيشكيشكرنا خزمه ت و داينكرنا پيداويستين ژياننيه، هه روه سا پاراستنا به رژه وه ندين هاوولاتئ، ريخواوي و هته. ئاسانكاري د ژيانا روژانه يا هاوولاتئ و تاكه كه س ئه ركئ سه رشاني ده زگه ه و ريخواوين جياوازه. چالاكين ريخواو وه يان ژئ ده زگه هين فه رمئ د بن په رگالا ياسايئ دايه و په يره و ژ ياسايه ك دارشتئ دكته، سه ره رايئ هندئ ژئ كه هه ر ريخواو و داموده زگه ه خاوه ن كولتوره ك نافخوي نه. د هه مانكاتدا ژئ خاوه ن كولتوره ك ده ره كييه. واته رهوشا په يوه ندي دگل هاوولاتئ و ريخواوين دي. د جفاكين پيشكه فتيدا، جفاك د ناقبه را ديتنين جياوازين (ئايدولوژئ) راميارئ هاتيه دابه شكرن. راستئ و سروشتئ ئايدولوژئ خوه ل ناقبه را چه ندين داموده زگه هاندا جيگر دكته، كه ئه ف ژئ هه تا راده يه ك به رفره سيسته ما دهسه لاتدار نيشان ددهت. تاك د وي كاتيدا هه ست ب دهسه لاته ك وها دكته كه په يوه ندي ب ده زگه هين جياوازين جفاكيدا هه بيت. دهسه لات ب ئاوايه كي خاوه ن كولتور، نه ريت و ديتنين تايبه تيبه. هه ر يه ك ژ فان ده زگه هان خاوه ن ميكانيزمين تايبه تي بين دهسه لاتئ نه، و ب ميكانيزمين جياواز د چوارچوڤه يا ياسايدا هاتينه پاراستن. واته د هه مانكاتدا ژئ ميكانيزمين دهسه لاتئ ب هه ف ره هاتينه گرئدان، يان ژئ سه ربخوه و گرئداين دهسه لاته ك به رزترن.

يه ك ژ كاره كته رين كه جفاكين ئيرو تووشي سه رگيژئ كريبه، ته ف ل هه ف بوونا جفاكيبه (شيلئ). ئه ف ته قله ه ف بوونا جفاكي وايله تيبه كه ب دهگمه ن هه ست ب هندئ بيته كرن ئه م وهكى هاوولاتئ ژ ستروكتور و په يوه ندين - دهسه لاتا بريڤه به ر- جفاكي تيبه هين. ئه ف گرفته ك مه زنه ژ بوي جفاكين موده رن. هه لبه ت ده ما

جفاک به رهف پیشفه دچیت، شیواژین کار و خهباتی ژی تووشی گورانکاری دبن. تاک سوودهک بهرفره ژ گورانکاریین که ل جفاکیدا پیکتین وهردگریت. د هه مانکاتا ژی تاک ب خوه دبیته فاکتیرهک که ب هه لسوکه و تا خوه جفاکی تووشی گورانکاری دکهت، و ئەف دهرفتهین تاییهتی ژ بوی تاک دهردهکفین هولی که باشترین سود ژ دهرفتهین لبه ردهست ژبوی پیشکهفتنا خوه وهرگریت. د هه مانکاتا ژی ئەو بشیت که ب سوود وهرگرتن ژ دهرفتهین و هها، مفادارییا خوه ژی ژ بوی جفاکی نیشان بدهت.

ژ بهر ئەو جموجولین که د جفاکیدا هه نه، و دبنه هوی پینگاڤ ئافیتن به رهف پیشفه، وهیان ژی دبنه هوی ئاستهنگی ل هه مبهر پیشکهفتنا جفاکی، د هندهک بواراندا، ل ئالی رامیاری فه گوران دکه فیهته چالاکیین رامیاری. ئەف د شیت ببیته هویهک کاریگر ل سهر دیارکرن و ژ نویفه کرنا چوارچوڤه یا یاسایی، که ئەو ژی ل گور پیداو یستین جفاکی پیشدهکفیت و تیتته نوژهن کرن. د یاساییدا بابه تین پره نسیبی و بنگه هین هه نه که گورانکاری ئان بابه تاندا دبیته هوی گورانکاریین مهزن د پیکهاتین جفاکی. رهوشهک وهها بی کاریگری نابیت ل سهر تاک. تاییهتی و بونموونه بهندین یاسایی که گریدیایی ئازادی یا تاک فه هه نه، یان ژی یاسایا دابه شکرنا میرات و جیماو (ارث)، دابینکرنا موچهی ژ بوی هاوولاتیان، یان ژی یاساخکرنا چه ند ژنی ل ناف جفاکیدا و هتد. یاسا ل گور نه قش و نگارین جفاکی تیتته دارشتن و نوژهن کرن، دقئ دارشتنیدا ژی فاکتیرهین دهرهکی خاوهن که ریگری نه. فاکتیرهین دهرهکی دشین پیشفه چوونا جیهانی بیت، تاییهتی ژی ئیرو رهوشا جیهانگیری کاریگریهک تاییهتی ههیه ل سهر دارشتنا یاسایی ل گهلهک وهلاتان.

بنه مایین جفاکهک دیموکرات، سفیل و یاسایی ئەون که بشیت جفاکی ل گور مهرجین نوی ل سهر بنگهها یاسایی بریفه بیهیت و ئەرکی سهرشانی جفاکیه که پیشی ژ ل دهرکهفتنا ناوکی یین جفاکی بگریت.^{۱۳۳} ناوکیین که دبنه هوی دهستیکرنا شهرو ژ ناف چوونا هاوولاتی، ته نیا ژ بهر هندی که بهر ژه وهندیین گروپهک تاییهتی بیته پاراستن. ئەف د کاتهکی دایه، که تاکی باوهری ب پهره پیدان ب ململانی یا ئایدولوژی و بیروباوهر هه بیت، بهلام ئەف د جفاکهک دیموکرات دا ژ بوی کو پشتگیری ژ ململانی یهک بیته کرن، پیویسته که لایه نین په یوه نیدار ته نیا ب ریکا باوهر پیکرنی، ریزگرتن و دیالوگی ل سهر کاروبارین رامیاری به ردهوام بن. تاک ب ئاوایهکی سروشتی هه ردهم وهکی تاک هاتییه ناسکرن. بهلام ئەف سروشت ژی دشیت د کات و جهین تاییه تیدا بینه گورین، ئەگه فاکتیرهین دهرونناسی و سایکولوژی که ژ بوی بهر ژه وهندیین دسه لاتی بکار تین، سوود ژی بیته وهرگرتن. مه بهست، که هاوولاتی بیته هان دان ژ بوی کو پینگاڤهک نه خواستی فیانا و باقیت. ب کاریگری هه بوون ل سهر ههست و بیروپایین تاکی دهرگههی ژ بوی کیبهرکی یان ژی ململانییهکا نارهوا یا ئایدولوژی تیتته فه کرن.

وشه یا "تاک چاوان و ب چا ئاوایهکی تیتته شروڤه کرن؟ ئەف وشه یه یان "بیروکه یا تاک" ب چ فه تیتته گریدان؟ جفاک چاوان ل تاکی دنیریت، ده ما ئەف تاک د ناف جفاکیدا تیتته فه گوهاستن، له ورا هنگی واته و شروڤه کرنهک دی پیویسته، که ب ئاوایهک گشتی دزقوریته سهر بهر ژه وهندیین جفاکی. ئایا دبته وهیا که تاک دبیته قوربانی بی جفاکی، و بهر هه ئاژهی ئی راسته؟ بیروپای و دیتنن جیاواز هه نه، که

ژ ههف گهلهک دویرن. دیتین جفاکناسی/سوسیولوژی و ئایدولوژییا کهسایهتیا کارل مارکسی گهلهک جیاوازن ل هه مبهه نهو دیتنا ئایدولوژییهک لیبهرالیستی یان ژی دیتن و ئایدولوژییهک یا موخافهزهکار سه بارهت ب تاک و جفاکی ههیه.

ئهف نهک ژ بهر هندیه که ناکوکیین دناقبه را بیروپاین جیاواز د بیته فهشارتن، بهلکو وهکی Ulrick Beck ۱۹۹۷/۲۰۰۱¹³⁴ ی دایه دیارکرن، ئه م وهکی تاک د جفاکهک Reflexiv¹³⁵ دا دژین. واته ب دیتنا ئولریک بیگ ئهف پیگه نه پیگه ههک نوییه. ب دیتنا وی، تاک هه ردهم ل دویف دیتنا بهرسقین پرسان گه ریایه، بهلکو ژی ئهف هیوایه تا وی بوویه که ژ سه رچاقه یا پرسان تیگه هیت. ئهف گهلهک بالکیشه، و چما تاک وهکی مروقهک لیکولینه ر و پرسکه هه لدا سوکه وت دکهت؟ تاک لدویف وینه یین فهشارتین جفاکی دگهریت. دکاتی نویدا ئهف بویه دیارده یا جیهانگیری بوئا تاکی. جیهانگیری یا تاکی وهکی مروقهک لیکولینه ر و لیگه ر گه هیشتییه رادهیهک بهرن، که پرس و تیشک بیخیه سه رکیشه یین که جفاک د ناف خوه دا دژینیت و فهشارتی ماینه. ب ئاویه کی بالکیش، ئهف مه راما هه ر مروقه کینیه که ب تیشک خستن سه ر پرسین جفاکی، ببیته هوئی دیارکرن به رسقا کیشه یین، که مروف ئاراسته ی وان دبیت. جفاکا پیشکه فتی ریکیین چاره سه رییا کیشه یان ته نیا د تاقیکرن و کوم کرنا زانیاریاندا دبینیت. ل جفاکیدا پیویستی و که رهسته یین جیاواز هه نه که بشیت پیداوویستی و خواستین تاک ب جی بینیت. بهراوردکرن دگهل دیتنهک

134- Risiko Samfundet, 1997/ 2001

۱۳۶- تیشکدانه و م وینه دانه و م بیرکرنه و م. فه رههنگی کوردی - دانیمارکی، ئاواره گه رمیانی ۱۹۹۹

وهه د ناقبه را هاوولات و دهسه لاتداراندا دارشتنا بهردی بناخه یا کونتراکتهکی ژ بوی جفاکی پیویست تینه دیتن. ئیرو تاک نه گه هیشتییه هه می ئاواتین خوه که ته ناهیین که دژیان ی دا پیویستن بدهست فه ئانیبیت، بهلام گریدانا تاک ب جفاکی ب ئاویهک گشتی، واته بهرپرسیاره تی و بهرپرس بوون. وهکی تاک مروف بهرپرسه ل هه مبه ر پیشکه فتن و گورانکاری د ژیانیدا، ههروه سا ژی بهرپرسه ژ ته ناهیا جفاکی. مه بهست ژی پیکئانینا شیوازهک ژ شیوازین ژ ههف تیگه هیشتن ل ناف جفاکی دایه و ههول ژ بوی پیکهاتهک وهه بیته داین. نهک دژواره که بیته گوتن ئهف بهرد و بناخه یا جفاکهک دیموکرات پیک تینیت. ئیمانوییک کانت ژی ل سه ر فی باوه رییه، که بی ژ ههف تیگه هیشتنی نه مومکنه که تاک خوه بهخته وهر ببینیت. ئه گه ر ئهف دیتنه بکه فته ناف چوارچووه یهک جفاکیدا، وی رهنگهک وهه بخوه فه بگریت: " جفاکهک بی یاسا، نابیته جفاکهک ته ناهی، بهلکو ژی دهستیپیکا پیشه لکردنا مافی تاکیه، واته هه رشه کردن ل سه ر بنه ماین ریژ گرتن ل تاک".

چاویلاکها دیتنا تاک

دیتنه وهیا تاک وهکی بیروکه یهک سیاسی/ئه خلاق نهک شاشاتی یه. بیروکه یهک که خاوهن دیتن و بوچوونین جیاوازه. گرینگه که ئهف بیته زانین که تاک ب ئاویهک سروشتی ب جفاکی فه هاتییه گردان و ئه و هه ولنادهت خوه ژ جفاکی فه فه تینیت. جفاکی هه ردهم کاریگه ری ل سه ر تاک هه بوویه و ب پیچه وانه یا فی ژی راسته. تاک چ وهک مروقهک ریخه ر یان ژی ژ دهر فه ی ریخه راوان، وهک مروقهک سه ربخوه تینه ناسکرن. مه بهستا تاکی ژ تیکلی و په یوه ندیین

ریکخراوی، ته نیا نارمانج و خواستین وی نه، که دخوازیت بیخیته چوارچوځه یه کا رنالیستیدا. نهک پی ل سهر مافین سروشتین خوه بنیت و ب قی ژی مافداریا خوه سنووردار بکته.

ل گور هندهک دیتن و بوچوونان (مهنتق) تاک ناراسته ی هندهک مهترسیان دبینیت، که دخوازیت قان مهترسیان ژ ناف وهیان ژی ناوايه کی لاواز بکته. ئەف خواستا تاکه و دخوازیت که گرانییا خوه بیخیته سهر جفاکی ژ بوی کو کاریگه ری یا وی یا تایبه تی ل سهر جفاکی هه بیت و ههست ب قی راستیی ژی بیته کرن.^{۱۳۶} دهما تاک دبیته بیروکه یهک سیاسی/ئه خلاق، ده رگه ه ل سهر گه له ک پرسان څه دکته. تاک دفتیوت ب باشتین شیوه پاراستنا بهرژوه وندي و مافداریا تاکي بیخیته ره شهک دیارکراو، که بشیت زامنی ژیانهک ته ناهی ل ناف جفاکیدا بیت. بهرژوه ونديین تاک گریدایی خه بات و چالاکیین روژانه یین جفاکی نه.

دهما که پیکه اتا جفاکی ژ تاک بیت، ئەف ئەرکی سهره کیی جفاکیی که نازادی و مافی تاکه که سی بیاریزیت، ل رهخ قی ژی ریژدار بیت ل هه مبه ر ماف و نازادییا تاک ل ناف جفاکیدا.^{۱۳۷} واته ئەو مافی که هاوولاتی هه یه، نه ئیته سنووردارکرن. ئەف دیتنهک لوژیکیی. ئەگه ر تاک ب خوه پاراستنی ژ ماف و نازادییا تاکي نه کهت، ئەو ژ پره نسیپین بنگه هین لاددهت. نه خشاندا دیتنهک وها د ناف چوارچوځه یا جفاکهک خاوه ن دیموکراسی وها تیته دیارکرن: دیموکراسی ل سهر تاک پیویسته که هه ردهم پاراستن ژ نازادی و مافی تاکي بکته و بهر فرده که ری مافی تاکي بیت نهک هه ول بدهت مافین سروشتی یین تاک بهرته سک بکته. هه ر پینگاځهک که ژ بوی

بهرته سکرن مافی تاک بیته نافتین، وهکی شکه ستهک ژ بوی پیشکه فتنا جفاکی تیته زانین. ئەف بابه تهک نه گوره، و یاسا ب دهستی مروقی تیته دارشتن و که هه مییز که ری کولتور، بوها و نه ریتین جفاکی نه، به لام بهری کو یاسا بیته نفیساندن و تومارکرن تاک ب خوه خاوه ن مافین سروشی بوویه. مافی دهسکرد نابیت که بیته هو ی هندئ تاک وهکی فاکته رهک نازاد بیته چه وساندن و نازادی و سروشتییا مروقی بیته سنووردارکرن. ل سهر تاکه که ب ناوايه ک وینه گر نیونه راتی یا نه ریت و نیرینی جفاکی بکته، نهک کوسپان ل سهر ریکا پیشکه فتنا نه ریتین جفاکی چینی کهت. هه ژی هندئ یه که کورته ناماژ هیهک ل سهر کاریگه رییا بو نا فاکته رین ده رکی ل سهر جفاکی بیته کرن. فاکته رین ده رکی ب ناوايه کی هیژا کاریگه رییا خوه ل سهر گورانکاریین بهر فره ل ناف جفاکیدا هه نه، هه روه سا ژی د ماوه یهک دریژدا وهکی فاکته رین سهره کی و نه ریتین جفاکی تینه ناسکرن.

ئەف دیتنا Hal Koch ی دانمارکیی، و دبیزیت که ئەو باوه رییا وی ب هندئ هه یه دیموکراسی ب ناوايه کی ناسان ژ ناف بیته بردن، ته په سه رکرن، هه تا کو وی ب ره خنه یان ژ ناف به ریت. ژ ناف برنا دیموکراسی ده رگه ه ژ بوی مه ترسی څه دکته، که ئەو ژی هاتنه نارایا سیسته مهک بهرته نگ، بهرته سکه، و دده ته دیارکرن، که ئەو سیسته مین سیاسی/رامیاری که ژ ناف چوینه، چ جارن ل جهی خوه دا شین نابن.^{۱۳۸} ئەو د قی باوه ری دا یه، که د پله یا یه که مدا ل سهر مروقه که ژ دیموکراسی تییکه هیت، بهری کو دیار بکته دهر برینا بیرو پای ل دژی دیموکراسی و پیشکه فتنا وییه. ئەف هه می دزقریته

136- Jørgensen, Stig. 2001: 8.

137- Jørgensen, Stig. 2001: 13.

138- Kock, H. 1945/1981: 8-9

سهر باوهرييا تاک و مروّفي ب ديموکراسی وهکی رهوشهک ژ رهوشين ژيانی، و ههروهسا ژي لدهف وی وهکی بوهايين کولتوری تينه ناسکرن. ديتن و باوهريين Hal Koch نهک شاشن و نهک فاننازينه. بهلکو ئەو ب پشت بهستن ب ديتن و سهريپهاتين ميژووی فان ديتنين خوه تينيت بهرچاڤ و پشگيري ژي دکهت. ئەو ب ناماژهپيکرن ب موسولينی ل ئيتاليا و هيتلر ل ئەلمانیا و ههورهسا ژي رهخنهگرتن ژ وينستون چرچيل و ههتا رادهيهک بهرفره ژي نهتهوهپههستين دانمارکی و هتد، دگههيته في باوهري، که ديموکراسی تهنيا ب ههبوونا ناکوکيان دشيت که بهردهوام بيت ل سهر ژيانی، بهلام ئەف ناکوکی نابيت ببنه هوی ئەگهرا پيکهاتن و سهرکهفتنا ديکتاتوری. ل گور ديتنين وی ديموکراسی تهنيا ب ئاوايهکی نههاتيه ديارکرن، ديموکراسی نهک ب هندهک ياسا و هتد تينه ديارکرن و ئافادانکرن، بهلکو ژي ئەف پرؤسهسهک يا ژيانهوهيه، ئەف رهوشا ژيانتيه. لهورا ديموکراسی ژي نهک سيستهمهکه که داوی هاتبيت.^{۱۳۹} واته سهريپهاتين ميژووی دامهزرينه و ديارکهرين چوارچوڤهيا بنگهها ديتنين وی بووينه. ئەو ب خوه ب ديارکرنا؛ که کی زانيت ديموکراسی چييه؟ پرس دخيته سهر کوکا ديموکراسی وهکی رهوشا ژيانی، هه م ل دهف تاکهکس و هه م ژي ل دهف سياسهتفانان.

پيکهاتا ديموکراسی و ههريما باشوورئ کوردستاني

ب راستی ژي ئەگه مروف خوه وهکی ديموکرات بدهته ناسکرن يان ژي واتهيا ديموکراسی تيگههيشتبا، سهريپهاتين که ب دريژاهی

139- Kock. H. 1945/1981: 12.

يا ميژوویا ۱۳ سالين ههريما باشوورئ کوردستاني وی ب سهری گهلی کورد نهدهاتن. هه م ژ نالی نهتهوی وهکی نهتهوهيا کورد و پرؤزهيهک هاوبهش و هه م ژي وهکی کهسايهتيهک که باوهري ب ملمانیا ئيدولوژی ل کوردستاني ههبيت!! ئەف دشيت بزفريت بو سهر ديتنا Hal Koch، که هيژايه و ديار دکهت "ديموکراسی نهک پينگافهکه که بو يهکجار هاتييه ئافيتن و ههريگاف ل سهر شوينا خوه دي راوهستای بيت، و نهک کليلهکه که دشيت هه می دهريگهان فهکيت و داگریت. ديموکراسی نهک سيستهمه، نهک ژي زانياريهکه، بهلکو دان ب هندهی بيته داین که- ديموکراسی- "رهوشا ژيانی" يه، که دگه ل تاک دژيت و ژيانيدا بهرهف پيشکهفتن دبیت.^{۱۴۰} ئەف، وهکی رهشا ژيانهوهيه که مروف ژ بوی يهکهمجار فير دبیت، وهک ملک و بهشهک ژ خوه پاراستنی ژي دکهت. د ههمانکات دا ههولا پهروهدهکرن و گهشهپيدانا وی بيته داین، که تاکين دی سوود ژي وهريگرن. ئەف د هه می وارين جفاکيدا، وهکی ل ناف مالی، ل شولی، ل کارگهه ل دهزگههين فهرمی و نافهرمی و هتد، پيوسته که بيته ديتن. ديموکراسی رهوشا ژيانتيه که تاک ل گور کاتی بهرهف پيش دخيت، ههريچاوان ژي تاک د ژيانا خوهدا تووشی نهخوهشی و خوهشيان دبیت، ديموکراسی ژي دکهقيته بهر پهري تاقيکردنهوه، و تووشی خوهشی و نهخوهشی دبیت. ديموکراسی دگه ل مروفي دژيت. گههيشتن ب ديموکراسيهک راستهقينه پيوستی ب خهباتهک گرینگ ههيه، که دهه می بوارین دا ل ناف جفاکی دا بهردهوام بيت. ئەف وهکی شوپهش بشيت جفاکی تووشی گورانکاری بکهت و شيانا هندي ههبيت که پينگاف بهرهف پيشقهباقيت. کات و گورانکاریين جفاکی، و

140- Kock. H. 1945/1981:13

فاکته‌رین دهره‌کی ل دهف هاوولاتیفه شوین پیخوه فه‌که‌ن. جفاکین که ئیرو خوه دیموکرات دزانن، دیروک و میژووین پږ خوین و ناله‌بار هه‌بووینه.

بدیتنا هال کوک دیموکراسی ژ بهر کو نه‌ک سیسته‌مه‌ک دیارکراوه‌یه نه‌شیت بژیتیت و بیته پاراستن. ژ بهر فی دیموکراسی نه‌ک سیسته‌مه که پیویست بیت بیته دامه‌زاندن، به‌لام جه‌خت ل سهر دیموکراسی و به‌رده‌وامییا ره‌وشه‌ک وه‌ها وه‌کی ره‌وشه‌ک یا ژیانن دکه‌ت، که دبیته هوی پاراستنا دیموکراسی.^{۱۴۱} نه‌و د فی باوه‌ری دایه ژ به‌رکو سیسته‌م هه‌رده‌م گورانکاری و ناکوکی دکه‌فنه دنافدا، دگه‌ل ره‌وشا جفاکی تیته گورین و به‌رژه‌وه‌ندینن جیاواز تینه پاراستن. دیموکراسی نه‌ک تانیا پیویستی ب ته‌ه‌مولی هه‌یه، به‌لکو ژ پیویستی ب هندئ هه‌یه که مروّف بشیت دهرگه‌هی دیالوگی فه‌کری بهیلت. مروّف وه‌کی پاراستقانه‌کی دیموکراسی بیته ناسکرن.

هاوولاتی و ماف

هاوولاتی ل ناف جفاکیدا خاوه‌ن هنده‌ک مافین سروشتییه که پیویستی ب پاراستنه‌وه هه‌یه. پاراستنا مافین سروشتی دسه‌ریدا ئه‌رکی سهرشانی حکومه‌تیه. ل سهر حکومه‌ت و ده‌سه‌لاتداره که ئازادییا تاک بپاریزیت، لگه‌ل ریزگرتنا مافین تاکی د قوناخین داهاتوو دا. هه‌لبه‌ت ئه‌ف دیارده‌یه یان ژ ئاماژه‌پیکرنه تانیا روناھی نائیخیته سهر یا کو ل فی دهری مه‌به‌سته‌که بیته تاوتوکردن. به‌لام هه‌تا راده‌یه‌ک دیارکراو گریدایی بابه‌تیه. هه‌ریما باشووری کوردستانی د کاته‌ک وه‌ها دا پیویستی ب ره‌فورم و نوژنه‌کرن د هه‌می واریدا هه‌یه.

141- Kock. H. 1945/1981:13

فی ژی چه‌ندین فاکته‌رین سهره‌کی هه‌نه. یه‌ک ژ وان جیهانگیری بون و سه‌ده‌یا ئینتیرنه‌ت و په‌یوه‌ندیین ئیلکترونییه، که جیهان لهر چاقین مه‌وه‌کی گونده‌ک بچووک لیکرییه. جیهانی نه‌ک ته‌نیا ته‌ناهی ب خوه فه‌دیتی یه، وه‌کی گه‌له‌ک شاره‌زایین ئابووری و رامیاری دده‌نه نیشان، د هه‌مانکاتدا ژی بویه جیهانه‌ک پږ مه‌ترسیدار(تاییه‌تی ته‌رور و کیشه‌یین ژینگه و سروشی)، سهره‌پایی هندئ که ئاشتی، ته‌ناهی و دیموکراسی ل گه‌له‌ک ناوچه‌یان فه‌ پیشکه‌فتن بده‌ستقه ئانییه و به‌ره‌ف به‌رفره‌بوونی و سه‌قامگیری پینگاف دناقتیت. بیروپاین نوی ل جفاکا یا هه‌ریما باشووری کوردستانی وه‌کی پینگافه‌ک بنگه‌هین و هیژا تینه دیتن. دیتینن که بشیت گرنگی بده‌ته تاک و فی ژی وه‌کی پیویستییه‌کا ده‌ستپیکا قوناخا پینگاف به‌ره‌ف پیشکه‌فتی. تیکلیین هاوولاتی ب سیسته‌می فه‌ یه‌ک ژ وان قوناخانه. دهره‌تا هندئ که هاوولاتی خوه وه‌کی تاکه‌ک ئازاد ببینیت ژ بوی جفاکا کوردستانی گه‌له‌ک گرینگ تیته زانین، که ل ره‌خ فی ژی زامنکرنا مافین هاوولاتی وه‌کی هویه‌ک سهره‌کی و سروشتی تیته دیتن. ئه‌ف دشیت ریژه‌یا متمانی ب که‌سایه‌تیین به‌رپرس و رامیار فه‌ توشی گورانکاری بکه‌ت. گورانکاری یه‌ک وه‌ها سنوور و دیوارین په‌یوه‌ندیان د ناقبه‌را که‌سایه‌تیین رامیار و هاوولاتی دا دی دابه‌زینیت، که ببیته هوی ژ هه‌ف تیگه‌هیشته‌ک هاوبه‌ش. هه‌تا چ راده‌یه‌کی ئه‌م وه‌کی هاوولاتی هه‌ول دده‌ن که مافی مه‌ وه‌کی تاک د ناف جفاکیدا بیته زامنکرن و خه‌باتی ژ بوی ب ده‌ست فه‌ئانینا فان مافان دکه‌ین؟ ئه‌ف کیشه‌یه‌که که که‌سایه‌تیین رامیار و به‌رپرس ژی دخوازن که بزنان.

مه‌به‌ست ژ "به‌شه‌ک" ژ جفاکی بین نائیته فی دیتنی که ئه‌م وه‌کی تاک فاکته‌ره‌ک جیاوازن. نه! به‌لکو هه‌تا چ راده‌یه‌کی تاک به‌شداره د

بیرارین رامیاریدا که راسته و خو هه گریدایی چاره نووس و پاشه روژا نقشین نوییه. ئایا ته نیا مروفتین ههلبژارتی ژ بوی جفاکین شارهوانی یان ژی پارلهمانی خو هه ژ هاوولاتی زیرهک تر دزانن و مافدارن که بیرار ل سهر چاره نووسا هاوولاتی بدهن؟ ههلبهت نه! د دیموکرسی دا دانوستاندنهک دوولایه نه ههیه (دیالوگ) و ژ هه ژ تیگه ههشتنهک (کونسینسوس) ل په ی قی ژی ب ریقهیه. ئەگه را کیماسی بین دیموکرسی ل ناڤ جفاکا کوردیدا، دزقریته سهر چه ند فاکته ران. یهک ژ وان فاکته رهک یا کو هال کوک ئ دانمارکی ئاماژه پین دکته، واته ل جفاکا کوردی ههول نه هاتییهداین که تاکی کوردی دیموکرسی وهکی رهوشهک یا ژیانئ ژ بوی خو ههلبژارتیت. واته تاکی کورد د گهل دیموکرسی و دیتنه وهیا وی نامو بوویه. دوویه م ژی ئەڤ دزقریته سهر رهوشا هه ریمما باشووری کوردستانی، که پشتی سه رهلدانا سالا ۱۹۹۱ ئ تووشی رهوشهک جیاواز بوو، و ههلبژارتین پارلهمانی و دامه زراندا حکومه تا هه ریمما کوردستانی دهرفته که نوی پیکانی و بو جارا یه که م گهل کورد نیونه رین راسته قینه بین خو ههلبژارتن. سینییه م ژی، باری ناله باری ناکوکیین ناڤ خو هه که بوینه هوی پیکادانوهیا چه کداری و ژ ناڤ برنا هیوایه تین پیکانینا جفاکهک ژیاری/سقیل. چونکه جفاکا کوردی هه تا نوکه ته نیا شایه تی دوو ههلبژارتین دیموکرسی بوویه، له ورا بهروارد کردان ئا جفاکا کوردی دگهل جفاکین پیشکهفتی ل ئوروپا و هتد، کارهک شاشه. رهخنه ژ هندئ ههیه، که جفاکی هه می رهنگ و بوهایین دیموکرسی ل ناڤ خو هه دا وهرنه گرتیییه. رهوشهک وهها ژی پیویستی ب کات ههیه، و ئیرو ههول تیتته داین که تاکی کورد بیته پهروه رده کرن (بهلام ئایا بهرپرستی کورد ب خو هه ژی تیتته پهروه رده کرن؟). پرسهک

وهها گریدایی کولتوری رامیاری و جفاکی فهیه. چ تاک وهکی نیونه ری شه رعی تیتته زانین و دیتن؟ مه رجین نیونه رهک شه رعی چی نه؟ چما هه تا نوکه ههلبژارتین پارلهمانی نه هاتینه کرن؟ (ئەڤ ئاماژه ب ههلبژارتین پارلهمانی کوردستانی و ئیراقی د ۲۰۰۵.۱۰.۳۰ ئ ناکهت، بهلکو ئاماژه ب پرۆسه سا به ری، واته دوو ئیداره و حکومهت). ئەگه ر پاشفه خستنا ههلبژارتین پارلهمانی ل کوردستانی گریدایی مه رجین جفاکی بن بو نمونه، شه ری ناڤخوه و هتد، وا دیاره که دیموکرسی نه هاتیییه په ژراندن، پهروه رده کرن و ل ئالی دی ژی دیتنهک وهها ل ناڤ جفاکا کوردیدا جیگیر نه بوویه و شوین پیخوه فه نه کرییه. ل قی دهری به ره مه که وهها هاتیییه ئارا: جفاکا کوردی لاسایی دیموکرسی دکته! یان ژی بهرپرستین کورد ههول ددهن، که دیموکرسی و لاساییا دیموکرسی بکه ن!! دیاره که تاکی کورد ب بهر دهوام بوونا رهوشهک وهها نیگه رانه و شه پرزه بوویه، بهلام ئەڤ دزقریته سهر شانی پارت و ریکخراوین رامیاری. ریکخراو و پارتین که ل سینگی خو هه ددهن و دیموکرسی بوونا خو هه نیشان ددهن، ل سهر قی هندئ را ژی واژه و زاراقه یا دیموکرسی که ب ناڤی وان فه هاتیییه گریدان، وهیان ژی ب ئاوایه که به رفه د ناڤ پهیره و پروگرامی واندا جیگر بوویه، د پراکتیک دا پهیره و ژ رهوشهک ئولیگارشوی و ههله رهستی تیتته کرن. د رهوشهک وهها دا ل کوردستانی دیموکرسی یهک لاواز ل ئارا ههیه، که به ره و پیش پینگاف دئاقیت. ئەگه ر پارتین رامیاری خو هه وهکی نیونه رین جفاکی بزنان، پیویسته ژی که پشت ژ بوی خواستین جفاکا کوردی بچه مینن. دتاوتوکردنا دیموکرسی پیویست ناکهت که مروڤ هنده دویر بچیت و تیورین رامیاری و زانستی سه بارهت ب دیموکرسی

شارهوانی و رولا تاک

ل هر پینگافه کیدا هاوولاتی بیر ل بهرژه وه ندیین خوه دکهت، هم ل ناف سنورین شارهوانی و هم ژی ل ناف سنورین وه لاتیدا که چ پارله مانتهر یان ژی پارتکه رامیاری د هه لپژارتاندا سهرکه فتن بدهستفه تینیت. شارهوانی ل پرانییا وه لاتین پیشکه فتنی ب ئاوایه کی سهربخوه ژ دهسه لاتا نه فندی کار و خه باتی دکهت و خاوه ن بودجه یه ک سالانه یه. لگه ل فنی ژی خاوه ن دهسه لاتا بریفه بهر، سیستمه ک یا کارگیری یا هیژا و پروفیشیوناله، که دشیت کیشه یین جیاواز ل ناف سنورین ناوچه یا بن دهسه لاتا شارهوانیدا چاره سهر بکهت. پرؤسه سه ک دیموکراسی رهنگ و رویی جفاکی نیشان ددهت و رولا هاوولاتی د خه ملاندنا جفاکیدا تیته بهرچاچ، نه گهر جفاکه ک دیموکراسی و یاسایی بیت.

ل وه لاتین که خاوه ن سیستمه ک رامیارییا ل سهر بنگه هه ک دیموکراسی هاتییه ئاقادانکرن، ل دیموکراسی وه کی ئامرازه ک فه کری ژ بوی پیشکین، دادوه ری و ریژ لینان تیته نیرین. دهنگی دانا هاوولاتی وه کی دادوه ل هه مبه ر دهسه لاتاری یا سیستمه ما رامیاری، پارتین رامیاری، سیاستان و تاکن چالاک د جفاکیدا تیته ناسکرن. سیستمه ک دیموکراسی که پهیره و ژ سیستمه ما نیونه راتی Repräsentativ دکهت، هاوولاتی وه کی تاک رهنگ و رویین شه رعیه تا دهسه لاتاری دبینیت، که بوهاین کولتوری و بهرژه وه ندیین تاکي هم ل ناف سنورین ناوچه ی و هم ژی ل سهر ئاستی نه تهوی دپاریزیت. ل رهخ دیموکراسی نیونه راتی دوو شیوازی دی ژی تینه بهرچاچ که گریدایی فنی سیستمه می نه و زیده جیاوازی یه ک د نافه را وندا نائیته دیتن. دیموکراسییا ململانی یان

شروه بکیت. ب نیرین و ئاوردانه وه یه ک بهر فره ل جفاکا کوردی، کیماسی و پشتگیرییا سهرکردایه تیبیا کوردی ژ دیموکراسی تیته دیتن. پشتگیرییا سهرکردایه تیبیا رامیاری ژ دیموکراسی ژ بوی پیشفه بردنه وه و ئاقادانکرده ویا جفاکه ک سفیل و ژیاری پیویسته، گهر مه رام گه هیستن ب ئارمانجین سهره کی ل ناف جفاکیدا بیت. دکاته ک وه ادا ل سهر سهرکردایه تیبیه که ب خوه دا چونه ک هه بیت، و ب ئاوایه کی جدی هه ول بدهت که کاریگری یا خوه ل سهر پیشخستنا دیموکراسی بدهت دیارکرن. رولا سهرکردایه تی روله ک بهرچاچ و کاریگریه. روله ک وه ها ب ئاوایه ک بهرچاچ دبیته هوی گورنکاریین جدی هم لسهر جفاکی و ههروه سا ژی ل سهر تاک. دپیقاندانا دیموکراسی پیویسته که ل به شدار بوونا تاک ل ناف چالاکین جفاکیدا بیته نیرین و هه تا چ راده یه کی تاک کاریگری ل سهر بریارین رامیاری، نه ک ته نیا وه کی مه رج تیته ناسکرن ژ بوی نراندنا دیموکراسی، به لکو ئه ف گرینگ تیته دیتن که بایه خ بیته داین ژ بوی پته وکرنا سهربخوه ییا تاکه که س. بیروکه یا دیموکراسی شیت دگه ل بیر و ئارمانجین رامیاری ل ناف جفاکیدا بیته شروه کرن. گه له ک گرینگه که هاوولاتی تووشی سهرلینشیوا ی نه بیت، به لکو توانیا هندئ هه بیت ل ئاسته ک بهر زدا بشیت جیاوازی ل ناف به ینا بهرژه وه ندیین جفاکی و تاک ل هه مبه ری بهرژه وه ندیین که سایه تیین رامیار لیک بیخیت.

پیشبهرکی، پی ل سهر هندی رادگریت، که هاوولاتی بو ماوهیهک دیارکراو مافی هندی هه بیت به شداری دکیه رکتیا دیموکراسیدا بکهت. ئەف کتیه رکی دناقههرا که سایه تین پالیورا یان ژی پارتین جیاواز پیک تینیت، و هاوولاتی دهره تا هندی بو دهر دکه قیت که نیونه ری خوه ههلبژیری. ل قی دهری ئەف نهک هاوولاتی نه که کتیه رکی دگهل ههف دکهن، به لکو پارتین رامیاری، و که سایه تین پالیورا سهر ب پارت و ریکخراوین جیاواز، ل رهخ قه ژی که سایه تین بی لایهن که به شداری د ههلبژارتینیدا دکهن، کتیه رکی ل سهر بده سته ئانینا دهنگی متمانه یا هاوولاتی دکهن. هاوولاتی ب ههلبژارتنا باشترین نیونه، خوه دگهل هاودهنگ دبینیت:

The voters must respect the division of labour between themselves and the politicians...they must...understand that, once they have elected an individual, political action is his business and not theirs. This means that they must refrain from instructing him about what he is to do (Shumpeter, 1942/1976:295).¹⁴³

دیموکراسی دان ب قی دنیت که سهروه ری ل دهف دهنگدر یان ههلبژیره- که ئەف ژی هاوولاتییه- و جیاوازییهک بنگههین هم ل ناقههرا ههلبژیری و بالین رامیاری که ب ههول و کوشیش دخوازن دهنگی متمانه یا تاک و هاوولاتی بولایی خوه راکیشن، دشیت هه بیت. سهروه ری تیته واته یا دیتنا هاوولاتی وهکی تاکهک سهربخوه. خالا

143- Kjær, U. Mouritzen, Poul E.: 19

به ره فاژهی قی د دیموکراسی ب شیوازی کتیه رکی/مملاندیدا تیته بهرچاف. ئەف ل سهر قی دیتنیه، که دیموکراسی نهک ته نیا خال یان ژی بنگهههک ژ بوی دهنگ دانیه. به لکو پالپشتی ژ رهوشهک وهها دکهت، که هاوولاتی دهرهت بوی بیته قه کرن که نیونه رین خوه دیار بکهت. و ئەف مافدارییا تاک و دهر برینا بیروراین وی تیته دیتن، که ههول و کوشیش ژ بوی به رفره کرنا دیتن رامیاری و بوهایین کولتورین خوه ددهت.

“In holding that no such transfer of sovereignty need or should take place: sovereignty not only originates in the people, it ought to stay there”¹⁴⁴

مه بهست ژ دیار کردنه وهیا قی ژی دانپینان ب قی راستی بیته، که شه رعییهت ته نیا ل دهف هاوولاتی هاتییه جیگرکن، و سهرچاوهیا خوه ژی ژ هاوولاتی وهر دگریت. دیتنهک وهها دیار که ری دهره تیه ژ بوی تاک، که بقیت و بشیت ب ئاویهک چالاک به شداری دکار و خه باتین رامیاری، کولتوری و هتد، ل ناف جفاکیدا بکهت. هاوولاتی قی وهکی فاکته ری که سایه تیا خوه دزانیت. ل ئاستی گشتیدا ژی هاوولاتی ههول ددهت که به شداری و کاریگری هه بیت ل سهر پیشخستنه وهیا پرۆسه سین رامیاری، که د بهر ژه وهندی ویدا بن. د هه مانکاتدا ل دژی بریارین که نهک د بهر ژه وهندییا وی دانه رادوه ستیت. ئەف یهک ژی پره نسیپ و دیتن دیموکراسییه، که ههول تیته داین جفاکی به رهف پیشقه بیت. ئەو پیشکه قتنهک وهها ب تاک قه گری ددهت.^{۱۴۵}

144 David Held. :75.

145- Held, D :18-19

ههلبژارتن و ترسا که نیونه جارەک دی نهئیتە ههلبژارتن ب ههف ره هاتەن گریدان. ئەف نهک کینه رکینهکه، بهلکو ژ ئالی سیاسهتقاناڤه وهکی میکانیزمهک بی وژدان تیتە ناسکرن. هاوولاتی فی ب ئاوایهک دی دبینیت. د بهرژه وهندی یا که سایه تین رامیار دایه که خوه نیزیکی هاوولاتیان ببینن و ب فی ئاواپی بینه هوی کوم کرنا زانیاریان و ههروهسا ژی متمانی ل دهف هاوولاتیقه دروست بکن. کارهک وهها ب هاریکاریا دهزگه هین راگه یاندنی و ب ئاوایهکی پرۆفیشیونال تینه ئەنجام دان. ههه سیسته مهک دیموکراسی که ل سهه بنگهها نیونه راتی هاتییه ههلبژارتن پیویسته دکهت، که ب هاریکاری وهگرتن ژ که نالین جیاوان، دهرفهت ژ بوی هاوولاتی قه دکهت که بگه هیته خهون و هیوایه تین خوه، وهیان دهرفهتهک وهها ژ بوی هاوولاتی بنافه رینیت.

دیموکراستییا ناوچهی - شارهوانی- ریزگرتن ل خواستین هاوولاتی پینگاڤا سهه رکیه، و دفی واریدا شارهوانی ههردهم بهرهف پیشقه پینگاڤ دئاقیت. ب ئاوایهکی هاوولاتی ل ناف سنوورین شارهوانی دا بهرژه وهندیان ناوچهی ل بهرچاڤ دگریت. ته نیا ب ئاوایهک وهها دبیت که بهرپرسیان رامیاری ل ناف سنوورین شارهوانی دا دهرفهتی ژ بوی هاوولاتی دئافه رینن که خوه ل هه مبهه سیسته می وهکی بیانی نه بینن. بهلکو به شدار بوونا وان وهکی زهنگینییهک ژ بوی ئافادانکران و ریکخستنا دیموکراسی ل ناف سنوورین ناوچهیدا تیتە دیتن. گرینگه که ئاماژه پی بیتە کرن، چاوان مرۆڤ وهکی دهسه لاتا رامیاری یان ژی هاوولاتی دشیت که ریزهیا دیموکراسی ل ناف جقاکیدا بهرز بکهت. ئەگهه دیتنا دیموکراسی وهکی دهنگدانی بزانیان، واته ل فی دهری نالهباری یا دیموکراسی پیک

تیت و دیموکراسی لاواز دبیت. لاواز دبیت چونکه ته نیا بهرژه وهندیان چینهک تاییهتی و هندهک نیونه ران، که ژ بوی ماوهیهکی دیارکراو هاتینه ههلبژارتن دپاریزیت. ئەگهه ژی ئەم دیموکراسی وهکی رهوشهک ژ رهوشین ژیاپی تیگه هیشتین، ئەف ل سهه مهیه که ههه وهکی هاوولاتی و ههه ژی وهکی بهرپرسیان رامیاری ههول و کوشیش بدهین که هاوولاتی پتر به شداری چالاکیان جقاکی بیت و دههگه هین جقاکی ل بهه هاوولاتی قه کری بن. د هه مانکاتدا ژی بهرپرسیان و نیونه رین ههلبژارتی هنده خوه ژ هاوولاتی دویر نه کهن ژ بوی که هاوولاتی بیته خاوهن باوه ریا رامیاری. دیتنهک وهها ههه ژ بوی هاوولاتی و ههه ژی نیونه ری ههلبژارتی گرینگ تیتە دیتن.

د ههلبژارتنان دا، رایا یه کهم و دسه ریدا باوه رینان ب که سایه تیا رامیاره. دهنگدانا هاوولاتی ب که سایا تیههک رامیار یان ژی ریکخراوهک رامیار، وهکی به رهه فکاری ژ بوی باوهه پی ئانین تیتە زانین. دیموکراسی ل ناف سنوورین شارهوانی یان ژی ناوچهی نه شیت بیتە بچووکران. گهلهک بویهه ههه که پیویسته و جهی سهه رنج راکیشانییه. هه می ئەو خالین سهه رکی که هاتینه دیارکران دیسان به شدار دبن، که دیموکراسی پتر نیزیکی هاوولاتی بکن. سنوورین دیموکراسیهک وهها ژ ئالی خوچرافی قه سنوردان، دیسان ژ بوی هاوولاتی ئاسانتره که ژ رهوشا رامیاریا د ناف سنوورین شارهوانی تیگه هیت. ئەف ژی دبیت هوی خورتبوونه و هیا تیگه هیشتنا دیموکراسی یا ناوچهی، که ته شهه نه دکهت ل سهه دیموکراسی ب گشتی که هاوولاتی ههست ب هه بوونا فاکته رهک وهها بکهت.

شارهوانی و پورهده کرنا دیموکراسیدا

شارهوانی ل وهلاتین پیشکهفتی ژ بوی ئافادانکرن و جیجیکرنا پیداو یستین هاوولاتی و جفاکا دوروبه رولهک سهرهکی دبینیت. ئەگەر جفاک و سهرۆکی شارهوانی ب رهنگ و رویی دیموکراسی دهنگی متمانهیی ژ خه لکی وهرگرتن، ئەف دیارکه ری شه رعییه تهک بی دابه زینه و پیویستی ب ریزداری و پشته فانی هه یه. ل هه مبه ر قی، دیموکراسی دخیته بن په رگالا پرس، دیارکرن و دامه زاندا سهرۆکی شارهوانی ژ ئالی حکومه تا نافه ندی، وهیان ژ ی ئەگەر پاریزگاری دهسه لاتا هندئ هه بیت که نیونه رهک هه لبرارتی ژ پوستا وی لابهت، ئەف راسته وخوه ل دژی دیتن و بۆچوونین دیموکراسی تیته دیتن. د هه ر پینگافه کیدا ئەرکی شارهوانی جیجیکرنا ئەرکین سهرهکی نه، که ئەو ژ ی خزمه تکرن ب هاوولاتییه. به لام جیاوازی د نافه را شیوازی بریفه برنی خاوه ن گرینگی و تابه تمه ندی بین خوه نه. گرینگی رهوشهک وهها ژ ی دزقریته سهر بابهت و رهوشا دیموکراسی. بابه تهک که هه تا چ راده یه کئ تاک وهکی هاوولاتی مافداره سهرۆک و جفاکا شارهوانی ل باژی ری خوه هه لبریت و دیار بکهت؟

تهوهرهک یا بابه تی دزقریته سهر "به شداریکردن د بوا ری رامیاری و هه بوونا کولتورهک سفیل و پیشکهفتی، که سه رچاوه یا خوه ژ دیموکراسی" وهردگریته. ئەف ژ ی راسته وخوه وهکی هیز ل دژی دهسه لاتارییا یهک رهنگ و نه گور بکارتیت، که ل داویدا ژ ی تهوهر تیته بادان و دزقریته سهر "سفقکرنا دهسه لات Decentralization"، که وهکی بابه تهک گرینگ و نافه ندی ئیرو تیته تاوتوکرن ل ناف جفاکین پیشکهفتی و ههروهسا ژ ی چاوان دیتنهک وهها جیگیر بیت د ناف سیسته مین رامیاریین جیاواز دا. مه بهست ژ دیموکراسی ب خوه ریک فه کرنه ژ بوی

هاوولاتی، که به شداری د چالاکین رامیاری، کولتوری ل ناف جفاکیدا بکهت، که ئەو ژ ی ناف مالا خوه-شارهوانی، وهلات، خواندنگه، و هند-ریکیخیت و ببیته خاوه ن بریار. واته دیموکراسی بوویه هوی پینگانینا تهوهرهک نوی ل ناف جفاکیدا، ئەو ژ ی "هلوه شاندا دیواو و سنوورین دهسه لاتارییه" ل ناف جفاکی. هلوه شاندا وهیا بیروه که یهک موخافه زه کار و که فن و جیگرکرنا بیروه که یهک نوی و سه رده مین، که ترس ژ تاک و به رفه کرنا دهسه لاتی فاکته رهک وهها نه بیت. دیموکراسی ئیرو بویه بابه تهک به رفه و ب دهگمه ن سیسته مین رامیاری ل سهر بابه تهک وهها دا دهرباس دبن. نه خاسمه که ئیرو ئەم ل جیهانهک فه کری و جیهانگیری دا دژین، که تورین ئینته رنه تی و تهله فونین هه لگر ژ هه ر کاتی پتر رولا خوه د دارشتنا په یوه ندین جفاکی و تاکی و ههروهسا ژ ی پیشخستنا دیموکراسی و جفاکیدا دبین. ب مفا وهرگرتن ژ تورین ئینته رنه تی ریژیم (دهولهت، وهلات) و سیسته مین نوی پیک تین، که بوینه هوی مه ترسی ژ بوی سیسته مین وهلاتین که ل سهر شیوازهک کلاسیکی هاتینه ئافادانکرن و هه ردهم ل دژی گورانکاری و نوژهنکرنی د ناف جفاکی، و ههروهسا ژ ی شیوازی دهسه لاتاری راوه ستاینه.

خوینه ر یان ژ ی هاوولاتی به لکو تهوهره سفقکرنا دهسه لاتی وهکی بابه تهک به رته سک ببینیت و رهخنه ل سهر هندئ بگریته که چما دهسه لاتی پیویستی ب سفقکرنی هه بی یان هه یه؟ وهیان ژ ی سفقکرنا دهسه لاتی چیه و تیته چ واته یه کئ؟ ئایا پیویست دکهت که ب سفقکرنا دهسه لاتی گیروگرفتن مه ستر دروست بکهین، که هه م ژ بوی تاک و هه م ژ بوی جفاکی و ب ئاوایهک گشتی ژ بوی دهسه لاتداران ئاکامین نه دیار هه نه؟ ئایا سفقکرنا دهسه لاتی ته نیا بابه تا دیموکراسی هه مینز دکهت، یان ژ ی ل بن قی وشه یی و بیروه که یا رامیاریا گه لهک بابه تین دی بین

فهشارتی هه نه که نه هاتینه دیار کرن و زه لال کرن، به لکو پیو بیست دکه ت که بیته دیار کرن، زه لال کرن؟ بیرو که یا سفکرنا دهسه لاتی بابه ته ک به رفره و هه مه گیره. هه روه ک چاوان بابه تا دیمو کراسی ئیرو بویه بابه ته ک هه مه گیر، زاراقه بیین "سفکرنا دهسه لاتی، دیمو کراسی" دوو وشه و بیرو که بیین ب هه ف ره گریداینه.

به به تا هه لبرارتنن شاره وانی ژ بوی جارا یه که م ل هه ریما باشووری کوردستانی دز قریته سال ۲۰۰۲/۲۰۰۱. د قی ده میدا هه ک بریار ده رک که هه لبرارتنن شاره وانی بیته کرن. و ل قی ده ری ژی سه ره پائی هه می کیماسیین خوه گه له ک پارت و ریخراو به شداری هه لبرارتنی بوون. هه رچه نده که پرائیا ئەندامین شاره وانی کوردستانی ژ ئەندامین پدک- ینک ئ پیک هاتبوون لی دیسان ژی ئەف ته جرو به یه کا باش بو ژ بوی تاک و دهسه لاتداریا کوردی، که چاوان سیسته مه ک خاوهن پیوه ریین دیمو کراسی تیته ئا فادان کرن. دیسان ده رفه ت ژ بوی پارتین سیاسی هاتییه ره خساندن که ته نیا گرانی نه دهنه بابه تا رامیاریین سه ره کی. تاییه تی ژی ئارمانجین سه ره کیین نه ته واکورد که خوه ل ده ورو به ری وه رگرتنا مافی سه رخوه بوونی گریدایه. ئەف بابه ته ک سه ره کییه و هه تا نوکە ژی ته وهره ناکوکیین دنا قبه را پارله مانی کوردستانی و دهسه لاتا نا قه ندییه (هه روه سا ژی گریدایین ره وشا ناوچه یی و جیهانییه). ئیرو شیوا زین خه باتا کوردی هاتییه گورین و که قتییه نا قه نده ک نوی دا. ئەف خه باته ژ خه باتا سه ر شاخان قه هاتییه قه گو هاستن ژ بوی خه باتا نا ف شاران.

ب هه بوونا پارله مان و حکومه ت دیسان شیوا زین په یوه ندیین نا قه نه ته وی و هه روه سا ژی تیکلیین دگه ل دهسه لاتا نا قه ندی ژ پارت هاتییه گورین بو دهسه لاتداریا شه ری، که نیونه ریین راسته قینه یین گه لی کوردن. هه لبرارتنن شاره وانی ئەگه ر پر کیماسی ژی هه بیته و هه رچه نده ژی که

پارت و ریخراوین کوردی دهسه ت پیکدا ژی، ئارمانجین هه لبرارتنن شاره وانی ب ئاویه ک روون و ئاشکه ره دیار نه کرن، به لام ل داهاتییدا ئەف ده رگه ه دی ژ بوی لیکولین قه کری بمینیت. دانوستاندنن ل نا ف هولا پارله مانی داهاتی یی هه ریما کوردستانی دی ب ئاویه ک به رفره تر و قه کری تر هه لبرارتنن شاره وانی و به رفره کرنا دهسه لاتا شاره وانی یان بو مه دیار بکه ت. تاییه تی ئەگه ر پارتین سیاسی یین بچوک نه شین که بیته خاوهن کورسی د نا ف پارله مانی، لی جفاکین شاره وانی و پاریزگارن ده رفه ته ک نوی بو وان قه دکه ت، که بیته خاوهن کاریگه ری ل سه ر پرۆسه سا رامیاری و پیشقه چوونا دیمو کراسی. ب ئاویه کی پارتین وه ها دبه خاوهن بریار و هاوسه نگ د پیشخستنا جفاکی. ئەف ژی دبیته هوی هه بوونا کاریگه ری ل سه ر بریارین رامیاری ل ئاستی ناوچه یی دا. یا بالکیش ئەفه که ب قی ئاوی ده رفه ت ژ بوی هه می لایه نان قه دبیت که ب ریکا جفاکا شاره وانی کاریگه ری ل سه ر به رنامه و ستراته ژیا سیاسییه دهسه لاتداریا نا قه ندی هه بن و بیته خاوهن هیزه ک که توانیا گورانکاری د بریارین نا قه ندی دا هه بن. ناکوکیین د نا قبه را دهسه لاتا شاره وانی و دهسه لاتا نا قه ندی ب ئاویه کی دی د که قیته به ر چاقان، که دهسه لاتا نا قه ندی پیویسته سوود ژ میکانیزمین نوی وه رگریته، که هاریکاری دگه ل شاره وانیان بکه ت. یه که م ژ به ر کو هاوولاتی د ره وشه ک وه کی یا ئیرو دا پتر بایه خ ده ته دابینکرنا خزمه نگوزاری ژ بوی شاره وانی، دوویه م ژی ئەف دبیته هوی هندی که بالانسه ک بکه قیته د نا قبه را دهسه لاتا شاره وانی و دهسه لاتا نا قه ندی ژ بوی دابینکرنا پنداویستییان.

۵- کوردستان Anno 2005 :

دهما که مرۆف دناڤ لاپهرین میژووی دا کویر دبیت، رهنج و بی چاره‌بیا نه‌ته‌وه و گهلین بندهست، که خه‌بات ژ بوی سه‌رخوه‌بوونی دکهن، و کاودانین پۆزه‌تیڤ و نه‌گاتیڤین مرۆڤایه‌تی که ل سهر میژوویا هاوچه‌رخا نه‌ته‌وه‌یین وها هه‌بووینه، هه‌ستین مرۆڤایه‌تی تینه هه‌رکاندن. میژوو ژ بوی مه، وهکی تاکه‌که‌س، وهکی په‌نجه‌ریه‌ک فه‌کری یا زانیاری تینه زانین. بی میژوو، ئەف نه‌ک د توانا و شیانا مرۆڤایه‌تی دایه که بشیت ژ گورانکاری و پیشکه‌ڤتین، که د جیهانی دا روددن تینگه‌هیت یان ژی تیگه‌هیشته‌نک ل ده‌ڤ په‌یدابیت. بی میژوو، مرۆڤایه‌تی بی ناسنامه‌یه، له‌روا ئەف نه‌ک شاشاتی یه، گهر دان ب هندئ بیته داین که ناسنامه‌یا مرۆڤایه‌تی و تاکه‌که‌س ته‌نیا ب هه‌بوونا میژویه‌ک دیارکراو خاوه‌ن ناسنامه تینه دیتن. ئەف ب ئاوایه‌کی گریډایی لاپهرین میژووی فه‌هیه، که هاتینه تۆمارکرن، و سه‌ره‌کانییا ناسنامه‌یی تینه زانین. گورانکاریین که هه‌رده‌م دژیانا مرۆڤایه‌تی پینک تین، سینگێ تاکه‌که‌سی ژ بوی رووداوین نوی فه‌دکه‌ت. فه‌کری بوونا لاپهرین میژووی دبنه هوی په‌یدابوونا ته‌نگه‌ژه‌یان، که هه‌م ئاسوو و هه‌م ژی ئارمانج و پینگافین خواستین سه‌ره‌کی دکه‌ڤن بن گوپالی پرسئ. به‌لام ب سود وه‌رگرتنا تاک و جفاکی ژی دیروک و میژوویا مرۆڤایه‌تی خاوه‌نداره‌تیا ناسنامی دکه‌ڤتیه هولی، که میژوو شایه‌ته. هه‌لبه‌ت ته‌نیا ب لاینترین د لاپهرین میژووی یا مروقاتی ئەم نه‌شین جفاکی و هه‌روه‌سا ژی تاکی بخه‌ملین. به‌لکو ژی ئەف د ژیانیدا گرینگه که تاک و جفاک ب

لیکولین و لیگه‌رین ب هه‌می ئاویان ره‌نگین نوی بده‌ته ژیانئ. ته‌نیا سه‌رچاوه‌یا فی ژی ب زانست ب دی تیت. بی زانست و نیرین ل سه‌رچاوه‌یین زانستی و مفا وه‌رگرتن ژ لیکولینان ئەف نه‌ک د توانایا مه‌دایه که خوه بیخینه پال جفاکین پیشکه‌ڤتی. نیرین و زانیاریین پیشین که د میژوویا مرۆڤایه‌تی دا هاتینه تۆمارکرن ته‌نیا سه‌رچاوه‌یین گرنگن، که خاوه‌ن تایه‌تین مفادار و هیژانه. له‌ورا ژی ئەف - میژوو- ب هه‌می ره‌نگین خوه فه‌هه‌م تال و هه‌م شیرینه.

نه‌ته‌وا کورد سه‌ره‌پایی دابه‌شکرن و ژ هه‌ڤ قه‌تانندی هه‌تا نوکه ژی وه‌کی وه‌ریس و تورا ته‌ڤنیپرکی ب هه‌ڤ ره‌ گریډایی مایه، هه‌رچه‌نده مه‌به‌ستا دابه‌شکرنا نه‌ته‌وا کورد د ناقبه‌را سنوورین ده‌ستکردا ئارمانجین سه‌ره‌کی هه‌بووینه و یه‌ک ژ وان ژی دویرکرنا نه‌ته‌وا کوردی ژ ناسنامه‌یا ره‌سه‌نا وییه، و ناموکرنه دگهل ناسنامه و ره‌چه‌له‌کا خوه. فی بابه‌تی نفیسکار ریوار سیوه‌لی ب ئاوایه‌ک به‌رفره ئاماژه پی دکه‌ت مه‌به‌ستا ژ" به‌ئویدیکرنا"^{۱۶۷} یه‌که‌م ئارمانجا سه‌ره‌کییا دوژمنین نه‌ته‌وا کوردی دده‌ته ناسکرنا. و پشتی فی ژی دۆزیه‌نه‌وه‌یا ناسنامه‌یه‌ک نوی ژ بوی تاکئ نامو بوی دگهل ناسنامه‌یا خوه یا ره‌سه‌ن. لی دیسان ژی ئەف ب هه‌می ئاویان سه‌رنه‌که‌ڤتییه. فاکته‌رین سه‌ره‌کی د فی سه‌رنه‌که‌ڤتیندا ژی دزفریته سه‌ر خه‌باتا کولنه‌ده‌ر یا نه‌ته‌وا کوردی، هه‌بوونا ناکوکیین د ناقبه‌را وه‌لاتین داگیرکه‌ر، که هه‌رده‌م هاریکاریا بزاڤا رزگاری خاوا نه‌ته‌وا کوردی کرینه، چ ئەف هاریکارییه ژ بوی هندئ بیت که بزاقین رامیاری و چه‌کداریین کوردان ل دژی هه‌ڤ بکاربینن، چ ژی مه‌راما وان ژ ناڤ

۱۶۷- سیوه‌لی، ر. قه‌فه‌سی ئاسنین یان بو ببه‌وه به‌ر عیراقی؟ چ. یه‌که‌م، سلیمانی، چاپخانه‌ی رهنج ۲۰۰۳.

برن و لاواز کرنا بزاقین کوردی بیت، بهلام د هەردوو رهوشان دا ژى سەرەرایى هندی که نه‌تەوا کوردی توشى ناکوکیان بوویه، دیسان ژى ئەف بۆیه هۆی پیشکەفتنا بزاقا رامیاری و لەشکەری یا کوردی. هۆیکە وەها ژى، سەرەرایى ناکوکیین د ناقبەرا بزاقین رامیاریین کوردی دیسان بهەمی رهنگین خوه گەلی کورد ب بهرخوه‌دان و دانپینەنان ب سنوورین دەستکرد بوویه. دیسان ژى ناسنامەیا کوردهواری و هیواپەتین سەرەکی، که کوردستانا مەزنە، وەکی ئارمانجا سەرەکی هاتییه دیتن. سەرەرایى ناکوکیین د ناقبەرا رهقین بزاقا کوردی، که توشى ناکوکیین رامیاری بوویه، لی دیسان ئەف پیویستە که پۆزه‌تیف بیته نرخاندن. لسه‌ر قى ژى نه‌تەوا کوردی میژووویهک ب هەف ره گریدای هه‌یه.

تەجروبه‌یا دامەزراندنا به‌ره‌ی کوردستانی ب خوه تەجروبه‌یکه ژیهاتی ژ بوی بزاقا رامیاری و لەشکەری یا کوردستانی تیتە دیتن، که بۆیه دەستپیکا دامەزراندنا سەرکردایه‌تییهک هاوبەش ب دیتن و رامانین هاوبەش، که ئەو ژى گەه‌یشتن ب ئارمانجین سەرەکی و به‌ره‌ف کرنا بزاقا ریژگاریخوازا کوردستانی و ریخستنا به‌رنامه‌یهک یه‌کگرتی، که بشیت به‌رسقا پیویستین خەباتا نه‌تەوییا کوردی چ ژ بوی سەرخواه‌بوونی وه‌یان ژى گورانکاری خستن د شیوازا ستراته‌تییا خەباتەک پتەو و توکمه د کاتەک وەها دابده‌ت. گەر مرۆف ل میژوو یا میراتییا دەسه‌لاتا کوردی وەکی دەسه‌لاتەک فه‌رمی و ره‌سمی بنیتریت، ئەف تیتە دیارکرن، که دەسه‌لاتەک وەها هیشتا د قوناخا په‌روه‌ده‌کرنی و هین بوونی دایه. واته سەرکردایه‌تی یا کوردی تەجروبه‌یهک به‌رفره دوازی بریقه‌برنا جفاکی، که خاوه‌ن چوارچووه‌یهک دیارکراو و سیسته‌ماتیکدا بیت نین و نه‌بوویه.

به‌لام پشتی سەرهلانی د سالا ۱۹۹۱ی و هەلبژارتین سالا ۱۹۹۲ی خەبات و پیکهاتهک نوی ل هەریمما باشووری کوردستانی ئافادانکر، که پینگاف به‌ره‌ف دیارکرنا چوارچووه‌یهک نوی ئاقیت، د هەمانکاتدا هەتا راده‌یه‌کی گرنکیا کیشه‌یا کوردهواری ژ رۆژه‌قه‌کا ناقنه‌تەوی به‌ره‌ف رۆژه‌قا کیشه‌یهک ناقخوی داخست. یه‌ک ژ ئەگه‌رین هەلبژارتنا ستراته‌تییهک وەها ژى ب دیتنا من، نه‌بوونا پشتگیرییهک ناقنه‌تەوییه ژ بزاقا نه‌تەوییا کوردی، گەر گوهداری ل سەرکردایه‌تییا کوردی بیته کرن. به‌لام د پراکتیکدا ژى ئەف ره‌نگه وەرچه‌رخانه‌ک دی نیشانی مه‌ بده‌ت. سەرکردایه‌تییا کوردی ب ئاویه‌ک ئەشکەره خوه ب ئیراقی فه‌ گریدده‌ت، که ئەف ژى ریک ب پیچه‌وانه‌یا رایا نه‌تەوا کوردی پینگاف ئاقیتنه. سەرەرایى هندی ژى که هیژین ل ده‌رفه‌ی ده‌سه‌لاتی، بۆ نموونه ریخراوین که داخوازا ل دارخستنا ره‌فراندومی ژ بوی سەرخواه‌بون و جیابوونا هەریمما باشوری کوردستانی ژ ئیراقی ژى دکەن، د ده‌رفه‌تەک وەها دا هاریکارییا پیویست ژلایى ده‌سه‌لاتا کوردی ژ بوی وان نه‌هاتییه کردن. هاریکارییه‌ک که دبۆیه هۆی خورتکرنا بزاقه‌ک وەها و هه‌روه‌سا ژى بنگه‌هی ده‌سه‌لاتا کوردی د دانوستاندنن دگه‌ل لایه‌نین هاوپه‌یمان و لایه‌نین رامیاریین ئیراقی. هۆیه‌ک وەها دبۆیه ئەگه‌را بده‌ستقه‌ئانینا خواستین گەلی کورد. به‌لام نه‌ک ته‌نیا ده‌سه‌لاتدارییا کوردی پشتگیری ژ ریخراوین وەها نه‌کر، که ل ناف جفاکا کوردی دا ببیته خاوه‌ن ده‌سه‌لاتەک پشت په‌رده ژ بوی سەرکردایه‌تییا کوردی د کاتی دانوستاندنان دگه‌ل سەرکردایه‌تییا خه‌یری کورد ل ئیراقیدا، به‌لکو ژى سەرکردایه‌تی یا کوردی ل دژی ریخراوین وەها ژى راوه‌ستییا. ئەف دیار و هه‌روه‌سا ژى ئەشکەره‌یه، که خاكا

کوردستانی و ئارمانجین نه‌ت‌وا کوردی د پرۆژه‌یا ده‌ستوور وه یان ژى یاسایا داهاتییا ئیراقیدا نائیته زامنکرن، ژبلی هندى که ته‌نیا سه‌رکردایه‌تیا کوردی شیاا زمانى کوردی ل ره‌خ زمانى ئه‌ره‌بى فه بکه‌ته زمانى ره‌سه‌مى یى ئیراقى. ئارمانجه‌ک وه‌ها نه‌ک هیژای هه‌مى قوربانى و ئه‌نفالکردن، کیمیا‌بارانکردن، سیاسه‌تا ته‌ عریب و هتد ده‌. گه‌لج کورد شانازی به‌ره‌مین پتر و هیژا تره‌ که ئه‌قژى ته‌نیا ب یه‌ک خستنا مالا کوردی و هه‌روه‌سا ژى به‌شداربوونا هیژین کوردی د پیکه‌اتا به‌ره‌ی سیاسى یى کوردی ل دژى حکومه‌تا ئیراقى و جه‌به‌ه‌ی خه‌یرى کوردی دشیت بگه‌هیته ئارمانجین سه‌ره‌کى وه‌یان ژى ب کیماسى بشیت مافین نه‌ت‌وا کوردی بپاریزیت.

ئه‌گه‌ر گه‌لی کورد د مملانییا شه‌رى چه‌کدارى- هه‌م د شو‌ره‌شا ئه‌یلوولئ و هه‌م ژى د شو‌ره‌شا گولانیدا- دا ده‌ستکه‌قتین به‌رفره و سه‌ره‌کفتى بده‌سته‌قئانین، ئه‌ف دچوارچو‌فه‌یه‌کا شه‌رى پارتیزانیدا بوویه. د وی کاتى دا ره‌وشه‌ک وه‌ها نه‌هاتییه ئارا که هیژین له‌شکه‌رى یین پيشمه‌رگه‌ی وه‌کى هیژه‌ک له‌شکه‌رى ریک و پیک و خاوه‌ن بونیاته‌ک دیارکراو بیته دارشتن. به‌لام دیسان ژى و هه‌رچه‌نده که هیژه‌ک وه‌ها خاوه‌ن کیماسى یین بنگه‌هین یین لوژه‌ستیکی بۆ، شیان و توانایا خوه د وارى له‌شکه‌ریدا نیشان دان، که شیانه‌ک وه‌ها بنگه‌ه و ستروکتورا له‌شکه‌رییا دوژمى تووشى مه‌ترسیین مه‌زن بکه‌ت. ره‌وشه‌ک وه‌ها بۆیه هۆی په‌یدا‌بوونا تراومایین سایکولوژى ل ده‌ف له‌شکه‌رین دوژمن، که کوردستان وه‌کى دوژه‌خه ژبوی خوه دزانین. جیاوازییه‌ک بى هاوتا که ل قى ده‌رى د ناقبه‌را هه‌ردوو شو‌ره‌شان- له‌شکه‌رى و ژیارى- دا هه‌یه د

شیوازیین بریقه‌رى و هه‌روه‌سا ژى هه‌بوونا ئامرازین به‌رده‌ست دا تیته به‌رچا‌ف.

سیسته‌م و جفاکه‌ک پيشکه‌فتى پيوستى ب دابینکرنا یاسا و دیار کرنا سنوورین ده‌سه‌لاتداری و هه‌روه‌سا ژى ده‌زگه‌هین جیاواز هه‌یه. ئه‌ف دزقریته سه‌ر شیوازیین بیه‌رکردنه‌وه‌یه‌ک پيشکه‌تى د هه‌ردوو واران دا، کولتورى و رامیاری. ئیرو هه‌ردوو ره‌شین خه‌باتى- چه‌کدارى و سفیل- ل ناف مه‌یدانا کوردستانیدا ب ئوایه‌ک باش به‌رچا‌فن و ته‌مام که‌ره‌ین هه‌فن. سنورین نویین جفاکى که هاتییه دامه‌زراندن بۆینه هۆی دیارکرنا جیاوازی و هه‌روه‌سا ژى دیارکرنا سنوورین خه‌باتى ژ بوی هیژین له‌شکه‌رى و هیژین رامیاری. خه‌بات و وه‌رچه‌رخانه‌ک سیسته‌ماتیک د فان داوی یان - ۱۹۹۲-۲۰۰۴- ل کوردستانی ده‌ست پى کرییه، که به‌ره‌مه‌ک ساوا ژ بوی نه‌ت‌وا کوردی پیک ئانییه، و دیسان ژى ئه‌ف به‌ره‌مه‌ ب هه‌مى ئاویان پيشکیشى نه‌ته‌وه‌یه‌ک وه‌ها چه‌وساندی کرییه. ئه‌ف به‌ره‌م دیسان ژى هه‌رچه‌ندى مه‌زن و به‌رفره بیت نه‌شیت به‌رسفا کیماسیین سه‌ره‌کیین جفاکا کورده‌وارى بده‌ت. به‌لام وه‌کى ده‌ستپیک و ب ل به‌ر چا‌ف گرنا بارى جوخرافى و ستراتییه‌ژیکى هه‌ریما باشورى کوردستانی ئه‌ف باش تیته‌نرخاندن. هۆیه‌ک سه‌ره‌کى ژى دزقریته سه‌ر گورانکاری د شیوازیین بیه‌رکردنه‌وه هه‌م ل ده‌ف که‌سایه‌تیا کوردی و هه‌م ژى ل ده‌ف سه‌رکردایه‌تیا کوردی. بیه‌رکه‌یه‌ک که فاکته‌رین ده‌ره‌کى و په‌یوه‌ندیین جیهانى کاریگه‌رییا خوه ل سه‌ر گورانا واندا هه‌بوویه. گورانکاری که‌فتن د دیتن و بیروپرایان دا که بشیت دگه‌ل بیروپرایین جیهانا نوی و جیهانگیر بونی هاوسه‌نگى هه‌بیت و بیته خاوه‌ن به‌ره‌م د دژیانیدا.

هه‌لویستین ره‌خه‌گه‌رانه (نه‌گاتیف) ل هه‌مبه‌ری په‌یره‌وکرن ژ سیاسی‌ته‌ک شیلی یا سه‌رکردایه‌تییا کوردی د کاته‌ک وه‌ها نه‌ک دژایه‌تییه ل هه‌مبه‌ر سه‌رکردایه‌تییه‌ک وه‌ها، به‌لام پی‌چه‌وانه‌یا فی دروسته. ره‌وشا ئیرو یا جفاکی فی لبه‌ر پیشییا مه‌ دادنیت، که ئه‌م هه‌م بیر ل لایه‌نین نه‌گه‌تیف و هه‌م ژی بیر ل لایه‌نین باشین ئافادانکرنا جفاکه‌ک نوی، تاکه‌ک نوی یی کوردی، و هه‌روه‌سا ژی بیرکردنه‌وه‌یه‌ک نوی ل ده‌ف سه‌رکردایه‌تییا کوردی بکه‌ن، که د گه‌ل ستروکتوره‌ک نوی بیته‌ گونجاندن. ستروکتوره‌ک که پیشکه‌فتی بیت و هه‌می خوه‌ خاوه‌ن به‌ره‌مه‌ک وه‌ها بزانه‌ن. وه‌کی نه‌ته‌وه‌ ئه‌م به‌شه‌ک ژ جیهانی نه‌ و چ جیاوازی د ناقبه‌را مه‌دا، وه‌کی نه‌ته‌وه‌ نینه‌ن. به‌لکو ئه‌و توان و شیان ل ده‌ف نه‌ته‌وا کورد ژی هه‌یه‌ که جفاکه‌ک به‌خته‌وه‌ر و پر ژ ئومید و هیوا ژ بوی تاکی کورد ئافادانکه‌ت. ئه‌ف ته‌نیا هنگی دبیته‌ راستی که ئه‌م چاف پیداخساندنه‌کی ل جیهانی و هه‌روه‌سا ژ جفاکا کوردی بکه‌ین و فی بیخینه‌ بن چافیلکه‌یا لیکولینی. هاوسه‌نگی دگه‌ل جفاکین پیشکه‌فتی و ناوچه‌ی ل ئالی یه‌کی و جفاکا کوردی ل ئاله‌ک دی. ئه‌ف دبیته‌ هوی زه‌لالکرنا کیماسیین جفاکا کوردی. گه‌له‌ک جارن هاتییه‌ دیتن، که به‌رپرس، که‌سایه‌تی بین رامیار و ده‌سه‌لاتدارین کورد هاوسه‌نگی دناقبه‌را جفاکا کوردی و جفاکین ده‌وره‌به‌رین نه‌ته‌وا کورد دکه‌ن. دانپینان ب خه‌له‌تی و کیماسییان و هه‌روه‌سا ژی هه‌ول بیته‌ داین که ئه‌ف خه‌له‌تییه‌نه‌ بینه‌ سه‌رراستکرن. کیماسیین که د واری ده‌سه‌لاتداری و ریقه‌به‌ری ل هه‌ریمما باشووری کوردستانی هه‌نه‌ پیویست تیتنه‌ دیتن که ریکه‌ چاره‌سه‌ری ژ بوی بیته‌ دیتن و سه‌رراستکرن، به‌ری کو جفاک و تاکی کوردی

تووشی نه‌خوه‌شیین بنگه‌هیین بیت. یه‌ک ژ خالان ژی که ئه‌ز وه‌کی شاشاتی و دجهی خوه‌ دا نابینم، ئه‌ف که گه‌له‌ک جارن هاوولاتی و به‌رپرسین کورد هاوسه‌نگی د ناقبه‌را هه‌ریمما کوردستانی و جفاکین وه‌لاتین جیران دکه‌ن. ئه‌ف هاوسه‌نگی د جهی خوه‌دا شاشه‌ و باشه‌ ژی. لایه‌نین باش ئه‌فه‌ که ئه‌م وه‌کی کورد هه‌ول بده‌ین کیماسیین که دناقبه‌را جفاکا کوردی و جفاکین جیران داهه‌نه‌ دووباره‌ نه‌که‌ین. یا دوویه‌م ژی ده‌سه‌لاتدارییا کوردی پتر هه‌ول بده‌ت د هه‌ر بواره‌کیدا خوه‌شی و به‌خته‌وه‌ری ژ بوی هاوولاتی یی کورد دابین بکه‌ت. سییه‌م سه‌رکردایه‌تییا کوردی هه‌ول بده‌ت که پتر فه‌کری تر بیت ل هه‌مبه‌ر هاوولاتی کورد. پینگاف بیته‌ ئافیتن ژ بوی روخاندنا دیوارین ئاسنین که ب هوی مه‌قامی د ناقبه‌را هاوولاتی یی کورد و سه‌رکردایه‌تییا کوردیدا هاتینه‌ ئافادانکرن. خواسته‌ک وه‌ها دزفریته‌ سه‌ر هندئ که ئه‌م وه‌کی کورد خوازیارین و دقیت، و بخوازین که سود ژ پیشکه‌فتن جفاکین پیشکه‌فتی وه‌ربرگین. گه‌له‌ک جارن، ئه‌ف نه‌ فه‌شارتییه‌ و هاتییه‌ ده‌ربرین که "ئه‌م وه‌کی نه‌ته‌وه‌ پیویسته‌ پتر بیر ل به‌رژوه‌ندیین سه‌ره‌کی یین نه‌ته‌وی بکه‌ین" به‌لام به‌رژوه‌ندیین سه‌ره‌کی یین نه‌ته‌وی چی نه‌؟ ئایا پیویست ناکه‌ت که بیر ل هندئ بیته‌ کرن که به‌رژوه‌ندیین نه‌ته‌وی ژ بوی کورد بینه‌ روونکرن؟ ئه‌ف نه‌ک ته‌نیا کوردستانه‌ک مه‌زن، خواندن و یه‌ک خستنا زمانی کوردییه‌!!! به‌لام ئه‌ف لایه‌نه‌ک ژ لایه‌نین بزافا نه‌ته‌وا کورده‌. یان ژی ته‌نیا په‌ره‌ستنا پارت و ریکخراوه‌ک تاییه‌تییه‌؟ یان ژی پارت و ریکخراو وه‌کی ئامرازه‌ک ژ ئامرازین گه‌هیشتن ب ئارمانجین سه‌ره‌کی یین نه‌ته‌وا کوردی تیتنه‌ دیتن؟ هه‌لبه‌ت ئه‌ف ژی دزفریته‌ سه‌ر په‌روه‌رده‌کرن د قوناخه‌ک ده‌ستپیک و سه‌ره‌کید، که

د پینگاډا په که م د زفریته سهرشانی و پارت و ریکخراوین رامیاری و چه کداری. نهو ریکخراوین که نوکه ژی بووینه خاوهن دسه لاتاک شهرعی ب هوی هه لپزارتن و دهنگدانا هاوولاتی بوینه خاوهن دسه لاتاک ودها.

ئیرۆ تهجروبه و ههروهسا ژی رهوشا ههریما باشووری کوردستانی هندهک دهرهت ل بهر دهستی نه تهوا کورد فه کرینه که بی هاوتا نه ل میژوویا هاوچه رخ و میژوویا رابوردویا کوردیدا. گهلی کورد ل ههمی ئالیین جیهانی بهری خوه دایه فی تهجروبه یا ساوا و ههروهسا ژی نهف دهرهتا دیروکی. دهرهتهک که گرینگ تیته نرخاندن. هه رهکه فتنهکا که د فی کاتی دیروکیدا و ل بن سیبهرا دسه لاتاریا حکومهتا ههریما باشووری کوردستانی ب دهست فه بیته، ژ بوی نه تهوا کوردی ب گشتی ل کوردستان و جیهانی وهکی سهرکه فتنهک میژوووی و پینگاډا بهرهف ئارمانجین سهرهکی وی بیته زانین. نهف وی ژ بوی نه تهوا کوردی بیته تومارکرن. بهره فاژی فی ژی، ته نیا شکهست و نسکو وی وهکی بهرهم دیاربن. له ورا نهف دهرهتا بی هاوتایا میژوووی ژ بوی نه تهوا کوردی د سهریدا و ب تایبهتی سهرکردایه تییا رامیاریا کوردستانی، دهرهتهک زیرین تیته دیتن که نابیت توشی نسکو بیته. نه گهر بهرهمهک ودها وهکی راستی دمیژووویا هاوچه رخا کوردیدا نه ئیته تومارکرن، پیویسته که نه م خهبات و پینگاډا نو، واته پینگانینا ژ ههف تیگه هیشتنهک نو، د ناقبهرا سهرکردایه تییا کوردی و گهلی کورددا گرینگ تیته دیتن. گهلی کورد د نهجاما بدهست فه هاتنا نسکو و شکهستی وی سهرکردایه تی یا کوردی بهرپرس بزانیته. نه گهر سناریوییهک ودها روژهک گهش ب چاف

ببینیت، خهبات ژ بوی پیکهاتهک په کگرتی ل ناف کوردستانیدا نارواوهستیت، به لام د رهوشهک وها دا وی ههولین سهرکردایه تییا سیاسیا کوردستانی بیخیته جموجولی ژ بوی دارشتنا بهرنامه یهک رامیاری و لهشکری یی نو.

له ورا ژی بهری کو سهرکردایه تییا کوردستانی خوه ل سهر دوریانیه کی ببینیت، پینگاډا پراکتیکی بهرهف پیکهاتهک نو، ژ بوی دامه زراوین کوردستانی ژ هه کاته کی دی سهره پایی ههمی نه خوهشی و ناکوکی بین ئایدولوژی پیویست تیته دیتن. ل سهر دسه لاتاریا کوردستانی که خوه ژ کوک و بنه رته دا نوژن بکهت یان ژی هه بهر دهوام بیت ل سهر سیاستا بهر دهوام کری، که نهف ژی دبیته هوی نه رازیبوونهک پتر د ناف جفاکا کوردی دا.^{۱۴۷} نه رازیبوونهک که شه رعیه تا دسه لاتاریا سهرکردایه تییا کوردی وی لاواز بکهت.

سه بارهت ب میژووویا دسه لاتاری و ههروهسا ژی میژووویا جفاکا کوردی بابه تین جیاواز هاتینه تومارکرن، به لام یا کو په یوهندی ب دسه لاتاری د ناف جفاکا کوردیدا هه بیت، هه تا ئیرۆ کیم بابهت هاتینه تومارکرن. نهف وهکی پینگاډهک بهرهف پتر تیشک خستن سهر شیوازین دسه لاتی تیته دیتن. بیشک هه لپزارتنین شارهوانی ل کوردستانی د سالا ۲۰۰۱ ئی ژ لایی حکومهتا ههریما کوردستانی فه پینگاډهک باش و پوزه تیغه که پیویسته بیته نرخاندن. خوه زیا که هه لپزارتنهک ودها دکاتهک کیمتردا پشتی که هه لپزارتنین

۱۴۸- نهف بهری کو په یمانا هاوپه یمانه تی د ناقبه را پدک ئو ینک _ ئی دا بیته ئیمزا کرن. په یمانهک ودها پیویسته که د گهل پارتین کوردستانی بین دی ل باشین دین کوردستانی بیت له ئیمزا کرنا، که پتر په کگرتنی د ناقبه را هیژین کوردستانی بیک ببینیت.

۱۹۹۲.۰۵.۱۹ ج هاتینه کرن، هاتیا ل دارخستن، که بیشک کاریگه‌ری بین به‌رفره و جدی دا ل سهر گورانکاریین ئایدولوژی و کولتوری رامیاری ل ناف جفاکا کوردیدا هه‌بیت. ل رهخ قی ژی گورانکاریین بنه‌ره‌تی د دیموگرافییا رامیاری ل کوردستانی وی ب جی بئانیا. به‌لام ب ل به‌رچاڤگرتنا فاکته‌رین جیاواز که دیاره کاریگه‌ری ل سهرجفاکا کوردی و ده‌سه‌لاتدارییا رامیارییا کوردی هه‌بووینه، مروّف دشیّت که بگه‌هیته ده‌رئه‌نجامه‌ک وه‌ها، که بیروکه‌یا هه‌لبژارتنین شاره‌وانی دره‌نگ ده‌ستپیکر. ل ئالی دی ژی نه‌شاره‌زا بوون، نه‌بوونا زانیاریان ل سهرکار و خه‌باتا شاره‌وانی ل کوردستانی وه‌کی ئاسته‌نگ ل هه‌مبه‌ر هه‌لبژارتنه‌ک وه‌ها تیته‌ دیتن، که ئەف ژی وه‌کی ته‌خمین تیته‌ دیتن. به‌لام ئەف نائیته‌ فه‌شارتن، که پیشبینیا قی نه‌ده‌اته کرن، که سهرپینه‌اته‌ک وه‌کی سهرپینه‌اتا شه‌ری ئازادیا ئیراقی ده‌ست پی بکه‌ت. هه‌لبژارتنین شاره‌وانی وه‌کی خه‌باته‌ک رامیاری ژ بوی هه‌ر جفاکی وه‌کی پیویست دیاره. بیشک هه‌ر پینگاڤه‌ک سیاسی لایه‌نین باش و خرابین خوه‌ ل سهر باندورا جفاکی ژ ئالی رامیاری، کولتوری، ئابووری و جفاکی فه‌ هه‌نه. سه‌باره‌ت ب هه‌لبژارتنین شاره‌وانی مروّف دشیّت ب دلپاکی فه‌ بیژیت که ئەف بریاره، بریاره‌ک رامیاری پیروژه‌ که ژ ئالی چه‌ک فه‌ هاتیه‌ نرخاندن و جی بجی کرن. نرخاندنا کار و خه‌باتا شاره‌وانی پیویستی ب لیکولین هه‌یه، به‌لام ژ به‌ر کو ئەف ته‌جروبه‌یا یه‌که‌مه‌ ل هه‌ریمما باشووری کوردستانی، لیکولینه‌ک وه‌ها ژی بی ئاسته‌نک نابیت. پیویسته‌ که مه‌به‌ستین لیکولینه‌وه‌یی ژی بیته‌ دیارکرن. لیکولینه‌ر دشین که لایه‌نین جیاوازی هه‌لبژارتنی و

کاریگه‌ریین پۆزه‌تیف و نه‌گاتیڤین هه‌لبژارتنه‌ک وه‌ها ل سهر جفاکیدا بده‌نه‌ دیارکرن.

سه‌ره‌پایی هندی کو ئەم هه‌م ل هه‌ریمما باشووری کوردستانی و هه‌م ژی ل کوردستانی بگشتی خوه‌ ل سهر دوریانییه‌کی نادیار دبینن، دیسان ئەف بلا نه‌بیته‌ هوی هندی نه‌ته‌وا کورد ل هه‌ریمما باشووری کوردستانی بی به‌ره‌م بمینیت و ل هویڤیا روژین داها‌تی بین. به‌لکو هه‌ر به‌ره‌مه‌کی پینگاڤین جیاواز هه‌نه‌ که ژ بوی پیشی گرتنه‌ ل ده‌رکه‌فتنا کیشه‌یین نوی. ئەم وه‌کی کورد خوه‌ و جفاکا کوردی وه‌کی جفاکه‌ک جیاواز ژ جفاکین ناوچه‌یا روژه‌لاتا نافه‌راست دبیین. جیاوازییا وی ژی، میشکی کوردییه. میشک و کولتوره‌ک که لدویف پیشکه‌فتن و شارستانییه‌ته‌ک نوی دگهریت و دخوازیت که قی ژی پیشکیشی نقشین داها‌تی بکه‌ت. دیتنه‌ک که د نافه‌روکا خوه‌ دا جیاوازه‌ ژ دیتن و بوچونین روژه‌لاتا نافین.

ئیرۆ ل هه‌ریمما باشووری کوردستانی ب هه‌بونا دو ده‌سه‌لاتداری و یه‌ک پارله‌مان شیوازه‌ک ژ شیوازین بریفه‌به‌ری و ده‌سه‌لاتداری هاتیه‌ ئارا. ده‌سه‌لاتدارییه‌ک وه‌ها لگه‌ل دامه‌زراوین لیکولینی وه‌کی زانکو و ئەنستیتوین کوردستانی هه‌تا راده‌یه‌ک مه‌زن نوینه‌ و ئەف ده‌رفه‌ت نه‌که‌قتیه‌ به‌رده‌ستی لیکولینه‌ری کورد که کورتیه‌ک ل سهر ره‌وشا ده‌سه‌لاتی ل هه‌ریمما باشووری کوردستانی ب ئاوایه‌ک زانستی بده‌نه‌ دیار کرن. ئەف ژی هه‌تا راده‌یه‌ک دریز دزقریته‌ سهر لاوازی و نه‌بونا کادرین خاوه‌ن بو‌نییه‌کا زانستی د بوارین جیاوازین زانستی که توانایا هندی هه‌بن که چاوانی یا فه‌هاندنا وه‌ریسی ده‌سه‌لاتی ل هه‌ریمما باشووری کوردستانی ب ئاوایه‌ک زانستی بده‌نه‌ روونکرن. ئەف هیوایه‌ته‌ ل ده‌ف هه‌ر تاکی کورد هه‌یه‌ که ئەم

ژی بشین د وارین جیاوازا به ره مین هیژااین زانستی پیشکیشی جیهانا زانست بکن. د سه ریدا ژ بوی زهنگیتتر کرن و به رفه کرنا بیژهیا کوردی. پینگافهک وهها دهستپیک و پیشقهچوونا وئ ل ناف چوار دیوراییا زانکویین کوردستانیدا جی دگريت.

هه ریما باشوری کوردستانی ب سه رکاتهک ناسکدا تیدپهریت، و کهفتیه بهر هیرشین دوژمان، به لام یه کگرتنا دهسه لاتا سیاسی، که هیوایه تا گهلی کورده، و یه کگرتنه وهیا حکومه تا هه ریما کوردستانی، هه تا رادهیه کئ مهترسی بین وهها ل دهف تاکئ کوردهک کیم کرییه. ئەف مهترسی ژ یه هیه، که ئایا ئەم دئ شین بهر هنگارین هیرشین نه دیار بن، یان ژ یه تهنیا چیا بین کوردستانی دئ په یمانا هاوپه یمانی یا خوه ل هه مبه ر نه ته وا کوردی نیشان دن؟ دراستیدا ژ یه ئەف مهترسییه دشیت ب ئاوایهکی سایکولوژی کاریگه رییهک پوزه تیف ل سه ر دهسه لاتارین کورد هه بیت که دکار و خه باتا یه کخستنا هه ردوو دهسه لاتاری یان دا پینگافین جدی باقین و مالا کوردی ریکیبخن(ئیرۆ ئەف یه کگرتنه ب دی هاتییه و هیوایه تهک نوی ل دهف گهلی کورد په یدا کرییه). ئیرۆ ل هه ریما باشوری کوردستانی ئامرازین بریفه بهر و شه رعی بین سوودمه ند هه نه، که دشین ب خوه وهکی فاکته رین سه ربخوه گرژی بیخنه ناف دهسه لاتا رامیاری یا کوردی، که ئەف ژ یه وهکی ناکوکی، دیسان دکارن بینه هوی پته و کردنا ئاستی رامیارییا دهسه لاتارییا کوردی و تاکئ کوردی. هه ستین رامیاری و وه لاتپاریزی هه م ل دهف که سایه تیین بریار ده رین کورد و هه م ژ یه ل دهف هاوولاتی گه لهک خورتن. به لام شیوازین که ئەف هه ردوو فاکته ر ب هه ف ره دانوستاندنی دکن جیاوازن، و په یدا بونا هه ستین خاف ل دهف

هاوولاتی، که دیاره دهسه لاتا رامیاری گوهدارییا رای و دیتنین هاوولاتی بین کورد ناکهت، خالا ناکوکیانه. دیتتهک وهها ل دهف تاکئ کورد بویه هوی په یدا بونا گرژی و تاریتی و هوی ئافادانکرنا دیوارهک بلند، که هاوولاتی بین کورد هه ول نه دایه دیوارک وهها بروخینیت. پیویسته که ئاماژه ب هندی بیته کرن بایه خ دان ب بریفه به رییا یا ناوچه یی، ل ناف جفاکیدا پتر د شیت هویین که د سه ریدا ئاماژه پئ هاتینه کرن هلوه شینیت و ب ئاوایهک دیموکراسی دهرفته ی ژ بوی هاوولاتی وهکی تاک فه کیت که جهی خوه د ناف جفاکیدا هه بیت و ریز لی بیته گرتن.

هه رچه نده که هه لبژارتنین شاره وانی ل هه ریما باشوری کوردستانی د دوو پینگافاندا ول نافه را دوو دهسه لاتارین جیاوازا هاتیه ل دارخستن، لی دیسان ئەو کاریگه ری یا که هه ردوو هه لبژارتنان هه بویه بایه خداره، و بی مفا نه بوویه. خالهک گرینگ ل قئ دهری هه یه که هه ژ یه ئاماژه پیکردنی یه، و ئەو ژ یه سه ره لدنا نه ته وا کوردی ل ئادارا ۱۹۹۱ی دایه. پشتی سه رکه فتنا قئ سه ره لدانا پیروژ، ئەو قاله هییا دهسه لاتاری و بریفه به ری که کهفتیه هه ریما باشوری کوردستانی، ب ریکا به رهی کوردستانی و هه لبژارتنین پارله مانی کوردستانی هاتینه چاره سه رکرن. ئەف گه لهک لوژیکییه که دهسه لاتئ کاتی "به رهی کوردستانی" که بخوه نیونه ری نه ته وا کوردی ل هه ریما باشوری کوردستانی بوویه، ب ئەرکئ بریفه به ری یا نه ته وا کوردی ل باشوری کوردستانی رابیت. ل دهرفتهک وهها دا ژ بوی کو به رهی کوردستانی بشیت شه رعیه تهک مه ستر بده ته ریقه به راتی یا خوه، هه لبژارتنا پارله مانی ل هه ریما باشوری کوردستانی ل دارخست. ئەف په نا بردن به ر

دهسلاتا سهرخوهبونييه، كه ل دهف تاكه كهس تيته ديتن. واته ئەم ل شهريهتا ريفه بهرييا بهرهى كوردستاني د دهنگدانا نهتهوا كوردى و بهشداربوون د ههلبژارتنا پارلهمانى كوردستاني دسالاي ١٩٩٢ى دگهريين و دبينيين. دكاتەك وهها دا ب ههلبژارتنا نيونهريين رهسەن، دهنگى نهتهوا كوردى بويه هوپى چارهسهركرن و قالههيا دهسلاتي، كه ل ههريما باشوورى كوردستاني ب دى هاتييوو. بهرهى كوردستاني نهك تهنا خاوهن كيماسى بين راميارى بوو، بهلكو ژى كيماسيين كه دكاتى خوهدا، وهكى ههبوونا پسپور و زانيارى سهبارت ب ريفه بهرييهك مودهرن و هتد ژى وهكى ئاستهنگ دهاتنه ديتن. ريفه بهرييا بهرهى كوردستاني دخواست كه ب هه مى كيماسيين خوه فه، پيداويستين ريفه بهرى و ههروهسا ژى دامهزراوين پيوست كه بشيت رهنگين سيسته ماتيك و شارستاني بدهته جفاكا كوردى ب ههلبژارتنا يه كه م ژ بوى پارلهمانى كوردستاني ب دى بينيت. ژ بوى كو ئەف كيماسييه نه ب داوى بين ههولين جدى كه بشين جفاكا كوردى پيكفه گري بدەن ژ بوى سهركردايه تيبيا بهرهى كوردستاني گه لهك گرینگ دهاته ديتن. پينگافين كه ژ بوى ئافادانكرنا ههيكه لين سيسته ماتيك و ريفه بهرى د ناف جفاكيدا بينه ئافادانكرن و بشيت شهريهت بدهته دهسلاتا بهرهى كوردستاني. دهسلاتادارييهك كه پشتى ههلبژارتنى كورسييا دهسلاتي پيشكيشى پارلهمانى ههريما باشورى كوردستاني بكهت. هه رچه نه ده كه بهرهى كوردستاني پيوست بو زويتر ژ دايك بيت- وهك پيوستيبه كا ميژووى و شوڤه شگيري-، بهلام ديسان ژى هه بوونا بهرهى كوردستاني ل مهيدانا سياسى وهكى سهركيشى خهباتا ئازادىخوازا گه لى باشوورى كوردستاني بهرهمهك هه نوكى

و نوژەن پيشكيشى نهتهوا كوردى كر، كه ئەو ژى " پارلهمانى كوردستاني " بو. ئەف سهرهتاي يه كگرتنا بزافا رزگاريوخوازا نهتهوا كوردى ژ بوى دارشتنا بهرنامه يهك يه كگرتى و داوى ئانين ب ناكوكيين د ناقههرا ريخراوين كوردستاني دهاتييه ديتن. سهرهتاي دهستيپكا كولتورى شارستاني و راميارى و ههروهسا ژى سهرهتاي دهستيپكا مملانييا ئايدولوژيا رهسەن و خاوهن دوير ژ پهنا بردن بهر چهك و شيوازين مالويرانكه ر. مملانييهك كه تاكى كورد ب راستى خوه پيقه گريدهت و باوهر پى ههبيت. مملانييهك كه بشيت پيكهات و بنگه ههك خورت ژ بوى هاوولاتي يى كورد پيك بينيت، كه ببينه هوپ پتهو بوونا ناسنامه و كهسايه تيبيا باوهر پيكراوا كوردى.

ل ئالى دى ژى هه بوونا بهرهى كوردستاني ل مهيدانا سياسى وهك فاكته رهك ژيهاتى ژ بوى جفاكا كوردى پيوست بو كه ديار بكهت ئەف نهتهوه بى سهركيش نينه. بهرهى كوردستاني وهكى فاكته رهك سهرهكى د ناف جفاكا كورديدا ههول و كوشيشين مهزن دان كه وهكى فاكته رهك سهرهكى بيته ناسكرن كه بجى ئينهري ئاواتين نهتهوا كورده. ئاماده كارين يه كه م ههلبژارتنا ئازاد ل باشورى كوردستاني بخوه نيشانا خهباتا بهرهى كوردستانييه، كه ئيرو كيم كهس ههيه بشيت نكولى قى هندى بكهت. يا كو جهى رهخنه و وهك كيماسى هاتييه ديتن /تيته ديتن د ههلبژارتنا سالاي ١٩٩٢ى دا، بريارا بهرهى كوردستاني سهبارت ب ريژهيا ژ سهدى ٧٪ دى دهنگان بوويه، كه گه لهك پارت و ريخراوين راميارى نه شييان ريژهيهك وهها بدهستقه بينن. بريارهك وهها دشيت وهكى لايه نهك فهشارتى و وهكى تاكتيكهك راميارى ژ ئالى پارتين

سهرهکی و بهیزین کوردستانی فه هاتیته دیتن، که ل پهی بدهستقه ئانینا دسه لاتی بوون. ریژهیهک وهها پارت و ریخراوین بچوک ژ به شداریکرن د پروژیهک نه ته ویدا دویر خست. ئەف ل گهلهک وه لاتان هاتیته دیتن، که پارت و ریخراوین بچوک بۆینه هوی دیارکرنا کیماسیین جفاکی و ههروهسا ژی بالیکش د واری گورانکاری د دسه لاتا رامیاریا ل ناف بهشین جیاوازی جفاکیدا. پارتین بچوک شیانه دکارهک وهها دا ژی سهرکهفتن بدهستقه بین و ئەف ژی ژ بهر هندیییه که خوه پتر خه موارئ تاک و جفاکی دبین ل هه مبه پارتین سهرهکی، که خاوهن ریخراوهک مهزن بهرفهن. له ورا ریژهیا ۷٪ ریژهیهک یه کجار مهزن بوو، ئەگه ر بیت و باری تایه تی یی هه ریما باشووری کوردستانی ل بهرچا ف بیه گرتن، له ورا پنیویست دکرد که ستراته ژیهک هه بیت که ریک فه کری بیت ل هه مبه هه می پارت و ریخراوین رامیاری ل کوردستانی. واته ریژهیهکا کیم بیته دارستن. ریژهیا دهنگان ژی نهک ب ئاوایهک دیموکراسی به لکو ب ئاوایهک نائادلانه هاتیته دیارکرن. گهلهک ریخراو و که سایه تیین چاقدار بالکیشانه سهر شاشاتی بین که د فی ههلبژارتنی دا روودانه، به لام ئەف هه می رهخنه نه پش گو ه فه هاتنه خستن.^{۱۴۸}

ل ئالییهک دی ژی ئەف ریژهیه بۆیه هوی هندئ که پارت و ریکراوین بچوک وهکی فاکته رین لاواز د مهیدانا چالاکیین رامیاری ل هه ریما باشووری کوردستانی، شیان و توانیا هندئ نه بن که بهرژه وهندیین خوه بیاریزن. ئەف ژی فاکته رهک هاندهر بوو، که ئەف پارتین بچوک بۆینه لایه نین دوراو د کیه رکییا رامیاری دا.

۱۴۹- گه وهه ری، هه مید؛ راپورتا ههلبژارتنا پارله مانی کوردستانی، ستوک هولم ۱۹۹۲

کیه رکی و مملانییهک که نهک خاوین و ل ئاستی ستانداردین دیموکراسی بوو. هه له بهت ههلبژارتن ب خوه ژی شیوازهک ماتماتیکییه، که ئەف ب هیوری د یاسایا ههلبژارتنیدا هاتیته دیارکرن. بۆ نمونه ل وه لاتهک وهکی دانمارکی که خاوهن ریژهیا ۵.۲ ملیون هاوولاتییه سیسته مهک وهها پهیره و دکهت که هه ر پارتیهک بشیت ریژهیا ۳٪ ی ژ دهنگان بدهستقه بینیت دشیت که به شداری د خولا پارله مانیدا بکهت. خولهک یا پارله مانی ل سهر ریژهیهک وهها پارتین ناقهه را دکه ته خاوهن ۴-۶ کورسی ل پارله مانیدا.

به لگه نامه بین بهردهست بومه دیار دکهن، که د ناقهه ینا سهرکهفتنا سهرهیلدانی هه تا کاتی ههلبژارتنا پارله مانی، بهره ی کوردستانی ب هه می کیماسیین خوه فه ریفه به رییا هه ریما باشووری کوردستانی کرییه. ئەف ژی وهکی هه وهک میژووی و گرینگ د میژوویا هاوچه رخا نه ته وا کوردی تیته دیتن، و نه ته وهیا کوردی ژ بوی جارا یه که م بۆیه خاوهن پارله مانهک ره سه نی نه ته وی. د فی ههلبژارتنی بوی جیهانی دیار بوو، که کورد ژی دشین و توانیا هندئ هه نه که نیونه رین خوه بین راسته قینه ل سهر ئاخا پیروژ "کوردستانی" ب ئاوایهک دیموکراسی ههلبژیرن. ههلبژارتنا پارله مانی کوردستانی ب ئاوایهکی بهرفره شه رعییه تا دسه لاتندارییا سهر کردایه تییا کوردی وهکی نیونه ری خوه سه ری نه ته وا کورد ل ناف مهیدانین سیاسی و دیپلوماسی بین جیهانیدا دیار دکهت/کر. ههلبژارتنا نیونه رین کوردان ژ بوی پارله مانی کوردستانی واته بدهستقه ئانینا دهنگی متمانه یا گه لی کورد ژبوی بهره ی کوردستانی

د پله یا یه که م و ل بهر ده و امی یا فی ژ ی حکومتا هریمما کوردستانی تیتته نرخاندن.

ب هه لیزارتنا پارله مانی کوردستانی د ساللا ۱۹۹۲ی دا وهرچه رخانه ک نوی که ت ناڤ بزاقا سیاسی و رامیاریا کورد ب گشتی و ب تاییه تی خه باتا نه ته وه یا کورد ل هریمما باشووری کوردستانی. د فی وهرچه رخانی دا و ب هو ی هه بوونا پارله مان و حکومه ته ک هه لیزارتی فره پارتایه تی- پلورال- دیپلوماسی یا کوردی شه رعیه تا خوه دایه دیار کرن، و ب فی ئاواپی رهنگ و رویه ک فه رمی ب خوه فه گرتیه. رهنگه دانه وه یا شه رعیه تا نافنه ته وه ی دانپیدانانه ب ره وایه تی یا ریڤه بهرییا ده سه لاتدارییا سه رکردایه تییا گه لی کورد، که ب خوه ریڤه بهرییا خوه دکه ت/بکه ت. ریڤه بهرییه ک وه ها، تاییه تی و سه نگینیا خوه پشتی شه ری ئازادی یا ئیراقی ژ بوی جیهانی دیار کر. راستی یا فی ژ ی د هندئ را تیتته دیتن، ده ما که سه رکردایه تی یا ئه مریکا و ده زگه هین را گه یاندنن سه ره کی بین جیهانی روژانه سه ره که فتن و پیشکه فتنن هریمما باشووری کوردستانی ژ بوی جیهانی ب ئاوایه ک رونه دیار دکه ن. و هریمه ک وه ها سه ره راپن هه می شیوازی ن ئابلوقه یان وه کی نمونه ژ بوی جیهانی دده نه نیشان دان. هریمما باشووری کوردستانی پشتی سه ره لدانا پیروژ وه کی ناوچه یه ک پاشقه مای یا روژه لاتا ناڤین و ئیراقی د هاته دیتن، به لام پشتی ۱۴ سالان ب رهنگ و رویه ک نوی خوه خه ملاندیه. ئه ف هه می د زقریته سه ره خه بات و تیکوشانا سه رکردایه تییا کوردی ب هه می رهنگین خوه فه.

ژ دایک بوون

سه ره لدانا ساللا ۱۹۹۱ی رهنگ و رویه خه باتا سه رکردایه تییا کوردی و جفاکا کوردی ل هریمما باشووری کوردستانی تووشی گورانکاری کر. ب فه گوه ستن خه باتی ژ چیان به ره ف شار و شاروچکه یان ل فی به شی کوردستانی هه م ژ ئالی جفاکی و هه م ژ ی ژ ئالی رامیاری فه گورانکه ک نوی که فتییه ناڤ میشکی رامیاری یی که سایه تییا کورد و سه رکردایه تی کوردی. گورانکاریین وه ها کارگیزییه ک هیژا و به رفه ل سه ر ژ یانا هاوولاتی یی کورد ل هریمما باشووری کوردستانی هه بوویه. یا بالکیشتر ژ هه مییان، گیانی باوه ری ب خوه هه بوون و ئاڤادانکرنا که سایه تییه ک کورده واری یه، که ب خوه ژ ی ئه ف ته نیا هنگی تیتته ئارا ده ما که هه ستین نه ته وه په ره ستی ل ده ف مروقی خورت بن. هه ستین نه ته وی هنگی خورت دبن، که هاوولاتی به ره مین کار و خه باتا سه رکردایه تییا رامیاری بنیت و هه ست ب ته ناهی و خوه شی د جفاکیدا بکه ت. دویر نینه که بیژین به رز بوونا هه ستین وه ها لده ف هاوولاتی بین کورد بووینه /دبنه هاندر ژ بوی بایه خدان ب لایه نین دی بین ژ یانی ل ناڤ جفاکا کوردی. فه گوه ستن خه باتا شاخان ژ بوی ناڤ شار و شاروچکه یان په یوه ندیین جفاکی ژ هه می ئالیانفه، وه ک فاکته ره ک سه ره کی تاکی تووشی گورانکاری دکه ت و هه روه سا ژ ی ژ بوی پته وکرنا هه ستین نه ته وایه تی، کاریگه رییا خوه دی ل سه ر که سایه تییا کورد دی هه بیت. ئه گه را به رز بوونا هه سته ک وه ها ژ ی دیسان د زقریته سه ر فاکته را هه ره به رفه که ئه و ژ ی بارئ په روه رده کرنا نقشین داهاتییه که ب زمانی زگماگی تینه په روه رده کرن. ئه ف بایه خ دان ب که له پوری کوردی و هتد،

تیتہ دیتن. رولا سہرہکیا مہ دیا کوردی د دیارکنا "بوہایین
 هاوبہشین جفاکی" گرینگ تیتہ دیتن، و ئەف بوہایینہ ژى رولا
 سہرہکی د یه کگرتنا جفاکا کوردیدا دبیین و وەک ناسنامہ یا
 کوردی تیتہ ناسکرن، کہ تاکى کورد ب ئاوايەک سروشتی خوہ
 هاوسروشت دبیینت دگەل بوہایین وەها. ل سەر فئى ژى وەکی
 ئاماژە پى هاتییہ کرن فەگواستن و گورپانکاری د شیوازی خەباتا
 نەتەوی و جفاکیدا کاردانەوہیەک نوى ل سەر شیوازی
 بیرکردنەوہیا میشکی کوردی و تاکى کورد ەبوہیە. گورپانکاریەک
 کہ بیر ل داھاتووہیەک نوى و بەرفرہ بکەت و بشیت ببیت ھوى
 بەرھەف کرنا پیداوایستین ئابووری، سیاسى و کولتورى
 و پیشخستن و دروستکرنا کہ سایەتیەک نوویا کوردی، کہ دویر
 بیت ژ تراوما و ھوقیتین شەر و دەر بەدەری یا سالانہ.

بەرھەمەک وەھا ددەستپیکا ئافادانکرنا ئیراقەک نوى پتر
 ہاتییہ/تیتہ بەرچاڤ، تاییەتى ژى ئەگەر ل ھویین کہ خاوەن
 کاریگەرى نە ل سەر بەشین دین ئیراقى وەکی تەرور، پیشەلکرنا
 بنەمایین مروقیایەتى، دویر کہ فتن ژ دیموکراسى و ھتد، بیتە نیرین.
 ئەف ژى بۆینە ھوى ھندى کہ پشتى شەرى، دەستپیکرنا خەباتەک
 نوى و پیویستی ب خوہداچوونى لدەف تاکى کورد و ھەر وەسا
 ژى سەرکردایەتییا کوردی تیتہ بەرچاڤ. ژ بوى کو ھەلەیین
 دیرۆکی دووبارە نەبن و دەر فەتەک وەھا ژ دەست نەچیت،
 پینگافین سەرەکی ژ ئالى سەرکردایەتییا کوردی فە تیتہ ئافیتن.
 سەرەرایى ھەمى کیماسى و تەنگاسى بین کہ ئیرو ل ناڤ جفاکا
 ھەریمبا باشووری کوردستانی تیتہ بەرچاڤ، لى دیسان ژى جفاکا
 کوردی پیکھاتەک نوى ئافەرانديیە، کہ ئەو ژى پشت بەستن ب

سیستەمەک رامیاری پلورالیستییە. پینگافەک وەھا و ئافادانکرنا
 جفاکەک نوى ل سەر بنەمایین وەھا رەنگدانەوہیا دیاردەیین
 دیموکراسى نە ل ناڤ جفاکى دا و ل لایەک دى فە ژى ل جیھانى
 ب ئاوايەک پۆزەتیڤ تیتہ نرخاندن. نرخاندنەک کہ پشتگیری ژ ریز
 و بوہا و نەریتین دیموکراسى ل ناڤ جفاکى دا دکەت. لەورا ژى
 پیویستە کہ کار ژ بوى پتەوکرن و بەیزکرنا فان بوہایان بیتە
 کرن، سەرەرای ھندى ژى کہ د فئى واریدا دیتین جیاواز ھەنە.
 ئەف ژ بوى جفاکا کوردی نابیتە جھى مەترسى کہ رەنگە رۆژەک
 بیت و جفاکەک وەھا پینگاف بەرەف دیکتاتوری باڤیت. ئەو ژى
 ھەبوون و خورتبوونا بیرورایین ئازادە، کہ ل ھەمبەر بیرورایین
 بەرتەسک سەرکەفتی بەدەست تینیت. باوہرەک وەھا نەک
 ل بەرچاڤى، کہ رۆژەک وەھا دمیژوويا نەتەوا کوردیدا جھ بگریت،
 چونکہ وەکی کورد مە ب ئاوايەک دى رەنگ و رویین
 دیکتاتورییەت و فاشیزمى دیتیە و دناڤ لاپەرین میژووی دا ژى
 چارەنووسا دیکتاتوران ب باشى ہاتییە دیارکرن.

ب کورتى یەکەمین تەجرۆبەیا دیموکراسى راستەقینە ب ھەمى
 کیماسیین خوہ فە ل رۆژەھالاتا ناڤین ل ھەریمبا باشووری
 کوردستانی د ساللا ۱۹۹۲ى کہ فتنیە مەیدانى. چما؟ فئى ژى چەند
 ئەگەرین خوہ ھەنە:

۱- سەرەرایى زۆلم و زۆرداری و کیماسیان دەسەلاتەک نوى ل
 کوردستانی ہاتییە ئافادانکرنا، و دەستپیکا خەباتەک نوى
 وەرچەرخانەک نوى وەکی پیویستی د میژوییا کوردیدا ب دى
 ھات.

۲- گورپانکاری د شیوازی خهباتی؛ خهباتا چیان دگه ل جهی خوه د گه ل خهباتهک شارستانی گوری. دهستیپکرنا خهباتهک ژیاری(سقیل).

۳- ههلبژارتن ب هیز و توانایا سه رکردایه تی یا کوردی بویه راستی یهک.

۴- مافی کیمه نه ته وه یان د یاسایا هه ریما باشووری کوردستانی دا هاتییه پاراستن و د پراکتیکدا ژی پینگافین جدی ژ بوی کارهک وه ها هاتییه کرن.

سه ره رای هندی که دهستیپکا پارله مانی کوردستانی و شیوازا دابه شکرن کورسی و دهه سه لاتی د ناقبه را هه ردوو پارتین سه ره کی پدک و ینکی دا بوو، به لام کاردانه وه یهک مه زن ل سه ر ته جروبه یا دیموکراسی ل کوردستانی هه بوو. لایه نین پوزه تیغین هه لبژارتنی دابه شکرنا کورسییان ل سه ر کیمه نه ته وین کوردستانی بوو، که ب خوه گه لهک پوزه تیغ هاتییه دیتن. فی ژی دهر فته ژ بوی کیمه نه ته وان فه کر که ژ دهر فه ی پارتین کوردستانی بینه خاوه ن نیونه راتی ل ناف کوچکا پارله مانی کوردستانی دا و بشین به رژه وه ندین خوه بپاریزن.

ب هه لکه فتنا ناگرئ شهرئ نافخوه، سه رکردایه تییا کوردی مالئوای دگه ل په ره پیدانا دیتنا ریکه چاره سه رییهک رامیاری ژ بوی قهیرانا دهه سه لاتی ل هه ریما باشووری کوردستانی کر. د کات و ساتین جیاواز دا پارت و ریخراوین رامیاری و لهشکهری خوه ئافین هه مبیزا هیژین لهشکهری، که پینگافهک وه ها ژی کاره ساتین ناله بار ژ بوی جفاکا کوردی وه کی به ره هم بجی ئانی. هیشتا

برینین هاوولاتی و نه ته وا کوردی که به ره مین شهرئ براکوژین پینشین بو ساریژ و دهرمان نه بوو بوون، که شهرهک دی یی براکوژی دهستیپکر. ب داخ فه ئه ف هؤکاره نه بویه به لگه و ب ته نشتا خهباتا رزگارخووازا گه لی کورد فه نوسایه. هؤکارین که پرؤسه سا پیشفه چون و هه روه سا ژی پته وکرنا ریژین نه ته وایه تی ل هه ریما کوردستانی پاشفه خست و بویه هوی دابه شکرنا حکومه تا هه ریما کوردستانی. به ره هم ژی ئه و بو، که حکومه تا هه ریما باشووری کوردستانی شه رعیه تا خوه ژ ده ستدا و دهه سه لاتهک لاواز هاتییه ئارا. فی ژی کاریگهری خسته سه ر نیونه رایه تی یا گه لی کورد دناف مهیدانا دیپلوماسی بین جیهانی، که وان ژی په رگالا پرسی خسته سه ر شه رعیه تا حکومه تا هه ریما کوردستانی. ل داوی پشتی کو هه ولین هیژین کوردستانی ژ بوی ب داوی ئانینا ناکوکین وه ها د ناقبه را هه ردوو لایه نین گرینگ - پدک، ینک- سه ر نه که ت، دور هاتییه هندی که دهه سه لاتدارییا ئه مریکا نافژینی بکه ت. بیشک ئه مریکا پشتی شهرئ یه که می که ندافا فارس که بویه هوی ئازادییا کویتی ب ئاوایه ک دی ل دهه سه لاتداری یا کورد ل هه ریما باشووری کوردستانی دنیری. ئه مریکا ب هه ر ئاوی ب دامه زراندا تیکلین نیزیک ب سه رکردایه تییا رامیاری یا کوردی ره، زه مینه ژ بوی دامه زراندا و پیکهاتین هاوپه یمانه تی د ناقبه را هه ردوو ئالیان- کورد و ئه مریکا- دا پیکئینا. دیاره که هه تا نوکه په یمانهک وه ها نه که قتییه به رده ست، به لام ئه ف ژی دیاره که ئه مریکا، و ل ئالیی دی ژی کورد، هه قوو وه کی هاوپه یمانین خوه نیشان دده ن وه یان دیار دکهن. ئه ف ژ بوی ستراته ژیا ئه مریکا گرینگ بو که په یمانهک

ناشتی د ئەیلوولا ١٩٩٨ی ل واشینگتون نایبەرا هەردوو بریفەبریێن کوردی بێتە ئیمزا کەرن. ل فێ دەری ئەف ژ بوی جیهانی دەرکەفت کە ئەمریکا ب چاڤەک دی ل کێشەیا کوردی ل ئێراقی د نێریت. ئەف جارا یەکەمە کە ئەمریکا د میژووییا خودا دبیتە لایەنی سەرەکی یی پیکئانینا ناشتی د نایبەرا دوو ریکخراوہییەن رامیاری/ لەشکەرینی کوردی.

رەخنەیا کە شەقاما کوردی ژ هەردوو سەرکردەیان هەیه، تۆمەتبار کرنا هەردوو ئیدارەیانە ب نەبوونا هەلوێست و بەرپرسیارەتی سەبارەت ب داھاتووی چارەنووسا نەتەوا کوردی. ئەف رەخنەیا د زفریتە سەر هندی کە پشتی پتر ژ شەش سالان کە ل سەر فێ پەیمانی دابورییە، هەردوو ئالیان یەکگرتن نەخستییە ناڤ چوارچۆڤەیا ئەمری واقع دا. شەرەئ ناڤخو و دوو ئیدارە بۆیە بنگەھا پارچەبوونا کوردستانی ژ چوار بەشان بۆ پینچ بەشان، کە کاریگەرەیا کە مەزن ل سەر خەبات و دیپلۆماسیا نوویا سەرکردایەتییا کوردی هەبوویە. ئەف بۆیە هۆی قەلسکرنا دانوستاندن. پشتی شەرئ ئازادی یا ئێراقی د نایبەرا لایەنین کورد و لایەنین دین ئێراقی/ئەمریکی شەقامی کوردی هەمی ئەو شکەستین کە سەرکردایەتی یا کوردی د پرۆسەسا دانوستاندن هەم لگەل لایەنین ئەمریکی وەکی هاوپەیمان و هەم ژ لگەل لایەنین ئێراقی توشی بوویە، دزفرینیتە سەر پارچەبونا حەک _ ئ و یەکنەگرتنا سەرکردایەتییا کوردی د پراکتیکدا. ئەف ژ بۆیە هۆی رەخنەییەن مەزن کە هەمی لایەن، دوست و چینین دلسۆزین کوردی ژ هەردوو پارتین سەرەکی پدک و ینک دکەن. رەخنەییەن هاوولاتیێ کورد ژ ئالی سەرکردایەتییا کوردی قە پۆزەتیڤ تیتە

وەرگرتن و دان ب فێ هاتیە نان، کە سەرکردایەتییا کوردی پینگافین شاش ئافیتییه. بەلام ئەف دیارە کە ناڤ رەفین هەردوو پارتی یان دا ھندەک کەسین کورتین هەبن و هەنە، کە بەرژەوہندیین کەسایەتی ل پیشی بەرژەوہندیین نەتەوی دبین. و ئەف لایەنە رەخنەییەن وەھا بی بنگەھ دبین.

واتە ئەف لایەنە پشتگیری ژ هەبوونا ناکوکی د ناڤ رەفین کوردی دکەن و ناخوازن کە یەگرتن چینییت. ل ناڤ تەوہرین رامیاریدا، دەما کە باس ل سەر دەسەلات تیتە کەرن، دان ب هندی تیتە داین کە هەول تیتە داین کە بەرژەوہندیین ریکخراوہی و تاک پتر بینە پاراستن. ئەف راستییەکە کە پنیویستە دان پینییتەدان، هەردوو پارتین دەسەلاتدار ئامادە نینە کە دەسەلاتەک کیمتر ژیا نوکە کە ل بەر دەستە، هەبن، بەلکو ب پینچەوانەڤە درێژە خایاندنا دانوستاندن و سەرنەکەفتنا یەگرتنی دزفریتە سەر "دابەشکرنا دەسەلاتی" دناڤەرا هەردوو لایەنین سەرەکی. بەلام پەیمانان^{١٤٩} کە د داویدا د نایبەرا سەردو و پارتین سەرەکی- پدک، ینک- دا هاتیە ئیمزاکرن بۆیە هۆی باوہری ئانین ب یەگرتنەک نەتەوی پتر ل ناڤ رەفین نەتەوا کوردی. ئەف ژ بۆیە هۆی بەیزکرنا پینگەھ و پۆزیسیوئا سەرکردایەتییا کوردی ل ناڤەندا رامیارییا ئێراقی. واتە هیچ یەک ژ لایەنین ئێراقی نەشین بی کورد ببنە خاوەن دەسەلات. کورد ل فێ دەری ب ئاویەک گەلەک باش هەتا ماوہیەک درێژ دشتی کە کارتین خوە ب باشی ژ بوی پتر پاراستنا بەرژەوہندیین نەتەوہیی کوردستانی بکاربینیت.

١٥٠- روژنامەیا خەبات <http://www.xebat.net/Arc/Xebat/4-2-2005/x1.pdf>

ل ئالی دی ژی ئەف بابەت دزقریته سەر نوژەنکرنا دەسه‌لاتی و خورتکرنا دەسه‌لاتی شارەفانی. ئەف تەوهره د زقریته سەر دابه‌شکرنا دەسه‌لاتی د ناقه‌را حهک و دەسه‌لاتا شارەفانیان. واته شارەفانی وهکی یهک ژ هه‌یکه‌لین حهک _ ئ ب خوه ل ناف چوارچوڤه‌یا یاساییدا فاکته‌رهک سهره‌کی بیت، که خاوه‌ن ده‌سه‌لاته‌ک به‌رفره‌ بیت. ل کاته‌ک وه‌هادا مرۆف نه‌شیت چاف ل فاکته‌رین که خاوه‌ن کاریگه‌ری نه‌ ل سهر پیشکه‌فتنا باری رامیاری، ئابووری و کولتوری یی جفاکی بنقینیت. هه‌لبه‌ت پشتی هه‌لبژارتین شاره‌وانی ل کوردستانی، شاره‌وانی وه‌کت فاکته‌ر پتر هاتییه‌ به‌رچاف. ب خوه‌ ئه‌و به‌شداریا که خه‌لکی کوردستانی دکاتی هه‌لبژارتین شاره‌وانیدا نیشان دان، وه‌کی پشتگیریکرن ژ هه‌لویتست و بریارا حهک _ ئ تیتته‌ دیتن، که پشتگیریه‌ک وه‌ها دزقریته‌ سهر پیشقه‌خستنا باری دیموکراسی. به‌رده‌وامیون لسه‌ر هه‌لبژارتین شاره‌وانی ل کوردستانی، به‌رده‌وامیونه‌ ل سهر پرۆسه‌سا دیموکراسی و پشتگیریکرن ژ پیشخستنا جفاکا کوردی. ئەف نیشاندهری بیروارایا کوردیه‌، به‌لام فاکته‌ره‌ین ده‌ره‌کی ژی کاریگه‌رییه‌ک به‌رچاف هه‌نه‌ ل سهر گورانکاریین که د ناف جفاکی روده‌ن. و ژ بوی کو فاکته‌رین ده‌ره‌کی کاریگه‌رییه‌ک نه‌گاتیف ل سهر جفاکا کوردی نه‌بن، وه‌یان ژی ئەگه‌ر هه‌بن، کاریگه‌رییه‌ک کیم و لاواز هه‌بن، پیویسته‌ که پتر پشته‌فانی ژ پرۆسه‌سا دیموکراسی بیتته‌ کرن. کاردانه‌وه‌یا ته‌جروبه‌یا هه‌ریما باشووری کوردستانی ل سهر روژه‌ه‌لاتا نافین و ره‌وشا - دفاکتویا هه‌ریما باشوری کوردستانی- ژ سالا ۱۹۹۲ی هاتا ۲۰۰۳ی کاریگه‌ری یا خوه‌ یا پۆزه‌تیف ل سهر ئیراقی هه‌بویه. ب

خوه ئەف دشیت که ببیته فاکته‌ره‌ک گرینگ ژ بوی به‌یزکردنا سه‌رکردایه‌تی یا کوردی، که بینه‌ پیشه‌نگین به‌رفره‌کرنا پرۆسه‌سا دیموکراسی ل روژه‌ه‌لاتا نافیندا، به‌لام پیشه‌نگیه‌ک وه‌ها پیویستی ب کارزانی و دویر بینی هه‌یه، که بشیت پیکهاتین روژه‌ه‌لاتا نافین بینیته‌ بال هه‌ف. پیکهاته‌ک که ببیته هوی ریزلینان وه‌کی نه‌ته‌وه‌یین هاوسه‌نگ. ئەف نه‌ک بی مفایه، که ئیرو ل وه‌لاتین ئه‌ره‌بی باس ل سهر پیداچونه‌کا رامیاری جفاکی تیتته‌ کرن. پشتگیری یا ده‌سه‌لاتا رامیاری یا وه‌لاتین ئه‌ره‌بی هه‌تا راده‌یه‌کی ژ پرۆسه‌سه‌ک وه‌ها ب خوه‌ نیشان ده‌ری پیویستییا ره‌فورمان نه‌. بیشک پرۆسه‌سه‌ک وه‌ها د به‌رژه‌وه‌ندی یا نه‌ته‌وا کورده‌ ل روژه‌ه‌لاتا نافین.

بیشک تاک ب به‌شداربوونا خوه‌ د ئافادانکرنا جفاکیدا روله‌ک به‌رچاف هه‌یه. سه‌ره‌پایی فی ده‌رفه‌تا به‌شداریکرن و فه‌کرنا ده‌رگه‌هی به‌شداري ژ بوی تاک دزقریته‌ سهر بنچینه‌یا بیروکه‌یا دیموکراسی، که بنگه‌ها خوه‌ ژ دیموکراسی ب شیوازه‌ک لیبرال وه‌ردگریته‌. دیتنه‌ک وه‌ها هانده‌ره‌ ژ بوی تاک، که پابه‌ند بیت ب پروتوکولا جفاکی و خوه‌ به‌رپرس ببینیت ل سهر تیکوشین و پاراستنا جفاکا دیموکرات که ل ئالی دی ژی ئافادانکرنا جفاکی به‌ره‌می تیکوشینا خوه‌ و هاوولاتیین خوه‌ بزانیته‌. ته‌ورا فی په‌رتووکی نه‌ک هه‌لبژارتنا شاره‌وانیه‌، که ل هه‌ریما کوردستانی وه‌کی تاکیکردنه‌کا دیموکراسی لی تیتته‌ نیرین. به‌لکو ژی مه‌بست گورانکاری د ستروکتور و بنگه‌ها ده‌سه‌لاتیه‌، هه‌ر چه‌نده‌ بنه‌مایین هه‌لبژارتنه‌ک وه‌ها هنده‌ نه‌دیارن، به‌لام ب ئامازه‌پیکرن ل سهر هنده‌ک ته‌وه‌رین رامیاری جفاکی، مافی هه‌لبژارتنا به‌رپرسین

ناوچهی، به‌شداربون د هه‌لبژارتنی وه‌کی پرۆسه‌یه‌کا دیموکراسی،
په‌ره‌پیدان ب هه‌بونا په‌یوه‌ندی د ناقه‌ه‌را نیونه‌ری هه‌لبژارتی و
هاوولاتی، سقککونا ده‌سه‌لاتی ناقه‌ندی و دابه‌شکرنا به‌رپرسیاره‌تی
یا ده‌سه‌لاتی ل سه‌رشانی شاره‌فانییان ب خوه‌ ناقه‌روکا دیتنن
نوی نه. ئەف دشیت بیته‌ بابته‌ ژ بوی لیکولین و هوی پیشخستن
و زه‌نگین کرنا باری رامیارییا مروقی کورد. خه‌باتا رزگاری خوازا
گه‌لی کورد کاریگه‌ری یه‌ک مه‌زن هه‌بوویه ل سه‌ر پیکنانینا میشکی
نوی کوردی. ل لای دی قه‌ ژی نه‌ژادپه‌ره‌ستی و دان پی نه‌نان ب
نه‌ته‌وا کورد، دان پی نه‌نان ب مافی ره‌وایی نه‌ته‌وه‌یا کورد وه‌کی
نه‌ته‌وه‌یه‌ک ره‌سه‌ن و جیاواز ژ نه‌ته‌وین ئه‌ره‌ب، تورک و فارس
بۆیه هوی هندئ که گه‌لی کورد نامو بییت ل گه‌ل ناسنامه‌یا خوه
که " کوردستانی بوونا" مروقی کورد نیشان دده‌ت. له‌وپا ژی
ئاقادانکرنا کوردستانی و هه‌می ده‌قه‌رین کوردستانی پیویستی
بریقه‌رییه‌ک دیموکرات، خاوه‌ن زانیاری و ستراته‌ژی یین کویر و
دریژخایه‌ن هه‌یه.

هاوولاتی د سهریدا نیشانا شه‌رعییه‌تا ده‌سه‌لاتدارییه و بهیژکرنا ده‌سه‌لاته‌ک وه‌ها. ل گور دیتنن کومیسیونا ئاماده‌کرنا ستروکتورا نوییا دانمارکی^{۱۰} د ساللا ۲۰۰۴ء دا، ئەف هاتییه دیار کرن، که پیوستییا جفاکی ب ستروکتوره‌ک نوی هه‌یه. ستروکتوره‌ک که بشیت دهره‌تا هندی هه‌بیت به‌رسا‌فا پیداوستی و هه‌روه‌سا ژی خواستین هاوولاتیان بده‌ت. واته هه‌م پیداوستی و هه‌م ژی خواستین هاوولاتی بجییینیت. ل ئالی دی ژی ستروکتوره‌ک وه‌ها بشیت به‌رسف و ئاماده‌کاریین دانمارکی د جیهانه‌ک گلوبال و جیهانگیرا ئابووری، رامیاری، و هتد بده‌ت. بالکیشان ل سهر بابته‌ین خواندن و په‌روه‌ده، ساخله‌می، ژینگه‌ه، پتر رونه‌هی خستن بوون ل سهر دارایی و بودجیا شاره‌وانی، هه‌روه‌سا ژی پاریزگارن. ئەف بال دکیشه سهر ئارمانجین ستروکتوره‌ک نوی و شیوازه‌ک نوی یا په‌یوه‌ندیین ده‌سه‌لاتداری دناقه‌را شاره‌وانی و ده‌سه‌لاتدارییا ناهه‌ندی. ب گه‌له‌ک ئاویان په‌یوه‌ندیین د ناقه‌را شاره‌وانیان دشین ل ئالییه‌کی باش بیته نر‌خاندن، که ب خوه دبینه هوی دابه‌شکرنا زانیاریین ته‌کنیکی و هتد، و په‌یوه‌ندییه‌ک وه‌ها کیماسیین سه‌ره‌کی، که هنده‌ک شاره‌وانی یان هه‌نه چاره‌سه‌ر دکته.

هه‌ر گورانکارییه‌ک د بواری په‌یوه‌ندیین ده‌سه‌لاتی و بریقه‌به‌ری دزقریته سهر ته‌وه‌را یاسایی. ناهه‌ندا که داهینر و داریزه‌ری یاسایی یه، ته‌نیا پارله‌مانه. له‌وه‌را ژی ل هه‌ریمما باشووری کوردستانی ئەف ته‌نیا دناف چوارچوقه‌یا ده‌سه‌لاتدارییا پارله‌مانی دایه، که شیوازیین په‌یوه‌ندیین دا ناقه‌را شاره‌وانی، پاریزگار و

150- Strukturkommissionens betænkning, sammenfatning, januar 2004.

- Epilog:

ته‌وه‌ریین جیاوازیین که ل فی دهری هاتییه کومکرن و تاوتوکرن وه‌کی بابته‌ین ده‌مه‌ته‌قی هاتی نه ئاماده‌کردن. ئەف دهرگه لبه‌ر چاچی مه‌قه‌دکته و فی دهره‌ته‌ی دده‌ته مه، که ب چاچه‌ک دی ل زاراقه و ته‌وه‌را ده‌سه‌لات، و شاره‌وانی ل کوردستانی بنیرین. هه‌روه‌سا ژی میکانیزمین که ده‌سه‌لات ب ئاویه‌ک فه‌شارتی دناقه‌را چه‌ندین ناقه‌ندان دا هاتییه به‌لاکرن بیته روونکردن ژبوی هاوولاتی. ئەف نه‌ک ته‌نیا دزقریته سهر هندی که ده‌سه‌لاتی شاره‌وانیان پته‌و و به‌رفره‌ بیت، به‌لکو ژی دزقریته سهر میکانیزمین که ده‌سه‌لاتا ناهه‌ندی بکارتینیت، که ده‌سه‌لاتدارییا خوه ل سهر جفاکیدا بسه‌پینیت. ئەگه‌ر ئەف ب ئاویه‌کی روونکری نه‌هاتییه دیارکردن لی ئاماژه پی هاتییه کرن.

خورتکرن، و پته‌کرنا ده‌سه‌لات و رولا شاره‌وانی د ناف جفاکی دا، دزقریته سهر به‌شداریییا هاوولاتی وه‌کی فاکته‌ره‌ی نه‌گور، به‌لام خاوه‌ن کاریگه‌ری ل ناف جفاکیدا. هاوولاتی د پله‌یا یه‌که‌م پیوستی ب ته‌ناهی و به‌خته‌وه‌ری هه‌یه، ئەگه‌ر بیت و ئەف هاوولاتی یه هیوایه‌تا وی گه‌هیشتن ب خوه‌شیا ژیانی بیت، یان ژی خه‌ون و خه‌یالین خوه د ناف چوارچوقه‌یه‌کیدا بنه‌قشینیت. ل ئالی دی به‌شداریییا هاوولاتی د چالاکیین جفاکیدا وه‌کی ناسنامه‌یا وی تیتته دیتن و زانین. واته دانپینانه ب که‌سایه‌تییه‌ک وه‌ها. به‌شداري یا

حکومهتا هه‌رێما باشووری کوردستانی دیار بکه‌ت. دیسان ده‌سه‌لاتارییا پارله‌مانییه، که میکانیزمین بریقه‌برنی دیاردکه‌ت، میکانیزم و چاوانیا په‌ژاندنیان ژێ پراکتیزه‌کرنا ته‌وه‌ره‌ک وه‌ها. هه‌روه‌ک د پێشیدا ژێ هاتییه دیارکرن یاسا ژ چه‌ندین به‌ند و بره‌گیان پێک هاتییه و چوارچووه‌یه‌کا دیارکراو هه‌یه، به‌لام د هه‌مانکاتدا ژێ پراکتیزه‌کرنا یاسایی دزقریته سهر تیگه‌هه‌شتن یان ژێ شروقه‌کرنا یاسایه‌ک وه‌ها. مه‌به‌ست ئه‌فه، که سقککرنا ده‌سه‌لاتی بیهته راستی یه‌ک. سقککرنا ده‌سه‌لاتی و گورانا ستروکتوری ریفه‌به‌ری و کارگیری یا وه‌لاتی ته‌نیا ب هه‌بوونا ره‌فورم شیت جی پێ خوه‌ فه‌که‌ت. دیارکرن پینداویستین جفاکی و شیوازی ب دی ئانیا پینداوسیتی یان دزقریته سهر بیرکردنه‌وه‌یه‌ک نوی، که هه‌مبیزکه‌ری باری ئابوری و رامیاری جفاکی بیت.

ته‌وه‌ره‌ک که د قی ده‌ریدا باس ل سهر نه‌هاتینه کرن هه‌بوونا "مه‌قاما قایمه‌قام، مودیر ناحیه" و موختار و هتده. د کاته‌ک وه‌هادا ل هه‌رێما باشووری کوردستانی پێویسته که ئه‌ف فاکته‌ر بینه زه‌لالکرن. ئه‌ف نه‌ک شایانی جفاکه‌ک پێشکه‌فتی و دیموکراته. سیسته‌مه‌ک وه‌ها ته‌نیا ل ناڤ جفاکا روژه‌ه‌لاتا ناڤیندا باوه که دزقریته سهر خوه‌فه‌شارتن ژ ئویکردنه‌وه‌یا ده‌سه‌لاتی، که گریدایی سیسته‌مه‌ک یا ده‌سه‌لاتی که‌فنه. ئه‌ف سیسته‌م ژێ دگه‌ل پێشکه‌فتنا جفاکه‌ک دیموکرات و ئیرو یا جیهانگیریبوونی ناگونجیت. به‌لکو ئه‌ف ل گه‌له‌ک ئالیانفه تیشک دخیته سهر ناله‌بارییا سیسته‌مه‌ک بوروکراتی، که کیمتر خه‌مه سه‌باره‌ت ب هه‌بوونا سیسته‌مه‌ک کارا و چالاک ل جفاکیدا. ئه‌ف بیخه‌مییه ل هه‌مبه‌ر ره‌وشا پێشکه‌فتنا جفاکی.

ده‌سه‌تتالیزه‌کرنا ده‌سه‌لاتی بی کاریگه‌ری نابیت ل سهر رولا قایمه‌قامی و مودیر ناحیه. ئه‌گه‌ر ب ئاوایه‌ک دیموکراسی ئه‌نجوومه‌نی شاره‌وانی ئه‌نجوومه‌نی پارێزگاران، پارله‌مان و هتده، تینه هه‌لبژارتن و پشته‌فانی ژ دیموکراسی تینه کردن. ئه‌ف تینه واته‌یا هه‌ول دانی که جفاکا هه‌رێما باشووری کوردستانی به‌ره‌ف پێشقه‌ بجیت. به‌لام د هه‌مانکاتدا ژێ پێویسته که پرس بیهته کردن چ پێویستی ب هه‌بوونا قایمه‌قام، مودیر ناحیه و موختاری هه‌یه؟ هیچ کام ژ ئان ده‌سه‌لاتارییان خاوه‌ن شه‌رعییه‌ته‌کا دیموکراسی نین، ئه‌گه‌ر بیت و شه‌رعییه‌تی وه‌کی ده‌نگدانا هاوولاتی به‌دینه دیارکرن. هه‌بوونا ئان مه‌قامان نه‌ک ل گور پێوه‌رین ده‌سه‌لاتارییه‌ک موده‌رن تینه دیتن ل جفاکه‌ک که پینگاف به‌ره‌ف پێشکه‌فتن دئاڤیت!!! ب خوه‌ ئه‌ز د قی باوه‌ری دامه که هلوه‌شاندا مه‌قام و ده‌سه‌لاتارییه‌ک وه‌ها د به‌رژه‌وه‌ندی یا ده‌سه‌لاتارییا هه‌رێما باشووری کوردستانی دایه. ئه‌ف دی کاریگه‌رییا خوه‌ ل سهر پێشکه‌فتن و هه‌روه‌سا ژێ کارایی یا ده‌زگه‌هین کارگیری و بوروکراسی هه‌بیت. گه‌له‌ک باشتره و پوزه‌تیف تینه نر‌خاندن که ل کوردستانی هه‌ر ده‌قه‌ره‌کا پتر ژ ۵۰۰۰ نیشه‌جی یان هه‌بیت بیهته خاوه‌ن شاره‌وانی. وه‌یان ژێ چه‌ند ده‌قر پینکه‌ پینکه‌هاتا شاره‌وانییه‌کی پیک بین و ل ئالی دی ژێ گورانکاری دسنوورین جوخرافی بین شاره‌وانییا بیهته کردن. پینگافه‌ک وه‌ها ل گه‌له‌ک بواران دا دبیهته هوی سقککرنا ده‌سه‌لاتی ناڤه‌ندی، و هه‌روه‌سا ژێ پتر و باشتر چاره‌سه‌رکرن کیشه‌بین هاوولاتی یان. ل ئالی دی ئه‌و ئه‌رک و ده‌سه‌لاتا یاسایی که ل ده‌ف "قایمه‌قام و مودیر ناحیه" هه‌یه بیهته فه‌گوه‌استن بو ده‌ف جفاکا شاره‌وانی و سه‌روکی

شاره‌وانی، که ب‌ئاوایه‌ک دیموکراسی هاتینه‌ه‌لبژارتن. ده‌سه‌لاته‌ک که‌خاوه‌ن‌شه‌رعییه‌ته‌ک‌به‌رفره‌ه‌تره‌و‌ده‌مانکاتدا‌خاوه‌ن‌متمان‌یا‌ده‌نگی‌هاوولاتییه. حکومته‌و‌ده‌سه‌لاتا‌ناقه‌ندی‌ب‌هلوه‌شان‌دنا‌قایمه‌قامی‌و‌مودیر‌ناحیه‌ه‌تا‌را‌ده‌یه‌ک‌به‌رفره‌ژ‌ئالی‌ئابووری‌ڤه‌دشیت‌که‌خورت‌ببیت، چونکه‌ئو‌بودجه‌یا‌ئابووری‌که‌د‌هاتیه‌ته‌رخانکردن‌ژ‌بوی‌کاروبارین‌کارگیرین‌مودیر‌ناحیه‌و‌قایمه‌قامی‌دزفریته‌سه‌ر‌خه‌زینه‌یا‌حکومته‌تی‌و‌به‌شه‌ک‌ژ‌ڤی‌دزفریته‌سه‌ر‌خه‌زینه‌یا‌شاره‌وانی‌یان.

پیشنیاره‌ک‌وه‌ها‌چه‌ندین‌هویین‌خوه‌ه‌نه: یه‌که‌م‌ئه‌ڤ‌بی‌واتیه‌که‌ده‌سه‌لاته‌ک‌وه‌ها- قه‌یمه‌قام‌و‌مودیر‌ناحیه- که‌هاوسه‌نگ‌بیت‌ل‌گه‌ل‌ده‌سه‌لاته‌ک‌ه‌لبژارتی‌وه‌کی‌جفاکا‌شاره‌وانی‌و‌جفاکا‌پاریزگارن. دوویه‌م‌ده‌سه‌لاته‌ک‌را‌ده‌سه‌لاتی، ب‌ئاوایه‌ک‌یاسایی‌به‌رپر‌سیاره‌تی‌دزفرینیت‌ده‌ڤ‌جفاکین‌شاره‌وانی‌و‌جفاکین‌پاریزگارن. جفاکین‌که‌ب‌ئاوایه‌ک‌دیموکراسیک‌هاتینه‌ه‌لبژارتن، و‌شه‌رعییه‌ته‌ک‌هیژا‌ه‌نه. ره‌خنه‌یه‌ک‌که‌ژ‌مه‌قاما‌قایمه‌قامی‌و‌مودیر‌ناحیه‌ه‌یه، نه‌دیموکراسییا‌ده‌سه‌لاتارییا‌وانه. ئو‌ژ‌ئالی‌ده‌سه‌لاتا‌ناقه‌ندیڤه‌تینه‌دامه‌زاندن‌و‌نه‌ک‌ب‌ئاوایه‌کی، که‌ژ‌ئالی‌هاوولاتی‌ڤه‌هاتبنه‌ه‌لبژارتن. ئه‌ڤ‌ب‌خوه‌تیشکه‌ک‌ره‌خنه‌گره‌ل‌سه‌ر‌بکار‌ئانیا‌ده‌سه‌لاتی‌و‌په‌یره‌و‌کرن‌ژ‌سیسته‌ما‌ده‌سه‌لاتاری‌یا‌ناقه‌ندی. وه‌کی‌به‌ره‌م‌پنویسته‌که‌مه‌قامین‌وه‌کی‌قایمه‌قام‌و‌مودیر‌ناحیه‌د‌سیسته‌مه‌ک‌نویدا‌بینه‌هلوه‌شان‌دن‌و‌به‌لاڤکرن‌ل‌سه‌ر‌ده‌سه‌لاتارییا‌شاره‌وانیان. ڤی‌چ‌واته‌یا‌خوه‌نینه، که‌د‌ناڤ‌باژاره‌کی‌دا‌دو‌ده‌سه‌لاتار‌ه‌بن‌یه‌ک‌ه‌لبژارتیی‌هاوولاتی‌بیت‌و‌یا‌دی‌ژ‌ئالی‌ده‌سه‌لاتا‌ناقه‌ندیڤه‌هاتبیته‌دیارکرن. ناکوکی‌و

جیاوازییه‌ک‌یه‌کجار‌مه‌زن‌و‌به‌رفره‌ه‌ه‌یه‌ل‌ناڤه‌را‌ه‌ردو‌و‌ده‌سه‌لاتارانداندا.

ئایا‌ده‌سه‌لاتارییا‌ناقه‌ندی‌نه‌شیت‌که‌ڤی‌ده‌سه‌لاتاری‌ڤه‌گوهیژیت‌ده‌ڤ‌جفاکا‌شاره‌وانی‌و‌سه‌روکی‌شاره‌وانی؟ ه‌ه‌لبه‌ت‌نمونه‌یه‌ک‌ستاندارد‌ژ‌بوی‌ده‌سه‌لاتاریزه‌کرنی‌نینه‌که‌بیژن‌ه‌می‌سیسته‌م‌دی‌وه‌سا‌بن، یان‌ژی‌وه‌ها‌بن، به‌لکو‌ئه‌ڤ‌ل‌گور‌ره‌وشا‌جفاکی‌تیته‌دارشتن‌و‌ریک‌خستن. کاریگه‌رییا‌ده‌سه‌لاتا‌ناقه‌ندی‌ئه‌ڤه‌یه‌که‌ئو‌ه‌یکه‌ل‌و‌ستروکتوری‌سیسته‌مه‌ک‌کارگیری‌دی‌ه‌لبژیریت‌که‌باشتر‌تیته‌دیتن. ده‌سه‌لاته‌ک‌وه‌ها‌دشیت‌که‌ده‌زگه‌هین‌کارگیری‌ب‌شیوه‌یه‌ک‌سی‌نوهومی- حکومته‌خاوه‌ن‌کارگیرییه‌ک‌ناقه‌ندی، پاریزگارن‌کارگیرییه‌ک‌ه‌بیت‌و‌شاره‌وانی‌ژی‌خاوه‌ن‌کارگیری‌بن- یان‌ژی‌دوونوهومی- حکومته‌و‌پاریزگار‌ل‌بن‌بانه‌کیدا‌بینه‌ئافادانکرن‌واته‌ده‌سه‌لاتا‌ناقه‌ندی‌ریڤه‌به‌ری‌یا‌پاریزگارن‌دکته‌و‌ل‌ئالی‌دی‌ژی‌شاره‌وانی‌خاوه‌ن‌کارگیری‌یه‌ک‌سه‌ربخوه‌بن- ه‌ه‌لبژیریت. بۆ‌نمونه‌خواندنگه‌هین‌ئاماده‌یی، ته‌کنیکی‌و‌بازهرگانی، نه‌خوشخانه، ریگا‌و‌بان‌د‌ناڤه‌را‌باژیران، ژینگه، و‌ه‌تد‌بکه‌ڤن‌ب‌ده‌سه‌لاتا‌کارگیری‌و‌جفاکا‌پاریزگارن. ل‌ئالی‌دی‌خواندنگه‌هین‌سه‌ره‌تای‌و‌ناقه‌ندی، باخچه‌یین‌زاروکان، نه‌خوشخانه‌یین‌بچووک‌ریڤه‌به‌ری‌و‌کارگیری‌یا‌وان‌بکه‌ڤیت‌بن‌ده‌سه‌لاتا‌شاره‌وانی‌و‌جفاکا‌شاره‌وانیدا. ه‌روه‌سا‌ژی‌شاره‌وانیان‌ماڤی‌هندی‌ه‌بیت‌که‌ریژه‌یا‌زکات‌و‌باجی‌ژ‌بوی‌باژیری‌دیارکهن، و‌ب‌خوه‌وه‌کی‌فاکته‌ره‌ک‌سه‌ربخوه‌باجه‌ک‌وه‌ها‌ب‌کار‌بینن. ره‌فورم‌د‌به‌رژه‌وه‌ندییا‌حه‌ک‌_‌ی‌دا‌یه‌و‌ئه‌ڤ‌دی‌روناهیی‌ئیخیته‌سه‌ر‌بریڤه‌به‌ری‌یا‌ده‌زگه‌هین‌کارگیری، ب

ئاوايهكى كه هم هاوولاتى يى كورد و ههروهسا ژى كه سايه تيين راميارين جفاكين شارهوانى و پاريزگارن وينه يى دهسه لاتدارى يهك وهه ل بهرچاڤ هه بهن.

ئهف ل شوينا خوه يه، كه تيشك بيخينه سهر كارىگه ريبا شارهوانى ل سهر پيشكهفتنا ديموكراسى. ئهف هه ردهم هاتيه دياركرن، كه ديموكراسى ل وى دهري دسيت شين بيت و پيشكفيت، كه د ناڤه را هاوولاتى و نيونه رى ههلبژارتيدا، هنده دوير نه بيت وهيان ژى ديوار نه هاتبنه ئاڤادانكرن. واته هاوولاتى دهفه تا هندى هه بيت كه ب ئاسانى بشيت گازنده يان ژى پيشنيارين خوه بگه هينيت نيونه رين ههلبژارتى. شارهوانى باشترين و نيزيكترين ناڤه ندا دهسه لاتداريه كه هاوولاتى د پينگاڤا يه كه مدا دسيت بگه هيتى. پئويسته كه ئه م وهكى كورد د پهروه رده كرنا ديموكراسيدا و پته وكرنا بارهك وهه پتر گرنگى بدهينه رولا شاره وانبيان د پيشخستنا ديموكراسى و ههروهسا ژى ئاڤادانكرنا جفاكهك پيشكهفتى يا كورده وارى، كه تاك و هاوولاتى يى كورد شانازى يى بكه ت.

- * Møller, P. Stig, Magt og afmagt, bemærkninger om magtens teori og praksis, samlerens bogklub, 1999
- * Jørgensen, Per. Bach & Pedersen, Niels. J. M. Den offentlige sektor, handelshøjskolens forlag, København 1994.
- * Bauman, Zygmunt, Frihed, Hans Reitels Forlag, 2003.
- * Krogh, Torben, Farvel til Partierne, det politiske system under forvandling, Gyldendal Forlag, 1998.
- * Fromm, Eric, Hindsides illusionens lænker, møde med Marx og Freud, Hans Reitels Forlag , 1965.
- * Nyman, Olle, Verdens statsformer, deres opbygning og politiske baggrund, Schultz, 1966.
- * Staten, det er... stat og politik, historisk, politologisk og sociologisk, Sørensen, B. A & Greve, F. M(red). RUC, 1998.
- * Mouritzen, P. Erik & Kjær, U.(red). Kommunestørrelse og lokale demokrat, 2003
- * Bogason, Peter. Nye organisationsformer i indbyrdes splid, KBH,1996.
- * Nedergaard. N, Jørgensen. Økonomisk planlægning i kommunerne, 2000
- * Salomosen, Steen. Folkevalgt i en manegment tid, 1997
- * Svendsen, P(red.). Kommunal struktur og ledelse, 1992
- * Ibsen, M. & Christensen, J. bureaukrati og bureaukrater, 1991

پښت

- * سيوهيلي، ر. قههسي ئاسنين يان بو بيمه وه به عيراقى؟ چ. يه كه م، سلیمانی، چاپخانه ی رهنج ۲۰۰۳.
- * فه رهنگا كوردی - كوردی. كوردستان گيوى موكریانی، كوردستان-هه ولیر ۱۹۹۹.
- * فه رهنگی كوردی - دانیماركی، ئاواره گه رمیانی ۱۹۹۹ .
- * Pallesen, T. Den vellykkede kommunalreform og decentraliseringen af den politiske magt i Danmark Århus universitets forlag, 2003.
- * Christensen, G, Jørgen. Christensen, M, Peter. Ibsen, M. Politik og forvaltning, systime, 2001.
- * Barber, Benjamin. Strong Democracy, Participatory Politics for a New Age, University of California Press 1984
- * Knudsen, K, Lars & Larsen, T & Pedersen, Nielse, J, M. Den offentlige sektor, Handelshøjskolens Forlag, 2002.
- * Greve, Carsten. Offentlige ledelse, teorier og temaer i et politologisk perspektuv. Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 2003
- * Brunsson, N. & Olsen, J. P, makten att reformera, Stockholm, 1990.

- * Frazer. E, Macdonald K. Sex differences in Political knowledge in Britain, 2003, politica
- * Jørgensen, Stig. Demokrati, i fortid, nutid og fremtid. 2001, fremad debat
- * Jakobsen, U. & Kelstrup, M(red). Demokrati og demokratisering: Begreber og teorier. Forlaget Politiske Studier 1999 København
- * Bech, Ulirich. Risiko Samfundet, på vej mod en ny moderitet(aus dem weg in eine andere moderne). 1997/2001
- * Christensen, Jørgen Grønnegård, Den offentlige forvaltning en oversigt, Århus universitet, 2. udgave 1996:1
- * Politikens filosofi leksikon.1983/2001
- * Kjær. U, Mouritzen, P. Erik. Kommunestørrelse og lokalt demokrati.
- * Thomsen, Jens. P. F. Magt- en introduktion, Hans Reitzel Forlag, KBH, 2005
- * <http://www.kerkuk-kurdistan.com>
- * <http://www.xebat.net>

- Gyndelach P., H. Jørgensen & K. K. klausen(red), Det lokale, decentrale politik og forvaltning, 1997.
- * Tim Knudsen, Dansk statsopbygning, 1995
- * Bogason, P. fragmentering forvaltning, demokrati og netværksstyring i dencentraliseret lokalestyre, 2001
- * Kramhøft. P. På byrådsmødet i aftes, 1983
- * Mauritzen. P.E. & Jensen H.T. samspillet mellem staten og kommunerne, 1984
- * Pittelkow. R. det personlige samfund, 2003
- * Lotz.J. Retfærdighed eller økonomi i den offentlige sektor, 1990
- * P.etwil & C. Petersen, offentlig økonomi – introduktion til teori og praktisk, 1995
- * Flyvbjerg, Bent. Rationalitet og magt, Bind 1.1999.
- * Svendsen. P. kommunal struktur og ledelse,
- * Bogason, Peter, nye organisationsformer i indbyrdes spild,
- * Nedergaard. J. Niels. Økonomisk planlægning i kommunerne, 2000.
- * Lotz J. kommunernes finansiering, 1980
- * Bogason, P. Fragmenteret forvaltning, demokrati og netværksstyring i decentraliseret lokalestyre. 2001
- * Hvad er demokrati. Hal Koch.1945
- * Hvad er demokrati? A. Ross.1967